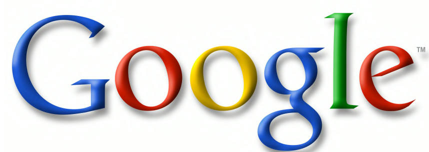

Google

Det skandinaviske

Litteraturselskabs

Skrifter.

Syttende Bind.

Kjöbenhavn.

Trykt og forlagt hos Andreas Seidelin, Hof- og Universitets-Bogtrykker.

1820.

INDHOLD.

Fragment af en Lovtale over Daniel Ranzau.

Et efterladt Skrift

af

Ole Hieronymus Mynster,

Doctor og Professor i Medicinen, Ridder af Dannebrogen &c.

Forerindring ved Forelæsningen i det skandinaviske Literatur-Selskab d. 1ste Decbr. 1819.

For de Blade, som jeg nu har den Ære at forelægge Selskabet, tör jeg vel haabe en gunstig Modtagelse. De indeholde de sidste tilbageblevne Ytringer af den Aand, der besielede, af de Grundsætninger, der ledede dets Forfatter; fra sin Ungdom af dette Selskabs agtede og elskede Medlem.

Forfatteren havde stedse fölt levende Deeltagelse ved enhver saadan Opfordring, som den, der nu, efter henved tre Aarhundreders

Forlöb, har skaffet Daniel Ranzaus Navn ny Glands; han ansaae Lovtalen ikke blot som en Hædersbeviisning, der skyldes Landets ypperlige Mand, men Lovtalens Form var ham kier, som vel skikket til at fremstille store Bedrivter i deres fulde Lys, og at skaffe Lærdomme Indgang, der kunne styrke de Ældre og vække de Yngre til at betræde den sande Æres Vei. En viid Mark for Veltalenheden syntes ham i Særdeleshed aabnet ved Indbydelsen til en Lovtale over Daniel Ranzau. Det kunde ikke strax formodes, at saa mange fortiente Mænd her vilde kappes med hinanden; tværtimod befrygtede han, at denne Indbydelse vilde være ligesaa frugteslös, som lignende foregaaende; og omsider modnedes Beslutningen selv at forsöge Arbeidet. Men denne Beslutning fattede han först seent; Hielpemidlerne vare ham ikke ved Haanden, og det faldt ham desto vanskeligere at erholde dem, da han ikke vilde, at Nogen forud skulde formode ham blandt Medbeilerne. Under de mange Forretninger, der kun levnede ham kort, ofte afbrudt Ro for et Arbeide som det nærværende, havde han derfor, da den först satte Termin var udlöben, kun udarbeidet den

Begyndelse, som nu forelægges. Desuagtet var det hans Hensigt at fuldende Arbeidet, men voldsomme Anfald af den Sygdom, der efter nogle Maaneders Forlöb endte hans Dage, hindrede ham. I lysere, smertefriere Timer var det dog endnu stedse hans Lyst at male for sig selv de store Gienstande, det endnu vare at fremstille — thi kun den mindste Deel var fuldfört — Slaget ved Svarteraa, Toget giennem Huulveiene, Heltens Fald midt paa hans stolte Vei, hans Bruds, hans Konges, hans Folks Smerte, men da det udödelige Navn, som Historien har stillet hen imellem Danmarks Ypperstes. Alt dette blev det ham ikke forundt at skildre, men uden Tvivl har dette Forehavende skienket ham hans sidste Tids skiönneste Timer.

Det er altsaa kun et Fragment, som jeg nu kan forelæse, og Adskilligt deraf vilde have været forandret og udbedret, dersom Forfatteren havde kunnet lægge den sidste Haand paa sit Værk. Dette Fragment er sidste blandt de mange, der fra dets Forfatters hele Liv henligge af mange Slags. Hvad Brug der kan giöres af disse, for det Meste kun begyndte, eller kun löst henkastede Stykker, tör jeg end-

nu ikke angive. De ere maaskee alt for fragmentariske til at kunne træde offentligen frem; ogsaa koster Beskieftigelsen dermed mig endnu for meget. Den samme uheldige Skiebne synes at have hvilet over disse Blade, som den, der bortkaldte Forfatteren i hans feireste Aar. Ogsaa hans videnskabelige Værker bleve for största Delen ufuldendte, og deriblandt især de, hvis Spire han giennem mange Aar pleiede med mest Kierlighed, og som mest vilde baaret Præget af hans Aand.

Midt i sit Löb, fra alle sine Idrætter reves han bort — men det Sörgelige i denne Erindring formildes for mig ved den Overbevisning, at hans Liv ikke skal kaldes ufuldendt; dets væsentligste Bestemmelse var opfyldt for al den Tid, han var iblandt os. Thi hans Liv var *Liv*, en kraftig Fremtræden i alle dets mange Forhold. Tidlig i sin Ungdom samlede han om sig de Aandfuldeste af sine Jævnlige, og hvor langt end disse adspredtes, hvor forskielligen de end siden udvikledes, bevarede dog Enhver af dem Samlivet med ham blandt de kiereste Erindringer fra Ungdommens Aar. Endnu som Mand tællede han Venner blandt de Forskielligste, og i hvor hef-

tig Striid endog Meningerne ofte mödtes, overlevede dog Kierligheden enhver Striid; hvo sögte ikke gierne de fortrolige Samtaler i det stille Kammer, hörte ikke gierne de levende Meddelelser i de större Selskaber, hvis Siel han saa ofte var? Hans Fortienester som Læge maae de Kyndige vardere; men hvo kan tvivle om, at de lyse Blik, de skarpe, træffende Bemærkninger, der vare ham saa egne, ogsaa maatte giöre Udövelsen af hans Kunst træffende og sikker? Og stedse ansaae han sin Pligt mod dem, der begierede hans Hielp, ikke fyldestgiort ved Anordningen af passende Lægemidler; han vilde være en Stötte for de mange legemlig og aandelig Svage, der vendte sig til ham, og hvorledes han var det, derom vidner et Savn, som neppe Nogen har efterladt almindeligere eller varigere. Som Lærer har han vakt mangt skiult Anlæg, ledet mangen uvis Stræben, befæstet Kierligheden til sin Videnskab og til dens, besværlige, men ligesaa gavnlige og hæderfulde Anvendelse hos Enhver af de Mange, der vare betroede til hans Veiledelse; Ingen af dem alle har savnet en Raadgiver eller Ven; derfor fulgte ogsaa deres Kierlighed ham tro til hans sidste Öie-

blikke, og ingen Lærer kan önske en dybere, mere lönnende Taknemmelighed, end den, hvormed hans Erindring bevares blandt hans Disciple.

Dette var hans Livs egentlige Gierning, og den er, under store Besværligheder, under mange svækkende Sygdomme og Bekymringer, fuldbragt for den Tiid, der var ham tilmaalt. Men han havde ikke kunnet være, hvad han var i sine mange Forhold, dersom ikke Videnskab og Kunst havde næret hans Aand. Dertil anvendte han de fleste Timer, han kunde unddrage fra det Arbeide, Dagen fordrede, eller fra Nattens sparsomme Hvile. Hvo der kiendte ham nöiere, veed, med hvor mange Kundskabsfag han Tiid efter anden sysselsatte sig, og hvor mange Udkast han fandt Glæde i at danne sig til de forskielligste Aands-Arbeider. Disse ere næsten alle ufuldendte; kun enkelte lyse Glimt af en kraftig, omfattende Siel, kun enkelte Udbrud af den dybeste, ömmeste Fölelse ere tilbage, vidnende om, hvor mangen höi Stræben der levede i ham, hvis Frugter först kunne modnes under en blidere Himmel, end den, hvorunder han her har kæmpet mod sit Livs mange Sorger, og som nu hvælver sig over

hans tause, tidlige Grav, men hvori han hviler med Ære.

Af hine Fragmenter er det nærværende — som jeg allerede har meldt — det sidste. Hvor snart det end afbryder, vil det dog ikke findes uværdigt den Anledning, der fremkaldte det, ikke dets Forfatter, og ikke det Selskab, blandt hvis Medlemmer han stedse regnede sig det til Ære at tælles.

J. P. Mynster.

Det er een af store Mænds og store Handlingers Velsignelser, at deres Virkning ei alene naaer Öieblikket, ei alene den nærmeste Kreds, men at de mange Aar, ja Aarhundreder efter deres Dage oplive de Mænd, hos hvem Flammen, for at udbryde, kun behöver den tændende Gnist. Maatte giennem min Skildring *Ranzaus* Aand saaledes forplantes, hans Daad saaledes gienfödes! Jeg vil nære Haabet, paa det at dets Höihed skal oplöfte min Aand til værdigen at overlevere hans Minde, og jeg vil, vel med Ærbödighed, men og med begei-

strende Stolthed, tænke mig, at Samtid og Fremtid lytte til min Tale — dens Gienstand forsikkrer mig det; saalænge *Ranzaus* Navn skal lyde, saalænge skal hver den Taler, der nævner ham, finde aabne Øren. Jeg taler da til Eder, I, de nærværende og kommende Dages gieve Mænd i Midten af Eders Löb! först til Krigeren, thi *Ranzau* var Helt; men dernæst ogsaa til hver især, hvem Fædrenelandet er det Helligste — at I, hver i sin Stand og Stilling, paa sin Maade — thi Dyden er een, kun dens Yttringer forskiellige — skulle finde i ham en værdig Maalestok for Eders Daad. Jeg taler til Eder, I, de nærværende og de kommende Dages hæderkronte, vise, erfaringsrige Oldinger, at Eders alvorlige Bifald af den Helt, hvis Billed jeg her aftegner, skal vække de Yngres Opmærksomhed, at jeg, tænkende mig under Eders ubestikkelige Dom, skal mindre glemme den stadige værdige Gang i min Tale, som sömmer den, sikkrere undgaae den vildere Enthusiasmes kort blussende, lidet nærende Ild. Til Eder taler jeg, end ei erfarne, men rene, men kraftige, men varme, men kiekke Ynglinger, Landets blomstrende Haab, I, som *nu* mærke paa mine

Ord, og I, som, end ei födte, skulle i fiern Fremtid faae dem overleverede blandt andre Eders Fortiders efterladte Minder; Eder skal han være en lysende, veiledende Stierne paa Eders — vider det! — torneströede, men skiönne Vei til Ærens, den sande Æres hellige Tempel.

Mænd, Fædre, Brödre og Sönner!

Der ere mange Tider rundne mod Evighedens Hav giennem Danmarks minderige gamle Land, og i deres Flod havde snart lykkelige, snart ulykkelige, snart store og herlige, snart ligesom slövere og daadlösere, aldrig dog vanærede Slægter speilet sig. Vi mindes de sidste til Varsel, med Sorg, med veemodsfuld Erindring af de Omstændigheder, som kunde trykke saaledes Dans ædle Æt, at Kræfter ei udvikledes, eller maaskee snarere ubemærkede (fordi de vare overvundne) hendöde i frugteslös Kamp mod overmægtige Skiebner. — Hendöde? — Frugteslöse? — Ingen anvendte Kræfter ere det — den segnende Strider har aabnet den seirende Veien; nei, som Phoenix, naar den ældes, naar den fortæres i de rensende Flammer, saa vaagnede af disse dunkle Generationer (en Phoenix, soel-

bestraalet, af sin Aske) hine hæderstraalende, diervtvirkende, heldbringende, mindesalige Slægter, der, Fremmedes og Egnes Mönstere, gienkaldte Danmarks Ære og Held, som vi gienkalde med Fryd og Stolthed til Efterlignelse, — og af disse have vi — den sandfærdige Klio vidner det — havt mange.

Mellem disse dvælede min Tanke ofte med mandig Fryd ved *Fredrik den Andens* herlige Old. — De ulykkelige Tider, da Calmarbaandet löstes, og endnu længe derefter indvortes Urolighed spildte Danmarks Lykke og Kraft, vare aflöste af de stillere Aar, da under Christian den Tredie Landets Saar begyndte at læges, Religionen, befriet fra glimrende Taager, som indhyllede den, renere end forhen, om end undertiden med noget eensidig Strenghed, dog efter sin Fornyelse med gienfödt Kraft og og Alvor virkede, ei længere meest til sine Tieneres Forherligelse, men til Almeenhedens Dannelse for Menneske- og Borgerpligter; og da Læreanstalterne med foröget Understöttelse og Agtelse freidigere virkede for Videnskaberne, der nu ei længere indskrænkedes af katholsk Theologies snevre Skranker. Religion og Videnskab, Gudsfrygt og Sandhed!

hvor disse danne en Menneskealder, der fremspire Dyder og Kraft, og vore Fædre saae deres Glands under *Christians* Sön. Selv en værdig Konge, mandig og driftig, skiönnede *Fredrik den Anden* paa Fortienester, og dygtige Mænd fremstode om ham til Landets Held, til Kongens Ære. Da levede, da virkede — o, hvor mange Navne skulde jeg her nævne! men de vilde lede mig for langt fra mit egentlige Maal. Men Enhver af Eder mindes i dette Öieblik, hvorledes *Peder Skram*, "Danmarks Riges Vovehals", hvilende med gammel Krigerære, forhvervet til Lands og til Söes, og allerede under *Christian den Tredie* derfor optagen i Adelstand, i 72 Aars Alder atter greb til Sværdet, da Flaadens Vanheld fordrede det; — hvorledes *Herluf Trolle*, ikke altid heldig, men altid kiek, fegtede for Dannerflagets Ære og Dannerfolkets Tarv, altid sin Stand værdig; thi, sagde han: "om jeg "end mister Livet, döer jeg ei derfor; desuden "hvorfor ere vi Adelsmænd? hvorfor bære vi "Ordener? hvorfor eie vi Herregaarde?" — og beseglede denne sin Tale med Döden for Fædrenelandet; overlevende den, som han havde troet, hisset, hvor Dyden har sit Hiem,

her i et herligt Minde, og endnu i Dag velgiörende ved den Stiftelse, hans og hans lige fortræffelige Hustrues fromme Velgiörenhed og Kierlighed for Videnskaberne oprettede; — hvorledes *Peder Oxe*, landflygtig, var blandt Fremmede sit Lands virksomme Ven, og, hiemkaldt, ordnede saaledes Krigs-Sö- og Pengevæsenet, at en höistvanskelig og kostbar Krig udholdtes og endtes med Ære, under Freden store Opoffrelser kunde giöres for Videnskaber, Konster og anden Landets Tarv, og dog hans Konge kunde efterlade sig Rigdom; — hvorledes *Tyge Brahe*, overvindende enhver Modstand, speidende Stiernernes Gang og de jordiske Legemers Natur, udbredte sin og Fædrelandets Ære, uden Tvivl allerede i sin Samtid videre, men sikkert i Eftertiden længere, endog end de medlevende Helte og Statsmænd; thi selv naar den store Grandskers Skrivter ere overtrufne af senere Lærdes, saa mindes disse taknemmeligen den, som banede dem og deres Lærere Veien. — I mindes, siger jeg, hvorledes *Niels Kaas* ved Statens Roer, *Otto Rud* paa Bölgerne, *Anders Vedel* som Fortidens Tolk for Eftertiden, — hvorledes saa mange Andre hver i sit Kald for-

herligede vor *Anden Fredriks* Dage, saa de stedse ville mindes som hæderfulde, og lykkelige.

I spörge maaskee, hvorfor jeg ei endnu har nævnet den Stamme, som i saa mange Grene udbredte velgiörende Lys over Dannerstatens Sletter, — *Ranzauernes?* Nei, I vide det, at jeg kun med flygtig Pensel har anlagt Hovedtrækkene af hine Dages Hæderglands, for at den skal tiene til Grund og Indfatning for den Helts Billede, jeg, efter ædel Opfordring og underkastet Kienderes Öie, med Ærefrygt vil vove at fremstille, — som, udsprungen af denne Stamme, har forherliget den, og kastet ligesaa megen Glands tilbage paa sin Familie, som den, han omskinnedes med fra den i de hans Ungdoms Dage, da allerede Navnet "*Ranzau*" udmærkede ham og lovede om ham, hvad han siden herligen udförte. — Ja vel var det et höit og lovende Navn, han förte, nedarvet fra höiadelige hæderlige Forfædre giennem Aarhundreder. Historien kiender dem förend det ellevte, og under Navnet *Ranzau* fra det fiortende Aarhundrede. Fra den Tiid af, og förend den, have de eiet Godser og forestaaet fornemme Embeder under

Dannerkongernes Scepter. — "Det er vist," siger en Historieskriver, "at neppe gaves "der i de danske Stater nogen stór Post, noget "höit Embede, som jo Navnet *Ranzau* har "giort Ære." Jeg veed ret vel, at mange have, især i de seneste Tider, ikke villet erkiende uden selvforhvervet, ei arvet Ære, og meent, at Landets Tarv og Ære kunde ligesaa vel fremkalde *Den* til de höieste Poster, om hvis Forfædre Ingen talte, som Den, der i tyve Led tilbage kan vise sin Stammes Fædre stedse nær Kongers Throner og omgivne af Lykkens og Ærens Straaler. Men jeg veed ogsaa, at Den, som allerede i tidlig Ungdom troede sin Manddom bestemt til store Gierninger, sin Kraft til at styre Medmenneskers vigtigste Anliggender, som, saae i ædelt Navn en Fordring paa sig, at skulle fortsætte en navnkundig Stammes Hæder, han, om ellers Spiren til Daad ligger i ham, modnes tidligere, fremledet af Haab, ustandset af Hindringer, og med den Tillid til sig selv, hvormed han indgyder Andre sin egen Iver, og de Andre adlyde villigere den, hvis Fædre deres Fædre löde. Selv de, som Aandens Höihed og Omfang, Villiens Kraft og heldig Skiebne satte, uden Födselens Fortrin,

i Spidsen for deres Samtid, disse kaldtes næsten altid endnu i haabfuld Ungdom deres höie Bestemmelser imöde; og naar Cromveller og Alberonier synes heri at være Undtagelser, da maae vi ikke glemme, at de, for at stige saa höit, maatte anvende Midler, der, svækkende Agtelsen, maatte siden hindre dem i meget Godt, ja vel endog nöde dem til upriisværdige Skridt. Jeg taler ikke om den Adel, som, hvilende paa længst forsvundne Slægters Laurbær, ikkun vil nyde det Gode, men ikke frembringe det; — men jeg taler om den *Ranzauske* Stamme, som i uformørket Herlighed var prydet med Alt, hvad der kan kaldes ædelt. Den har været talrig som faa, den har havt sine Medlemmer i Statsstyrelsens överste Stillinger, den gav Lybek en Biskop; *Ranzauer* have fört kiekke Hære i deres egne og i fremmede Kongers Krige, de have saaledes tient deres Konger, at et Ordsprog löd: "han er Kongen tro, som en *Ranzau*." Flere af dem have glimret ved Lærdom; de vidste at före Pennen og Sværdet; flere krigerske *Ranzauer*, og imellem dem *Daniel*, vor Helt, havde studeret ved Universiteter, ligesom Statholderen *Henrik Ranzau*, berömt som Forfat-

ter, var vel forsögt i Krige. Romersprogets blöde Udartning, det franske Tungemaal, havde end i hiin Tid ikke tillistet sig at være Tolken imellem de europæiske Magter. De, som vilde bruges i store offentlige Anliggender, maatte kiende det Sprog, hvori *Cicero* og *Cæsar* skreve, hvori *Justinian* gav Love, det Sprog, som er saa ypperligt, at det allerede danner Aanden, blot grundigen at lære dets Former, endog uden Hensyn til, hvad deri er skrevet, og saaledes overantvordedes en Hovednögle til gavnlig Viden i den unge Adels Hænder. Om hiin *Henrik Ranzau* blev det sagt, at ingen tydsk Adelsmand var saa riig som han paa Börn, paa Böger og paa Penge, — ogsaa disse give et Fortrin; thi velforhvervet, forstandigen sammenholdt, priseligen anvendt, er Rigdom ikke blot en Nydelse for sin Eier, men en Kraft. Gudsfrygt, Velgiörenhed, ja legemlig Skiönhed vare ofte ligesom arvelige i Slægten. Fölelsen af saamange Fortrin indgav Familien Værdighed; den Höiagtelse for sig selv, som hörer til at tragte efter det Store, og foragte det Lave og Uædle. I *Anden Fredriks* Tid nævnes samtidigen mange *Ranzauer* i offentlig Bestyrelse af vigtige Embeder, mange i min-

dre glimrende, men ofte næsten lige saa vigtig Virksomhed, som Herrer over vidtstrakte Godser. Tre Navne iblandt dem ville nævnes, saalænge Danmark har Historie, og tilligemed den *Josias Ranzau*, som senere förte Frankrigs Marskalkstav, indtil han havde mistet eet Lem af næsten ethvert, hvoraf Mennesket tildeeltes tvende, indtil "tredsindstyve Saar In-"tet havde levnet ham ubeskadiget uden det "store Hierte". — med ham ville de, siger jeg, selv i den *Ranzauske* Constellation glimre som Stierner af förste Rang: hiin lærde Statholder *Henrik Ranzau*, som jeg har omtalt, hans Fader, den kloge, troe og heltemodige *Johan Ranzau*, hvis Navn er tegnet uudsletteligt og herligt i begge *Förste Fredrikkers* og *Christian den Tredies* Aarböger, og *Daniel Ranzau*, der forevigede sit Navn, da han seirede ved *Svarteraa*, og da han ubeseiret drog igiennem Gothlands dödsvangre Snevrer.

Daniel Ranzau er föd 1529. Hans Fader var *Godske Ranzau* til Wildsted og Nienhof, Kong *Christian den Tredies* Raad, og hans Moder var *Margrethe von Buchwald*. Ligesom Græsset ikke ved nogen Gartnerkunst kan vorde en Eeg, saaledes kunne Opdragelseskun-

ster ikke erstatte Savnet af medfödte Evner; men af Mangel paa Pleie kan det frodigste Skud henvisne eller misdannes. Dog er det ikkun i de förste Aar, at Skuddet behöver Pleie; det er den medfödte Kraft, som senere hæver Træets Krone mellem eller over Skovens övrige Toppe. I hine Tider dannedes hyppigen den unge Adel i tidlig Alder for sin Bestemmelse, og vor *Daniel* nöd i det fædrene Huus en saadan Opdragelse. I sit femtende Aar drog han til Höiskolen i Wittenberg, hvorfra i de Tider den fra *Luther* begyndte nye Oplysning udgik, og derefter forögede han sine Kundskaber og saae Verden paa Reiser i Tydskland, Frankrige og Italien. Efter sin Hiemkomst fulgte han Hertug *Adolf* af Holsteen 1548 til Keiser *Carl den Femtes* Hof, hvor han i tré Aar dannede sig i dette Middelpunct for Europas Statskunst. Da vaagnede det Krigerkald i ham, som Livet igiennem ledte ham paa Ærens Bane. Egen Drift förte ham uden Venners Vidende som Frivillig til den keiserlige Hær. Hans Forhold bragte ham i Spidsen for en Fane Folk, med hvilken han i fem Aar i Italien og flere Lande dannede sig for sit Fædreneland. Thi vel höres indskræn-

ket Nænsomhed at klage, naar Landets Ungdom vover sit Blod i fremmede Krige; men naar Sværdet hviler paa Hiemmets Grændser, erlanges ikke anderledes end paa Farens og Ærens blodige Veie, mellem stridvante Krigere og Vaabenbrag, den Modets Hærdelse og den Erfaring, som finder Udvei i Farer, og griber Öieblikket, der afgiör Seieren, naar Födelandets egen Skiebne kalder til den stolteste Idræt, at stride under dets Banner. Hiemkommen blev han Befalingsmand over Slottet og Amtet Peine, en Post, som under Omstændigheder kunde blive desto vanskeligere, da dette Slot og Amt tilhörte Stiftet *Hildesheim*, men var pantsat til Kongen og de holsteenske Hertuger i Forening; men snart aabnedes en anden Bane for ham, han kaldtes til en Krig, som vel ikkun varede en Maaned, og hvori han vel paa afgiort Overmagts Side skulde förstegang fegte for sit Födelands Sag; men det var i en vanskelig Egn, mod kiekke Mænd, der sloges for Arne under Frihedens Lösen, som opflammer meest af alle, og med det Mod, som Bevidstheden af egen Kraft, Erindringen om Forfædres Bedrivter og Held, Stolthed, en vistnok ugrundet, undertiden far-

lig, men ofte seierbringende Ringeagt for deres Fiender, og en, i det mindste for dem tilsyneladende Overbeviisning om en retfærdig Sag indgöd Forbittrelse og Mod. Fra gamle Tider, fra *Valdemarernes*, *Christian den Förstes* og Kong *Hanses* Tider var en gammel Strid ofte fornyet om *Ditmarskernes* Frihed eller Afhængighed, og under den sidste af disse Konger havde Vaabenlykken bestemt erklæret sig for Ditmarskerne. Hertug *Adolf* vilde nu fornye Striden, og erobre deres Land for sig alene; han önskede, at den gamle *Johan Ranzau* skulde anföre Toget; men paa dennes Raad blev Kong *Fredrik* Deeltager i Foretagendet, og *Johan Ranzau* förte 1559, i sit syv og tredsindstyvende Aar en forenet Hær af tyve tusinde Mand ind i Ditmarsken, hvor Hovedstaden *Meldorp* i tredie Storm blev indtaget; endnu forsvarede Indvaanerne sig udenfor Staden; tretusinde af dem faldt, men flere af de fiendtlige Anförere saaredes, og Landet underlagdes med viis Mildhed mod de Overvundne. Da *Adolf* rustede, samlede vor *Daniel Ranzau* med en Hurtighed, hvortil hans Rygte vist har bidraget, et betydeligt Antal, saavel Fodfolk som Rytterie, for ham; han förte

selv to Faner Fodfolk, og saaredes ved Meldorps Beleiring. Krigsfolket erkiendte hans Tapperhed, og et Regiment, hvis Oberst var falden, begierede ham eenstemmigt i dennes Sted. Vaabenbrödres Tillid er den Tappres sikkreste Lovtale; ikke heller fandt anden Indvending Sted, end den, at ikke *Ranzauer* skulde ene have Alt.

Det varede ikke længe, förend *Ranzau* iilte höiere Bestemmelse imöde. Nordens Ulykke, det gamle Had mellem Sverrige og Danmark lod en hærgende Syvaarskrig mellem disse Stater udbryde. *Fredrik* havde forskaffet sin Broder *Magnus* Besiddelser ved Östersöen paa Ruslands Grændser; med ham havde Sverrige Handeler, der opbragte Danmarks Konge. Kong *Erich* i Sverrig, hvis vilde Lidenskaber hans Regiering igiennem omtumlede ham mellem Misgreb og Voldsomheder, havde optaget det danske Vaaben tilligemed sit eget, fordi den danske Konge förte de tre Kroner i sit. *Fredrik* havde i dette spændte Forhold forstyrret *Erichs* Ægteskabsplaner, hvoraf han havde mange. Forbittrelsen fra den Tid, da Calmarforeningen, fordi den fra ingen af Siderne overholdtes, ikkun frem-

bragte det Modsatte af hvad den skulde sigte til, var endnu ikke kiölnet. Da skede det, som i slige Tilfælde pleier at skee, man underhandlede; men Stridighederne bilagdes ikke, fordi neppe nogen af Parterne önskede Fred, men kun Tid til at ruste sig til Krig. I August Maaned 1563 rykkede den danske Krigshær, anfört af *Günther af Schwarzburg*, ind i Sverrige. Kong *Fredrik* kiendte *Daniel Ranzau* fra Ditmarsken. Ved *Henrik Ranzau* lod han ham tilbyde et Regiment. Med vanlig Hurtighed tilförte han Kongen otte tusinde Mand, hvervede til hans Tieneste, og vi see ham strax i idelig Virksomhed. Ved Indbruddet i Sverrig anförte han Bagtropperne; *Elsborg* beleiredes, og overgav sig ikke, för det truedes med Storm; *Ranzau* skulde med sit Regiment have giort det förte Anlöb. *Halmstäd* forsvaredes af kiekke Borgere og Stridsmænd under *Poul Hvitfeld* imod Kong *Erichs* Bestikkelse, blodige Trudsler og gientagne haarde Angreb; men de Svenske maatte vige, da Kong *Fredrik* nærmede sig med Undsætning. Vi finde *Ranzau* med iblandt de anrykkende Danske; de Svenske sögte tilbage til Smaaland igiennem Passet ved *Marskiær-Mose*, og Bierget *Mare-*

berg nær Nissafloden; her forefaldt et blodigt Slag, hvorefter de Svenske trak sig tilbage efter at have tabt en stor Mængde Folk og alt Skyt; *Ranzau* deeltog i Slaget og lagdes derefter med sit Regiment ind i *Halmstad* og *Warbierg*, for at beskytte disse Stæder mod fiendtligt Overfald. Dette var skeet i November Maaned; allerede i Begyndelsen af næste Aar (1564) opvakte Fiendernes Fremgang *Ranzaus* Virksomhed. Norden for ham havde de Svenske forgieves beleiret Bahus, men droge nu med Krigens Ulykker til Oddevalle og Kongehelle; Östen for ham samlede de sig til Indfald i Sönder-Halland og Skaane. Hverken Dorskhed, som af Mangel paa Opmærksomhed Intet *kan* see, eller Frygt, som for ikke at skræmmes Intet *vil* see, lukkede *Ranzaus* Öie, naar Faren nærmede sig; han tænkte kun paa at möde den og afvæbne den. Han mælder sin Konge, hvad der foregik, han beder om Undsætning af de Tropper, som ubrugte laae omkring i Skaane; ja, om man end vilde ikkun sende ham een Fane Ryttere, og Kongen tillod ham det, vilde han fare ind over Grændserne og adsprede Fiendens Magt, för den endnu var samlet og ordnet. Men saa

hurtige Idrætter syntes *Greven af Schwarzburg* farlige: "hvo kunde vide, hvad Baghold der "fandtes; det var sikkrere kun at sende Faa "til blot at bevogte Grændserne, om Fienderne "virkelig giorde Indfald." — Over Kongens Livfane var en Ritmester *Fredrik von Dohna*; denne stod ikke i Grevens Yndest; naar han bortsendtes, kunde en anden faae hans Plads; han fik Befaling at undsætte *Ranzau* for at forsvare Grændserne og hindre Fiendens videre Fremgang — dertil medgav man ham tyve eller tredive Ryttere. *Dohna* kiendte Faren af at drage med saa faa Folk ad saa lang en Vei, hvor Fienden maaskee allerede kunde mödes; han kiendte sin personlige Fare i Overgeneralens Sindelag, men han tænkte höit om sin Pligt, og man tör vel mene, at han mindedes, at det var til *Ranzau*, han drog; han formaaede sin Broder og flere Adelsmænd til frivillige Fölge, og indfandt sig med hundrede Heste hos *Ranzau*. Da drog denne ind i Sverrige mod Faren, för den voxede. Paa Kong *Erichs* Lystgaard *Hammer* giordes rigt Bytte; Gaarden afbrændtes. Nærved laae en tyk Skov; bag denne tolvhundrede Svenske og en Fane Ryttere anförte af Smaalandenes Stat-

holder *Karl Mornai*; med halvfemte hundrede Mand gaaer *Ranzau* om Skoven, for at overrumple hine. Modet indgiver undertiden lidt formegen Sikkerhed: næsten alt det danske Rytteri var uden Harnisk; i det de komme ud af Skoven, see de pludelig den talrige Fiende for dem: skulde de vige eller anfalde? Beslutningen er saa hurtigt fattet, som Spörgsmaalet er giort; Angriberen veed, hvad han vil foretage, den, som skal forsvare sig, staaer i Forventningens Uvished, og denne ligner og frembringer Frygt. Mange Svenske nedlagdes, de övrige adspredies paa Flugten; iblandt disse maatte *Karl Mornai* kaste sig af Hesten og tilfods undflye *Fredrik af Dohna*, som fangede een af hans Tienere, og de Danske giennemstreifede uden Modstand Landet. *Ranzau* lönnede *Dohnas* Kiekhed ved at lade ham bringe Kongen Tidenden og Forslag til at benytte Seieren. Greven skulde med en Deel af Hæren rykke mod Calmar; *Dohna* med en anden Deel forstærke *Ranzau*, som giennem Smaalandene skulde forene sig med Greven ved *Calmar*. Kongen samtykkede; men *Dohnas* Bane var endt; han druknede ved *Malmöe*, Toget opsattes, og först efter frugteslöse Freds-

underhandlinger rykkede Greven i Julii Maaned over Ulvsbek ind i Sverrige; Landet plyndredes til hen op imod *Jönköping*. *Ranzau* havde efter Ordre forenet sig med Greven, og da paa dette Sted Fiender mödte, var det atter *Ranzau*, hvis Mod og Hurtighed adspredte dem efter kiek Modstand. Seieren var vunden, men Seierens Frugter udebleve. Greven af *Schwarzburg* drog sig tilbage til Skaane over *Halmstad*, hvor *Ranzau* igien fik Post med fem Faner Ryttere. Hvor ugierne har Helten seet saadan Fred midt i Krigen! Men Greven var selv fremmed, og i Hæren, han anförte, vare mange fremmede Tropper, som fegtede for Sold; de vare gienstridige, fordi de ikke erholdte denne. Danmarks Pengevæsen var endnu ikke ordnet af *Peder Oxe*, og den stormodige Aand, at tage Æren for sin Vinding, men tilfredsstille Folket ved Byttet, besad *Schwartsburg* ikke; han tænkte paa sit Grevskab; man saae engang en Drivt af tre tusinde Oxer, hiemsendte, at drage didhen giennem Danmark. Slige Anförere adlyde slige Tropper ikke under saadanne Omstændigheder. Endskiöndt Greven ikke var Forræder, thi han modstod lokkende Tilbud fra *Erich*, viste

han dog Kong *Fredrik*, hvor ilde beregnet den Skaansomhed er, for at spare sine Egne, at overlade Landets Skiebne og Hæder i Leiesvendes Hænder, som skulle tiene for Sold, hvor Farer skulle trodses, hvor Livet skal voves. Den, som strider for Guld, tænker kun paa Sold og Bytte; men naar Borgere stride for Fædrelandet, for det elskte Land, hvor deres Fædres Been giemmes, hvor alle deres Önsker modnedes, hvis Flor er deres egen Lykke, under Konger, deres förste Ungdom lærte at lyde, under Anförere, der, selv Landets Börn, dele med dem, som Landsmænd, Landets Farer og Haab, mod samme Folkeslag, som deres Fædre ofte kæmpede mod, ofte seirede over, da kalder egen Villie til Strid, og selv giennem Farer og Död til Seier; da er Kongens Bifald, Anförernes Lovprisninger, Medborgeres Tak, — da er Æren, samlet fra saa rene og hellige Kilder, Lön, mod hvilken Guldet er let som Fieren. Ved Begyndelsen af Felttoget for dette Aar havde derfor ogsaa Kongen opbudt sine egne Undersaatter, mynstret dem i Kiöbenhavn, og forenet dem med hine. Han gav nu Greven og den störste Deel af de fremmede Tropper de-

at giöre sig selv betalte ved at plyndre Byen. Men her var ogsaa Den tilstede, som kunde standse et Oprör. *Ranzau* lod ved Trommeslag et Möde forkynde, hvor Enhver skulde indfinde sig, der havde svoret Kongen Tróskab og var en ærlig Krigsmand. Enhver troer sig ærlig og vil gierne gielde derfor; Alle mödte, men saa oprörske i Sindelag, at *Ranzau* maatte lade sig give Löfte om Sikkerhed. Han forestillede dem Skammeligheden af at overtræde Lov og Pligt, Ulovligheden af den Maade, hvorpaa de havde giort deres Fordring; hvor ufornuftigt det var, at trodse paa et fremmed Sted, uden Understöttelse. Han föiede hertil Löfter om Betaling til bestemte Tider og om strax at udbetale en Deel til dem, som ikke vilde vente. Pligtfölelse, Overlæg af Faren, Penge, og — hvo tvivler derpaa? — *Ranzaus* Anseelse dæmpede aldeles Opröret. Naar lovlös Voldsomhed truer, aabne de Riges Pengekister sig villigen til Forskud paa den Befalingsmands Ord, som stiller Uordenen. Kiöbmændene i Byen forstrakte *Ranzau* nogle tusinde Rigsdaler til at opfylde den sidste Deel af hans Löfte.

Sneglu-Halla Þáttr.

Sneglu-Halle's Reiser og Hændelser.

Oversatte af det Islandske,

ved

Professor Finn Magnusen.

Förste Capitel.

Indledning.

Det er Begyndelsen til denne Fortælling, at Kong *Harald Sigurdssön* regjerede i Norge efter hans Fætter Kong *Magnus's* Död. Man siger, at Kong *Harald* var en af de viseste og mildeste Mænd, og som oftest gav han andre de klogeste Raad. Han var en god Digter, og meget for at anfalde visse Folk med Spottegloser, men kunde ogsaa særdeles vel fordöie grove Ord af andre, naar han var ved god Lune. Den Tid var han gift med *Thora, Thor-*

berg Arnesöns Dåtter. Han moerede sig meget med Skjalde-Konsten, og holdt bestandig Digtere ved sit Hof. *Thjodolf*, en stor Poet, og Mand af Levemaade, barnfödt i Svarfaderdal i Island, var i megen Gunst hos Kong *Harald*, som kaldte ham sin överste Digter, og agtede ham höiere end alle sine övrige Skalde. *Thjodolf* var af ringe Herkomst, men vel opdraget; dog var han avindsyg mod de Fremmede som bleve optagne ved Hoffet. Kongen var en stor Velynder af Islændere; han forærede Landet adskillige Kostbarheder, hvoriblandt en prægtig Klokke til Thingvalle. Da det store magelöse Uaar indfaldt i Island, afsendte han dertil fire store Skibe ladte med Kornvare, et nemlig til hver af Landets fire Hoveddele, og lod med det samme före saa mange fattige Folk, som muéligt, ud af Landet.

Andet Capitel.

Halle ankommer til Norge. Hans förste Samtale med Kong Harald.

Bard heed een af Kong *Haralds* Hofsinder. Han gjorde en Reise til Island, ankom til Gåsum, og forblev der Vinteren over. En

vis Mand fra Herredet Flioot tingede sig i Fragt med ham; han heed *Halle*, og blev almindelig kaldet *Sneglu-Halle.* Han var en god og flydende Poet. Af Skabning var han höi, havde en lang Hals, smaae Skuldre, side Arme og hæslige Lemmer. Da de vare færdige, afseilede de, og ankom, efter at de havde længe maattet holde Söen til de Öer som kaldes *Hitrar* (Hiteröen), kort fra Trondhiem i Norge, og laae der een Nat. Næste Morgen seilede de med en liden Bör ind efter Fjorden, men da de havde lagt *Rein* tilbage, saae de at trende Krigs-Skibe komme roendes imod dem. Et af dem var en Drage. Da de roede forbi Kjöbmands-Skibet, traadte en anseelig og smuk Mand frem af Dragens Kahyt. Han var klædt i rödt Skarlagen og havde et Guldsmykke om Panden. Denne Mand talte saaledes: "Hvem förer Kjöbmands-Ski-"bet? hvor har I overvintret? hvor kom I "först til Land? eller hvor laae I i Nat?" Kjöbmændene studsede noget ved saa mange Spörgsmaale paa eengang, men *Halle* svarede strax: "Afvigte Vinter vare vi i Island — af-"seilede fra Gásum — kom til Land ved Hi-"trar, og laae i Nat ved Agdenæs, men Skip-

"peren hedder Bard." Manden, som var ingen anden end Kong *Harald Sigurdssön*, spurgte igjen: "Styrede *Agde* *) da ikkè sin Lyst paa "Jer?" "Ikke endda" svarede *Halle*. "Denne "Gang slap vi for hans Uteerligheder, for- "nemmelig af een Aarsag." "Hvilken Aarsag" svarede Kongen. *Halle*, som fuldkommen vidste med hvem han talede: "Den, Herre! ifald "De behager at vide, at *Agde* denne Gang "biede efter Mænd som vare værdigere til "denne Gunstbevisning, i det han ventede "Dem til sig i Aften, da han vist ogsaa vil "yde Dem den saa godt mueligt." Da sagde Kongen: "Du maa i Sandhed være en stor "Skjendegjæst." Meere af deres Samtale har man ikke optegnet. Kjöbmændene lagde sit Skib op til Staden, lossede der, og lejede sig et Huus i Byen. Faae Nætter derefter, kom Kongen hiem; han havde blot gjort en Lyst-reise ud til Öen. *Halle* bad *Bard* at fölge med sig til Kongen, da han sagde sig at ville be-giere af denne, at maatte være hans Gjæst Vinteren over. *Bard* tilböd ham at blive hos

*) En Höjboer, Trold eller Jætte, af hvem Næsset mentes at have sit Navn.

sig. *Halle* takkede ham, men sagde tillige, at han gjerne vilde være ved Hoffet hvis det var muèligt.

Tredie Capitel.

Halle bliver optaget blandt Kongens Hof-Gjæster. Poeten Thjodolf besynger tvende Haandværkeres Trætte.

En Dag gik *Bard* og *Halle* til Kongen. *Bard* hilsede ham. Kongen svarte ham naadig, og spurgte om adskilligt nyt fra Island, og om han havde havt nogle Islændere ombord paa Hjemreisen. *Bard* svarede: "En reisende "Islænder har jeg havt med ved Navn *Halle*; "han er nu her tilstæde Herre! og önskede "gjerne at være Deres Gjæst Vinteren over." *Halle* traadte da frem for Kongen og hilsede ham. Denne svarte ham naadig og spurgte: "om det ikke havde været ham der havde svart "sig paa Fjorden dengang de mödtes?" *Halle* svarede: "Jeg er den selvsamme Mand." Kongen sagde sig ikke at ville spare Mad til *Halle*, men bad denne opholde sig paa et af hans Landgodse. *Halle* svarede: han vilde være ved Hoffet, men i manglende Fald see sig om

en anden Leilighed. Kongen: "Det plejer "gjerne at gaae saaledes (med mig og mine "Gjæster) naar vi ikke ere de allerbedste Ven-"ner, at jeg maae bære Skylden derfor, skjönt "dette i sig selv neppe er ret. Ovenikjöbet ere "I Islændere i Almindelighed egenraadige og "særsindede. Nu kan du blive hos mig om "Du vil, men selv maae du staae til Ansvar "for alle Fölget." *Halle* sagde sig at være villig dertil, og aflagde sin Taksigelse. Han forblev nu ved Hoffet og var vel lidt af alle; *Sigurd*, en gammel og stille Hoffinde, var hans Staldbroder.

Det hændte sig eengang, da Kongen med sit Fölge spadserte paa Gaden, at de börte en Garver og en Grovsmed klamres i et Herberge, og saae dem siden komme i Haar sammen. Kongen stod stille, og saae noget paa denne Leeg. Tilsidst sagde han: "Lad os gaae bort, "her vil jeg ikke have nogen Deel i. Men du "*Thjodolf!* gjör en Sang om deres Trætte!" Denne svarede: "Det sömmer sig ikke for "mig, som De anseer for Deres fornemste "Hofpoet." Kongen: "Dette er en vigtigere Sag "end du maaskee indbilder dig. Sæt nu, at "de vare langt andre end de virkelig ere. Lad

"den ene være Dragen *Föfner*, men den anden "hans Bandemand *Sigurd*, og lad dog begge to "beholde deres sædvanlige (Haandværks-) At-"tributer." *Thjodolf* sang da denne Vise:

"*Sigurd* med sin Smede-Hammer
Gjorde Slangen hæftig vreed,
Vunden Drage fuld af Jammer
Sandseslös paa Gulvet skreed, —
Helten med sin Næse lang
Vant at pröve Fil og Tang
I den farefulde Stund
Förte Værget i sin Mund."

"Det er en smuk Vise" sagde Kongen, "Gjör nu en anden, og lad den ene være Gu-"den Thor, men hin Jætten Geirröd, og til-"læg hver af dem de Egenskaber som de burde "have" *Thjodolf* sang:

"Af Jætters Boelig kasted *Thor*
En Smedebælg saa tung og stor,
Og Tordenblus af Bukke-Kjöd,
Han ud mod Jætten skjöd. —
Men denne snart hin arme Gud
Af Essens Dynge slynged ud
Vor Smede Trold saa glad og fro
Ad dette Optog lo."

Da sagde Kongen: "i Sandhed tage de "Fejl, som sige, at du er en Stymper i Digte-"kunsten." Alle roeste Viserne.

Halle havde ikke været Vidne til denne Tildragelse. Men om Aftenen da Hoffolkene sad og drukke, reciterte de Viserne for ham, og sagde tillige: At han vist ikke var i Stand til at giöre saadanne, uagtet han i sine egne Öjne var en stor Digter. *Halle* svarede: "Jeg "veed nok at jeg ikke er i Stand til at gjöre "saa gode Vers som *Thjodolf*, men allermindst "da, naar jeg ikke engang forsöger det; eller "selv har seet den Tildragelse som skulde be-"synges." Dette blev fortalt Kongen, men dog saaledes fordrejet, som om *Halle* havde sagt: at han troede sig at være ingen mindre Skjald end *Thjodolf*. Kongen sagde: "det vil "han neppe godtgjöre, — men hænde kan det "sig, at vi snart komme efter Sandheden af "dette hans Foregivende."

Fjerde Capitel.

En Pris-Opgave. Knappe Maaltider. Halle gjör en dum Streg; bliver lidt for fritalende, og — faaer for meget at spise.

Det hændte sig en Dag da Hoffolkene sad over Borde, at *Tuta*, en Frisisk Dværg, som længe havde været hos Kong *Harald*, traadte

ind i Salen. Af Væxt var han ikke höjere end et Treaars gammelt Barn, men forfærdelig tyk. Han havde meget store Skuldre; et stort og gammelagtigt Hoved; en Ryg som ikke var meget kort, og saae ud som den var klöftet for neden, der hvor Födderne vare. Kong *Harald* ejede et Harnisk som han kaldte Emma, og han havde ladet gjöre i Myklegaard (Constantinopel). Den var saa lang at den naaede Kongen til Skoene, dobbelt overalt, og saa stærk, at den ikke kunde beskadiges med Jern. Denne Brynje havde Kongen ladet den omtalte Dværg iföre, sat ham et Hjelm paa Hovedet og spændt et Sværd ved hans Side. Saaledes udstafferet, traadte han, som för er meldt, ind i Salen. Alle syntes denne Figur saae noget underlig ud, og begyndte at lee. Kongen fordrede Taushed, og sagde: "Hvem "som paa Stedet gjör een, efter min Dom, "smuk Vise om denne Dværg, skal erholde "denne Dolk med tilhörende Belte, til Foræ- "ring" (— i det samme lagde han begge Dele paa Bordet —) "men derimod kunne I være "overbeviste om, at hvem der vover at komme "frem med en slet Vise, skal have min Unaade, "og tillige miste alt Haab om nogensinde at

"erholde disse Kostbarheder." Da Kongen havde udtalt, sang der en Mand, nemlig vor *Sneglu-Halle*, yderst paa Bænken, fölgende Vise:

"De Frisers Fætter syntes mig
I Kongens Brynje staae,
For Hoffet hist han viser sig,
Med Hjelm og Maller paa —
Ej Arnens Luer Tuta skyer
Og vant til Udfald er,
Ved Siden af den raske Fyr
Jeg Sværdet dingle seer."

Kongen befalte at flye ham Foræringen, og sagde til ham: "Rigtigt Omdömme skal du "nyde af os, thi Visen er vel gjort." *Thjodolf* saae surt til alt dette.

Det var Kong *Haralds* Sædvane at spise kun eengang om Dagen; Maden blev, som man let kan troe, först sat for Kongen, og da den, efter Orden, var bleven sat for alle de andre, var han sædvanlig allerede mæt; — dog plejede han da at banke med sit Knivskjæfte paa Taffelet, som altid var et Tegn til at Maden skulde tages af Bordene, skjöndt mange ikke nær havde faaet nok at spise. Det hændte sig een Dag, da Kongen efter Sædvane

klappede paa Bordet, og befalede at dække af, hvilken Befaling Opvarterne strax adlöde, at *Halle* ikke nær var bleven mæt, men tog et Stykke af sin Tallerken som han beholdt og sagde:

Kong *Harald* maa klappe saalænge han kand
Det lidet jeg skjötter, men bruger min Tand
Og mættet til Sövne vil gange.

Næste Morgen, da Kongen med Hoffolkene var gaaet til Sæde, traadte *Halle* ind i Salen, og fremfor Kongen. Han bar Skjold og Sværd paa Ryggen, og sang denne Vise:

Mit Sværd for Suul jeg sælge maae,
O store Konge! agt derpaa,
Og dette Skjold, af Guldet röd,
Du Kriger! — for det törre Bröd. —
Grumt plager Hunger Kongens Mænd;
Af Sult jeg daglig tæres hen,
Saa snævrest Belte, mærk det dig!
Dog altid blir for vidt til mig. —

Kongen svarte intet, men lod som om han hörte det ikke; dog kunde alle see, at han fortörnedes over *Halles* Dristighed.

Kort efter spadserte Kongen paa Gaden, omgiven af sine Hoffolk. *Halle* var ogsaa

med, men löb paa eengang uformodentlig foran de andre: Da sagde

Kongen: *Sig Halle, dog hvorhen du löber!*
Halle: *Jeg trænger Konge! haardt til Skjör.* *)
Kongen: *Jeg vædder paa at Gröd du kjöber,*
Halle: *Og den skal være fuld af Smör.*

Da löb *Halle* op i en Gaard, og ind i Kjökkenet, hvor han havde ladet kaage Gröd til sig i en stor Kjedel, satte sig ned, og spiste Gröden. Kongen saae at *Halle* forsvandt af Fölgeskabet, gik hen til Gaarden, og befalte *Thjodolf* med trende andre Mænd at opsöge *Halle*. De fandt ham der hvor han sad og spiste Gröden. Kongen selv kom i det samme dertil, og saae hvad *Halle* havde for. Han blev meget vreed, og spurgte *Halle*: om han vel havde foretaget sig en Reise fra Island til store Herrers Hof allene for at gjöre sig Skam og Fortred? *Halle* svarede: "Tag dog ikke saa-"ledes afsted, Herre! Jeg har selv seet at De "heller ikke gjerne slaaer Haanden imod et "godt Maaltid Mad." Siden stod han op og smed Kjedelen ned i Gaden saa det klang i Hanken. Da sagde *Thjodolf* (al. *Halle*).

*) *Skiör* i Norge, *Skyr*, *Skir* i Island er en Art af oplagt Melk.

Kjedelhanken faldt og löd,
Halle fik for megen Gröd,
Meer end Hoffets Pragt og Bram
Slöven vilde sömme ham.

Kongen gik bort, og var endnu meget opbragt.

Om Aftenen blev der ingen Mad sat for *Halle*, som for de andre; men da man havde spist noget, traadte tvende Mænd ind, som bare mellem sig et Trug fuldt af Gröd med en Skee i, og satte det for *Halle*. Han tog imod det, begyndte at spise, og holdt op da han syntes han havde faaet nok. Kongen sagde til *Halle*: at han skulde æde mere. Denne svarede: at han ikke spiste mere for den gang. Kong *Harald* trak Kaarden, og befalte *Halle*, at spise Gröd til han revned. *Halle* svarede: "Paa Gröd vil jeg ikke sprænge mig, men om "De Herre! endelig vil skille mig ved Livet, "saa kan De vel det." Kongen satte sig ned og stak roelig Sværdet i Skeden.

Femte Capitel.

Et Inpromtu redder Sneglu-Halle's Liv.

Noget derefter, een Dag da Kongen sad og spiste, tog han en Tallerken med en stegt

Griis paa af sit Taffel, og befalte Dværgen *Tuta* at flye den til *Halle*, med den Befaling: At han, under sit Livs Fortabelse skulde have en Vise færdig, inden Dværgen kom til ham. Dette skulde Dværgen sige staaende midt paa Gulvet. "Ikke er jeg villig dertil" svarede Tuta, "thi jeg kan ellers godt lide *Halle*." "Jeg mærker, sagde Kongen, at du har syntes "godt om den Hæders-Vise som han forleden "gjorde om dig. Gaae nu strax, og fuldför "min Befaling." *Tuta* tog imod Tallerkenet, traadte frem midt paa Gulvet, og sagde: "Du "*Halle!* skal efter Kongens Befaling gjöre en "Vise, og have den færdig inden jeg kommer "til dig, om du har dit Liv kjært!" *Halle* stod op, rakte Hænderne frem mod Disken, og sagde:

"Den Skjald, som mindst for Strikken er,
Af Kongen fik en Gris,
Han den paa Bordet stande seer,
Og sjunger til dens Pris;
Med brune Sider seer jeg Grisen,
Og haster med at ende Visen; —
Skjönt Kokken Trynet har forbrændt
Hav Konge! Tak — min Sang er endt."

Da sagde Kongen: "Nu tager jeg dig til "Naade igjen, *Halle!* thi Visen er, i en saa-"dan Hast, overmaade godt gjort."

Sjette Capitel.

En mærkværdig Ordvexling mellem Thjodolf og Halle, hvori der blandt andet forekommer en ynkelig Mordhistorie og ikke mindre gru-som Hævn, m. m.

Som man fortæller gik *Halle* ind for Kongen, en Dag han var lystig og oprömt. Der var *Thjodolf* og mange andre tilstæde. *Halle* sagde sig at have forfattet et Digt til Kongens Ære, og önskede at maatte lade sig höre. Derpaa begyndte fölgende Samtale:

Kongen: "Har du forfattet noget stort "Digt förend dette?

Halle: "Nej — Herre!

Kongen: "Da ville vel nogle sige at du "har indladt dig i en vanskelig Sag, da de stör-"ste Poeter allerede have besjunget mig. Men "hvad synes dig om den Sag *Thjodolf!*

Thjodolf: "Det vilde være urimeligt for "mig at give Dem Raad Herre! — men det var

"rimeligere, at jeg kunde give *Halle* en liden "Paamindelse.

Kongen: "Hvilken Paamindelse?

Thjodolf: "For det förste den, at han "ikke lyver for sin Konge.

Kongen: "Hvad lyver han vel da?

Thjodolf: "Det, at han siger sig ikke "för at have forfattet noget Digt, og jeg siger "det modsatte.

Kongen: "Hvad for et Digt har vel *Halle* "da forfattet? eller i hvad Anledning?

Thjodolf: "Det, som han gjorde om det "Hornqvæg som han forhen vogtede i Island, "kalde vi *Kollu-visur* eller *Sangen om de kul-* "*dede Kiör*.

Kongen: "Er det sandt, *Halle!*

Halle: "Ja, Herre!

Kongen: "Hvorfor foregav du da at dette "var dit förste Digt?

Halle: "Af den Aarsag, at Tilhörerne "nok vilde mene, at det neppe fortjente Navn "af et Digt, og at det i saa Fald ikke vilde er- "hverve sig meget Biefald.

Kongen: "Lad os dog engang höre det?

Halle: "Saa maatte man ogsaa have no- "get mere af den Slags til Tidsfordriv.

Kongen: "Hvorledes det?

Halle: "*Thjodolf* vil vel da gjöre os den "Fornöjelse at lade os höre sine *Fejeskarns*-"*Sange* som han digtede i Island. Men ellers "maa jeg sige, at jeg for min Deel ikke bryder "mig det mindste, om at *Thiodolf* saaledes har "givet sig i Laug-med mig, og sögt at be-"skjæmme mig, thi det er allerede saalænge "siden jeg traadte mine Börneskoe, at jeg nok "tör indlade mig i en Samtale med ham, uden "at blive ham noget skyldig.

Kongen smilte ad dette, og fandt Fornöielse i at hidse dem sammen. Tilsidst spurgte han: "Hvorledes lyder det Digt, eller "hvorom er det gjört?

Halle: "Det er forfattet i den Anled-"ning, at Digteren selv for en Tid i Selskab "med sine Södskende förte Aske ud, da han "dengang, formedelst Mangel paa Forstand, ikke "syntes skikket til anden Forretning, og dog "ikke engang var denne Bestilling fuldkom-"men voxen, da andre bestandig maatte passe "paa at han ikke skulde bære Ilden ud tillige "med Asken, og gjöre Skade. Heraf kan man "see at han i rum Tid intet havde at give bort "af sin dyrebare Forstand.

Kongen: (til *Thjodolf*) "Hvorfor havde "du saadan en foragtelig Bestilling?

Thjodolf: "Jeg paatog mig den for mine "andre Södskende, paa det at vi Börnene desto "för kunde komme til at leege, da man ikke "paalagde mig noget andet Arbeide."

Halle: "Det var gandske naturligt, da "man syntes at du ikke havde den Forstand "som en simpel Arbeider bör have.

Kongen; "Det er ikke Umagen værdt at "I tales videre ved, men begge Stykkerne ville "vi höre."

Herpaa maatte begge til at fremsige deres omtalte Digte; da det var forbi, sagde Kongen:

"Begge Stykkerne ere ubetydelige som An-"ledningen formodentlig ogsaa har været, dog "er dit *Thjodolf!* af endnu mindre Værd."

Thjodolf: "Vel er det sandt, Herre! at "*Halle* er vittig og særdeles bidsk af sig, men "dog synes jeg det var ham mere værdigt at "hævne sin Faders Död, end at give sig til at "klamres med mig her i Norge.

Kongen: "Er dette *Thjodolfs* Foregivende "ogsaa Sandhed *Halle!*"

Halle: "Ja, Herre!

Kongen: "Hvorfor tog du bort fra Is-"land, for at opholde dig hos store Mænd, "uden i Forvejen at have hævnet din Faders "Död.

Halle: "Det skal jeg strax forklare. "Den gang min Fader blev dræbt var jeg et "Barn. Mine Slægtninge paatoge sig Sögsmaa-"let, og indgik Forlig paa mine Vegne; men "i mit Fædreland bliver det Navn af trolös "Nidding anseet for et Skjeldsord.

Kongen: "Det er nödvendigt at holde "Ord i slige Tilfælde; og i den Henseende har "du fuldkommen tilfredsstillet mig.

Halle: "Det tænkte jeg ogsaa Herre! "men *Thjodolf* kan tale stort om den Sag, da "jeg ikke veed Exempel paa, at nogen med "saa umættelig Graadighed, som han, har "hævnet sin Faders Dråb.

Kongen: "Jeg vil gjerne troe at *Thjodolf* "med Ære har skilt sig ved den Sag, — men "hvorledes skulde han vel deri have overgaaet "andre?

Halle: "Deri overgik han dog andre, at "han spiste sin Faders Mörder."

Nu gave alle Tilstedeværende med Skrig og Hyssen tilkjende, at dette var en uhört

Gyselighed; Kongen smilede, befalede dem at være stille, og sagde til Halle:

Kongen: "Bevis hvad du har sagt!

Halle: "Om jeg mindes ret var *Thjodolfs* "Fader en fattig Bondemand i Svarfaderdalen "paa Island, og havde mange Börn. Et Efter- "aar da Bönderne der i Herredet holdt en Sam- "menkomst angaaende Fattiges Forsörgelse, "blev denne selvsamme *Thorljot*, *Thjodolfs* Fa- "der, anmeldt som den, der fremfor andre meest "trængte til Hielp. Da viste en Bonde sig saa "rund mod ham, at han forærte ham en halv- "aars gammel Kalv. Denne hentede Kalven, "lagde et Toug om dens Hals, paa hvis Ende "var en Lökke, men da han kom hjem til sit "Tun-Gjærde, hævede han Kalven op paa "Gjærdet. Dette var meget höit, især fra den "indre Side, hvor man havde gravet Grönsvær "op til dets Opreisning. Da han nu forsögte "at komme over Gjærdet, faldt Kalven ind "over det, men Lökken paa Enden af Töm- "men slyngedes saaledes om *Thorljots* Hals at "han ikke kunde række Födderne til Iorden. "I denne Stilling hængte de begge, og vare "alt döde, da Folk kom dertil. Börnene trukke "Kalven hjem, kogte den, og — saavidt jeg

"veed — har *Thjodolf* ogsaa rigtig bekommet
"sin fulde Andeel."

Kongen: "Det er meget rimeligt!"

Thjodolf trak sin Kaarde, og vilde hugge ind paa *Halle*, men de andre löbe til, og skilte dem ad. Da sagde Kongen: "Ingen af "Jer maae understaae sig, til at gjöre hinanden "Fortred. Men du *Thjodolf!* var den som "först yppede dette Klammerie mod *Halle*." Det fik at være saaledes som Kongen vilde. *Halle* fremförte sit Digt til alles Fornöjelse, og erholdt af Kongen en anseelig Belönning. Nu leed det ud paa Vinteren, og alting var stille.

Syvende Capitel.

Halle indgaaer et dristigt Væddemaal, og faaer Bugt med en af Rigets mægtigste Adelsmænd.

Einar heed en Adelsmand, af Tilnavn *Fluga*, *Harek* af *Thiottes* Sön. Han var Kongens Befalingsmand over Provindsen Helgeland, og indsamlede hans Skat af Finnmarken. I den Tid var han en stor Yndling af Kongen, skjönt der af og til kom en Kurre paa Traa-

den. *Einar* var en meget urolig Mand, dræbte hvem der ikke vilde finde sig i alt hvad han vilde, men betalte dog aldrig nogen Mandebod. Man ventede *Einar* til Hoffet ved Juletider. *Halle* og hans Staldbroder *Sigurd* faldt paa, iblandt andet, at tale om *Einar*. *Sigurd* fortalte *Halle*, at ingen vovede at sige *Einar* imod, eller handle anderledes end han fandt for godt, men at han selv betalte dog ingen Pengeböder for Drab eller Ran. Da sagde *Halle*: "Saadanne Hövdinger vilde vist ikke "ansees som meget ypperlige i vort Land." *Sigurd*: "Tal forsigtig Kammerat! han tager "ikke Ord alt for vel op, som ere ham i no"gen Maade anstödelige." *Halle*: "Endskjöndt "I alle ere saa frygtsomme, at Ingen af Jer "vover at sige ham et Ord imod, saa siger jeg "dog det for sandt, at i Fald han begik nogen "Uretfærdighed mod mig, skulde jeg paatale "den Sag, og jeg kan heller slet ikke overtale "mig til at troe andet, end han fik at erstatte "mig mig Skade." *Sigurd*: "Hvorfor dig mere "end andre?" *Halle*: "Saaledes vil det dog "behage ham." De trættedes saalænge herom, indtil *Halle* tilböd *Sigurd* at indgaae et Væddemaal. *Sigurd* væddede da om en Guldring,

som vejede en halv Mark *), men *Halle* om sit Hoved.

I Julen ankom *Einar* til Hoffet. Ham blev anvist Sæde nærmest ved Kongen, og hans Mænd næst efter ham paa samme Bænk. Han nöd samme Opvartning som Kongen selv. Förste Juledag da man havde afspist, sagde Kongen: "Nu ville vi moere os ved noget "meere end blot at drikke. Du *Einar!* kan da "fortælle hvad Nyt der har tildraget sig paa "Eders Rejse." *Einar:* "Det har jeg ikke Ga-"ver til at fortælle, skjönt vi have spillet "Fjeld - Finner eller Fiskere et eller andet "Puds." *Kongen:* "Sagte! sagte! *Einar*, vi "ville være fornöjede med lidet, og moere os "med alt det, som I, der ligger i en bestandig "Feide, anseer for Smaating." *Einar:* "Det "er da den mærkværdigste af vore Begivenhe-"der, at da vi i Fjor Sommer vare komne "Nord efter til Finnmarken, traf vi en Is-"landsfarer, som af Storm var bleven forslagen "dertil, og havde overvintret der. Vi be-

*) En Mark er et halv Pund efter gammel Regning. Ringen vejede altsaa omtrent 8 Lod.

"skyldte Skibsfolkene for, at de uden Tilla-"delse, havde handlet med Finnerne. De næg-"tede, og vilde ikke til at bekjende, men da de "forekom os mistænkelige, opfordrede vi dem "til at lade sig randsage. De afsloge os gand-"ske og aldeles denne Begjæring. Jeg sagde "da at de skulde erfare en haardere Behand-"ling, som de fuldkommen havde fortjent; be-"falte mine Mænd at gribe til Vaaben, og gjöre "sig færdige til Angreb. Jeg havde 5 Krigsskibe "at befale over. Vi angrebe dem fra begge "Sider, og holdt ikke op förend alle Folk vare "faldne ombord paa Handelsskibet. En Islæn-"der, som de kaldte *Einar*, forsvarte sig saa "tappert, at jeg aldrig har seet hans Mage. "Det var virkelig Skade for den Mand! Jeg "troer neppe vi havde kundet faae Bugt med "Skibets Besætning, dersom det havde havt "flere saadanne Forsvarere." *Kongen*: "Du "handler ilde deri *Einar!* at du saaledes om-"bringer uskyldige Folk, blot af den Aarsag, "at de ikke efterkomme alle dine Fordringer." *Einar*: "Alligevel vil jeg ikke stille mig blot "for andres Fornærmelser, men der ere nogle "Herre! som sige, at alle Deres Handlinger "ikke ere guddommelig retfærdige. Hine,

"som vi talte om, havde virkelig gjort sig skyl-"dige i den Forbrydelse, som vi beskyldte dem "for, thi vi fandt en heel Deel Finske Varer i "Skibet."

Halle hörte hvad de taledes, smed Kniven paa Bordet og holdt op at spise. *Sigurd* spurgte om han var syg. *Halle* svarte: "Nei; *Einar* "*Fluga* fortalte mig der min Broder *Einars* "Död, som han i Fjor Sommer dræbte ombord "paa Islandsfareren i Finnmarken; og kan det "nu vel være at der gives Leilighed til at for-"dre Böderne af *Einar*." *Sigurd:* "Tal ikke "derom Kammerat! det bliver vel det bedste." *Halle:* "Det vil jeg dog gjöre. Jeg er vis paa "at min Broder ikke havde handlet anderledes; "dersom det havde tilkommet ham at hævne "min Död." I det samme sprang han over Bordet, traadte frem for Höisædet, og sagde til *Einar Fluga:* "De bragte mig ubehagelige "Tidender der vedkom mig, i det De fortalte "mig min Broder *Einars* Drab, som De siger "Dem at have slaget ihjel ombord paa Handels-"Skibet i Fjor Sommer. Nu vilde jeg vide om "De havde isinde at böde mig noget for denne "min Broders Drab." *Einar:* "Har du da ikke "hört, at jeg ingen Mandebod betaler?"

Halle: "Det bör jeg ikke troe, endskjöndt "man havde fortalt mig det, at alle Lyder være "faldne i Deres Lod." Da sagde *Einar:* "Gaa "bort, Menneske! om du ikke vil jeg skal "komme efter dig." *Halle* gik til sit Sæde. *Sigurd* spurgte om Udfaldet af hans Fordring. *Halle* svarede: "at han havde faaet slemme "Ord istedet for Böder." *Sigurd* bad ham "at "röre ikke tiere ved denne Sag, og tilböd ham "at ophæve Væddemaalet." *Halle* sagde: "at "*Sigurd* handlede som en brav Mand, men at "han dog vilde pröve dette andengang."

Næste Dag efter gik *Halle* til *Einar*, og sagde: "Jeg har et Ærende at afgjöre med dig "*Einar!* det nemlig, at höre om du vilde böde "mig min Broders Drab eller ikke." *Einar* svarede: "Silde bliver du kjed af det Over-"hæng, men hvis du ikke strax pakker dig "bort, skal du gjöre den samme, eller værre, "Reise, som din Broder." Kongen sagde da til *Einar*: "Svar dog ikke saaledes. Det tje-"ner kun til at forbittre den Dræbtes Frænder "endmere, og da kan man ikke vide, hvad de "ville gribe til. Men du *Halle!* yp ikke den "Sag tiere, thi större Herrer end du maae taale "sligt af ham." *Halle* sagde: det fik vel at

være saaledes, og gik til sin Plads. *Sigurd* tog venlig imod ham, og spurgte hvorledes det havde gaaet? *Halle* sagde: "at nu havde "han faaet Trudsler af *Einar* istedet for Penge." "Det tænkte jeg nok" svarede *Sigurd.* "Lad kun Væddemaalet fare." *Halle* svarede: "Det er vel sagt af dig, men det tredie Forsög "vil jeg gjöre." *Sigurd:* "Nu er jeg villig til "at give dig Ringen, naar du blot vil lade det "være, thi jeg er tildeels den förste Ophavs-"mand, til alt dette." *Halle:* "Nu viser du "hvad for en Mand du er, og ingenlunde "er du Skyld i det Onde, som kunde flyde "heraf, i Hvordan Sagen end falder ud. Denne "Gang vil jeg dog forsöge min Lykke!"

Næste Morgen tidlig, da Kongen og *Einar* toge Haandtvæt, gik *Halle* til den sidste, men hilsede Kongen. Denne spurgte hvad "hvad han vilde. "Herre Konge! svarede "*Halle*, Jeg vil blot fortælle Dem min Dröm. "Jeg syntes, at jeg var et ganske andet Men-"neske end jeg virkelig er, nemlig: *Thorleif* "*Jarlaskald;* men at *Einar Fluga* derimod var "Jarlen *Hakon Sigurdssön*, og at jeg havde "digtet Nid om ham, hvoraf jeg huskede det "meste da jeg vaagnede." *Halle* drejede sig

om, vendte Ansigtet til Dörren, og mumlede noget i Skjægget, dog saa lydeligt, at man tydelig kunde höre hvad det var. Da sagde Kongen til *Einar:* "Dette har ikke været no-"gen Dröm, men blot en Lignelse, som har "den Betydning, at det nok vil gaae for Jer "to, som for Jarlen *Hakon* og Skalden *Thor-"leif*, hvem *Halle* her vil efterligne, da han "ikke bryder sig om nogen Ting. Vi indsee "meget vel at saadanne forhaanende Digte "have skadet vigtigere Mænd end dig *Einar!* "og det har Jarlen *Hakon* udentvivl været, hvis "Beskjæmmelse dog vil blive i frisk Erindring "saalænge Norden beboes, thi saadan en Spot-"tevise, gjort om en mægtig og anseelig Mand, "naar den först er kommen ud iblandt Folk, "er mere utaalelig for ham, end et ubetydeligt "Penge-Tab. Hav då den Godhed *Einar!* at "affærdige ham med en liden Kjendelse." De "har at befale Herre! svarede *Einar*: *Halle* kan "gaae til min Forvalter, og tage hos ham de 3 "Mark Sölv, som jeg forleden flyede ham i en "Pung."

Halle gik til Forvalteren og fordrede det anviste. Denne sagde at der vare fire Mark i Pungen. *Halle* sagde sig blot at skulle have

3. Siden gik han til *Einar* for at give tilkjende, at han havde bekommet Pengene. Denne sagde da: "Du har vist nok taget alt "hvad der var i Pungen." "Nej!" svarede *Halle*. "Anderledes maae du bære dig ad for "at bringe mig af Dage, end at gjöre mig til "din Tyv, men jeg indsaa nok din Hensigt." *Halle* havde gjættet rigtig, thi *Einar* havde paa denne Maade villet fange ham, for at faae et slags Skingrund til siden ustraffet at kunne ombringe ham. *Halle* gik nu til sit Sæde og viste *Sigurd* Pengene. Denne tog Ringen frem, og sagde at *Halle* vel havde fortjent den. *Halle* svarede: "Hvis jeg tog imod den, saa "vilde vi vise os fra ganske forskjellige Sider. "Behold den med al muelig Lykke. Men, at "jeg ikke lyver for dig, saa var hin Mand som "*Einar* ombragte, slet ikke i mindste Slægt-"skab med mig; men hele Historien er opdig-"tet, blot for det Forsögs Skyld, om jeg kunde "presse Pengene ud af ham." "Du overgaaer "alle andre i Kneb", sagde *Sigurd*. Efter Jul rejste *Einar* igjen Nord efter til Helgeland.

Ottende Capitel.

Halle reiser til Danmark, og narrer en fornem Jyde.

Om Foraaret udbad *Halle* sig af Kongen Tilladelse til at gjöre en Handels-Reise til Danmark. Kongen sagde til ham: "Reis du "kun efter eget Behag, men kom snart igjen "for at fordrive os Tiden, og tag dig iagt for "*Einar Fluga*, som vistnok ikke er dig meget "bevaagen, thi jeg veed at han sjelden er kom"men saa uheldig af Sted, som i din Mande"bödes-Sag." *Halle* tingede sig i Fragt til Danmark med et Handels-Skib som skulde til Jylland. Efter Ankomsten derhen, opholdt *Halle* sig i nogen Tid hos en Övrigheds-Person ved Navn *Röd*. Engang da denne skulde holde et almindeligt Ting, kunde de Folk som havde Sager at udföre, ikke komme til det blot for Tummel og Stöi. Af denne Aarsag maatte de med uforrettet Sag begive sig bort om Aftenen. Da Folk i Aftenstunden kom sammen for at drikke, sagde *Röd*: "Den Mand maatte "være snedig som kunde bringe hele denne "Almue til Roelighed." *Halle* svarede: "Jeg "kunde nok faae dem alle til at tie som en

Muua." "Det vil du nok lade være, Lands-"mand!" sagde Röd. Næste Morgen da Folk igjen kom til Tinget var der lige saa megen Skrigen og Hyssen, og alt gik saaledes som den forrige Dag. Da sagde Röd: "Vil du nu "vædde med mig Halle! om du kan eller ikke "bringe Rolighed tilveje paa Tinget?" Halle svarte Ja! Han veddede om sit Hoved, men Röd om en Guldring som vejede en Mark. Om Morgenen næstefter spurgte Halle Röd om han ikke vilde afstaae fra Væddemaalet. Röd svarte ham med Nej. Da nu Tinget skulde holdes paa nye, var der ligesaa megen eller værre Tummel som för; da sprang Halle gandske uformodentlig frem, og fremsagde saa höit som mueligt fölgende Ord: "Hörer mig "I Mænd! Jeg trænger stærkt til at tale; Jeg "har mistet Slibesteen og Slibetrug, en Taske "med alt Tilbehör, som det er bedre for en "Mandsperson at beholde end undvære." Nu tauge alle stille, nogle tænkte at Manden var bleven gal, andre at han havde nogle Ærinder at forebringe, men da alt var bleven stille, satte Halle sig ganske roelig ned og tog imod Ringen. Men da Folk saae at dette ikke var andet end Narrestreger, blev der en endnu værre

Tummel end för. *Halle* reddede sig med Flugten, thi *Röd* vilde skille ham ved Livet, da han ansaae det Puds, som han havde spilt sig, for det groveste Bedragerie. *Halle* kom lykkelig og vel over til Engelland.

Niende Capitel.

Halle ved det Engelske Hof. Hans originale Frisur indbringer ham mange Penge. En varslende Dröm skaffer ham Skibsleilighed til Norge.

Da regjerte Kong *Harald Godvinsön* over England. *Halle* lod som han havde forfattet et Digt til hans Berömmelse, og udbad sig Tilladelse til at fremföre det. Efterat have faaet den og fremsagt sit Digt, spurgte Kongen sin Hofpoet om dets Beskaffenhed. Denne sagde at Stykket var godt. Kongen tilböd *Halle* at forblive hos sig, men denne sagde sig allerede at være reisefærdig til Norge. Kongen sagde da til ham: "Saa nyttigt som dit Digt har været for os, saaledes skal ogsaa din Digterlön "vorde dig udbetalt, thi den Sang som ingen "lærer, vil vist ikke indbringe os megen Be"römmelse. Nu kan du sætte dig ned, men

"jeg vil lade gyde dig Sölv over Hovedet, deraf "kan du beholde saa meget, som kommer til "at klæbe ved dit Haar; det synes mig er ret "tilpas for dig, da vi ikke engang kunne lære "dit Ære-Digt." *Halle* svarede: "Vel er min "Sang ikke mange Penge værd, men Belön- "ningen er ogsaa kun ringe; dog haaber jeg at "De Herre! tillader mig först at gaae lidt ud, "da jeg endelig behöver det." "Som du vil" sagde Kongen. *Halle* gik hen til et Skibsbyggerie; indsmurte sit Hoved med Beeg og gav Haaret Form af en dyb Tallerken; siden traadte han igjen ind i Kongens Sal, og begjerte, at Sölvet nu maatte hældes over sig. Kongen sagde at han var meget listig, og tilstod ham efter Löfte hans Begjæring. *Halle* fik paa denne Maade en stor Mængde Sölv, og gik derpaa til det Sted, hvor de Fartöier som agtede sig til Norge, plejede at ligge. Disse vare alle afseilede, undtagen et, med hvilket dog mange Mennesker med en hel Del svære Vare havde tinget sig i Fragt. *Halle* havde mange Penge at drages med, og vilde gjerne komme bort, af den gyldige Aarsag, at det Digt som han havde forelæst Kongen, blot var

noget Væv uden Hoved og Hale, hvorfor han ogsaa naturligvis ikke torde lære det fra sig.

Skipperen paa Skibet, bad *Halle* om at formaa nogle af Sydlændingerne til at afstaae fra deres Forsæt, i at tage bort med ham, og sagde sig da gjerne ville tage mod *Halle*. Nu lakkede det allerede stærkt til Vinter. *Halle* opholdt sig nogen Tid i det samme Herberge som de övrige Reisende. En Nat skabede han sig ilde i Sövne. Det varede længe inden at de andre kunde vække ham. Da han blev spurgt om hvad han havde drömt, svarede han: "Jeg vil neppe gjöre flere Forsög paa at "komme bort med det Skib, thi jeg syntes at "en Mand af fælt Udseende kom til mig. Han "var drypvaad overalt, havde et Knippe Tang "i Haanden og foresang mig fölgende Vise:

"Hist det vilde Uvejr tuder,
See! jeg gjæster Havets Guder;
Her er Tang af salten Söe
Nys i den jeg maatte döe.
Tæt ved Stranden er mit Leje,
Snart I skal den Bolig eje;
Bleg er Kinden, spildt min Ro,
Tarme sig om Nakken snoe."

Da Sydlændingerne hörte denne Vise, opsagde de Fragten, thi de troede kun at kunne

paa denne Maade at undgaae den visse Död. *Halle* gik ombord i deres Sted, og sagde bag efter, at dette ikke havde været andet ènd hans eget Paafund. De gik til Sejls da de vare færdige, og kom til Norge i samme Efterhöst. *Halle* begav sig strax til Kong *Haralds* Hof. Denne tog vel imod ham, og spurgte om han havde digtet Sange til andre Kongers Ære. *Halle* svarede: "Denne Ramse "gjorde jeg om en vis Greve:

Dette Digt blandt Danske skal
Være blandt de slette,
Favne ti, og fjorten Fald
Har det dog med rette;
Aabent, mödsat og forkert,
Hvo som ej har bedre lært
Maa saaledes synge. — "

Kongen smilede ad dette, og havde bestandig meget Moerskab af *Halle*.

Tiende Capitel.

Halle's tvetydige Vittigheder behage Kongen, men mishage Dronningen. Hans Hiemreise og Endeligt.

Kong *Harald* reiste om Foraaret til Gule-Ting. Engang spurgte han *Halle*, hvad Lykke

han gjorde hos Fruentimmerne der paa Stedet? *Halle* svarede:

"Hvor det Gule-Ting er herligt!
Pigerne vi favne kjerligt
Naar vi vil — — —"

Kongen reiste derfra Nord efter til Tronhiem. Da de seilede *Stad* forbi, skulde *Thjodolf* og *Halle* gjöre Opvartning. *Halle* var meget söesyg, og laa under Skibsbaaden, men *Thjodolf* blev nödt til at opvarte allene. I det han bar Maden faldt han over *Halle's* Been, som han rakte frem ud af Baaden. Da sagde *Thjodolf:*

Under Baaden — hvilke Löjer!
Pigerne du nok fornöjer!

Halle svarede:

Thjodolf laer jeg Maden lave,
Ham jeg til min Dreng maa have.

Kongen seilede sin Kaas indtil han kom til Byen. Dronning *Thora* var dengang hos ham. Hun syntes ikke meget godt om *Halle*, men han stod i Yndest hos Kongen, formedelst det Moerskab som han daglig havde af ham. Man fortæller, at da Kongen eengang spadserte paa Gaden, og *Halle* befandt sig i hans Fölge, han

da bar en kostbar Öxe i Haanden, som overalt var indlagt med Guld; Haandfanget var omvundet med Sölv, og paa dets eene Ende var en stor Sölvknap, hvori en Ædelsteen var indfattet. *Halle* saa tidt paa Öxen. Kongen spurgte hvad ham syntes om den? *Halle* svarede: "Meget vel." Kongen: "Har du seet "en bedre Öxe?" *Halle:* "Jeg troer Nei." Kongen: "Vilde du vel agere en Skjöge for "at fortjene Öxen?" *Halle:* "Nei, Herre! "Men De er virkelig at undskylde deri, at "De vil overlade Öxen for den samme Pris "som De fik den for." Kongen: "Lad det da "blive derved. Tag kun Öxen, og brug den "med al muelig Lykke!" *Halle* aflagde sin Taksigelse. Samme Aften da man skulde til Drikkebordet, sagde Dronningen til Kongen: at det var forunderligt og ubilligt af ham, at betale *Halle* hans Smudsigheder med saadanne kostbare Sager, som Uadelige neppe burde besidde; da nogle for vigtige Tjenester kun fik en ringe Belönning. Kongen svarede: "Jeg "vil have fuld Raadighed over mine Eiendom-"me, og give dem til hvem jeg lyster, men "*Halle's* tvetydige Ord vil jeg slet ikke fordreje "til det værste." Han befalte derpaa at lade

Halle kalde; da denne strax indfandt sig, hviskede Kongen ham noget i Öret, og bad ham at sige Dronningen en Tvetydighed, og pröve hvorledes hun vilde tage det op. *Halle* bukkede sig ned til Dronning *Thora*, og hviskede fölgende Strophe til hende:

"Ene du, og det er herligt!
Er den store Skjæbne værd, o. s. v."

"Tager ham fat og dræber ham! raabte "Dronningen. Jeg skjötter ikke om at taale "hans Grovheder." Kongen sagde: at ingen maatte understaae sig til at röre ved *Halle*. "Men" sagde han til Dronningen. deri kan vi "gjerne gjöre en Forandring, ifald dig saa "behager, og dig synes en anden værdigere "end du til at ligge ved min Side, og være "Dronning; Du kan neppe fordrage at höre "din egen Berömmelse."

- -

Halle blev optaget blandt Kong *Haralds* Hirdmænd, men bad ham dog om Tilladelse til at reise til sit Fædreland, og erholdt den. *Halle* reiste til Island, og boede der. Det gik strax i Begyndelsen tilagters med ham, saa han nödtes til at lægge sig efter Fiskefangsten,

og engang, da han efter en stærk og langvarig Modvind, endelig med Nöd og Neppe havde naaet Land, blev der kogt nogen Gröd for ham til Aftensmad. Da han havde spist noget lidet, segnede han baglænds ned af Bænken, og döde i det samme.

Da Kong *Harald* paa engang fik at vide tvende af sine Islandske Hofsinders Död, nemlig *Kolle den Prude's* og *Sneglu-Halle's*, sagde han saaledes om den förste: "For Vaaben har "Helten vist nok maattet segne!" men om *Halle* sagde han: "Den Stakkel har vel faaet "for megen Gröd tillivs." Her slutte vi da ogsaa *Sneglu-Halles* Liv og Levnet.

Efterskrift.

I Aaret 1802 udskrev jeg, af forskjellige haandskrevne Codices, tvende gamle islandske Fortællinger om Skialden *Sneglu-Halle's* Reiser og Hændelser i det 11te Aarhundrede, forsynede begge med latinsk og dansk Oversættelse, Anmærkninger og Ordregister m. m., samt nedsendte dette mit Arbeide fra Island til Commissionen for det Arnæmagnæanske Legat, som modtog det med Bifald. I Kiöbenhavns

Ildebrand 1807 opbrændte dette Haandskrift, der var forvaret hos Commissionens Sekretær, Hr. Etatsraad og Geheime-Archivarius *Thorkelin*, hvis egne sjeldne Samlinger af Böger og Oldsager da maatte friste den samme haarde Skjæbne. Selv havde jeg holdet tilbage mine förste Udkast til de ommeldte danske Oversættelser, og det er den ene deraf, som jeg her tager mig den Frihed at meddele.

I Island findes disse Fortællinger helst i en Samling af Stykker, hörende til den nordiske Historie, der begynde med *Harald haardraade* og kaldes til sammen *Hryggiarstykke* ɔ: Rygstykket, men Bogen er dog forskjellig fra den af dette Navn som gamle Forfattere ommelde, hvilket alt nærmere vil oplyses i den snart udkommende 3die Deel af vor *Müllers* Sagabibliothek, hvor de herom handlede Fortællinger ogsaa blive ommeldte.

Nærværende Brudstykke er vist nok bedst skikket til Moerskabs-Læsning, men indeholder ikke desmindre vigtige Bidrig til en berömt Konges Charakteristik, og til de nordiske Seders Historie, saa at sige, i de förste kristne Tider. Man mærker her intet til at den katholske Kristendoms Indförelse da havde

begyndt at yttre nogen heldig Indflydelse paa Sedernes Reenhed *in puncto sexti*. Tvertimod finder man her Spoer til en modsat Tænkemaade, endog af en Art som ej bör nævnes, og, som lige til den Tid synes at have været gandske ukjendt i vort Norden, der först da sandsynligvis er, for saavidt, bleven smittet af den byzantinske Töileslöhed, hvormed Kong *Harald* var saa vel bekjendt. Hans Taler vare i det mindste Usedeligheden gunstige, og det er da vel gaaet her som ellers:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Af det Navn som i Almindelighed tillægges vor Digter: *Sneglu-Halle*, antyder det förste med Egennavnet forbundne Ord, etslags Ögenavn, der har den selv samme Betydning som Tilnavnet *stirdi* eller *stridi*, hvorunder en *Halle* forekommer tiere i Snorros norske Historie (III. 135. 137), da 5 Stropher af et Æresdigt til til *Harald haardraade* der anföres af ham. Begge Navne ville sige saa meget som den *barske*, *skarpe* eller *hvasse Halle*, og passe i det hele meget godt til vor Helts hvasse og djærve Taler. Jeg troer altsaa at den samme Person har i sin Tid været bekjendt under

begge hine eenstydige Benævnelser. Vi kunne da slutte os til de rette Aarstal, hvortil vor *Halles* Reiser og vigtigste her omhandlede Begivenheder bör henföres, ved Hjelp af den thorlacianske Chronologie til den gamle norske Historie. Saaledes nemlig:

Aar 1061 foretog Kong *Harald* et Ledingstog til Jylland, hvorfra han med Nöd og Neppe undkom, forfulgt af den danske Konge *Svend Estridssön.* Derpaa vendte han tilbage til Trondhjem. I dette Efteraar ankom *Sneglu-Halle* dertil fra Island. I Julen fremsagde han et Digt til Kongens Ære.

1062. Kong *Harald* foretager et nyt Tog til Danmark, berömt ved det saakaldte *Nissaae-Slag.* I Efteraaret drager han til *Opslo*, og bliver der Vinteren over.

1063. Tager Kongen nord paa til Trondhjem, og paa denne Reise synes han, efter vor Fortælling, at have besögt Gule-Tinget. Om Efteraaret ankommer han tilbage til *Vigen.*

1064. Om Foraaret, sluttes Freden mellem Danmark og Norge ved Gothelven, hvor begge Kongerne havde et personligt Möde. Dette er bleven besjunget af vor *Halle* efter

det ovenanförte, og endnu haves hele fem Stropher af hans Digt. Strax derpaa reiste han til Jylland og siden til Engelland, men kommer om Efteraaret tilbage til Norge.

1065. Om Foraaret reiser *Halle* til Island, bosætter sig om Sommeren, men döer næste Vinter.

1066. Da Kong *Harald* faaer Underretning om Dödsfaldet.

Mod denne Tidsbestemmelse synes rigtig nok den Sagaskriverens Beretning at stride, at *Harald Godvinsön*, der ej overtog Regjeringen förend lige ved Nytaar 1066, var Konge i Engelland, da *Halle* opholdt sig der, men dette er rimeligviis en Hukommelsesfejl af Forfattere eller Fortællere, især da det, skjönt *Edvard* endnu bar Kongenavnet Aar 1064, er höjst sandsynligt, at det var hans Yndling, Drost og Skatmester *Harald Godvinson*, men ikke den daværende Konge selv, som *Halle* havde med at bestille, i den her berettede Begivenhed.

I Oversættelsen af Viserne har jeg sögt at fölge Meningen nöje. I den om Smedens og Garverens Trætte, forekommer dog Ordet *Brák* der betegner et i Norge og Island brugeligt Redskab til Skindberedning, hvorpaa jeg

ikke kjender nogen dansk Benævnelse. I Norske Almuedialekter kaldes det *Braak* eller *Braag*, og Garveren kaldes saaledes i *Thjodolfs* Vise *Braagens Drage*, som jeg ikke har oversat efter Bogstavet.

Ellers er *Sneglu-Halle* endnu almindelig bekjendt blandt den islandske Almue (som *Uglspil* eller *Markolfus* blandt den danske), dog som oftest under Navn af *Grautar-Halle* eller *Grödæderen*, og dette hans Ögenavn tillægges undertiden graadige Elskere af denne almindelige Ret.

Den danske Grammatiks Endelser og Former af det islandske Sprog forklarede.

Et Forsög

af

R. Rask.

Er det, som det synes, en Naturnödvendighed for den menneskelige Aand, at begrandske og undersöge alle Tings Oprindelse og Aarsag; saa vil en saadan Undersögelse om et Sprog eller en betydelig Del af samme sikkerlig ikke ansees for overflödig, og det saa meget mindre som Sproget med Rette ansees for at udgjöre Menneskets Hovedfortrin for Dyrene eller i det mindste Hovedbetingelsen for den menneskelige Fornufts Udvikling. Man vil derfor og stedse bemærke en paafaldende Overeensstemmelse imellem en Persons Foredrag og Aandstilstand, som stikker frem, uagtet al

Umage, man maatte gjöre sig for at skjule den. Foredraget bliver, uden at man tænker derpaa eller önsker det, et Billede eller ligesom et Speil paa Sjælens Beskaffenhed. Den mörke menneskefiendske Sværmer udtrykker sig i kunstig, höitravende, lidenskabelig Svulst, jager efter sjeldne, sære, dunkle og bittre Udtryk og Talemaader, den blide, menneskekjærlige Tænker derimod, indtager os ved sit hjertelige og lyse Foredrag, i intet Ord spores nogen Kunst eller Tvang, og dog synes Alt at passe til sin Hensigt paa det fuldkomneste; thi det udflöd af hans Hjertes inderste Fylde, af den rene, forædlede, men ikke forvendte Natur, og Bækken maa dog altid ligne Kilden. Det samme som gjælder om den enkelte, gjælder og om hele Folkefærd; deres Sprog ere altid ligesom Aftryk af deres Tænkemaade. Saaledes synes Græsken at være Musernes, Latinen Heroernes Tungemaal. Det er bekjendt, at de nyere Sprog, f. Ex. det engelske og franske, det italienske og tydske, ligeledes have hver sin gandske ejendommelige næsten hinanden modsatte Beskaffenhed, der svarer til disse Folkeslags Aand og Tænkemaade. Dette er vel tildeels Aarsagen, hvorfor det sjelden lykkes at

opnaae samme Færdighed og Fuldkommenhed i et fremmed Sprog som den Indfödte, og lykkes denne Stræben, har man sædvanlig i samme Öjeblik tabt den naturlige Færdighed i sit eget, glemt den særegne Tankegang og Udtryksmaade, som det fordrer, eller ligesom forandret Aand, og givet Slip paa sin Nationalitet. Man skulde derfor maaskje ikke drive saa meget paa, at bringe det til at tale fremmede Sprog, en Færdighed som for de fleste der ikke agte at besöge fremmede Lande er et unyttigt eller ubetydeligt Fortrin i Sammenligning med det dermed forbundne Tab; men lade sig nöje med, at kunne benytte andre Litteraturer, og tænke, tale og skrive i sit Modersmaal. Er da Sproget af saamegen Vigtighed og staaer i saa nöje Forbindelse med Folkets og den Enkeltes Tænkemaade og Kultur, saa kan Undersögelsen om dets Oprindelse eller som man plejer at kalde den, *Etymologien*, ikke mangle Interesse. Nærværende Afhandling indeholder et Forsög af denne Art, nemlig til en *dansk grammatikalsk Etymologi*, eller etymologisk Grammatik, det er: Forklaring af Oprindelsen til de Endelser og Former der findes i den nu brugelige Dansk. Dette För-

Sög er ikke blot det förste over vort Sprog, men saavidt jeg veed det förste Forsög af denne Art over noget Sprog; jeg haaber derfor saa meget sikrere hos billige Dommere Overbærelse med dets mange Ufuldkommenheder. Man har hidindtil anset det for nok at etymologisere over enkelte Ord i Sproget, men hvorfra Ordenes Formforandring har sin Oprindelse, har man ikke bekymret sig om, eller dog i det höjeste kun givet enkelte löse Vink dertil i Sproglæren, hvor dette egentlig ikke hörer hjemme; men slige Vink til den danske Sprogindretnings Oprindelse findes neppe engang i nogen af vore hidtil værende Sproglærer, da det gamle Islandske, som er Kilden, hidtil har været Sproggranskerne saa godt som utilgjængeligt og ubekjendt. Mit Arbejde her bestaaer saaledes egentlig i at henföre de nuværende Indretninger i Dansken til de islandske, hvoraf de ere oprundne. En anden Sag er det at fremstille den danske Grammatiks Overgange fra den Tidspunkt da den blev adskilt fra den islandske og indtil nu, dette vilde udgjöre en hel Bog og langt overskride Grændsen af en saadan lille Afhandling; maaskje ellers Sammenligningen af begge de yderste Led af Kjæ-

den stundom vil kunne kaste Lys paa de mellemliggende.

§. Den danske Sprogindretning i Almindelighed udmærker sig ved sin Simpelhed og Lethed fremfor alle andre evropæiske Sprog, med Undtagelse af det engelske som endnu er simplere. Man har anseet dette for en Fejl, at Sproget kjendelig efterhaanden har tabt og endnu taber de gamle Indretninger og Endelser og forsimples jo mere og mere; men det er klart nok, at dette er Naturens Gang i alle de nyere evropæiske Sprogs Uddannelse. Saaledes er det nygræske langt simplere end det gamle, det italienske forholder sig i denne Henseende næsten ligesaa til det latinske, det tydske til det gamle möesogotiske, det engelske til det angelsaksiske. Vil man indvende, at disse Sprog for det meste ere komne paa en saa fast Punkt, at det er bestemt hvormeget de have tabt, og hvad de have beholdt af deres Stammesprog; saa vogte man sig for at forföres af Skrivningen, som egentlig er det der er befæstet, da Sprogene selv alle Öjeblikke saa uformærkt afrundes og affiles. Men det er just en anden af vort Sprogs Fordele, at Skrivningen ikke er saa urokkelig bestemt; thi nu

ere vi i Stand til at lade den nogenledes fölge med Sprogets naturlige Gang, men i det Öjeblik den blev urokkelig fastsat, vilde Læsningen begynde at nærme sig samme Beskaffenhed som i Engelsk og Fransk, hvor man ligesom har et Sprog paa Papiret og et andet i Munden, hvilket nödvendigvis maa have de bedröveligste Fölger paa Almuens Læselyst og Oplysning, og dog er Retskrivningen i ingen af disse Sprog ganske bestemt. Engellænderne skrive: *indiet* og *indite*, *doat* og *dote*, *goal* og *jail* o. m. desl. De Franske: *etoit* og *etait* o: s. v. Det er unægteligt at en kunstig Sprogindretning med mange Endelser i Deklinatsioner og Konjugatsioner har sine Fordele i Henseende til Korthed i Udtrykket, Frihed til Omflytninger og Udeladelser, hvilket ofte kan være önskeligt især for Digterne, men det torde hænde at Fordelene af den modsatte Simpelhed endnu var större. Hvilken af Delene man vil antage, saa kan Engelsken, der uagtet al sin Simpelhed, har naaet en saa höj Grad af Uddannelse, og har en saa ypperlig Litteratur som noget andet Sprog i Verden, betage os enhver Frygt for at overlade vor eget til en lignende naturlig Gang. Det Svenske er omtrent

i samme Forfatning, men endnu mindre bestemt og i en större Gjæring end Dansken, som for længe siden er kommet over det værste af Forvirringen. Vi kunne da forlade os paa den gyldne Sentens: nunqvam aliud natura aliud sapientia dicit, og rolig opgive alle de forgjæves Forsög *) paa at paatvinge Sproget

*) Man kan ikke læse Tyge Rothes stive, unaturlige og stundom pedantiske Foredrag (f. Ex. hvor han kalder Folkene "herligen ædlè", eller en Ting "ypperligen god") uden at tænke paa Holbergs Skolemester, der gjör sin Dommer for Retten den ydmygste Erindring paa Grammaticæ Vegne, at man ikke maa sige, hjertelig gjerne; men "hjerteligen gjerne". Og dog har han ogsaa heri funden Efterlignere, ligesom man i gamle Dage efterlignede de store römerske Talere ikke saameget i at anordne og udföre en Materie, som i at stampe med Foden og gjöre visse Kniks med Hovedet. Den islandske Litteratur har ogsaa en Bog i et höjst arkaiserende, pedantisk Foredrag, som endnu overgaaer Alt hvad jeg har seet af den Art i Dansken; nemlig. Olai Olavii *Vegleidsla til Talnulistarinnar, prentud i Khöfn. á 1780sta ári eptir Gudsburd.* I Fortalen S. 26 heder det: "Um ræduskap mitt i verklinginum, þá skalat nokkur vænta her blómsturligrar mælsku, eg

gamle Former, som det af sig selv forkaster, nöjede med dem det uden allermindste Tvang endnu vedkjender sig. Imidlertid skal jeg dog i det fölgende ogsaa omtale de mindre almindelige naar de endnu kunne bruges af Digterne.

Navneordene

§. have i Dansken ingen egne *Kjönsendelser* saaledes som i Islandsken, det synes derfor urimeligt, at give Regler for disse Ords Kjön af deres Endelser, medmindre man derved forstaaer Afledsendelser, hvilket er en ganske anden Ting, og ikke kommer i Betragtning, naar man taler om Stamordene, som udgjör den egentlige Grundvold for Sproget. Tilligemed Endelserne er ogsaa Kjönsforskjellen selv for en stor Del forsvunden. Han- og Hunkjönnet ere for længe siden sammensmeltede til et Fælleskjön, og Intetkjönnet er ble-

hafda of annat at hirda, ok lætk vel farit se þat eigi verit eitthvert &c. S. 211 udtrykker han sig saaledes: "Hingad hefir egi liösi làtna samlagningu *einskonarbrota* þótt verin hafi mundu nefnd."

ven meget indskrænket, i det mangfoldige Ord ere gaaet over fra dette til Fælleskjönnet, f. Ex. en Lunge, Nyre, Vaar, Sommer, Höst, Regn, Lyd, Viv, Brug, Eng, Trold, Vin, Bo, en god Dansk, slet Latin o. fl. ere Ord, som det dannede Sprog nödvendig fordrer af Fælleskjönnet, hvorvel de i det gamle Sprog og tildeels i ældre Dansk ere af Intetkjönnet. Besynderligt er det at nogle faa Ord ved en utidig Tvang, og efter en forkjert Etymologiseren lige imod Sprogets naturlige Stræben ere næsten forandrede fra Fælleskjön til Intetkjön f. Ex. *en Tempel* til et Tempel, *en Punkt* til et Punkt, efter Latinen, uagtet det heder paa Islandsk *punktur*, Svensk *en punkt*, Tydsk *der Punkt, der Tempel*; ja uagtet vi bestandig have sagt: en ny Synspunkt, en anden Standpunkt, Vinen af *vinum* o. s. v. Overalt hvor Brugen maatte være uvis gjör man sikrest i at antage Fælleskjön. Maaskje vi med Tiden ligesom Engellænderne skal tabe al Kjönsadskillelse, og Tabet vil vel neppe blive föleligt eftersom Adskillelsen er saa unaturlig og unyttig, og ikke sjælden kommer i Strid med de naturlige Kjön, f. Ex. et Mandfolk, Kvindfolk, Fruentimmer, en Stol, en Gade. I de ældre Sprog

der have et vidtlöftig og indviklet Deklinerings-system tjener Kjönsadskillelsen til at befæste Systemet, klassifisere Ordene og bringe Rede i de mange Forandringsmaader, men naar alt dette alligevel er bortfaldet, hvorfor skal da ikke og hine Adskillelser bortfalde, som nu ere blevne unyttige og byrdefulde. I de gamle Sprog var det höist naturligt og nödvendigt, at Ordene (Stamord) paa livlöse Ting maatte antage forskjellige Kjön, ti det var de gamle Folkes Maade at tænke sig Alt i Lighed med dem selv, Alt besjælet og personliggjort, derfor blev det yndige, glimrende skjönne, det svage, lidende, födende til Hunkjönnet, det stærke höjtidelige, ærværdige, handlende, frembringende til Hankjönnet; kun det döde, ubekjendte og det frembragte til Intetkjönnet, f. Ex. i det islandske:

Hunkj. sól, stjarna, jord, á mús, dúfa, lilia, dygd.

Hankj. himin, stormr, straumr, eldr, köttr, haukr, þorn, löstr.

Intetkj. gull, silfur, eyr, járn, vatn, djup, myrkr, hós, verk, mál, tal, hliód, slag, óp.

Men eftersom disse Bestemmelser vare vaklende og grundede paa dunkle Fornemmel-

ser og Begreber, saa bleve de ogsaa höist forskjellige hos de forskjellige Folk, og dette udgjör en ikke ubetydelig Hindring for den der vil lære flere Sprog. Da nu vor Tankegang og Synsmaade er i mange Dele bleven saa forskjellig fra de Gamles, saa er og det der var dem naturligt og nödvendigt bleven os overflödigt og unaturligt og vil efterhaanden af sig selv bortfalde; naar vi lade Naturen raade. Kun i tvende Tilfælde vil Intetkjönnet maaskje bestandig vedblive eller dog sidst forsvinde, nemlig i saadanne Ord, som kunne gjælde begge naturlige Kjön og bestemme hverken det ene eller de andet, f Ex. et Menneske, et Barn, et Asen, et Bæst, et Föl, et Nöd (das Kalb) Kvæg, Svin, Dyr o. s. v. saavidt jeg har bemærket er heller intet af disse Ord iblandt de mange ovenomtalte, der i Dansken er gaaet over fra Intetkjön til Fælleskjön. Endelig synes et Intetkjön nödvendigt naar man taler ganske almindelig eller afsondret (uden Navneord) som: *meget*, lidt, det, dette, hvilket, hvad, noget o. desl. Dette findes ogsaa i Sprog, der ellers slet intet Hverkenkjön have, f. Ex. i Spansk og Portugisisk. Spanierne have foruden de egentlige Stedord, hvor den gamle Sprog-Indretning

altid længst vedligeholder sig, ogsaa et Hverkenkj. af Artiklen, nemlig *lo* (forskjellig fra *el)* hvorved alle Tillægsord fremstilles afsondrede som Navneord i Hverkenkjönnet, f. Ex. *lo mejor* det Beste, *la mismo* det samme o. s. v. Portugiserne have vel ikke denne Indretning, men bruge ligesom Ital. og Franskmændene Hankjönsartiklen, men i mange Pronom. have de dog endnu et eget Hverkenkjön. I Dansken gives der ellers allerede Sprogarter, der slet ikke adskille Kjönnene, hvilket er Tilfældet i den allerstörste Del af Jylland. Heraf lærer man tillige, at Sproget ingenlunde forblandes eller taber sig fordi slige Adskillelser bortfalde; ti den jydske Sprogart er sikkerlig den der har de fleste gamle Ord og Vendinger og den störste Ejendommelighed blandt de egentlig danske Dialekter.

§. Hvorvel de danske Navneord saaledes ingen Kjönsmærker have, kan man dog om deres egentlige *Endelser* bemærke at de sædvanligvis tages af de islandske Akkusativer, f. Ex. *hestr* acc. *hest* dansk Hest, *steinn* accus. *stein* dansk Sten, *áll* acc. *ál* d. Aal, *túnga* acc. *túngu.* *d.* Tunge. Saaledes seer man at Hunkjönsordene paa *e* ikke egentlig komme af

den isl. Form paa *a*, men nærmest af den paa *u*, hvis Udtale ligger meget nær ved det danske *e*. Dette sees klart af Svensken, hvor disse Ord sædvanligvis beholde deres isl. Nomin. eller Nævneform paa *a*, men saasnart de komme foran i Sammensætning, hvor de efter Isl. skulde have *u* som er baade Genitiv og Akusativendelsen, ombytte de *a* med *o*, *u*, eller *e*, hvilket alt svarer til det isl. *u* og vort *e*, pleje ogsaa ofte at forveksles indbyrdes, f. Ex. *ärä* men *äreslös* isl. *æra*, *ærulaus*. Dansk *Ære*, *ærelös*, begge Dele af isl. *æru*. Aarsagen hvorfor de danske Navneord saaledes tages af de isl. Gjenstandsformer (ell. accus.) er formodentlig, at de i daglig Tale hyppigst bruges i denne Form, hvorfor det er naturligt, at den vedligeholder sig længst naar de andre forglemmes og forsvinde. Ja endog nu naar man paa Dansk spörger en Islænder hvad han kalder en eller anden Ting i sit Modersmaal, svarer han med at nævne Ordet i Accusativ, formodentlig fordi *kalla* paa Islandsk styrer denne Form. En anden Aarsag til at vi bestandig have optaget de isl. Gjenstandsformer, kan vel og være at disse ere i Islandsken sædvanlig de korteste

og simpleste, hvilket dog maaskje igjen har sin Grund i deres nysomtalte hyppige Brug.

§. *Flertalsformen* dannes i Modersmaalet paa trende Maader, enten 1) uden nogen Endelse lig Enkeltalsformen, eller 2) paa *e* eller 3) paa *er*. Disse svare efter deres Oprindelse i det hele taget til de tre Kjön, den förste til Intetkjönnet, den anden til Hankjönnet, den tredie til Hunkjönnet. Intetkjönnet er i de fleste evropæiske Sprog det simpleste, ældste og oprindeligste, hvoraf Hankjönnet först og umiddelbar er udsprungen. Hunkjönnet derimod er det seneste, og har de fleste Egenheder; saaledes er det i Græsken, saaledes i Latinen, saaledes ogsaa i Islandsken.

Der gives i Islandsken intet Ord af *Hverkenkjönnet*, som har nogen egen Flertalsendelse; al den Forskjel der gjöres er blot Selvlydsforandring, nemlig Tostavelsesord paa *a* forandre dette til *u*, og havde de tillige *a* i den förste Stavelse, da gjöre de dette til *ö*, f. Exs. *eyra* et Öre *eyru*, *hjarta* et Hjærte *hjörtu*. Dette mærke vi egentlig ikke til i Dansken eftersom baade *a* og *u*, efter vort Sprogs Maade at forandre Endelserne, skulde blive til *e*. Vi maatte da enten lade dem lige-

som alle de isl. paa *i* blive eens i begge Tal, og saaledes findes de ofte i gammel Dansk, f. Ex. *at rive i Stykke* o. desl. eller vi maatte föje en anden Endelse til, og her tilböd sig *-er r*, som best passede naar Ordet endte med en Selvlyd; dette er da og i alle disse Ord blevet det almindelige, f. Ex. et Hjærte, Hjærter; en Lunge, Lunger, en Nyre, Nyrer, et Stykke, Stykker, Rige, Riger, Kvæde, Kvæder, Arbejde, Arbejder o. desl. Imidlertid have vi dog endnu to Levninger af den gamle förste Deklinatsion i Isl., nemlig Flert. af *Öje* og *Öre*; det hænger dermed saaledes sammen. De isl. Ord *auga* og *eyra* faa i Fl. *augu* og *eyru* med Artiklen *augu-n*, *eyru-n*; da man tabte Selvlydsforandringen tilligemed den övrige strænge Grammatikalske Indretning kunde man ikke adskille *auga* fra *augu*, *eyra* fra *eyru*, og dog fölte man Trang til slig Adskillelse i disse Ord, der forekom saa hyppig, mere end i de övrige Neutra paa *e*, som sjældnere brugtes og derfor og virkelig i lang Tid ingen Flertalsform havde. Man beholdt derfor Bestemmelsestillægget som en egen Flertalsendelse, formodentlig saameget heller som disse Ord næsten altid bruges i den bestemte Form. Saaledes blev da *augun*,

eyrun efter Sprogartens Beskaffenhed sv. *ögon*, *öron*, dansk *Öjen* og *Ören* til det simple Flertal af Öje og Öre, heraf det Udtryk Öjens-Lyst. At dette forholder sig saaledes, og at man her ikke maa söge nogen Totalsform, sees tydelig af Svensken, hvor det ikke blot er til tvende, men til alle Hverkenkjönsord paa en Selvlyd, man har dannet sig den manglende Flertalsf. ved at beholde Artiklen som Flertalsendelse, f. Ex. *hjerta*, *hjertan*, *stycke*, *stycken*, *arbete*, *arbeten*, *strå*, *strån*, *knå*, *knån*, hvoraf nogle gjöre en egen (den 4de) Deklinatsion. Dette kunde saameget bedre gaa an, da man imidlertid forlængede Artiklen i Neutr. pl., som först var *in*, *-n* til *ene* eller *-ne* (sv. *ena*, *-na*) for at faa det til at ligne de to andre Kjön; ti nu kunde man ogsaa i disse Ord adskille den bestemte Form fra den ubestemte ved at föje denne Forlængelse til, f. Ex. *styckena*, *arbetena* o. desl., saaledes og paa Dansk endnu: *Örene* af *Ören*. Mærkeligt er det ellers at dette *e*, som man föjede til Bestemmelsesordet, ogsaa som det synes er föjet til de deraf opkomne Flertalsendelser i disse tvende Ord, saaledes fik man *Öjne* og *Örne*. Det sidste blev aldrig almindeligt, ventelig fordi det

kunde blandes med *Örne* af *Örn*, men man beholdt den gamle Form *Ören* (bestemt *Örene*) eller hvad der nu er mere almindeligt i daglig Tale og overeenstemmende med andre Ord i Sproget *Örer* bestemt *Örerne*. *Öjne* derimod, som ingen Forveksling hindrede, blev det almindelige især naar man taler om Öjne til at see med; ti hvor der menes Huller høres stundum *Öjer*. Herhen hörer og Flertallet af Ordet *Menneske*, der i daglig Tale, især naar man mener hele Menneskekjönnet, faaer *Mennesken*, ellers ogsaa *Mennesker*. Den ældre Form bruges vel sjelden i Skriftsproget, imidlertid forekommer dog i Öhlenschlägers Aladdin "Ha de onde Menneskens Börn." Ogsaa i Enkelttallet have vi et lignende Ord, hvis ubestemte Form er dannet ved at hænge den bestemte Artikel til fordi det brugtes mest bestemt, nemlig: *Verd en*, af isl. *veröld*, sv. *verld* (læs værd) tysk *Welt*. De Svenske sige i Fl. *verldar*, vi derimod *Verdener*, bestemt: *Verdenen*, *Verdnerne*, hvilket dog sjælden forekommer.

Enstavelsesord med Selvlyden *a* danne deres Fl. i Isl. ved at forandre dette til *ö*, som: *land lönd*, *haf höf* o. desl. Ogsaa heraf have vi i Dansken en Levning, som er forsvunden

i Svensken, nemlig: *Barn*, *Börn*, alle övrige saavel Enstavelses- som Flerstavelsesord af Hverkenkjönnet blive uforandrede som *ár* annus og anni, *knê* genu og genua, *höfud* caput og capita. I Dansken er det imidlerlid kun faa Ord, der blive aldeles uforanderlige, saasom: Aar, Glas, Ben; Lam, Korn, Sprog o. desl. De övrige af Intetkjönnet have vi i Dansken fordelt saaledes, at de paa en Selvlyd og Flerstavelsesord paa en Medlyd faa *er*, saasom: Træ-er, Knæ-er, Hjærte-r, Klæde-r, Æble-r, Röveri-er, Speserier, Værdi-er, Hoved-er, et Bevis, Bevis-er, et Asen, Asener, et Ansigt-er; de derimod paa *er* og Enstavelsesord paa en Medlyd faa *e*, saasom: Hav-e, Lund-e, Sværd e, Bord-e, Skibe, Hus-e, Kloster, Klostre og en Sommer-re, som tilforn var Intetkj. Overeensstemmende hermed, findes og hos de ældre og hos Digtere: *Bene*, *Glasse* o. desl. Formodentlig vil ogsaa denne Regel med Tiden blive ganske almindelig, dersom Intetkjönnet en Gang forsvinder aldeles, hvilket ikke er usandsynligt.

Endelsen *e* er egentlig bestemt for Hankjönsord og taget af de isl. Gjenstandsformer i Flert. (acc. pl.) paa *a*, *i* og *u*, f. Ex. *hestar* acc.

hesta dansk *Heste*, *dalir* acc. *dali* dansk *Dale*, *þrædir* acc. *þræðu* dansk *Traade*. Heraf kommer det at de danske Flertalsformer paa *e* sædvanlig svare til de svenske paa *ar*; ti de Svenske have beholdt de isl. Nævneformer i Flertallet, ligesom vi have set, med Hunkjönsordene paa *a* ogsaa var Tilfældet i Enkeltallet; vi derimod have i Flert. ligesom i Enkelt. sædvanligvis optaget Gjenstandsformen. En Hovedundtagelse fra denne Regel i Dansken gjöre imidlertid alle Hankjönsord paa *e* svarende til de isl. paa *i*, der faa i Gen. *a* og udgjöre den simpleste af Hankjönnets Deklinatsioner (den 3die efter min isl. Sprogslære). Disse Ord faa i Flert. *ar* i acc. *a*, men havde vi optaget denne sidste Form, saa vilde de efter vort Sprogs Natur blive ens i begge Tal, eftersom baade *i* og *a* blive til *e*. For da at undgaa dette, som strider imod vort Sprogs ved Intetkjönnet tydelig udviste Stræben, have vi fraskilt disse og givet dem Endelsen *er* som synes at være tagen af den isl. Nævneform i Fl. Nagle-r, Skygge-r, Stradle-r isl. nagli-naglar, skuggi skuggar o. desl. Samme Undtagelse fölge ogsaa Ord paa andre Selvlyde, f. Ex. By-er, Kro-er o. desl. I disse Tilfælde svarer da det danske *er* sæd-

vanlig til det svenske *ar*. En anden Undtagelse gjöre mange især fremmede Ord, med Tonen paa den sidste Stavelse, saa og mange danske Tre- eller Flerstavelsesord, f. Ex. Assignat-er, Poet-er, Forändringer, Besynderligheder. Man ser altsaa at Endelserne *e* og *er* ere fordelte omtrent efter samme Regler her som i Hverkenkjönnet.

Endelsen *er*, *r*, synes fornemmelig bestemt for Hunkjönnet, da den især er taget af den isl. *ur* og *r* i sjette og ottende Forandringsmaade, og langt sjældnere svarer til *ir* eller *ar*. Det var naturligt, at Hunkjönsendelsen maatte blive saa i Dansken, ti alle isl. Hunkjönsord endes i Fl. paa ur, ar, ir, r, og de beholde alle den samme Endelse i Gjenstandsformen, uden nogensinde saaledes som Hankjönsordene paa ar og ir at bortkaste *r*, f. Ex. *tunga*, *túngu* i Fl. nom. og acc. *túngur* dansk Tunge Tunger, *bylgia*, *bylgiu*, i Fl. *bylgiur* d. Bölge, Bölger, *dygd*, *dygdir* d. Dyd-er, *drottning*, *dróttning-ar*, Dronning-er, *bót*, *bætr* Bod, Böder, saaog And Ænder, Haand Hænder, Stang Stænger o. m. fl. Saavel efter denne Endelses Natur, da den bestaaer af en haard eller skarp Medlyd, tilligemed en Hjælpeselv-

lyd, der let kan bortfalde, som og efter dens Oprindelse, da den egentlig var bestemt til Ord, der endtes paa en Selvlyd, som: Tunge-r, Gave-r, Naade-r, Lilie-r, Gade-r, Kirke-r o. desl., er det naturligt, at man i dens Anvendelse ikke blot har taget Hensyn til Kjönnet, men ogsaa til den velklingende Forbindelse med Ordet. Da Kjönsforskjelligheden jo mer og mer forsvandt, maatte ogsaa Velklangen faa Overvægten i at bestemme Endelsernes Anvendelse, og man vil efter Sprogets nuværende Beskaffenhed fejle langt mindre naar man efter Velklangen antager at de *Rod*ord som endes paa en Medlyd, faa Endelsen *e* og de paa en Selvlyd *er* ell. *r* end ved at bestemme Reglen efter Kjönnene, som dog er den oprindelige Maade. Dersom al Kjönsforskjel en Gang forsvinder af Dansken ligesom af Engelsk vil formodentlig denne af Velklangen bestemte Regel blive ganske almindelig, saa nær som maaskje i de Ord, der forandre Selvlyden, som Bog Böger, Vaand Vænder, o. desl., ti her er det netop den gamle Endelse *er*, som har foraarsaget Selvlydsforandringen, den vil derfor rimeligvis beholdes ligesaa længe

som Aarsagen. Men paa de övrige Ord gives ingen saadan Baand.

Af de övrige Forholdsformer eller Kasus i Navneordene vedkjender Dansken sig egentlig blot *Ejeformen* eller Genitiv, der overalt endes paa *s* eller *es*. Dette er kommet af den islandske Ejeform i Hverkenkjönnets og Hankjönnets Enkeltal, og da disse ere de hyppigst forekommende er det fra de fleste Tilfælde udstrakt til alle, fölgelig ogsaa til Hunkjönnet, og alle Kjön i Flertallet. Af Tydsken synes vi at have optaget den Maade at udvide *s* til *es*, hvor det ellers vilde blive for haardt, hvilket aldrig bruges i Islandsken.

§. Alle andre Forholdsformer ere bortfaldne i Dansken paa enkelte Levninger nær, men jo ældre og sjældnere disse ere, desmere ukjendelige ere de tillige og des vigtigere at opsöge og forklare dem. Af den gamle *Ejeform i Hunkjönnet* paa *ar* have vi endnu Endelsen *er* i nogle sammensatte Ord, f. Ex. *Fruerhund* isl. *frú* i Genit. *frúar*, *Löverdag*, sv. *Lögardag*, isl. *laugardagr* af *laug* Bad i Gen. *laugar*. Vi föje ogsaa denne Endelse til visse Byers Navne for at betegne noget som hörer dertil eller kommer derfra, dog uden

Hensyn til Navnets Kjön; ti egentlig ere alle Stæders Navne i Dansken af Hverkenkjönnet, f. Ex. Hamborger Post isl. *Hamborgar pôstr*, Odenseer Handsker, isl. *O'dinseyar* Genit. af *Odinsey*, Nyrnberger-Arbejde o. fl. desl. Dog ere disse faa, og man bruger heller den sædvanlige Ejeform paa *s* eller gjör det til et Tillægsord paa *sk*.

Af *Hensynsformen* (eller Dativ), som Islænderne i Hverkenkjön og Hankj. danne saa hyppig paa *i* og i Hunkj. paa *u*, have vi endnu i mange adverbialske Talemaader et *e* i Enden af Ordene naar de staa med en præpos. f. Ex. med rette, ad Aare isl. *at rétte*, *ári*, med alle, *med öllu*, i Tide, staa for Orde o. desl.

Af *Flertallets Ejeform* paa *a* have vi mange Sammensætninger hvor det förste Ord endes paa *e*, f. Ex. *Mandemod*, sv. *mannamôd*, isl. *manna* gen. af *menn* Mænd, *Sædelære* af sæder isl. *sidir* gen. *sida* hvoraf *sidalærdóms*, *Herredag* af Herrer, isl. *herrar* gen. *herra* hvoraf *herradagr*; *Barnebarn*, *Barnepige* o. desl. af isl. *barna* gen. pl. af *barn*, *börn*. Nu synes man heller at beholde Selvlyden *ö* og sige Börnestræget, Börnesko o. desl., men Oprindelsen til Endelsen er dog den samme. Egentlig er

der Forskiel paa Betydningen efter som man bruger *a* eller *ö* f. Ex. Barnebarn heder i Fl. Börnebörn, ligesaa en Barnesko i Fl. Börnesko, hvorfor og dette allene bruges i den figurlige Forstand; ti man tænker i saa Fald altid paa Flertallet. Saaledes og: *Gudelære*, sv. *gudalära* af Guder, isl. *gudir* Gen. *guda*. De som i Overensstemmelse med Tysken ville forme dette Ord: *Guderlære*, tage aabenbare fejl; ti *Götter* er netop Genit. i den tydske Sammensætning *Götterlehre*, men i Dansken kan: *Guder* aldrig være Genit, man maa altsaa enten tage den sædvanlige Ejeform i Fleertallet, nemlig Guders, og sige *Guderslære*, som vilde være utaaleligt, eller og beholde den gamle og sige *Gude-lære*. At bruge Nomin. eller Nævneformen og sige Guderlære er ligesaa ildeklingende og stridende imod vort Sprogs Natur som at sige Sæderlære, Herrerdag, Mændmod, Börnbörn o. desl. Man har ikke betænkt at de tydske Navneord have altid i Flertallet Ejeformen lig med Nævneformen, og at man i deslige Sammensætninger maa tænke paa Ejeformen, ligesom; der Götter, der Sitten-Lehre, der Völker-Wanderung o. desl., men at Dansken er af den modsatte Beskaffenhed,

saa at den aldrig har Gen. i Flert. lig med Nom.; hvorfor man, da den sædvanlig ikke lader sig bruge i Sammensætning, enten maa tage sin Tilflugt til den gamle, som i de anförte og mange flere Ord eller til Enkeltallet, som: Büchersprache, Bücherkentniss, *Bogsprog*, *Bogkundskab* o. desl. naar man vil udtrykke slige tyske Ord paa en fornuftig og med vort Sprogs Natur passende Maade. Heraf indsees og hvor urigtigt det er at skrive Dannerkonge, Dannersprog o. s. v. og hvorfor det bör hede Dannekonge, Dannefolk, Dannebod, Dannehof, Dannemark eller ligesom i Kjæmpeviserne stundom Dankongen og som det sædvanlige Danmark; thi man bör enten tage det af Gen. pl. paa isl. *danakonúngr* o: de Danskes Konge, *dana* er nemlig Gen. af *danir* de Danske, eller og man bör bruge Enkeltalsformen som i det isl. *Danmörk*. Til denne ældgamle Endelse maa og henföres adskillige Udtrykke med *til* foran et Navneord, efter som *til* i Isl. altid styrer Ejeformen (Genitiv) f. Ex. tilbage, isl. tilbaka, sv tilrygga, *baka* er den isl. Gen. plur. af *bak* en Bag. Ved Siden af denne gamle isl. Endelse have vi ogsaa adskillige Spor i Sammensætninger af den ty-

ske Gen. plur. paa *en* f. Ex. Fruentimmer, Fyrstendömme, Rosenvand, Grækenland. I gamle Dage sagde man Grækerland, men da *Græker* i vort Sprog aldeles ikke kan være Genitiv er det formodentlig af denne Grund forkastet og den rentyske Form optaget isteden. Svenskerne have derimod en ren dansk Form, nemlig *Grekeland.* Denne Form findes ellers især i mange Egennavne, der enten ere af tydsk Oprindelse eller formede efter tysk Snit. Aarsagen hvorfor denne tyske Ejeform er optaget og den anden paa *er* aldeles forkastet i Dansken er vel at denne ikke var udsat for nogen Forveksling med Navneformen der i Dansken aldrig endes paa *en*, og derimod havde en nöje Overeenstemmelse med den gamle paa *a*, hvortil den ganske svarer f. Ex. isl. *fursta, dæmi, rósavatn* o. desl.; *a* gaaer ogsaa i mange andre Tilfælde over til *en*, f. Ex. *druga* tragen, *brenna* brennen, *api apa* Affe Affen.

Af *Flertalles Hensynsform* (eller Dativ), der altid endes paa *um* have vi meget faa Levninger. Præposs. *igjennem*, *imellem*, isl. *igegnum*, *i midlum* og Biordet *stundum*, isl. *stundum* ere maaskje de eneste. Isteden for *stundum* findes i gamle Böger (f. Ex. i Henrik

Smidt) *stundom* i Overeensstemmelse med de to andre. Nogle Nyere have, formodentlig for at efterligne Svensken, villet skrive *stundom* og *fordom* for stundum og fordum; men da det strider imod den dannede Udtale, Brugen, og Oprindelsen af det Islandke, synes det neppe at kunne antages.

§. Foruden disse Endelser kunne vi endnu i Dansken hænge den *bestemte Artikkel* til Enden af Ordene. Disse Bestemmelsestillæg ere i Enkeltallet *en-et*, i Flertallet, i alle Kjön, *ene* eller *ne*. Nogle have forvekslet disse Tillæg med Enhedsbestemmelsen, og sagt at Forskjellen bestod deri, at man i det ene Tilfælde satte *en*, *et* foran, i det andet bagved; men Bestemmelsestillægget har ogsaa en Form til Flertallet, (*ene*, *ne*), hvilket ikke findes i Enhedsbestemmelsen; desuden indsees det ikke, hvorledes det saa ganske kunde forandre Betydningen, naar man hængte Ordet bagved; men Urigtigheden falder allerlettest i Öjnene naar man sammenligner det med Islandsken, som tillige vil vise os den sande Oprindelse. Enhedsbestemmelsen eller den ubestemte Artikkel er taget af Talordet En, Et, isl. *einn*, *ein*, *eitt*, men dette bruges i Islandsken ikke

som Artikkel. Ubestemt Artikkel vedkjender Islandsken sig ligesaalidet som Græsken eller Latinen; derimod har den en bestemt Artikkel som sættes foran Tillægsord, men hænges bag til Navneord. Denne Artikkel er *hinn, hin, hitt*, hvorfra vi ogsaa i gammel Dansk og hos Digterne finde Fælleskjönnet brugt som Bestemmelsesord foran Adjectiver, saasom: "Hagen Jarl hin rige" o. desl. Naar denne Artikkel hænger bag ved Ordene mister den efter de islandske Sammensætningsregler sit *h*, saaledes fremkommer de Endelser *inn it* i Fl. *inu in*; i Akkusativerne af Hankjön og Intetkjön, og heraf er det vi have faaet vore Bestemmelsestillæg, f. Ex. *jarl inn* Jarlen, *stein inn* Stenen, *husit* Huset, *Jarla na* Jarlene, *steina na* Stenene, *húsin* Husene Hunkjönnet har her som overalt i Adjekt. antaget Hankjönnets Form, efter at Hankjönnnet nærmede sig ved at tabe sin Kjönsendelse; dette er Aarsagen hvorfor de islandske Hunkjönsformer af Artiklen ikke komme i Betragtning At Bestemmelsesordet i neutr. plur. udvidedes fra *in* til *ene* for at bringes til Lighed med Fælleskjönnet er tilforn anmærket, som og at vi af den gamle Form

endnu have Lævninger i Ordene, *Øren*, *Øjen*, *Mennesken*.

I Islandsken beholder altid Navneordet sin egen Endelse i enhver kasus, uagtet Artiklen hænges til med sine behörige Endelser, saa at et isl. Navneord med Bestemmelsesordet ved, har en dobbelt Deklinering, den ene i Ordet selv, den anden i Bestemmelsestillægget. Også heraf haves Lævninger i nogle gamle dobbelte Genitiver paa *sens*, hvoraf det förste *s* egentlig udgjör Ordets Ejeform, det sidste Artiklens. Denne Endelse (*s-ins*) kan i Isl. kun finde Sted i Intetkjön og Hankjön, eftersom Hunkjönsord aldrig modtage *s* i Gen., men i Dansken er det udstrakt til alle Kjön i Enkeltallet f. Ex. Livsens (isl. *lífs-ins*), Landsens (*lands-ins*), Rigsens (*ríkis-ins*), Dödsens, Verdsens o. desl. Om dette sidste Ord, hvis egentlige gamle Form ogsaa heraf sees at have været *Verd*, men hvis nyere Form er dannet ved at föje Artiklen til *Verden*, er talt tilforn. Neutra og Masculina af de simple Deklinatsioner (1 og 3) modtage heller intet *s* i Islandsken, men have i Genit. *a* med Bestemmelsestillægget *-a-ns*; hertil svarer den danske Form i Maskul. som: Skyggens, Villiens, men i Neutr.

beholde vi *et* som faar i Gen. *ets* ikke *ens*, som paa Islandsk, f. Ex. *eyrans*, *Örets* o. desl., imidlertid have vi dog ogsaa her en Levning af den isl. Form i Ordet *Hjærtens* som ganske er den isl. Genit. med Artiklen *hjartans* paa sædvanlig Dansk *Hjærtets*.

Tillægsordene

§. have ligesom Navneordene *tvende Kjön* naar de staa ubestemt. Fælleskjönnet har ingen Endelse, Hverkenkjönnet endes derimod paa *t*, aldeles ligesom i Islandsk. Det er uden Tvivl denne bestemte og tydelige Endelse, der fandtes baade i Nævne- og Gjenstandsformen af næsten alle Tillægsord, som saa længe har vedligeholdt Forskjellen paa de tvende Kjön ogsaa i Navneordene; imidlertid forsvinder ogsaa den Dag fra Dag. I de Ord paa *sk*, og i Flerstavelsesord paa en Selvlyd er det aldeles forsvunden f, Ex. dansk, kysk, falsk, bange, ædru o. fl. I de Ord paa *ig* og *lig* höres det idetmindste i utvungen daglig Tale sjælden eller aldrig.

§. I *Flert.* gjöres ingen Forskjel paa Kjön, men Endelsen er overalt *e*. Dette *e*

synes ligesom ved Navneordene at være kommet af acc. pl. i maskul., som i Isl. endes paa *a*, da man ikke længer adskilte Han- og Hunkjönsord, maatte den af det förste Slags oprundne Endelse, som desuden var den hyppigste, ogsaa let udstrækkes til begge. Intetkjönnet har i Islandsken ingen egen Endelse, men da man havde en saadan til begge de andre Kjön uden Forskjæl, kunde den let udstrækkes til dette med, saameget mere som den stemmede overeens med Navneordene af Intetkjönnet, der ligeledes havde faaet en egen Endelse i Flertallet, som for det meste var det ligeledes af Hankjönnet laante *e*. Det var ogsaa naturligt, at da man tabte den övrige Deklinatsion maatte man stræbe at gjöre det man beholdt tilbage af den, nemlig Talsadskillelsen, saameget mere bestemt og regelret. Hertil kommer hvad der maaskje endnu har gjort det meste, at Angelsaksisken og Tydsken har i Tillægsordenes Flertal en og samme Endelse til alle Kjön, og at netop denne Endelse er *e*.

§. Man kunde næsten sige at disse Ord i den ubestemte Form slet ingen Kasus modtage; ti naar de staa med et Navneord faar dette allene Ejeformens Endelse *s*, f. Ex. en god

Mands, gode Mænds, og uden Navneord bruges de sjælden eller aldrig i Ejeformen, især ikke naar de ere Enstavelsesord, saasom: en stors, en *gods*, vil neppe kunne siges, men til Nöd: *én lilles* og i Flert. *godes*, *ondes* o. desl. isteden for hvilket man dog heller bruger den bestemte Form. En Levning af den ældre Formforandring have vi dog i Ordet *alskens* ɔ: als Kjöns, af alt, (ethvert) Slags, isl. alls-kyns.

Af den gamle Hunkjönsendelse *ur*, *r* have vi ogsaa et, dog nu meget forældet Tillæg *er*, hvilket da de gamle Regler tabte sig som saa mange andre Endelser, udstraktes langt videre end i Isl. f. Ex. en feder Hest, en unger Svend eller sammensat Ungersvend, en dyrer Ed, at bære onder Frugt o. desl.

Af den gamle Endelse i Hankjönnets acc. *an*, have vi det endnu i Poesi mere brugelige *-en*, som er udstrakt til alle Kjön, f. Ex. i allen Stad (isl. *i allan stad*), salten Hav, ligesaa vel som: salten Sö, sorten Jord. Hetben hörer formodentlig og det Udtryk *vildene*, f. Ex. paa vildene Mark, Hav ell. desl. Nogle have ment at det var den bestemte Artikel, som her blev hængt til Adjektiverne; efterdi man i denne Form aldrig kan sætte Artiklen foran,

men ingen af de nordiske Sprog have nogensinde sat Artiklen bag ved Tillægsordene; i övrigt er det naturligt nok, at man ikke kan sætte den bestemte Artikkel foran denne Form eftersom den er ubestemt, det blev altsaa ligesaa urimeligt, at sige *den salten Sö*, som: *den salt Sö*. At man ikke heller kan sætte den ubestemte Artikkel foran kommer derimod af den meget naturlige Grund, at det gamle Sprog, som allerede ved Navneordene er anmærket, ingen ubestemt Artikkel har, man var altsaa fra Arilds Tid vant til at höre og bruge disse Former uden Enhedsbestemmelse. Det er maaskje ogsaa tildels disse Formers Forglemmelse der har givet Anledning til Enhedsbestemmelsen; i det mindste finder man i de ældre Sprog med mange og betydelig adskilte Kasus ingen saadan ubestemt Art., f. Ex. i Græsk, Latin, Mösog., Islandsk, men i de nyere hvor de gamle Endelser for en stor Del ere bortfaldne, finder man den overalt, saasom i Nygræsk, Italiensk, Tysk, Dansk.

§. Tillægsordenes *bestemte Form* har kun en eneste Endelse *e* uden Forskjæl paa Kjön og Tal; i Islandsken har den tre Endelser, *i*, *a* og *u*, der efter vort Sprogs Beskaffenhed alle

fra ikke saa nöje, man kan ogsaa forsvare den anden Brug dermed, at alle andre Adverb. danne deres större Grad paa *ere*, hvilket er taget af det isl. Hverkenkjön paa *ara*, der ogsaa meget ofte bruges adverbialiter f. Ex. videre, oftere, sjældnere, værre, isl. *vidar*, *optar*, (*sjaldnar*) *verr* bruges som Biord, *vidara*, *verra* ere derimod neutr. af adject. i comparat. Af det gamle *verr* har vi ogsaa undertiden desvær for desværre; saasom i Peder Paars: "jeg kun enfoldig er, ej hekse kan desvær." Ellers maa jeg endnu bemærke om *længere* at denne Form er aldeles urigtig dannet; ti skulde man beholde den lange Endelse *ara*, saa burde Selvlyden blive uforandret og Ordet hede *langere*, men dersom Vokalen skulde forandres, saa maatte man beholde den kortere Endelse: re og sige *længre* ligesom isl. *leingri* og sv. *längre*. Denne fuldkomne Regelstridighed er vel og Aarsagen, at denne Form, jo mer og mer synes at forsvinde og *længer* at blive det almindelige Udtryk.

Mærkelig er endnu nogle Spor til en anden Maade at danne Komparat. og Superl. eller forstærke en gammel Kompar. nemlig at tilföje *mere* og *mest*. Heraf have vi de bekjendte

Almuesudtryk: nærmer og fjærmer og Tillægsordet nærmere nærmest; ogsaa ydermere hörer herhen, isl. nærmeirr, fyrmeirr, sidurmeiri o. fl. I Islandsk og Dansk er det især Komparativer, i Angelsaksisk og Engelsk derimod Superlativer der dannes paa denne Maade saasom *ytemæst*, *utmost* o. desl.

Talordene.

§. Disse Ord have kun faa Formforandringer. *En. Et* er ligefrem taget af de isl. Akkus. *einn*, *eitt*. Af Ordenstallene er blot at mærke anden andet i Fl. andre, ogsaa dette er som sædvanlig taget, af de isl. Akkus. annan annat og i acc. pl. masc. adra af nom. sing *annar*. Ogsaa denne gamle Form have vi beholdt i Sammensætninger, *anderledes*, *anderlunde* o. desl. Ejeformen dannes her som overalt ogsaa i de övrige Ordenstal med det i Dansken sædvanlige *s*, den förstes, andens, andets o. s. v.

Angaaende Talordene da komme de fleste af Islandsken, *to* af accus. masc. *tvo*, *tre* ligeledes af acc. masc. *þriá*, fire af acc. *fióra*, der först blev til *fyra*, som i Svensk og siden til *fire*; de fölgende have kun en eneste Form,

som med de Forandringer Sprogarten fordrede er overfört i Dansken. *Tyve* synes dannet ved en Sammentrækning af det isl. *tutugu* til (tuge[1] ell.) *tjuge* som i gammel Dansk og Svensk, og siden til tyve. Jeg erindrer ogsaa at jeg af gamle Bondefolk i Fyn har hört Formen *tidive*, som bestyrker denne Oprindelse af tutugu, eftersom det indeholder det mellemliggende Led. Det er almindeligt at Landalmuen ogsaa sammentrækker *tredive* til *træve* eller *træv'* ligesom tidive til *tive* eller *tiv'*, hvilken Analogi tjener til endydermere Bekræftelse. *Tredive* er ikke som det sv. *trettie* af *þridiu*, men af den anden Form *þridtygi* ell. *þridtigi*,' dette -*dive* har altsaa ikke med tyve (20) at gjöre, men kommer af det gamle isl. Ord *tugr* (læs tugur), som tilkjendegiver et Antal af ti, hvoraf rimeligvis ogsaa Ordet en *Deger* er kommet. Ligesaa *förretyve* af *fiörutygi*. Desuden kunne de isl. Ord *tvitugr* vicenarius, *þritugr* tricenarius, *fertugr* qvadragenarius have megen Del i disse danske Talord, de synes fra först af at have været simple Kardinaltal eftersom alle Ordenstallene tages af dem, saasom tutugasti, þritugasti, fertugasti o. s. v.

De følgende Tiere have vi dannet os af det danske *tyve* (20). *Halvtredsindstyve* ɔ: halv tredie Sinde (ell. Gang) tyve ($2\frac{1}{2} \times 20$) *en Sinde* er et gammelt Ord taget af det isl. *sinn* Gang (vice). *Tresinstyve* ɔ: tre Sinde ell. Gange tyve (3×20). *Halvfjerdsinstyve* ɔ: halvfjerde Sinde ell. Gang tyve ($3\frac{1}{2} \times 20$). *Firsinstyve* ɔ: fire Sinde (Gange) tyve (4×20). *Halvfemsinstyve* ɔ: halvfemte Sinde (Gang) tyve ($4\frac{1}{2} \times 20$).

Af isl. *bádir* i acc. masc. *báda* har vi det gamle danske *baade*; den sædvanlige Form *begge* er derimod besynderlig nok taget af den isl. Gen. *beggia*. Det er altsaa egentlig en dobbelt Genitiv vi danne naar Ordet staar allene, ved at tilföje vort sædvanlige *s* og sige *begges*.

Af *tvennr* og *þrennr* i acc. masc. pl. *tvenna*, *þrenna* have vi endnu: tvende og trende (bini, trini).

Stedordene

§ indeholde mangfoldige Brudstykker af den gamle Formforandring, og mærkeligt er det, at hvorvel man har anset denne Ordklasse

for den yngste, er det i alle de Sprog, jeg kjender noget til, den, tilligemed Talordene, der indeholder de fleste Spor af den alleræld ste Formforandring, f. Ex. i Latinen gives Spor til den nordiske Neutralendelse t, d i illud, id, aliud o. desl. I Islandsken selv gives blot i Stedordene en Totalsform, og i Talordenes Genitiver *beggia tveggia þriggia* temmelig tydelige Spor af den gamle slaviske Locativ eller Stedsform ogsaa stundom Ejeform paa *ain, iach, ech.* Ogsaa synes Stedordene at forudsættes til Verbernes Dannelse eftersom Personendelserne kjendelig ere tagne af Pronominer. Det var ogsaa i Stedordene vi allerede have set at det latinske Hverkenkjön længst har vedligeholdt sig i Spansk og Portugisisk. Dog, jeg maa her indskrænke mig til Modersmaalet.

§. *De personlige Stedord: jeg du* ere tagne af de isl. Nævneformer *ég, þu;* ti Gjenstandsformerne *mik, þik, sik,* beholdt vi desuden dog baade som Akkus. og Dativer, mig, dig, sig. De gamle Dativer af de to förste Personer *mér, þér* have vi aldeles tabt og kun af den tredies Hensynsform *sér* have vi nogle Brudstykker i Dansken, nemlig *især* (ligesom *i sér*) ɔ: i sig, i sig selv, egentlig, fornemme-

lig. Nordmændene bruge det sommetider uden *i* og sige blot *sær*, ligesom og Islænderne i nogle Talemaader, f. Ex. *þad er sök sér* ɔ: det er en Sag for sig, det er en anden Sag. *Hann var þar sér*, han var der (for sig) ene. Heraf have vi og de Sammensætninger *særdeles* isl. *serdeilis*, *særegen* modsat isl. *sameginn* ɔ: fælles; *særskilt* ligesom Latinernes *secretus* o. fl. desl. Endelig have vi ogsaa heraf Tillægsordet *sær* (ɔ: egen, for sig selv besynderlig).

Flertalsformerne i Dansken: *vi*, *J* ere tagne af de gamle Totalsformer *vid*, *þid*, vi to, J to (*νωϊ σφωϊ*), men i Tydsken *wir Jhr* af de gamle Flertalsformer *vér*, *þér*. Man vil maaskje undres at þ baade i Dansk og Tysk er bortfaldet af den anden Person; egentlig er det ikke bortfaldet i disse Sprog, men tilsat i Islandsken, man finder ogsaa hos de ældste Skalde uden þ: *id* og *ér*, hvortil da J og Ihr ligefrem svare. Aarsagen hvorfor man har hængt þ til i Islandsken er vel dels at det findes i hele Enkelt. *þú*, *þín*, *þér*, *þik*. Dels især at Gjerningsordene i den 2den pers. i pl. ender paa d ell. þ (tysk t f. Ex. Ihr habt), men denne Endelse plejer, fordi Stedordet saa hyppig fölger bag efter, at vakle imellem begge; da den

snart slutter Gjerningsordet og savnes i pronom. som i Tysken og den ældste Isl. (habt Jhr vituþ ér enn edr hvad?) snart begynder Stedordet og savnes i Enden af Verberne som i Isl. ofte er Tilfældet (hafi þér takiþér o. desl.) snart findes begge Steder som i sædvanlig Islandsk (hafid þér, takid þér). I Dansken er den derimod bortfalden aldeles. (I have, I tage o. desl.) Omtrent ligesaa er det gaaet med Endelsen -*n* i Svensken. Den var först Endelse i 2 pers. i Flert. af Gjerningsordene (f. Ex. *tagen I*) siden blev den hængt foran Stedordet og dannede saaledes det nu brugelige Ord *ni*, hvorpaa den egentlig forsvandt af Gjerningsordene; ti hvorvel den endnu omhyggelig bibeholdes af Skribenterne, saa hörer den dog kun til hine hyrdefulde Oldsager, der vel sees paa Papiret men aldrig höres i dannede Folks uaffekterede Taler. Besynderlig er det, at skjönt baade Svensker og Dansker have taget disse Nævneformer i Flertallet vi, I (Ni) af det gamle Total, saa have vi derimod af det gamle Flertal *ofs*, *ydr* hentet vort *os* *ofs* og *eder* (ἡμῖν ἡμᾶς og ὑμῖν ὑμᾶς). Formen *jer* er opkommen ved en Sammentrækning af *Eder* til *Er*, hvilket er det brugelige i Svensk, foran dette har man siden

hængt et *j* som i flere Sprog ofte er Tilfældet. Saaledes sige Islænderne nu omstunder *jeg* og jeta (ɔ: jeg, æde) og de Svenske sige Hjelte, Hjessed ɔ: Helt, Isse.

Man har tvistet meget om *sig* kunde bruges i Flert. Da *sin*, *sér*, *sik* i Islandsken ligesom *sin sibi se* i Latinen er baade Enk. og Fl. og det danske *sig* er taget ligefrem deraf; saa synes det efter al Sproglighed ogsaa i Dansken, at maatte blive begge Dele, man hörer det ogsaa i daglig Tale ofte om Flert. hvorvel den hyppigste Brug fordrer *dem*, saa at man f. Ex. isteden for at sige: *de brændte sig*, siger: *de brændte dem*, hvilket egentlig skulde betyde, at det var andre som de brændte. Denne Tvetydighed kan i saa Fald slet ikke hæves uden ved Omskrivning, da vort Sprog paa denne Maade kommer til at savne et recipr. i Flertallet, hvilket det dog oprindelig besidder. Det synes derfor virkelig til Gavn om man kunde haandthæve den ægte gamle-nordiske Brug af *sig*, og fortrænge *dem*, der kun som Höflighedsord isteden for *Du*, *dig* burde bruges tilbagevisende f. Ex. de glæde sig for tidlig. De tager Dem ikke i Agt for den Omstændighed at o. s. v. eller med ovenstaaende Exempel: de

brændte sig (ɔ: sig selv 3 pers.) — de brændte dem (ɔ: de andre 4 pers.) — jeg troer De brændte Dem (ɔ: du brændte dig 2 pers. sing.)

Han og *hun* ere ligefrem tagne af den isl. Nævneform: *hann hún*. Dat. og Acc. *ham* er fremkommet ved en Sammentrækning af det gamle *hanném* som er kommet af den isl. Dativ *hánum*. *hende* er ligeledes taget af den isl. Dativ *henni*. Ogsaa Ejeformerne *hans* og *hendes* ere laante af de isl. *hans* og *hennar*, kun at den sidste har faaet den sædvanlige danske Ejeendelse istedenfor den isl. i Hunkjönnet sædvanlige.

§. Af de *bestemmende* ere allerede omtalt den gamle Artikkel *hin* og de deraf opkomne Bestemmelsestillæg til Navneordene. Den ny, formodentlig efter Angelsaksisk og Tysk optagne, nemlig *den*, *det* tjener tillige til at udfylde det manglende af han hun, som fattes Fælleskjön, Intetkjön og Flertal. *Den* og *det* er efter den sædvanlige Regel taget af acc. masc. og neutr. *þann þat*. Flertalsformen *de* er rimeligvis ligesaa taget af acc. masc. *þá* eller af nom. *þeir* med bortkastet *r*, *dem* er den isl Dat. *þeim* men bruges i Dansken baade som Dat. og Accus. *Dens* er taget af den isl.

Genit. *þeirra*; med tilföjet dansk Genitivendelse *s* saa det egentlig er en dobbelt Ejeform ligesom begges, opkommet fordi man ikke har kjendt den förste eller dog har villet forstærke den. Lignende overflödige Fordoblinger ere ikke usædvanlige i nyere afledte Sprog. Saaledes sige Islænderne nu omstunder ofte *tvisvarsinnum*, *þrisvarsinnum* to Gange, tre Gange, da dog tvisvar og þrisvar betyder det selvsamme. Saaledes synes det svenske *träd et* ligesom *tré di d*, at være kommet af *trä* med en dobbelt Artikkel eftersom man havde glemt den förste Betydning, der var sammensmeltet med Ordet selv. Engellænderne sige: *fromwhence*, og *fromthence*; ogsaa Portugiserne have nogle höjst paafaldende Udtryk af denne Art, nemlig *commingo* (ɔ: cum mecum) saaledes og *comtigo*, *comsigo*, *com nosco* (ɔ: cum nobiscum), *comvosco*.

I Enkeltallet formes Ejeformen ligefrem af de danske Navneformer, nemlig *dens*, *dets*. Imidlertid have vi dog af den gamle isl. Ejeform *þess* endnu det Ord *des* (dis), som sættes foran Kompar. f. Ex. desbedre *þes betri* (eo melius), *des værre* o. fl. Det findes og i nogle Sammensætninger, f. Ex. *desforuden*, *deslige*.

Af Dat, i Hverkenkjönnet *því* (ell. *þí*) have vi ogsaa adskillige Lævninger. Det isl. *fyrir því* (for det af den Aarsag, at) har givet os vort *fordi.* Med udeladt Præpos. have vi endnu deraf Ordet *ti* (thi) sv. *ty*, som fra först af betydede derfor (ea de causa) f. Ex.

"ti ville vi sjunge og være glad."

Det tilkjendegav saaledes en Fölge af en allerede anfört Aarsag, men har nu faaet den Vending at det betegner Aarsagen til en allerede anfört Virkning (eo-qvod) f. Ex. Han kom ikke længer, ti o. s. v.

Denne, dette i Fl. *disse* er regelret taget af de isl. Gjenstandsformer i acc. masc. og neutr. sing. samt acc. masc. pl. *þenna, þetta, þessa.*

§. *Ejestedordene* eller pronom. possess. ere alle tagne af de isl. der igjen komme af de gamle Genitiver til pron. personalia, hvilke Genitiver i Dansken ere aldeles forsvundne. Saaledes kommer *min* af isl. *minn* (ἐμός) og dette af *min* (ἐμȣ), *din* af *þinn* (σος) og dette af *þin* (σοῦ), *sin* af *sinn* (ἑος σφετερος lat. suus) og dette af *sin* (οὗ, σφωιν og σφων lat. sui). Om dette gjælder aldeles hvad der er sagt om *sig* ovenfor, det er ganske af

samme Beskaffenhed som suus i Latinen og der er slet ingen Grund til at indskrænke det til et Subject af Enkeltallet. Det er kun Tysken, hvis Indretning fordrer et andet Ord her, som har givet Anledning til denne Forstyrrelse i Dansken. Egentlig burde man da skjælne imellem: de tog sine Sager og gik (ɔ: sine egne Sager) og, de tog deres Sager og gik (ɔ: de andres Sager); deres burde aldrig bruges reciproce isteden for *sin* undtagen i anden Person som Höflighedsord, saasom fik De Deres Sager? (ɔ: fik Du Dine Sager) fik han Deres Ur? (ɔ: dit Ur). *Vor* er ligeledes taget af det isl. vorr (*ἡμετέρος*), som igjen er af Flertallets Ejeform vor (*ἡμων*). Til den anden Person i Fl. har Dansken ingen egentlig Ejestedord, hvilket er meget naturligt; ti paa Isl. heder det ydarr (*ὑμετερος*), taget af Ejeformen *ydar* (*ὑμων*), det skulde altsaa blevet til *eder*, hvilket og endnu er brugeligt i Svensk, som possessiv, men da Dat. og Acc. ydr ogsaa blev til *eder*, saa kunde man ikke skjelne disse Former uden ved at sætte det almindelige danske Ejeformsmærke *s* til, man fik da saaledes eders, som blev en Genitiv og ingen Possessiv. I daglig Tale have vi dog en Lævning af det

gamle Ejestedord, nemlig *jer* der gaar aldeles regelret som *vor* (f. Ex. jer egen jert eget, jere egne) ligesom det svenske *eder edert edre* der og tit sammentrækkes til *er ert* (*ere*). Af *vor* og *jer* have vi endnu to egne uforanderlige Former naar de staa allene, nemlig *vores*, *jeres*, f. Ex. Hvis Bog eller Bögér var det han tog? Det var vores! ell. det var jeres. Men disse Former, som Landalmuen sjælden eller aldrig bruger synes ikke at have nogen Grund i det islandske, maaskje de snarere ere dannede i Overeensstemmelse med de engelske: *ours*, *yours*. Optog man dette Stedord mere almindelig i Skriftsproget og indsatte *sin* i sin gamle Rettighed, saa bleve vore possessiver ganske regelrette og overeensstemmende med Isl., Svensk og Latin.

	1ste Person.	2den Person.
Enkelt.	Min mit mine	din dit dine
Flert.	vor vort vore	jer jert jere
Beg. Tal, afsondret	vores	jeres (eders)

3die Pers. tilbagevisende
sin sit sine

Høflighedsordet blev da og bestandig det samme *De Deres Dem*, uden noget Possessiv, som den tredie Person, hvoraf det ganske er

taget, ikke har; ti *sin* er ikke egentlig possessiv men kun reciprok eller saa at sige et tilbagevisende Ejestedord.

Til den tredie Person har vi ligesaalidt i Dansk som i Isl., Sv. og Latin noget eget Ejestedord, men behjælpe os med Ejeformerne af det personlige, nemlig hans, hendes, dens dets deres. Kun i daglig Tale har man et overensstemmende med vor og jer, dog modtager det aldrig noget *t* i Hverkenkjönnet f. Ex. der egen der eget dere egne. Den isl. Gen. pl. *þeirra*, der intet *s* havde, og som ventelig ikke straks er gaaet af Brug fordi man satte *s* til og sagde deres, kan rimelig have givet Anledning til denne Form (*dere*) kun at man siden, da man tabte den gamle Analogi med de andre Genitiver paa a har dannet sig en ny og formet et eget Enkeltal til dere, ligesom man havde et til jere og vore. Maaskje ogsaa det engelske *their*, her kan have haft nogen Indflydelse. Dog synes denne Form ikke værd at optage eftersom den vilde forstyrre Analogien, da vi dog ingen Possessiv kan danne af de övrige Genit. til den tredie Person. Skulde den uden at forstyrre Sprogligheden optages maatte det, mener jeg, blot være som tilbage-

visende possessiv isteden for det omtvistede *sin* i Fl., hvilket dog vilde blive en alt for vilkaarlig Indskrænkning.

§. *De henförende og spörgende.*

Som kommer af det isl. *sem* der egentlig er et Bindeord, hvorfor det ogsaa er uforanderligt. *Der*, som ligeledes er uforanderligt og bruges blot for Nævneformen i alle Kjön og Tal, synes at være opstaaet ved en Sammenblanding af det tyske der (die das) med den islandske relative Partikkel *er*, idetmindste bruges det hos de ældre, aldeles ligesom dette *er*, f. Ex.

De vare siv og sivsinstyve
der de droge ud frå Hald
og *der* de komme til Brattingsborg
der sloge de deres Tjald.

isl. *er þeir fóru, er þeir komu.* Efter Tysken kunde det heller ikke komme til at bruges om Hunkj., Intetkj. og Flert., f. Ex. den Kone, der gik forbi, det Hus, der blev solgt igaar, de Fyrster, der mishandlede sine Undersaatter o. desl.

Hvo og *hvad* er af det isl. *hvár* (ell. *hvor*) og *hvad*, men som vi ikke pleje at tage vore Ord af Nævneformen, saa har ogsaa *hvo* maat-

tet vige for *hvem*, af den gl. isl. Dat. *hveim* der först egentlig blev Dat. og Accus. ligesom: *ham*, *hende*, *dem*, men siden ogsaa til Nominat. *Hvis* er den gamle isl. Ejeform *hvefs*. Af samme gamle Ords Hensynsform i Hverkenkjönnet *hvi*, have vi det danske Adverbium eller Biord *hvi*, heraf ogsaa det tyske *wie* og engelske *why*, egentlig underforstaaes den præp. *for*, der ogsaa stundum findes udtrykt paa Islandsk, saa at *fyrir hvi* ɔ: for hvad, hvorfor svarer ganske imod *fyrir þvi* ɔ: for det derfor, fordi. Med udeladt præp. eller Forholdsörd fik vi af det förste *hvi* af det sidste *ti*. Vi have da saaledes endnu i Dansken tydelige Spor af begge disse Ord i alle deres Former.

	isl.	dansk	isl.	dansk
Nævneform.	*hvad*	hvad	*þad*	det.
Ejeformen.	*hvefs*	hvis	*þefs*	des, dis
Hensynsform.:	*hvi*	hvi	*þvi*, *þi*,	ti (fordi)
Gjenstandsf.	*hvad*	hvad	*þad*	det.

Hvilken hvilket hvilke synes nærmest at være formet efter det tyske welchen (accus. masc.) welches, welche; hvortil det ogsaa svarer i Betydning, men sin förste Oprindelse har det ikke desmindre af den nysomtalte isl. Hensynsform *hvi* eller hve og Tillægsordet

likr, lig, hvoraf paa isl. *hvilikr* ɔ: lig hvad, hvordan? Mærkelig er det ellers at det aldeles tilsvarende Ord *þvílikr* ɔ: lig det, saadan, hvoraf de Svenske have deres *dylik*, af os er bleven forandret til deslige, saa at vi have taget Ejeformen *des* isteden for Hensynsformen *di*, ti, formodentlig efter det tyske: *desgleichen*, *dergleichen*. Ordet *slig* er ogsaa kommet af en saadan Sammensætning isl. *so-likr* sammentr. *slikr*, hvoraf det tyske *solcher*, hvor man ligesom i *welcher* har udeladt Selvlyden i det sidste Ord og beholdt den i det første.

§. *De ubestemte* indeholde de færreste Spor af gamle Former. *Nogen*, *noget* er taget af de isl. Gjenstandsformer *nockurr*, *nockut* af *nockur*. Flertallet *nogle* er ved en Fordreielse opkommet af det gamle *nogre*, som igjen er taget af den isl. Gjenstandsf. i Hankj. i Flertallet, nemlig *nockra*.

Ingen er ligeledes af den isl. Gjenstandsf. i Hankj. *aungvan* ell. *eingann*. *Intet* derimod er selvdannet i nyere Tider. Denne ildeklingende Form er ogsaa nu for det meste gaaet af Brug igjen i den daglige Tale. Som Tillægsord hörer man den aldrig, men vel som Biord isteden for *ikke*, f. Ex. jeg ser ingen Træ,

ingen Hus, ingen Menneske; men, har du inte' været der endnu?" Ingen skulde efter isl. egentlig faa inge i Flert. hvilket og bruges i Svensk (inga), men hos os bruges ingen uden Forskjel ogsaa i Fl. Det er mærkeligt, hvorledes man i de nordiske Sprog bestandig har forblandet intet med ikke og savnet et fast bestemt Ord til det første. Det ældste Ord herpaa synes at have været ecki, hvoraf vort ikke, men det tabte snart sin Betydning, og blev efterhaanden brugt i flæng med ei og Forstærkelsen deraf eigi, tilsidst blev det udelukkende brugt som ei, og man dannede sig da til Begrebet intet i Isl. et nyt hel uregelret Ord eckest (maaskje isteden for ecki eik ligesom ecki uden Tvivl er isteden for etki eittki overensstemmende med ein gi) og dette begynder allerede igjen at bruges for ikke. Vi Danske og Svenske dannede ogsaa en ny Form isteden for ecki (vort ikke) og det nok saa uregelret som den isl., nemlig intet, og denne har allerede igjen faaet Betydningen af ikke, saa at vi snart trænge til en ny Form.

Selv er uforanderligt, hvorvel det isl. *sjálfr* gaar som et regelret Till. venteligt fordi

det som oftest hænges til andre Ord, hvorpaa da Formforandringen bliver udtrykt.

Samme er ogsaa uforanderligt, men af en anden Grund, nemlig fordi det bruges blot bestemt. I Islandsken findes det vel og ubestemt *samr*, *söm*, *samt*, men *samia* den bestemte Form er dog den hyppigste.

Hver, *hvert* er ganske det islandske *hver hvert*, men vi have blot beholdt det i Enkeltallet.

Gjerningsordene.

§. kunne endnu i Dansken beqvemt henföres til de samme to Forandringsmaader, som i Islandsken. Hovedforskjellen imellem dem er, at den förste altid har sit Imperf. flerstavelset, den anden derimod altid enstavelset. Disse Ord have tabt al Forskjel paa Personer og mange andre af de gamle Indretninger.

Den förste Forandringsmaade afdeler sig igjen i fire Klasser, den förste Klasse faar i Imperf. *ede*, den anden *te* (eller *de*), den tredie *de* (eller te) med Selvlydsforandring i Ho-

vedstavelsen *), den fjerde indeholder nogle Levninger af den Klasse i Isl. som i min Grammatik har Navn af den tredie. Den sidste Klasse i Islandsken er foravunden i vort Sprog og ganske inddraget under den förste.

Den anden Forandringsmaade deler sig efter Imperfektets Selvlyd, ligeledes i 4 Klasser, den förste har *a*, den anden *e*, den tredie *o*, den fjerde *ö*, hvilke svare til de islandske med a, ei, ó, au. Den anden i Isl. som har til Selvlyd é (je) er forsvunden i Dansk og Svensk, og fordelt imellem begge Konjugationer.

§. Alle Tostavelsesord af degge Forandringsmaader endes i Dansken paa *e*, som er

*) Det er en mindre rigtig Inddeling, naar jeg i min isl. Sproglære har gjort disse to Klasser til een (nemlig den anden). De adsille sig i Isl. ved Nutiden hvor den förste har *ir* den anden *r*, og ved Imperf. hvor den förste beholder Selvlyden, den anden ombytter den; derimod har Endelserne *di* og *ti* ingen Indflydelse paa Adskillelsen i Isl., de anbringes blot efter Velklangsregler, som ere de samme i begge Klasser. Saaledes faar Islandsken 5 Klasser i hver Forandringsmaade. Svensken og Dansken 4 i hver.

taget af det islandske *a*, men foruden disse have vi en Mængde Enstavelsesord af begge Forandringsmaader, som endes saavel i Dansk som Islandsk og Svensk paa allehaande andre Selvlyd, f. Ex: faa, slaa, se, skje, di, si, tro, bo, du, fly, sy, dö, strö o. m. fl., isl. fá, slá, sjá, ské, sv få, slå, se, ske, di, tro, bo, fly, sy, dö, strö, men naturligvis er det ikke altid de samme Ord, som ere enstavelsede i alle tre skandinaviske Sprog. Iövrigt findes der ogsaa flere eller færre Enstavelsesgjerningsord i de fleste, om ikke alle germaniske Sprog, f. Ex. eng.: *dy*, *be*, *slay*, angelsaks. *fon* (faa) *hon* (hænge), tydsk *seyn*, *thun*, holl. *gaan* gaa, *staan* (staa), *zyn* (være). Islandsken har de færreste og Svensken de fleste. Det er kun en yderlig Ukyndighed i Moder- og Sösterspro-get det Isl. og Svenske, som har kunnet indföre og saalænge vedligeholde den Uskik at hænge et *e* bag ved alle disse Ord, hvilket dog aldrig höres, for som man har sagt at gjöre dem overensstemmende med de andre, altsaa for at indföre En Lighedsregel hvor Sproget har en anden! med andre Ord gjöre En Grammatik for Öjet, og have en anden i Sproget selv for Öret! Dette har afstedkommet en stor

Forvirring i vor Bogstavering, og gjort Udtalen uden Fornödenhed höjst vanskelig og indviklet for saavel den indfödte som fremmede Lærling. Denne Skrivemaade, der er ligesaa urimelig og ugrundet i Navneord og Tillægsord som i Gjerningsørdene, er den værste af alle Forvirringer i Retskrivningen, fordi den 1) gjör det umuligt at skjelne hvad der er En og hvad to Stavelser f. Ex.

Leer og Le-er (Fl. af en Le)
Roer — Ro-er (Fl. af en Ro-e)
et Vridtboer — en Ene-bo-er
Roe — en Ro-e
Röverie — Materi-e
Geographie — Historie
at sie — svi-e
at die — ti-e, bi-e
at due — ku-e, gru-e, sku-e o. s. v.
en Teen — Se-en

ikke at tale om den uendelig Mængde Ord af forskjellige Ordklasser, som herved forvirres, som: jeg seer — en Seer, jeg leer — en Le-er, en Bie — og at bie, den snue — at faa Snue, at due — en Due, en Grue — at grue o. m. fl.

2) fordrer den selvsamme Bogstaver ikke blot i analoge Ord, men i selvsamme Ord udtalte forskjellig, f. Ex., en Blee, en Lee, en Vee,

en Bie, en Sie, en Kroe, en Broe, en Bye, en Raae, et Straae, enstavelset, men: Bleen, Bleer, Veer, Bien, Bier, Sien, Sier, Kroen, Kroer, Broen, Broer, Byen, Byer, Raaen, Straaet, er allesammen tostavelset. Ligesaa i Tillægsord og Gjerningsord, f. Ex.:

de nye — nyere nyeste
at troe, jeg troer — jeg troede troet
groe groer — groede groet
faae faaer — faaet
gaae gaaer — gaaet
at flye — flyer flyede flyet
at snee de sneet — sneede sneet o. m. fl.

3) den fordrer omtrent selvsamme Lyd, ikke blot i analoge, men i selvsamme Ord skreven forskjellig, f. Ex.:

en graa den,	de graae	jeg maa	vi maae
en tro	troe	lo	loe o. desl.
en ny	nye		
en fri	frie		
en snu	snue		

4) I det den paa en saa uantagelig Maade indförer en Analogi, som Sproget slet ikke vedkjender sig, nedbryder og forstyrrer eller dog ukjendeliggjör den de Regler Sproget virkelig fölger. Saaledes er det f. Ex. en Regel at alle

Enstavelsesverba, som endes paa en af de saa at sige lukte Selvlyd ö, e, o, &c. a., tilföje i Nutidsformen (præs.) et blot *r*, f. Ex. jeg dör, ler, gror, staar, har; men at alle de der endes paa de aabne Selvlyd i, u, y, tage Stavelsen *er* til, f. Ex. jeg siser, di-er, du-er, fly-er, sky-er. Dette er en vigtig Egenhed i den danske Velklang, som ikke findes i Islandsk eller Svensk, hvor alle Enstavelsesverba faa et blot *r* (f. Ex. hann, ser, deyr, hlær, grær, flyr, sv. han dör, ser, ler, gror, flyr, dir), men som slig unaturlig Skrivemaade gjör aldeles ukjendelig. Disse Punkter synes at indbefatte alle de Urimeligheder, man kan tænke; en saadan Retskrivning eller snarere Galskrivning, kunde heller ikke opstaa uden paa en Tid, som man med Rette kan kalde Danmarks Middelalder, da al Kultur forsvandt og Sproget ligesom Staten var nær ved sin Undergang, men besynderligt at man ikke med mere Iver har renset det fra denne fæle Rust, efterat man mærkede hvor ædel Malmen selv endnu befandtes. Herr Dr. *Dampe* har i sin Afhandling om den danske Retskrivning, som er det nyeste og beste over denne Materie, udviklet denne og flere Punkter med megen Klarhed og Grundighed;

men da han ikke har taget Hensyn til Grund-sproget eller Nabosproget, og, saavidt jeg vêd, kuns funden faa Efterfölgere, maaskje fordi han i visse andre Stykker er gaaet temmelig vidt, har jeg haabet, man vilde undskylde denne Udskejelse her, eftersom det netop er i Gjerningsordene, den har foraarsaget den störste Forvirring, i det den fordrer alle Enstavelsesverba skrevet som Tostavelsesord, og saaledes gjör denne hele Klasse ukjendelig.

Disse Ord have iövrigt ingen fælles Egenheder uden at de i Infinitiv ere enstavelsede, at de fölge den ovenanförte Regel for Dannelsen af deres Nutidsform; og at de i præs. part. act. allesammen tilföje *ende* isteden for *nde*, f. Ex. ikke blot diende, flyende, men og döende leende, groende, staaende o. desl., ligesom også paa Isl. flyandi, sjá-andi, fáandi o. desl. Forresten indeholde de kun meget faa ellers forsvundne Levninger af den gamle Grammatik, hvilke siden skal omtales under de særskilte Klasser, hvortil de höre i fölge deres Imperfekt.

§. Angaaende *Konjugeringen i Almindelighed*, da er den tredie Person her hvad Gjenstandsformen er i Navneordene, det er

den man bestandig har optaget istedenfor den förste som derimod er bortfaldet i Dansken. Saaledes har vi af *arn*, *ir*, *r* faaet vort *er*, eller *r*, som uden Forskjel er Endelsen i Nutidsformen af alle vore Gjerningsord. Af den 3 pers. i Fl. paa *a* have vi ligeledes faaet vor Flertalsform paa *e*; f. Ex. *brennir brenna*, d. brænder brænde. Denne Flertalsform er ellers for længe siden forsvunden af den daglige Tale, allerede i Peder Syvs Tid stred man heftig om den burde beholdes eller ei. Den fortreffelige Sproggransker Höjsgaard dömte, at den burde forkastes; det indsees ikke heller til hvad Nytte den er efter at Personerne ere forsvundne, da de personlige Stedord saa alligevel maa sættes hos, og paa dem kan man tilstrækkelig nok se, om Ordet er Flert. ell. Enkelt. Den er saaledes ikke nær af den Vigtighed som Flertallet i Navneordene; hvorfor den og i alle danske, ja endog i de norske Almuesdialekter er bortfaldet, hvorvel man i Navneord adskilte Tallene med megen Omhyggelighed, og især i de norske Sprogarter har beholdt saa mange andre Levninger af den gamle Grammatik. Kunde man end opfinde nogle Exempler paa Forvekslinger, der ved at bortkaste denne Fler-

ogsaa har en passivisk Betydning især som fut. partic. pass. kan den samme Brug i Dansken heller ikke ansees for Misbrug, f. Ex. "mit iboende Hus" den afholdende, afslattende Forretning o. desl. Det passiviske Particip er forskjelligt efter de forskjellige Klasser, hvorfor det her forbigaaes og gjemmes til det fölgende.

§. De *Egenheder* der findes *hos de enkelte Klasser* ere fornemmelig fölgende:

Den *förste Konjugatsions* 1ste Klasse endes i Isl. i Imperf. 3 p. sing. paa *adi* og plur. paa *udu*, da nu begge disse Selvlyd à danske Endelser pleje at blive til *e*, saa indsees hvorfor der i denne Klasse ingen Forskjel kunde blive paa Enkelt. og Fl. der begge endes paa *ede*. Partic. pass. endes i denne Klasse paa *adr*, *ud at*, i Fl. adir, adur, ur, hvoraf vi uden Kjönsforskjel har vort *et* i Fl. *ede*, f. Ex. elskadr i Fl. elskadir, *elsket elskede*. Heraf ser man hvor aldeles uden Grund det er, naar Nogle have villet forme Flert. af disse Ord paa *ete* og sige *elskete*. Dette strider ogsaa imod Svensken, hvor man siger: *älskad älskadt* og i Fl. *älskade*, samt imod Færöisk og alle norske og danske Dialekter, hvor disse Ord aldrig

fra *ate* i Fl. Det strider ogsaa imod vort eget Sprogs Analogi; ti Reglen er: hvor Ordet sammentrækkes antages den haarde Medlyd, men hvor det forlænges eller udvides beholdes den blöde; f. Ex. i Imperf. han *elskte*, *talte* eller *han elskede*, *talede*, ligesaa i part. pass. *elsket*, *elskede* eller *elskte* (ikke *elskete* ell. *elskede*). Netop ligesaa paa Svensk han *talade* ell. *talte* (ikke *talate* ikke heller *talde*).

I den anden og tredie Klasse gjelder det samme som i den förste, om Umueligheden at adsille Tallene i Datiden. Man har desuden her stridt om hvorledes Endelsen *te* og *de* skulde fordeles; nogle have aldeles villet udelukke den förstnævnte af Sproget, men imod Analogi med Islandsk og Svensk, ej heller har den almindelige Brug villet erkjende det. Derimod er det unægtelig, at det er vanskeligt her at bestemme Reglen eftersom vort Sprog aldeles har forkastet de Velklangsregler, hvorpaa det i Isl. og Svensk beror, og har anvendt de samme Endelser paa en ganske anden Maade; jeg mener det nys bemærkede om Sammentrækningen i den förste Klasse kan lede os paa Spor, og at man kan antage, at hvor der er ingen anden Forskjellighed fra

förste Klasse end den kortere Form, der kan betragtes som en Sammentrækning, det er at sige i hele den anden Klasse, der bruges *te*; hvor derimod en ny Forskjellighed, nemlig Vokalforandring kommer til, det er at sige i hele den tredie Klasse der bruges *de*. Dette synes jeg ikke allene i sig selv efter Sprogets indre Analogi, at finde rimeligt, men og efter Brugen almindeligst, hvorvel der kan gives enkelte Undtagelser i begge Klasser. Til Exemp. vil jeg anföre nogle Ord af begge Klasser:

Af anden Klasse:

tænker	tænkte	tænkt	
vender	vendte	vendt	
hörer	hörte	hört	
lærer	lærte	lært	(Lærd er Adject. eller Substantiv)
kjöber	kjöbte	kjöbt	
söger	sögte	sögt	
trykker	trykte	trykt	
læser	læste	læst	
glemmer	glemte	glemt	

Ensavelsesord undtages, som: dö dör döde, skje, skjer, skjede, (eller skjete).

Af tredie Klasse:

lægger	lagde	lagt
bringer	bragde	bragt
siger	sagde	sagt
kvæler	kvalde	kvalt
vælger	valgte	valgt
tæller	talde	talt
gjör	gjorde	gjort
sælger	solgde	solgt
smörer	smurde	smurt
fölger	fulgde	fulgt

Herfra undtages de som have en dobbelt Medlyd eller *d* i Midten, saasom: vækker, vakte vakt, vænner vante vant o. s. v., hvilke dog og kunne gaa regelret uden Selvlydsforandring efter förste Klasse, træder, traadte, traadt o. desl. Part. pas. har i disse Klasser ingen Vanskelighed, de endes alle paa *t* i Fl. og i den bestemte Form paa *te*.

Den fjerde Klasse indeholder dem som blive Enstavelsesord i Nutiden, af disse have vi mange uregelrette Levninger. De vigtigste af dem ere:

at skulle	skal	skulde	skullet
— kunne	kan	kunde	kunnet
— ville	vil	vilde	villet

at vide	vêd	vidste	vidst
— torde	tör	torde	tordet (ell. tordt)
— turde	tör	turde	turdet (ell. turdt)
— burde	bör	burde	burdet (ell. burdt)
— maatte	maa	maatte	maattet (ell. maat)

Vidste og *vidst* er fordrejet fra det gamle *vissi vitat* (sv. *vet viste vetat*) formodentlig efter det tyske wuszte gewuszt.

Torde og *turde* forblandes ofte, men ere egentlig to ganske forskjellige Ord: *torde* af isl. *þora*, gl. dansk *töre* ɔ: vove, driste sig til. *turde* derimod er egentlig et Hjælpeverbum, kommet af *þurfa* behöve. Det er altsaa urigtigt, naar man har villet fortrænge den ene eller anden af disse Former der begge ere lige rigtige, men hver i sin Betydning, f. Ex. han torde ikke möde Fjenden i aaben Mark, han turde ikke have gjort sig den Umage. De Svenske adskille disse Begreber bestemt og tydelig derved, at de i förste Tilfælde (for torde) sige *töras* som Deponens, i sidste (for turde) sige *töra* som neutr. activ.

Til torde, turde, burde, maatte, har man i Dansken glemt de gamle Infinitiver töre (törre), böre, mue (hvoraf *Formue* og *mulig*), og siden, da Sproget ved en finere Uddannelse

dog ikke kunde undvære disse Former dannet sig nogle ny af Imperfecterne, og denne Dannelsesmaade hjemles netop i denne Klasse af en ældgammel islandsk Brug, da man f. Ex. ofte finder *mundur skyldu* isteden for *munu, skulu*.

Af det gamle *munu* eller *mundu* har vi i Dansken kun to Lævninger, nemlig *mon*, som bruges i Spörgsmaal, og *monne*, som bruges af Digterne. De förste synes taget af den isl. Nutidsform *mun*, det andet af Datidsf. *mundi*.

Ordet *burde* er gaaet over fra förste Klasse til denne; derimod er *unde* gaaet over fra denne til anden Klasse, *ynde*, og *eje* til förste. Dette er ogsåa Tilfældet med de faa Ord, som i Isl. faa *eri* i Imperf. og egentlig burde udgjöre den femte Klasse i Islandsken.

Enkeltallet af disse Ord i 4de Klasse bliver i daglig Tale bestandig og i Skrift ofte brugt ogsaa som Flert.; *tör, bör, maa* og *mon*, kunne aldeles ingen Flert. modtage, de övrige faa stundum skulle, kunne, ville, vide, der dog saa let forvekles med Imperfekter eller Infinit. best var det at overlade disse Former til Poeterne. De tre förste Ord af denne Klasse kunne ogsaa i anden Person modtage et *t*, det

fjerde *st*, saasom: du skalt, kant, vilt, vedst, der dog aldrig kunne bruges uden i den arkaiserende Romansestil. Men naar en nyere Digter former alle disse paa *st*: du skalst, kanst, vilst, er dette en ren Tyskhed, som slet ikke har sin Grund i det gamle Sprog. Endog i nyere Islandsk, hvor *t* efter Tysken, i mange Tilfælde er gjort til *st*, siger man dog aldrig: þú skalst, kanst, vilst, mást, eller desl., men beholder her bestandig det gamle ægte *t* þú skalt, kant, vilt, mátt o. s. v.

§. Den anden Konjugatsions 4 Klasser, ere lette at adskille, da Selvlydene i Imperf. aldrig forblandes. Derimod gives her en anden Vanskelighed ved at bestemme hvilke der i Datidsf. kunne modtage Flertal og hvilke ikke. I Almindelighed kan mærkes at Flertallet er ligesom i förste Konj. taget af 3 pers. pl. f. Ex. de aade þeir *átu*, de sore þeir *sóru* o. s. v. men at det ligesaalidet som Flert. i Nutid. nogensinde bruges i daglig Tale, hvorfor man vel gjorde best i ogsaa at overlade dette til Digterne. Det vilde være yderst affekteret om man f. Ex. sagde "*hvorfor grebe, toge de ham da ikke?*" I mange Tilfælde er det blevet aldeles ubrugeligt, nemlig 1) i de Ord, der en-

des paa tvende eller flere Konsonanter, som: *faldt*, *svandt*, *brast*, *skjalv*, *hjalp*, *holdt*, 2) i de, der have en kort Selvlyd og i Infin. en dobbelt Medlyd, saasom: *slap* af *slippe*, fornam af fornemme, traf af træffe, 3) i de, der have samme Selvlyd i Imperf. som i Infin. ti disse kunne forveksles med Flert. i Nutiden, med Optativ og Infinitiv, saasom: de græd, hug, kom, löb o. desl. 4) i alle dem der endes paa en Vokal eller j, saasom: laa, saa, lö, löj, flöj o. desl. Sjeldnere endnu og Digterne allene forbeholdte ere Flert. af de ovenfor undtagne, naar de indeholde *a*, hvilket da ligesom i Isl. forandres til *u*; var der et *t* tilföjet, bortfalder det tillige, saasom: slap sluppe, fornam fornumme, traf truffe, brast bruste, hjalp hjulpe, tvang tvunge, faldt fulde, svandt svunde.

Dernæst gjör ogsaa de pass. Participper en ikke ubetydelig Vanskelighed i det nogle af dem endes paa *en* som i Isl. og Svensk er Tilfældet med alle, andre derimod paa *t*, ligesom i förste Konj., og ikke faa vakle imellem begge. Jeg troer at have bemærket, at Hovedreglen er: Partic. endes paa *en* naar Infinitivets Selvlyd forandres, men paa *t* naar den

beholdes, eller naar Particippet sammentrækkes, hvilket især er Tilfældet med dem der have Medlyden *d*, og denne Regel gjælder med faa eller ingen Undtagelser for hele Konjugatsionen uden Hensyn til de forskjellige Klasser, f. Ex.:
skjære skar skaaren, finde fandt funden.
ligger laa ligget, giver gav givet (ell. *gi'et*)
slider sled slidt, rider red ridt (ell. reden) o. s. fl.
Nogle af de paa *t* have ogsaa den gamle Form paa *en*, men denne bruges da blot som Adjekt. f. Ex. *holdt* og *holden* (Han blev holdt i Skole i 5 Aar, det kan jeg ikke være holden med).

Ved enhver af de 4 Klasser gives nogle uregelrette som ere for det meste Lævninger af gamle isl. Former. Saaledes har den förste Klasse egentl. *a*, men nogle have aa (isl. á) som æder aad, ser saa, og et Ord har *av* nemlig tier tav tiet.

Den anden har egentlig *e*, men to Ord faa i, nemlig *gaar gik gaaet* og *faar fik faaet*, og et faar *æ*, nemlig *græder græd grædt*. Disse tre ere Lævninger af den anden Klasse i Isl. som ellers er faldet bort i Dansken (isl. *féck géck*, *grét*).

Den tredie har *o*, undtagen Ordet hugge som beholder *u* og faar *hug*.

§. Endelig staar tilbage *Lideformen* eller Passivet, som bestandig dannes ved at tilföje *s* *es*, hvorvel dette ikke altid kan taales i alle de Tilfælde som i Isl. eller Svensk. Det kan i Dansken ikke föjes til noget Particip eller Supin. undtagen i Deponentia som dog omtvistes f. Ex. lykkes, lykkedes har lykkets, synes syntes har synts. Det kan kun föjes til faa Imperf. i den anden Konj., og i saa Fald maa der altid hænges *es* til, ikke blot *s* som i Svensk, f. Ex. "han omgikkes meget med dem" (ikke *omgiks*). De som ville udlede vort Sprog af Tysken skulle faa tungt ved at gjöre Rede for denne Endelses Oprindelse. Ingen af de germaniske Sprog har denne Form, som er de nordiske egen. I Svensk er Endelsen ligesom for det meste i Dansken et blot *s*, i Isl. derimod *st*, eller med en ældgammel Form *sc*. Dette *sc* opdager man let at være sammendraget af *sio* (sig) som er accus. af sá sú ell. om man vil af Genit. sín (lat. sui); ti dette Ord bruges som alleroftest reciprok i Islandsken, og heraf kan da forklares det Særsyn som endog Runolf Jonsen i sin isl. Sproglære rigtig bemærker, at

Passivet i Isl. som oftest bruges reciprok, og derimod det egentlige passivske Begreb omskrives ligesom i Tysken med *vera*, *verda*, f. Ex: *at varast annars vigkiæri* at vare sig, vogte sig for en andens Krigskunst eller Fægtekunst. *Freyr hafdi sezt* (ɔ: setst, setse, sett, sic) *i Hlidskidlf*. Frej havde sat sig i Lidskjalv. *Eigi kúgast láta til þess at taka vid kristni*, ikke lade sig tvinge til at antage Kristendommen. Dette stemmer ogsaa overens med den isl. Maade at hæfte de to andre Personers Stedord *ék*, *þú* til Gjerningsordene med en liden Forandring saasom hafdac, vildac ɔ: hafda ec, vilda ec, og i den bydende Maade gactu, láttu, (gaa, lad). Da Selvlyden *i* bortfaldt af *sic* og se blev fordrejet til *st* var det naturligt, at man maatte glemme, det egentlig kun var for den tredie Person, og holde sig blot til det reciprokke Begreb, og endelig gjöre det til Passiv og anvende det paa alle Personer. Vil man have Exempel paa lignende Sprogovergange, da kan dertil tjene Ordet: *Damask*, tysk *Damast* fr. Damas. Sammenligner man nu Tysken, kan den ogsaa tjene til Bestyrkelse; ti dette Sprog mangler vel Lideformen og udtrykker den ofte ved Hjælpeord, men ogsaa

ofte ved at sætte *sich* foran saa at hele Forskjellen er; de nordiske Sprog have hængt det bag ved og udstrakt det til alle Personer. Ogsaa Artiklen, som Tyskerne sætte foran, hænges som bekjendt bag ved i alle nordiske Sprog. Selv i Fransken udtrykkes pass. ofte med *se* foran, saasom: Le mot, dont vient un autre mot s'apelle primitif, et celui qvi vient du primitif s'apelle dérivé. De Franske sætte her Esset foran, som vi sætte bag ved. Ogsaa i Ital., Spansk og Portug. hænges *se* ofte bag til Gjerningsordene, ligesom de andre Stedord.

§. Dette være nok om de danske Grammatikalers Oprindelse og Beskaffenhed. Min Mening er, som jeg og for det meste ved de enkelte Tilfælde har yttret den, ingenlunde, at indskjærpe den strænge Iagttagelse af alle her anförte Adskillelser, men kun at opspore og samle dem for at vise deres Oprindelse, og overlade deres Skjæbne til Forfatternes Skjönsomhed. Alt hvad man bör tillade sig i Grammatikken er efter min Mening at opspore Naturens Gang paa det ombyggeligste. Har man funden den med overbevisende Sikkerhed, da kan man vel stundum rette et eller andet enkelt Misgreb, og fremme saaledes Naturens

regelrette Gang, men sætter man sig af en eller anden Fordom imod den, udretter man dog intet uden at forlænge Gjæringen, forhindre Sprogets Udvikling, eller bringe det til at tage en skjæv og falsk Retning, hvilket dog saare sjelden lykkes.

Udsigt over Grækernes Forestillinger om Lande i det atlantiske Hav.

Af
F. C. Petersen.

Grækernes Kundskab om Lande i Vesthavet maatte iföige de Tiders Leilighed være meget indskrænket. Endog det Lidet, der, uvist hvorledes, var bleven Oldtiden bekiendt om saadanne Lande, forvandskedes deels ved den Indflydelse Phantasien gierne tilegner sig paa vore Forestillinger om fjerne Gienstande, deels ved Phoenikernes og Karthagernes Handelsinteresse, der ved de sædvanlige Kunstgreb hindrede og indskrænkede denne Kundskab. Saa vidt jeg veed, har Ingen samlet og ordnet de Gamles hidhörende Vidnesbyrd. Selv den lærde Schmidius i hans Tale om America er aldeles ufuldstændig. Gode Bidrag findes

imidlertid hist og her hos de gamle Skribenteres Fortolkere; udentvivl ogsaa i nyere Reisebeskrivelser og lignende Skrifter, af hvilke jeg kun vil nævne et af de faae mig bekiendte, Deubers Geschichte der Schiffahrt im atlantischen Ocean (1814, 8.). Fuldstændigen at anföre ethvert Sted af de gamle Forfattere, hvor der sigtes til hine Egne, var ved denne Leilighed ikke min Hensigt, heller ikke agter jeg at opregne Navnene paa disse Lande, eller bestemme, om vi, ifölge vor nuværende Jordkundskab kunne udfinde, hvad der maae forstaaes under ethvert af disse Navne. Et saadant Forsög vilde före mig ud over mit nærværende Maal, og hörer tildeels til andre Undersögelser end dem, vi denne Gang beskieftige os med.

Schmidius har benyttet tre Digtersteder, for at bestyrke sin Mening, at de Gamle havde Kundskab om America: et af Homeros, et af Virgilius, og et af Tragikeren Seneca. Men disse, saavelsom andre lignende Steder ere af saa almindeligt og ubestemt Indhold, at de hellere lades ubenyttede.

Vi gaae derfor strax over til Plato, der i tvende Dialoger, Timæos og Kritias, anförer

gamle Saga om Landet i det atlantiske Hav. Han fandt i disse Sagn Bestyrkelse af den Lære, han i sine Böger om Statsforfatningen havde foredraget. Om han i det Öiemeed, at tilveiebringe den önskelige Overeensstemmelse, har tilladt sig Forandringer deri, vil jeg ikke afgiöre. Hovedsagen er, at Sagnet virkelig har været til, som der aldeles ingen Grund er til at nægte, og at det indeholder Spor af en forhen fuldstændigere Kundskab om hine Lande.

Da Solon paa sine Reiser, i en Samtale med den saitiske Athenes Præster, nævnede Phoroneus, Niobe, Deukalion iblandt Hellenerfolkets ældste Minder, udbröd en af Præsterne: "o Solon! Solon! I Hellener ere altid Börn, og der er ingen gammel Hellener"; hvilket vil sige, at de ingen Kundskab havde om deres egen fjernere Fortid. Præsten fortalte ham nu, hvorledes denne Kundskab var gaaen tilgrunde i de store Naturomveltninger, som nu og da, snart ved Ild, snart ved Vand, træffe Verden. Kun Ægypten kunde ved sin Beliggenhed undgaae disse Revolutioners Ödelæggelse, og var saaledes det eneste Land, hvor Mindet om de ældste Tider bevaredes. Især

mærkelig, men Hellenerne ubekjendt, var en stor Bedrift, udført af Athenerne, 9000 Aar før Solon. Athenerne havde dengang ved deres Tapperhed befriet Europa og Libyen fra at undertvinges af en uhyre Krigsmagt, der fra det dengang seilbare atlantiske Hav vilde undertvinge hele Verden, og allerede havde overvundet Libyen indtil Ægypten, Europa indtil Tyrrhenien.

Hiin Hær kom fra det atlantiske Hav, altsaa maatte *der* være befolkede Lande, og derom lærer Sagnet følgende: I Havet foran Indløbet ved Herakles' Stötter laae dengang en Öe, större end Libyen og Asien. Fra dette Land kom man til andre Öer, og fra disse til et Fastland ude i hiint store Hav. Disse Öer og dette Fastland laae altsaa i vestlig Retning for den Öe, der laae uden for Herakles' Stötter, og som Sagnet kalder Atlantis. Ved Verdens ældste Deling var denne Öe tilfalden Poseidon, og Plato beskriver i Kritias udførligen dens overordentlige Frugtbarhed paa Metaller, hvoriblandt Orichalkon, *Skove*, Dyr f. Ex. Elephanter, alle Slags Fugle o. s. v. Foruden deres eget Land beherskede Atlantiderne mange af de övrige Öer, ogsaa Dele af det

store Fastland. Plato udvikler deres hele Statsindretning, og lykkelige Tilstand, indtil de endelig vanslægtede, og Dialogen Kritias ender fragmentarisk, just der, hvor Zeus skal begynde sin Tale for de forsamlede Guder, om hvorledes de udartede Atlantider kunde forbedres ved Straf. Endskiöndt denne Dialog saaledes afbrydes; indeholder dog Sagnet den Beretning, at hiint gamle Athen, som havde overvundet Atlantiderne, og Atlantis selv ved Jordskielv og Vandflod gik tilgrunde. I Attika bleve kun de raae Bjergboere tilbage, hvilkes hele Stræben indskrænkede sig til Livets nödtörftige Ophold. Hvad der af Fortidens Bedrifter endnu kunde have været reddet for Erindringen, glemte de snart, og bevarede kun de berömteste af de gamle Navne, ved at give dem til deres Börn. Til samme Tid, som Athen opslugedes Atlantis af Havet, hvilket formedelst det tilbageblevne Dynd blev useilbart, hvorved alle Reiser videre ud paa det vestlige Ocean hindredes. Hermed bringe vi i Forbindelse, hvad Aristoteles i Metereologika *) fortæller om de forskiellige Haves Dybde. Pontos er

*) B. II. C. I.

dybere end Mæotis, og i det ægæiske, sikuliske, sardoniske og tyrrhenske Hav tiltager Dybden gradviis, hvilket vi ligeledes finde omtalt hos Strabo *); men uden for Herakles Stötter er Vandet lavt formedelst Dyndet, og der er ingen Vinde, da dette Hav ligger som i en Hule. Disse Forestillinger, især den sidste, kunne vel have deres Grund i de ved Karthagerne udspredte Rygter, som vi siden komme til at tale om; men det bör dog her ei forbigaaes, at den förste Forestilling om Oceanets lave Dybde stemmer overeens med den platonske Beretning, der ikke var af phoenikisk Oprindelse. Ogsaa *Skylax* **) fortæller at Havet formedelst det lave Vand, Dynd og talrige Söevæxter, var useilbart ved Herakles Stötter og sydlig for Kerne, som laae tolv Dages Fart fra disse. Kerne var kun ringe af Omfang, laae i en Bugt, og paa et nærliggende Fastland boede Æthioper, med hvilke Phoenikerne drev al Slags Handel. Desuden fortiener det at be-

*) Strabo I, Pag. 49 fl. Ed. Casaub.

**) Hudsons Geogr. min. T. I. Pag. 53, Confr. Pag. 1. Hannos Periplus Pag. 3 og Fortolkerne.

mærkes, hvad Johannes Müller *) anförer af Buffon, at nyere Söfarere have lagt Mærke til mange, næsten sammenhængende Grunde fra Spanien forbi de azoriske Öer til Nylandet. Ved denne Leilighed fremsætter Joh. Müller den Gisning, at Skibsfarten i det omtalte Hav muligen har været saare besværlig, efterat det Land, som oprindelig havde tjent til begge Verdensdeles Forbindelse, var gaaet tilgrunde, indtil den overskyllede Jordflade efterhaanden sank dybere, og saaledes tillige foranledigede, at Havet trak sig tilbage fra de europæiske Kyster. Naar Pindaros flere Steder **) nævner Herakles Stötter som Söfartens yderste Grændse, bruger han vel dette Udtryk nærmest som et Billede for den besindige Maadeholdenhed, Mennesket bör bevare, ved ikke at ville overskride det ham forundte Maal, men Grunden til dette Billede maae dog söges i Forestillinger, som dengang vare giengse om hine Egne. Plato taler iövrigt intet videre om Öerne og Fastlandet, som efter den ægyptiske

*) Weltgeschichte 1 Th. S. 108.

**) Pindaros' Ol. III, 45 fl. Nem. III, 19 fl. Isthm. III, 29 fl. conf. Pyth. X, 27, Boeckhs Udg.

Fortælling laae hinsides det undergangne Atlantis. Dog have vi seet, at de nævnes i Sagnet selv, og at man ifölge dette fordum havde havt Kundskab om dem, men at denne afbrödes ved Atlantis' Undergang, da Havet ikke længere lod sig befare.

Baade Plato og Plutarchos fortælle, at Solon skriftligen vilde bearbeide det ægyptiske Sagn, men hindredes ved de borgerlige Uroligheder, og anden Modgang, vel ogsaa ved sin höie Alder og Værkets Omfang i dets Udförelse. Blandt dem, som i Oldtiden antage Sandsynligheden af det platonske Sagn om Atlantis, nævner Strabo *) Posidonios. Ogsaa et rhodisk Sagn, som Diodoros Sikulos *) har bevaret, taler om en ældgammel, ved en Vandflod tilintetgjort Cultur i Grækenland. Næsten hele Befolkningen udryddedes, og alle videnskabelige Værker gik tilgrunde, hvorved det skeete, at Ægypterne, endskjöndt Athenerne havde anlagt Sais, kunde tilegne sig Astronomien som deres egen Opfindelse, og da Kadmos mange Menneskealdere senere bragte

*) Strabo B. II, C. III, S. 102.
**) Diod. Sik. B. V., C. 57.

de phöenikiske Bogstaver til Grækenland, ansaaes de der for nye. Jeg kommer til i det Fölgende, i Anledning af Herakles Mythe, at tale noget mere om de Forandringer i Jordklodens Beskaffenhed, som synes at være bevirkede ved Naturrevolutioner.

Men för jeg gaaer videre, være det mig tilladt her at indströe fölgende Bemærkninger: Mexikanske Sagn, som findes hos Pierre Martyr (✝ 1525) fortælle, at de mange Öer i den mexikanske Havbugt, ogsaa de store Öer, f. Ex. Haiti, Cuba, Jamaika fordum havde hört til et stort Fastland, men ved Naturrevolutioner efterhaanden vare lösrevne derfra. Samme Forfatter tilföjer, at disse Sagn dengang fandt Tiltroe hos Spanierne. Man fortæller ogsaa, at Spanierne, da de erobrede Mexiko, fandt i Stadens Nærhed Pyramider, som endnu staae der. De vare helligede Solens og Maanens Dyrkelse, og med Hieroglypher, lignende de ægyptiske, vare de ligesom disse, bestemte til kongelige Begravelsessteder. Statuer og andre Gienstande af denne Art skal ligeledes være fundne.

At det ægyptiske Sagn om det lykkelige Atlantis i mange Dele stemmer overeens med

de historiske Beretninger om Peru, fortiener vel Opmærksomhed, ligesom et Sted, vi siden kommer til at omtale af Ælian, men er dog, for saa vidt Ligheden indskrænker sig til det Almindelige, en usikker Veileder, da Indbildningskraften, i at udkaste sig Billeder af lykkelige Lande, heel naturligen föres til Overeensstemmelse med Virkeligheden, hvor denne er saa moderligen begunstiget af Naturen, som Sydamerika.

De övrige græske Beretninger have for störste Delen deres Oprindelse af phoenikisk-karthagiske Fortællinger, der stedse vare indrettede efter disse Folks Handelsinteresse. Imidlertid vise de, hvad vi end dömme om deres Indhold i det Enkelte, at Kundskab om Lande i det atlantiske Hav, og ikke blot om de nærmeste, endskjöndt kun ufuldstændig og dunkel var kommen Grækerne for Öre.

Forfatteren af det Aristoteles tillagte Skrift om: vidunderlige Beretninger (περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων) — det er uvist om det er af Aristoteles eller ikke — fortæller i 85de Cap. fölgende: "Man fortæller, at Karchedonerne i Havet uden for Herakles' Stötter have fundet en ubeboet Öe, riig paa alle Slags Træer,

med seilbare Floder, beundringsværdig ved sin Rigdom paa Frugter af enhver Art, og flere Dagreiser fraliggende. Da Karchedonerne hyppigen kom did formedelst Landets Frugtbarhed, og nogle endog satte sig ned der, skal Karchedonernes Regiering have befalet at straffe dem, som seilede did, med Döden, og at bortrydde *) alle Beboerne, for at de ikke skulde udbrede Rygtet om dette Land, og at ikke Folket **) skulde komme i Besiddelse af Herredömmet over denne Öe, og forstyrre

*) Det af Forfatteren brugte Ord: ἀφανίσαι kan baade betyde at bortfjerne, og at udrydde, hvilken sidste Betydning anbefales ved den tilföjede Hensigt, at de ikke skulde udbrede Rygtet om dette Land. Der er en anden Læsemaade, som betyder, at de lode dem gaae bort derfra, for at de ikke skulde blive boende der; men den er rimeligviis bleven til, for at der ikke skulde siges noget for haardt om de gode Carthagere. Det Fölgende skal vise, at man neppe i denne Henseende behövede at forurolige sin Samvittighed. Jeg har fulgt Beckmanns Udgave.

**) Dette Sted er baade af uvis Læsemaade og Fortolkning. Dog er Hovedsagen her udtrykt.

Karchedonernes Lykke. Hos Strabo læse vi *), at Karchedonerne nedsænkte i Havet enhver Fremmed, der vilde seile til Sardo eller Herakles' Stötter, hvormed fortiener at sammenlignes, hvad jeg nedenfor skal anföre om den Hemmelighedsfuldhed, med hvilken Phoenikerne sögte at forhindre al Kundskab om Vesthavets Lande; en Bestræbelse, der naturligviis havde stor Indflydelse paa Grækernes Kundskab derom, ja endog bidrog til at forfalske, hvad man fra en tidligere Tid og af andre Kilder derom synes at have erfaret.

Diodoros Sikulos **) fortæller om stridbare Qvinder, som af Grækerne kaldtes Amazoner, og beboede Öen Hespera i Tritonsöen, i Nærheden af Æthiopien, Okeanos og Atlasbjerget. De havde undertvunget mange Libyer og Nomader. Ogsaa Atlanteerne, et fredeligt Folk i et lykkeligt Land ved Okeanos, angrebe de med Held, og under Dronningen Myrina udbredte de krigslystne Qvinder deres Magt vidt og bredt. Det er rimeligt, at ogsaa Diodoros her benyttede ægyptiske Sagn, thi han

*) Strabo XVII, Cap. I, §. 19, Pag. 802.
**) Diod. Sik. III C. 53 fl.

fortæller om Myrina, at hun sluttede Forbund med Isis' Sön, Ægypternes Horos (l. c. 54). Dernæst gaaer Diodoros (Cap. 55—60) over til Sagnet om Atlanteernes Land, som Gudernes Födested, og fortæller, at dette Land ved Verdens Deling tilfaldt Atlas, af hvem Folket modtog sit Navn. Hvad vi hos Diodoros *) finde om Atlas og Kronos, som Vestens Beherskere, synes Alt at pege hen paa en ældgammel i Vesten undergangen Cultur, af hvilken kun faae Levninger findes i de fölgende Tiders mythiske Fortællinger. Efterat Kronos med Titanernes gamle Slægt i det östlige Europa, hvor Culturen tog sit Hovedsæde, var overvunden af det nye Guder-Dynastie, i hvis Spidse Zeus stod, droge hine mod Vesten, og efterhaanden dannede man sig de meest ophöjede Forestillinger om det sorgfri salige Liv, som der förtes fjernt fra det sædvanlige Menneskelivs Kamp og Uro. De som især vinde Gudernes Yndest, sendes did til Jordens yderste Egne, hvor, som Homeros **) synger, Menneskene före et sorgfrit Liv, hvor der er ingen Snee,

*) l. c. og V. 66.
**) Homer. Od. IV., 563 fl.

Uveir eller Regnskyl, men hvorhen Okeanos stedse sender Zephyros' mildtbölgende Vinde, for at vederqvæge Menneskene, og hvor, efter Pindaros' *) Sagn, de, som her have bestaaet deres Pröve, leve hos Kronos, hvor Okeanos' Lufte ombölge de Saliges Öer, hvor Blomster straale med Guldets Glands, deels paa Landjordens pragtfulde Træer, deels nærede af Vandet; og hvor disse Egnes Beboere i riig Overflödighed leve trygt under Retfærdighedens Beskyttelse. Hiint Spor hos Diodoros af en undergangen vestlig Cultur syntes her ikke at burde forbigaaes, endskiöndt der i dette Sagn intet udtrykkeligen forekommer om Lande i det vestlige Ocean, thi det kan tjene som Forbindelsesled imellem de fabelagtige Beretninger om disse Lande, og hvad der fortælles om selve Grænkenlands ældste Natur- og Culturforandringer; i hvilken Henseende det ogsaa er mærkeligt, hvad der siges (l. c. 55) om Tritonsöen, at den skal være forsvunden, da den ved Jordskielv aabnede sig Udlöb i Okeanos. Hvor stor Indflydelse Naturrevolutioner have havt baade paa Landenes

*) Pind. Ol. II, 75 fl., Boeckhs Udgave.

physiske Beskaffenhed og Cultur, og derved tillige paa Eftertidens Kundskab om deres tidligere Tilstand, er bekiendt nok. Ofte udbredte en saadan Naturbegivenhed sin Virkning i meget udstrakt Omfang. Af denne Grund fortjener det ogsaa at bemærkes, hvad Diodoros Sikulos et andet Sted *) fortæller om Herakles, da han paa sine Tog kom til det Sted, som efter ham kaldes Herakles' Stötter, og som efter et andet Sagn **) först havde baaret Navn efter Kronos, siden efter Briareus. Diodoros har en dobbelt Beretning om Herakles' Foretagender her. Efter den ene forögede han saaledes begge Forbjergenes Masse, at Sundet, der forhen havde været bredere, nu blev meget smalt. Efter den anden, som hörer til de Sagn vi her ere beskieftigede med at samle, skal Europa og Libyen fordum have været landfaste med hinanden, men Herakles giennemgravede Landtungen, aabnede Sundet, og gierde, at Oceanet strömmede sammen med

*) IV. 18.

**) Eustathios til Dionys. Periegetes 64. Ho Strabo B. III, C. V. ere adskillige af Oldtidens Formodninger om denne Egn anförte. Conf. B. III, C. I. S. 139—140.

det indre Hav. Ved denne Leilighed tilföjer Diodoros, at det ogsaa var Herakles, der havde skaffet den store Vandmasse, som fordum oversvömmede Tempe-Egnen, Udlöb i Havet, og saaledes havde giort hine skiönne Egne i Thessalien beboelige. I Boeotien havde han derimod stoppet Vandlöbet, og saaledes bevirket det minyæiske Orchomenos' Undergang, hvilken Daad ogsaa andre Skribentere omtale. For vort nærværende Öjemed er det nok at have viist, at overordentlige Naturbegivenheder tilskreves Herakles, hvoraf da er klart, at disse mythiske Sagn antyde store Naturrevolutioner i den forhistoriske Tid. Ligesom Middelhavet giennem Sundet ved Herakles' Stötter sattes i Forbindelse med Vesthavet, saaledes skal Pontos Euxinos, der i den ældste Tid intet Udlöb havde, ved et voldsomt Giennembrud have forenet sig med det ægæiske Hav. Diodoros Sikulos *) fortæller herom et samothrakisk Sagn, ifölge hvilket Pontos Euxinos formedelst dens stedse voxende Vandmasse först bröd sig Vei ved de kyaniske Öer, siden ved Hellespontos, og foraarsagede store Oversvömmelser paa

*) Diod. Sik. V, 47.

Asiens Kyster og Samothrake. Strabo *) omtaler begge Giennembrudene af Pontos Euxinos og Middelhavet i Forening. Han tvivler ikke om, at de virkelig have fundet Sted, men kun om deres Aarsag, og anförer de vigtigste Gisninger herom, f. Ex. Havenes ulige Dybde, og den ved de mange Floders bestandige Indströmmen forögede Vandmasse, men tilsidst vælges dog, som den rimeligste Forklaringsgrund, at hine Giennembrud ere skeete ved Naturrevolutioner, som Vandflod, Jordskielv o. s. v. Det oplyses ved talrige Exempler, at mange Lande paa denne Maade baade ere komne for Lyset og tilintetgiorte **). Her er ikke Stedet videre at forfölge disse Spor, for at see, om de mueligen kunde lede os til at antage et endnu östligere asiatisk Hav, hvoraf maaskee det kaspiske er en Levning, og som ved sit Giennembrud formodentlig bevirkede de nys omtalte Omveltninger. Hvor stor disses Indflydelse maatte være paa alle de Ky-

*) Strabo I, 3, Pag. 49 fl.

**) Man sammenligne herved iblandt andre Aristoteles om Verden, C. VI, §. 22. Plin. N. H. II, 81 fl.

ster, til hvilke deres Virkning strakte sig, er let at indsee. Men da jeg her ikke tör vove mig dybere ind i disse Undersögelser, maae det være nok at erindre om hvorledes disse Beretninger byde Haanden til Sagnet om Atlantis' Undergang, og en ved Naturrevolutioner tilintetgjort ældgammel Cultur i Grækenland.

Vi vende tilbage til Landene i Oceanet selv. Efterat Diodoros Sikulos *) har handlet om de Öer, som ligge inden for Herakles' Stötter, gaaer han over til at tale om Öerne i Oceanet, og först om en stor Öe imod Vesten, flere Dagreiser ude i Havet. Den er efter Beskrivelsen frugtbar, riig paa Naturskiönheder, seilbare Floder, deels bjergriig, deels flad. Dens Skiönhed og Rigdom paa Producter beskrives ifölge de Forestillinger, man pleier at danne sig om fabelagtige lykkelige Lande, og som giöre det saa misligt i Virkeligheden at ville finde de Egne, der svare til saadanne Beskrivelser, hvis Kilder vi ofte ere aldeles uvidende om **). Man har formodet, at det her

*) Diod. Sik. V., 19—20.

**) Som Exempel sammenlignes man Homer. Od. IX, 115—141 og Strabo XI, 6, 5, Pag. 507.

tilsigtede Land er Madera. Diodoros slutter denne Beskrivelse med at det her omtalte Lands lykkelige Beskaffenhed var saaledes, at man snarere maatte ansee det som et Opholdssted for Guder, end for Mennesker. At han dog forestillede sig det som befolket, sees deraf, at det efter hans Fortælling ikke blot var behageligt, men ogsaa gunstigt for Beboernes Sundhed og Legemskraft. Fordum havde det været ubekiendt formedelst dets lange Frastand fra den övrige da bekiendte Verden; men da Phoenikerne, som for Handelens Skyld anlagde mange Colonier baade paa Libyens og Europas Vestkyst, altid gik videre, og, efterat have anlagt Gades, befarede Libyens Kyster, skeete det, at de ved en Storm kastedes vidt ud paa Oceanet, og efter mange Dages Forlöb kom til den för omtalte Öe. De lærte dens udmærkede Beskaffenhed at kiende, og udbredte Kundskab derom overalt. Men da nu Tyrrhenerne, som dengang vare mægtige til Söes, vilde före en Kolonie did, forhindrede Karchedonerne Udförelsen af deres Forsæt, baade fordi de frygtede for, at mange, lokkede af Landets Fortrinlighed, fra Karchedon selv skulde udvandre derhen, deels ogsaa

fordi de, hvis nogen Ulykke skulde ramme deres eget Land, vilde sikkre sig et Tilflugtsted, der kunde være deres Overvindere ubekiendt.

Jeg har indtil nu opsat at tale om et mærkeligt Sted hos Ælianos *), taget af den os kun i Fragmenter levnede Historieskriver Theopompos. Ogsaa Strabo **) kiendte det deri forekommende Sagn, som ogsaa Tertullian omtaler. Silenos fortæller Midas om et stort Fastland uden for den bekiendte Verden. At Europa, Asien og Libyen ere Öer, som omströmmes af Havet, men at der langt fra disse ligger et stort Fastland, udmærket ved Klima, Producter o. s. v., alt dette har Silens Fortælling tilfælles med de forhen anförte Sagn. Derimod er det særegent for dette ene, hvad der fortælles om tvende store Riger paa hiint Fastland, det ene beboet af et fromt fredeligt, det andet af et krigersk Folk, som begge ved deres Landes udmærkede Egenskaber vare rigelig forsynede med al jordisk Velsignelse. Deres Navne hos Ælianos ere græske, og tilkien-

*) Ælian. V. H. III, 18.
**) Strabo VII, 5, Pag. 299.

degive de dem tillagte Egenskaber: det ene Folk kaldes det fromme (εὐσεβής), det andet det krigerske (μάχιμος). Det sidste vilde engang foretage et Tog til vore Lande, og seilede over Okeanos med tusende Myriader Mennesker. Men da de ved deres Ankomst til Hyperboreerne erfarede, at disse vare de lykkeligste blandt vore Verdensdeles Beboere, foragtede de en saa slet Tilstand, og vendte tilbage, da de ikke holdt det for Umagen værd at gaae videre. Endelig er det særegent for dette Sagn, at der i hiint Land boede et mægtigt Folk Meroperne, paa hvis yderste Grændse var et fabelagtigt Anostos (ↄ: et Sted, hvorfra man ikke vender tilbage), med tvende Floder, den ene Glædens, den anden Bedrövelsens. Disse Floders til deres Navne svarende, og om Mysteriernes Lærdomme mindende Virkninger, beskrives omstændelig. At Merops efter den græske Mythos hörer til Titanernes Slægt, synes ikke uvigtigt i Bestemmelsen af dette Lands Beliggenhed, naar vi erindre, hvad der ovenfor er sagt om Titanerne Kronos og Atlas som Vestens Beherskere. Fortællingen om de tvende Riger og deres Beboeres modsatte Characteer, er i höi Grad mærkværdig, og sam-

menlignet med det historisk Visse om Amerika, synes den, endog med Fradragelse af Alt, som kan henregnes til den fabelagtige Udsmykkelse, neppe at lade nogen Tvivl tilbage om virkelig historisk Grund.

Paa hvilken Vei var man kommen til Kundskab om denne Fortællings Indhold? De forhen omtalte Beretninger förte os alle igiennem Strædet ved Herakles' Stötter ud over Havet mod Vesten. I dette Sagn, der desuden afviger i flere Henseender fra de Foregaaende, siges det deri omtalte Folk paa et Tog at være kommet til Hyperboreernes Land. Hvor sandsynligt altsaa, at det havde sin Oprindelse fra Hyperboreerne, eller dog hentyder til en Kundskab, man havde faaet paa den Vei, der förte igiennem de af Hypeboreerne beboede Egne? Dog vover jeg ikke at bifalde en nylig i denne Forsamling fremsat Formodning, at dette Sagn skulde være kommen til Grækerne paa den nordostlige Vei over Beringstrædet. For at indrömme Hyperboreernes Omtale, paa hvilken jo denne Formodning grunder sig, en saadan Beviiskraft, maatte man med Vished *til enhver Tid* kunne anviise Hyperboreerne deres Bolig i det nordostlige Asien, eller

dog have Grund til at henföre omtalte Sagn til den Tidsalder, i hvilken man tænkte sig Hyperboreerne i disse Egne. Men netop her, hvor de mindst kunne taales, möde os betydelige Vanskeligheder.

Man tænkte sig ingenlunde Hyperboreerne oprindelig ved Oceanets Nordkyst. Jo længere vi gaae tilbage i Undersögelser om Grækernes ældste geographiske Forestillinger, destó klarere bliver det, at de oprindelig tænkte sig Hyperboreerne, der for dem var Idealet af et lykkeligt Menneskeliv, ikke i Norden, men i Vesten. Forestillingerne om deres Opholdssted forandredes idelig i Overeenstemmelse med den Kundskab, man til enhver Tid havde om hine Egne. Begreberne om Vestens Elysion, Lyksaligheds-Öerne, og Hyperboreernes Boliger sammensmeltedes. Mytherne og de noget mere historiske Sagn blandede sig endog til det Uskielnelige med hinanden, og da den historiske Forskning vaagnede, maatte man bekiende, at man intet vidste om Hyperboreerne, uden hvad der fabelagtigen var optegnet hos Digterne og bevaredes i de ældste Sagn. Aristeas af Prokonusos, Forfatter af et episk Digt om Arimasperne (han levede

omtrent i Midten af siette Aarhundrede för Christi Födsel), sætter de nordlige Folk i fölgende Orden *): Kimmerier, Skyther, Issidoner, Arimasper, Grypher, Hyperboreer, hvilke efter hans Fortælling udstrakte sig indtil Havet. Men Herodotos **) kunde intet erfare om dem. Han henviser til Hesiodos, til det episke Digt Epigonerne, hvis Forfatter man ikke veed, og omtaler det deliske Sagn, om de hyperboreiske Offere, der igiennem Skythernes Land, og saaledes stedse videre over Dodona og Euboea og Tenos kom til Delierne. Herodotos forkaster Sagnet om Hyperboreerne, men har ved sin Yttring, at hvis der var Hyperboreer, maatte der ogsaa være Hypernotier, siden paadraget sig Eratosthenes' Spot ***). Om historisk Vished kan nu Spörgsmaalet ikke være, men kun om hvilke Forestillinger man dannede sig, og Gangen i disses Udvikling. Beviserne for, at man i den ældste Tid fore-

*) Herodotos IV, 13. Hvor lidet Herod. kiendte Europas Vestegne beretter han selv, III 115. conf. IV, 49.

**) Herod. IV, 32 fl. Conf. Plin. H. N. VI, 14.

***) Strabo I, 3 fin.

stillede sig Hyperboreerne i Vesten, findes samlede hos Voss og Ukert *). Ingen Etymologie formaaer at kuldkaste denne Mening, thi Navnet Hyperboreer betegnede oprindelig ikke dem, som boede ovenfor Boreas i det yderste Norden, men dem, som beboede lykkelige Lande hinsides, afsondrede fra og beskyttede imod den barske Nordvind ved höie Bjerge, som fik Navnet Rhipæer, under hvilke man i den ældste Tid forstod Alper, Pyrenæer og andre nordvestlige Bjergkieder, om hvilke man endnu kun havde dunkle Forestillinger. Men efterhaanden, da Kundskaben om Vesten, især ved Phokæernes Opdagelser (omtrent 600 Aar för Chr.), udvidedes, flyttedes Hyperboreerne stedse længere imod Norden. Det hyperboreiske Hav tænkte man sig en Tid lang i Nordvest. Om en hyperboreisk Öe vestlig for Keltike i Oceanet taler baade Diodoros Sikulos og Scholiasten til Apollonios Rhodios **).

*) Voss. alte Weltkunde i Jen. allg. Lit. Zeit. 1804. April. Ukerts Geographie der Griechen und Römer, og Andre f. Ex. Bredows gamle Historie.

**) Diod. Sik. V. 47. Hekatæos og andre gamle Forfattere nævnes som hans Kilde. Schol. til Apollon. Rhod. IV, 596.

De Egne, hvor den lykkelige Kronos-Tid endnu troedes at blomstre, indbefattede til sin Tid tillige Iberernes og Kelternes Land, men drog efterhaanden altid længere mod Norden, hvor baade Landet, og det efter Hyperboreerne benævnte Hav tilsidst fik sin Plads i Nordvest. At man dog ogsaa endnu i senere Tid tænkte sig lykkelige Lande i Vesten beviser Sagnet om Sartorius, som findes baade hos Plutarchos og andre Forfattere *). Han levede omtrent 70 Aar f. Chr., og skal, da hans Foretagende mislykkedes, have fattet den Beslutning at begive sig til de Saliges Öer, som siges at have lagt 10,000 Stadier fra Gades, udmærkede ved Frugtbarhed, lykkeligt Clima o. s. v. Hans Fölge forlod ham, og Forsættet kom saaledes ikke til Udförelse.

Föie vi nu til alt dette den Betragtning, at det theompompiske Sagn aabenbar hörer til den mythiske Tid, hvilken dets höie Ælde end mere bestyrkes derved, at det af den mythiske Silenos fortælles Midas, og gienkalde vi os endelig af det Foregaaende, at et Tog, liig det heromtalte, ogsaa forekommer hos

*) Ukert. l. c. Pag. 158.

Plato, men *der*, som vi have seet, öjensynligen hidledes fra Vesten, da vover jeg vist ikke for meget ved den Paastand, at det ingenlunde er raadeligt, af det theopompiske Sagn at uddrage den för omtalte Gisning, der, saa længe den ikke stytter sig paa andre Beviser, ej kan andet end have Udseende af Vilkaarlighed.

Ogsaa naar vi see hen til de senere Tider, finde vi, at Grækerne heller ikke da havde udvidet deres Kundskab om det atlantiske Hav og dets Lande. Pausanias *), der levede i sidste Halvdeel af det andet christelige Aarhundrede, bevidner udtrykkeligen, at man til hans Tid ikke befarede Havet udenfor Herakles' Stötter. Om Kystfarten er her naturligviis ikke Talen, og om den maae det forstaaes, hvad Plinius **) fortæller om Vestens Beseiling. Pausanias' Vidnesbyrd forekommer i en Fortælling, som jeg vil hidsætte, deels fordi den som et Exempel blandt saare mange, kan tjene til Beviis paa, at Grækernes Mangel paa Kundskab om Jordens fjernere

*) Pausan. I, 23, §. 6—7.
**) Plin. H. N. II. 67.

Egne ikke hidrörer fra Utilböjelighed til at laane villigt Öre til eventyrlige Beretninger; deels fordi det viser, hvorledes ogsaa i Oldtiden halvsande og fabelagtig indklædte Efterretninger kom i Omlöb ved Söefarende, som uden nöjere Undersögelse gierne sammenligne de ubekiendte Lande og Mennesker med det, der er dem bekiendt hjemme fra, og da især hendrages til vidunderlige Forestillinger og Fortællinger, naar de paa saadanne Steder have mödt Farer og eventyrlige Hendelser. Pausanias fortæller, at han hos Athenerne saae en Steen, af saadan Störrelse, at en lille Mand kunde sidde paa den. Paa den, fortalte man ham, havde Silenos hvilet sig, da Dionysos besögte Landet. Naar Satyrerne bleve gamle kaldte man dem Silener; og da nu Pausanias gjorde sig megen Umage for at skaffe sig nöjere Kundskab om Satyrerne, hörte han fölgende Fortælling af Kareren Euphemos. Denne var paa en Seilads til Italien ved et Uveir kastet ud paa det ydre Hav, "som man nu ikke meer beseiler." Der var efter hans Sigende mange Öer, deels öde, deels beboede af vilde Mennesker. Söefolkene vilde ikke lægge an ved dem, da de för vare drevne did, og havde

prövet den Modtagelse, man der havde at vente. Dog nödtes de ogsaa denne Gang dertil. Disse Öer kaldte Söefolkene de satyriske, og blonde Mennesker, med Haler omtrent saa store som Hestenes, beboede dem. Disse indfandt sig strax; og da man saae, at de vare dobbelt frygtelige ved deres Begierlighed efter de Fruentimmer, der vare ombord, gave Söefolkene i deres Angest dem et af disse, men en Udlænderinde, ingen Grækerinde til Priis. Fortællingens Slutning viser, at Gaven ikke var dem ukierkommen. Det er klart, at disse Öers Benævnelse, og hvad Euphemos fortalte om deres Beboere, ene grunder sig paa Sammenligning af de græsk-mythiske Forestillinger om de bakchiske Satyrer, og de Mennesker, som Euphemos i sin Skræk og Forundring vistnok saae med noget eventyrlige Öjne.

Efter saaledes at have tilbagelagt den Vej, jeg havde foresat mig, staaer kun nu tilbage at bemærke, at Grækerne ogsaa ved Slutninger og Beregninger lededes til Formodning om en Verdensdeel foruden den, de kiendte. De kaldte den Antichthon i Modsætning til vor, og tænkte sig den ligesom denne omflydt af Havet. Det Vigtigste af hvad der er bevaret

af disse Formodninger om Jordens Form og Antichthonernes Tilværelse findes samlet hos Ukert *). Hvad der hist og her siges om Aarsagen, hvorfor man ingen nöjere Kundskab havde om disse Lande, f. Ex. hos Mela, at de mellemliggende Himmelegnes brændende Hede var Skyld deri, grunder sig enten paa noget tildeels sandt, eller maae betragtes blot som Forsög til at bortforklare det Paafaldende deri, at man intet bestemt vidste om saa betydelige Lande, hvilkes Tilværelse man dog antog.

*) Ukert B. I. Abth. II. S. 50 fl. 58 fl.

Om den saakaldte ny Sjellandske Lovs Alder.

Af

Professor *Kolderup-Rosenvinge.*

Blandt de flere Vanskeligheder, hvormed vor Lovhistories Studium har at kæmpe, er det ikke den ringeste, at vi næsten intet vide med Bestemthed om flere af vore ældste Loves Alder og deres Forfattere. Selv indeholde de sjelden nogen Underretning om Lovgiverne, og vore gamle Annalister og Historieskrivere ere her kun slette Vejledere; snart forbigaae de Lovene aldeles med Tavshed, snart ere deres Efterretninger modsigende og upaalidelige. Dette er ikke blot Tilfældet med enkelte Lovstykker, som ere os levnede fra Oldtiden, men selv med de större og udförlige Lovsamlinger. Af de fire vigtige Provinciallove, den Skaan-

ske, begge de Sjellandske og den Jydske, er det udentvivl allene den sidste, hvis Alder vi deels ved Hjelp af dens Fortale, deels paa Grund af historiske Vidnesbyrd, med Nöjagtighed kunne bestemme.

Med vigtige Grunde har Hr. Conferenceraad Schlegel i en lærd Afhandling godtgjort, at Hvitfeld fejler, naar han anförer Kong Valdemar den 1ste som Forfatter af den Skaanske og gamle Sjellandske Lov, at de begge maa betragtes som private Samlinger af forskjellige gamle Kongers Anordninger og af de i Landet herskende ældgamle Sædvaner og Vedtægter, og at endelig begge disse Lovsamlinger rimeligviis ere sanctionerede af Kong Valdemar den anden, men at Tiden, da de först bleve til, ikke lader sig bestemme. Det er Hensigten med nærværende Undersögelse, at vise, at den saakaldte ny Sjellandske Lov med lige saa liden Föje tillægges Erik Menved, som den Skaanske og den gamle Sjellandske Valdemar den 1ste, at den er fra en langt ældre Tid end Kong Eriks, og neppe andet, end en med Kongelig Sanction forsynet privat Samling af gamle Love og Vedtægter. At det ikke er ligegyldigt hvad man antager om denne Sag, men at det

tvertimod for Lovhistorien, der bör fremstille de positive Retssætninger i deres successive Udvikling efter rigtig Tidsfölge, er af störste Vigtighed, at Lovenes rette Alder bestemmes, er indlysende. Ved andensteds*) forelöbigen at yttre min ovenfor anförte Mening om Kong Eriks Lov, har jeg forpligtet mig til udförligen at bevise dens Rigtighed; denne Forpligtelse er saa meget desto större, som hiin Sætning indeholder et ikke ringe Kjætterie i Lovhistorien, i det jeg anseer den Lov, som man har kaldt den gamle Sjellandske, for yngre, end den, man har tillagt Navn af den ny. Ogsaa fordrer den Agtelse, vi skylde et Navn, som Kofod Anchers, at vi ikke uden nöje Prövelse forlade en Mening, som denne vor Lovhistories Fader har giort til sin.

Jeg skal nu först pröve Styrken af de Grunde, hvorpaa den nu almindelige Mening stötter sig, og derpaa anföre de Beviser, hvormed jeg haaber at kunne godtgjöre min Paastand. Blandt de Grunde, som have bevæget

*) I min Dissert. de usu juramenti &c. Sect. I, 39, 142 Not. og i mine Bemærkninger over de gamle danske Loves Bestemmelser om Vindikationsretten. Kbhvn. 1819. Side 33.

Kofod Ancher til at antage den Mening, som siden er blevet den herskende *), at Erik Menved er Lovens Forfatter, er da Historieskrivernes Vidnesbyrd den förste og vigtigste. Hvitfeldt **), Pontanus ***) og Meursius †) ere alle enige i at tillægge nysnævnte Konge

*) *Suhm* (Danmarks Historie XI. 860) har her fulgt Kof. Ancher uden videre Prövelse.

**) "Forskrevne Konning Erik haver ogsaa gjort den sjellandske Lovbog deelt udi 6 Böger, som nu findes. Tilforn brugte man Konning Valdemars den ny Lov kaldet, som indeholder kun tre Böger og findes bag Sjellands Lovbog, gjort længe för, men ikke saa fuldkommen som Konning Eriks. Krönik. S. 585, jevnf. S. 109. (Folioudg.).

***) "Idem (rex Ericus) tum quoque (anno 1315) constitutiones Selandicas insigni auctario locupletavit, et cum ante tres tantum libri essent, nunc totum illud corpus in sex libros illius beneficio tributum habetur." Rer. Danicar. histor. Pag. 415.

†) "Inde ad jus animum Ericus vertit et feudale in Esthonia ordinavit atque leges Sialandicas in majorem modum auxit; quique tres duntaxat libri ante illud tempus fuerant, tunc sex facti." Histor. danicæ continuatio Pag. 63 ed. Amstelod. (Pag. 484 ed. Neap.)

en Sjellandsk Lovbog, som bestod af sex Böger, da den ældre Sjellandske derimod kun indeholdt tre. Lyschander *) fortæller blot, at Kong Erik forbedrede den Sjellandske Lov. Men disse Vidnesbyrd svækkes allerede mærkelig ved den Omstændighed, at de alle ere fra en langt senere Tid, end den, om hvilken de handle, og at derimod de ikke faa Kröniker, vi have tilbage fra selve Erik Menveds Periode, ikke med et eneste Ord omtale, at Kongen gav Sjelland en ny Lov, en Begivenhed, der vistnok havde været værd i det mindste at nævne **). Ogsaa Kofod Ancher finder denne Omstændighed synderlig ***), men tillægger den ikke den Vægt, som den udentvivl fortjener, naar man tillige nöjere undersöger Beskaffenheden af de ovennævnte Historieskriveres Beretninger. For det förste maa det erindres, at alle de anförte Vidnesbyrd i Grunden ikke udgjöre mere end et eneste. Det er nemlig tydeligt, at Hvitfeldts

*) Danske Kongers Slægtebog S. 257.

**) Kröniken i Script. rer. Dan. V. 625 omtaler dog et meget mindre Lovarbejde: Erik Glippings Forordn. af 1284.

***) Saml. jur. Skrift. I. 555.

Fortælling ligger til Grund for dem alle; ingen af de övrige indeholder mere end hvad Hvitfeldt har sagt; thi at Pontanus udtrykkelig henförer Loven til Aaret 1315 *) har neppe anden Grund, end at Hvitfeldts Beretning om den Sjellandske Lov fölger umiddelbar efter hans Fortælling om den Estlandske Lehnsret, som blev givet i förnævnte Aar. Det er vist, at Pontanus ikke har havt andre Kilder end dem Hvitfeldt har benyttet **). Og hvad Meursius og Lyschander angaaer, da er deres Mangel paa historisk Kritik for bekjendt ***), til at

*) Vel finder ogsaa Kofod Ancher (Saml. jur. Skrift. I. 558) dette Aarstal rimeligt, men allene af den Grund, at Kong Eriks Forordning af 1304 maa være ældre end Lovbogen, en Paastand, hvis Urigtighed siden skal bevises. Stubæus antager derimod, udentvivl med Föje, at Pontans Beretning om, at Loven blev givet 1315, grunder sig paa en reen Misforstaaelse af Hvitfeldt, hvori ogsaa O. Sperling har gjort sig skyldig. Dissertat. III de lege & legislatorib. Danor. §. 54.

**) See Suhms Afhandling om Vanskelighederne i at skrive den gamle danske og norske Historie, i det Kbhvnske Selskabs Skrifter IX. 42.

***) See Suhms Vidnesbyrd anf. St.

man skulde vove at bygge noget paa deres Udsagn, der desuden i dette Tilfælde tydeligen bærer Præg af at være en blot Gjenlyd af Hvitfeldts Ord. Lyschander indskrænker sig desuden til at sige, at Kong Erik *forbedrede* den Sjellandske Lov; hvilken Yttring i al Fald kan hentydes paa enkelte Forordninger af denne Konge, som vi endnu have tilbage; ligesom dette upaatvivlelig er Meningen, naar Forfatteren af Historien om Erkebisp Grand, (ved Hvitfeldts Bispekrönike) fortæller os, "at Kong Erik forbedrede Sjellandsfar - Loven (med) *nogle Retteböder.*"

Vi have altsaa allene med Hvitfeldt at bestille, og mod hans Stemme i denne Sag turde der være mere end een Indsigelse at gjöre. Dersom jeg ikke meget fejler, er det en blot Gisning, og ingen paa tilforladelige Kilder grundet Efterretning, han meddeler os. Det er nemlig særdeles mærkeligt, at han nogle Aar, förend han udgav sin Krönike, var af en ganske anden Mening ihenseende til den Sjellandske Lov, end den han i Kröniken fremsætter. I den mod Slutningen af Aaret 1589 (den 12te Novbr.) skrevne Fortale til hans Udgave af Andreas Sunesens Leges provinciales

terræ Scanicæ siger han, at nogle ansee Valdemar den anden, andre hans Sön Erik (Plovpenning) for Forfatter af den Sjellandske Lov, men at han derimod troer, at den er givet af Valdemar den förste, endskjöndt han tilstaaer, at den vel kan være confirmeret af Valdemar den 2den og foröget af hans Sön Erik *). At han nu herved sigter til den saakaldte ny Sjellandske Lov, er klart af hans Yttring, at man rimeligviis er faldet paa at ansee Valdemar den 2den for Forfatter saavel af den Sjellandske,

*) "Selandicas leges alii Valdemarum secundum eodem anno, quo Cimbricas, condidisse, alii Erico filio ipsius eas adscribunt. Ego potius Valdemarum primum autorem existimaverim et errore typographi vulgus adductum, ut legislatorem Valdemarum sdum faceret, qui eandem præfationem Cimbricarum sub dato eodem tum Selandicis qvam Scanicis præfixit, quasi Valdemarus sdus omnibus provinciis nostris uno et eodem tempore leges dedisset, cum tamen manuscriptis in membrana antiqvis Codicibus præfatio prædicta desit .... Nihilominus non inficias eo, Valdemarum II easdem Selandicas subditis denuo confirmasse et filium ejus Ericum in multis auxisse."

som af den Skaanske Lov, fordi Bogtrykkeren af en Fejltagelse har sat Fortalen til Jydske Lov tillige forved begge de andre Lovböger. Da nu den gamle Sjellandske Lov aldrig har været trykt förend i Anchers Lovhistorie, kan Talen allene være om den ny Sjellandske, som Gotfried af Ghemen udgav i Aaret 1505 *). Endnu i Aaret 1599, da Hvitfeldt udgav Christian den förstes Historie, skjelner han ikke mellem to Sjellandske Lovböger, men erklærer Valdemar den förste for at være Forfatter af den Sjellandske Lovbog, og en Kong Erik ikkun for dens Forbedrer **), ved hvilken Kong Erik han sikkert ikke sigter til Erik Menved, men til Erik Plovpenning; han siger nemlig, at den Omstændighed, at Kong Erik har forbedret Loven, har foranlediget, *at man*

*) Det er derfor vistnok en Misforstaaelse af Kofod Ancher, naar han hentyder denne Hvitfeldts Yttring paa Kong Valdemars (den gl. sjell. Lov) s. saml. jur. Skr. I. 165.

**) Hans Ord i Fortalen til Christian den förstes Historie ere disse: "Sjellands Lov haver Kong Valdemar den förste gjort, dog i mange Stykker forbedret af Kong Erik, hvorfore den og hannem tilskrives."

tilskriver ham den som Forfatter; og af hans Fortale til Andreas Sunesens Paraphrase seer man, at den almindelige Mening deelte sig mellem Valdemar den Seien og hans Sön Erik (Plovpenning); det er altsaa denne Konge, og ikke Erik Menved, han mener. Hvad der nu kan have bevæget Hvitfeldt til i de fölgende to Aar — thi i Aaret 1601 udkom förste Gang den Deel af hans Krönike, hvori Erik Menveds Historie findes — at forandre sin Mening og, uden Hensyn til hans ældre Yttringer, at erklære Erik Menved for Forfatter af den Sjellandske Lov, er vel vanskeligt at sige; men da Hvitfeldt, som bekjendt, i lang Tid allevegne fra havde indsamlet sit lærde Apparat til den danske Historie, af Diplomer, Kröniker o. s. v., er det ingenlunde troligt, at han i de to sidste Aar, förend han udgav sit Arbejde, skulde have gjort en Opdagelse af nye, ham tilforn ubekjendte og tillige paalidelige Kilder, som indeholdt den, saavel fra den dengang almindelige, som fra Hvitfeldts egen Mening, aldeles afvigende Efterretning, at den Sjellandske Lov havde Erik Menved til Forfatter. Næsten kunde man falde paa at troe, at Hvitfeldts Haandskrivere her have gjort et Fejlgreb,

og henført en Tildragelse til Erik Menved, som Hvitfeldt havde tiltænkt Erik Plovpenning. Vil man hellere antage, at Hvitfeldt har gjort en ny Gisning, saa er det ikke förste Gang, at han har opstilt en fejlfuld Gisning som historisk Vished *). Endelig fortjener det at bemærkes, at Hvitfeldt neppe har havt noget gammelt Haandskrivt af Loven for sig, da dens Inddeling i 6 Böger, som han omtaler, kun har Hjemmel i nyere Codices.

Den anden Grund, som Kofod Ancher paaberaaber sig, at flere gamle Haandskrifter udtrykkeligen kalde Loven *Kong Eriks Lov*, siger naturligviis saare lidet; thi dette viser kun, at man har antaget, at en Kong Erik har forfattet eller stadfæstet den, men om det er Kong Erik Ejegod, Plovpenning, Menved, eller hvilken anden af vore mange Eriker, derom meldes ikke eet Ord.

Det tredie af Anchers Beviser er aabenbar det svageste. Dette hentes fra den Benævnelse

*) See f. Ex. de mange Vildfarelser hos Hvitfeldt, hvorpaa Gram gjör opmærksom i hans Forbedringer til Kong Valdemar Christophersens Historie, i Kbhvnske Selskabs Skrifter 4 Deel.

af *Justitiarius*, som gives Erik Menved paa hans Gravsteen. Men dette Ord bemærker, som Ancher selv tilstaaer, i Middelalderens Sprog intet andet, end den, som haandhæver Lov og Ret (ikke Lovgiver), og Forbindelsen, hvori Ordet paa Gravstenen forekommer: "Rectus justitiarius pauperum ac divitum, *ubi jus habuerunt*, tilsteder ingen anden Fortolkning." Det er kun ved en Spidsfindighed, at Ancher er istand at redde sit Beviis, i det han bemærker, "at Kong Erik ikke fuldkommen synes at have fortjent Navn af Justitiarius, naar der ikke tillige havdes Hensyn til hans Lovgivning; thi i Rettens Haandthævelse kommer det fornemmelig an paa Lovene;" *) vi kunne ikke bedre gjendrive dette Raisonnement end med den Bemærkning, Ancher selv paa et andet Sted har gjort, "at det er eet at give Love, andet at holde over dem." Med disse Ord vil han netop gjöre opmærksom paa, at man ikke maa slutte, at Erik Plovpenning var Lovgiver, fordi Hvitfeldt roser ham for at have skaffet hver Mand Ret **).

*) Saml. jur. Skrift. I. 554-556.

**) Samme Værk I. 453-454.

Ancher anförer endelig endnu et Beviis, hvorpaa han selv ikke lægger liden Vægt; det indeholdes i Erik Menveds Forordning af 1304 for Nörrejylland. Naar denne Forordning omtaler *leges scriptæ in Thord* og befaler, at disse *leges* skulde af Biskop Christiernus i Ribe, Gunnulph Svendsen, Svend Bonde, Thord Litle og Nicolai Brock oversættes fra Latin paa Dansk, de bedste Bestemmelser deraf udtages og forelægges Kongen paa Rigsdagen i det fölgende Aar til Stadfæstelse *), saa mener Ancher, at derved sigtes til det förste Udkast til den ny Sjellandske Lov, forfattet af en

*) "De legibus scriptis in Thord ordinatum est, quod Dominus Ripensis Episcopus Christiernus, assumtis secum Dominis Gunnulpho Suensson, Swenone Rusticus, Thordone Litle & Nicolao Brock, ipsas de latino in dacicum extrahi faciat & transferri et translatas in scriptis singulis partibus dari, ut considerent et eligant utiliores, quas voluerint & pecierint confirmari, quas etiam nos, considerato que nobis, corone nostre, & communitati regni necessarie fuerint, anno futuro in celebratione parlamenti proximi confirmari faciemus. Interim etiam communitas Dacie legibus prius habitis perfruatur."

Thord *), rimeligviis den samme, som siden nævnes i Forordningen ved Navn Thord Litlæ; han antager videre, paa Grund af Forordningens fölgende Udtryk og dens Indledning, at Loven var bestemt til en almindelig Lov for hele Danmark; han slutter deraf, at de i Forordn. nævnte Personer, der alle vare Jyder, ikke kunne have været de eneste Lovrevisorer, men at Kongen har ladet Befalinger af lignende Indhold udgaae til Bisperne og anseelige Mænd i Skaane og Sjelland; tilsidst gjör han sig selv den Indvending, hvorledes en Lov, som var bestemt til en almindelig Landslov og hvortil Udkastet var forfattet af en Jyde, kunde blive forvandlet til en Lov for Sjelland allene; denne Indvending söger han at gjendrive med en ny Hypothese, at det nemlig ikke er lykkedes Kongen, at faae sit Önske opfyldt, fordi de forskjellige Provindser rimeligviis har villet beholde deres særegne Love og Vedtægter, men at derimod Loven blev antaget i Sjelland, hvor man vel kunde trænge til en bedre Lov.

*) At der staaer *in* Thord, hvilket kunde synes at betegne Stedet, hvor Loven var givet, er ventelig en Skrivfejl for *per* eller et andet lignende Ord.

bog end Valdemar den 1stes (den saakaldte gamle Sjellandske Lov) *). Da det dog endnu faldt vanskeligt at begribe, hvorledes en Lov, der var bestemt til almindelig Landslov, og forfattet en rum Tid efterat Valdemar den 2den havde givet Jydske Lov, kunde være saa ganske sjellandsk, som den ved en Sammenligning med Kong Valdemars Sjellandske Lov virkelig befindes at være, og hvorledes de Lovforbedringer, som Valdemar den 2dens jydske Lovgivning indeholde **), kunde blive saa aldeles ubenyttede i et senere Lovarbejde, der endog var forfattet af en Jyde, maatte Ancher atter tage sin Tilflugt til en Gisning; han antager nemlig, at Loven i Aaret 1304 eller, som mere troligt, senere, maaskee endog först efter Kong Eriks Död, er blevet gjennemseet og har da erholdt sin nuværende Form ***).

*) Saml. jur. Skrift. I. 565 - 579.

**) Dette bliver endnu ubegribeligere, naar man med Hr. Conferentsraad Schlegel antager, hvad der vist nok er god Grund til, at Jydske Lov var bestemt til en almindelig Landslov, see hans Undersögelse om den Skaanske og gamle Sjell. Lov, i Anchers Skrift. I 255 ff.

***) Ancher I. 684.

At dette Beviis, der bestaaer af en Række af Hypótheser, hviler paa en meget löi Grund, vil enhver uden Vanskelighed indrömme. Vi ville ikke tale om, at vi ligesaalidt finde noget Spor af de omtalte Forordninger for Sjelland, som af den latinske Concept til Loven, der desuden ikke bærer mindste Præg af en Oversættelse — Indvendinger, som Ancher söger at gjendrive ved den Bemærkning, at hine Haandskrifter kunne være tabte og at Concepten kunde være frit oversat. Derimod ville vi noget nöjere betragte de Tvivlsgrunde, som Ancher selv har opkastet i Slutningen af sin Undersögelse S. 579-585. Först bemærker han, som en Synderlighed, at Kong Eriks Lov i de ældste Haandskrifter ikke kaldes Sjellandsk Lov, hvorimod dette Prædikat altid gives Kong Valdemars, ofte endog med det Tillæg: at det er den *rette* Sjellandske Lov. En anden Tvivlsgrund er den, at Loven aldeles mangler Underskrift, "da det dog var rimeligt, hvis den havde været paabudet af Kong Erik, som en Lov for Sjelland, at den da til Beviis, at den af Vedkommende var bleven samtykt og offentlig bekjendtgjort, var bleven underskrevet, ligesom den jydske Lov og Erik Glippings Forordninger."

Hertil kan lægges, at Erik Menved ikke engang har ladet den liden Forordning af 1304 udgaae, uden at forsyne den med en Fortale, Dag og Datum, og sit Navn. En tredie Tvivl frembyder den Omstændighed, at man ingensinde finder, at Kong Valdemars Sjellandske Lov er bleven ophævet, men tvertimod er det beviisligt, at den ligefuldt har staaet ved Magt, uagtet Kong Eriks Lov var udkommet. Disse Modgrunde have dog ikke bevæget Kofod Ancher til at opgive sin Hypothese, men kun til at modificere den derhen, at Loven, skjöndt givet af Kong Erik, dog först skal være antaget Aaret efter hans Död (1320), da hans Broder Christopher den anden besteg Thronen, *)

*) Naar Kofod Ancher S. 585 söger et Argument for denne Gisning i Hamsforts Chronologie (Script. R. D. T. I. Pag. 299) hvor det hedder: "A. D. MCCCXX (Tallet 1330 er en Trykfejl i den ny Udgave) in Comitiis Vibergi habitis multæ leges feruntur", saa tilintetgjör han det selv ved den Indvending, han opkaster, men ikke gjendriver, at paa denne Rigsdag kun de jydske Bisper, men ikke den sjellandske, var tilstede. Han troer ogsaa, at Udtrykket *multæ leges* ikke vel kan sigte til Haandfæstningen allene; men det er vel aldeles

og da forøget med endeel Tillæg; og at den iövrigt ikke har kunnet fortrænge Kong Valdemars Lov, men kun er blevet brugt som en subsidiær Lov ved Siden af denne. Ancher synes her ikke at have betænkt, at han ved saaledes at gjöre Loven endnu yngre og antage, at den har henligget en rum Tid, förend den blev sanctioneret, gjör det endmere ubegribeligt, hvorledes den da har kunnet fremtræde i en saa ufuldkommen Form, uagtet man havde et saadant Forbillede som Valdemar den 2dens Jydske Lov, et Mönster, hvis Tilsidesættelse, saavel med Hensyn til dette Lovarbejdes iudvortes Værdi, som med Hensyn til Lovgiverens Anseelse, allene lod sig undskylde med nödvendigt Hastværk — og sandelig fra 1304, da Lovforslaget efter Anchers Mening skulde være færdigt, og indtil 1320, havde man dog god Tid til at revidere! — At den yngre Lov skulde være brugt som

indlysende, at Ordet *lex* kan bruges om en enkelt Lovbestemmelse, og at altsaa *multæ leges* vel kan betegne den Samling af flere Lovforskrivter, som Haandfæstningen indeholder. Man behöver kun at tænke sig Betydningen af *lex* i Pandekterne.

en *subsidiær* Lov til den ældre, er heller ikke godt at begribe, og vi skulle siden see, at det paa en langt lettere Maade lader sig forklare, hvorledes Kong Valdemars sjellandske Lov kunde blive i Kraft, uagtet der existerede en sjellandsk Lov af Kong Erik. Hvad der endnu maa erindres, förend vi forlade Anchers Fortolkning af Erik Menveds Forordning af 1304 og hans derpaa grundede Gisninger, er, at de i denne Forordning omtalte *leges scriptæ in Thor* uden Hielp af en Række kunstige Hypotheser, og derfor vist med langt mere Föje, kunne hentydes paa en ganske anden Lovsamling, end den saakaldte ny sjellandske Lov, nemlig paa de bekjendte Thord Degns Artikler. Stubæus havde allerede yttret denne Mening *) og Ancher har i det 10de Cap. af Lovhistorien, hvor han handler om Knud den Sjettes Love, paa det bestemteste tiltraadt den **),

*) Dissert. III. §. 57. de leg. danor.

**) Saml. Skr. I. 286: "Thord Degns Artikler ere skrevne först paa Latin, men förend de maatte komme frem paa Rigsdagen for at antages til Lov, skulde de först oversættes paa Dansk, *som Kong Eriks Forordning af 1304 vidner.*"

men i det 16de Cap., hvor den ny Sjellandske Lov afhandles, opgiver han den pludselig og finder "at saa godt Forordningens Udtryk kunne passe paa den ny Sjellandske Lov, saa slet passe de derimod paa Thord Degns Artikler;" *) da han endelig i Lovhistoriens 21 Cap. kommer til at afhandle disse Artikler selv, har han paa en vis Maade atter optaget den förste Mening og sögt at forene den med hans egen Hypothese, i det han paa den ene Side finder det höjst rimeligt, at den Thord, som Forordningen omtaler, netop er den samme, som har forfattet de Artikler, der bære Thord Degns Navn, og forsaavidt giver han Stubæus Ret, men paa den anden Side vil han, at der ved de i Forordningen ommeldte Love, forfattede af Thord, ikke skal sigtes til dennes Artikler, men til det Udkast til den ny Sjellandske Lov, som Ancher formoder, han har conciperet **). At nu Alt træffer saaledes sammen, at Forordningens Thor med Föje kan antages for at være den samme, som har forfattet de bekjendte Artikler, er unægteligt: i de fleste

*) Anf. St. S. 568-570.

**) Anf. St. S. 701 704.

Haandskrifter af Artiklerne kaldes Forfatteren *lille Thor Degn* og Forordningens Thord tillægges ligeledes Tilnavnet: litlæ; Forordningen viser, at Thord litlæ hörte under Viborg Stift *), og at ogsaa Thord Degns Artikler ere forfattede i Viborg, er beviisligt af to Haandskrifter, hvori de kaldes: Wiborre Skraa, Statuta Wibergensia; et tredie Haandskrift siger, at de bleve givne paa Viborg Landsting **). Men hvorfor skulde man nu antage, at Forordningen ved de Love, som den siger Thor har skrevet, ikke sigter til dem, vi have under hans Navn, men til en anden Lovsamling, der ellers ingensteds tillægges nogen Thor som Forfatter? Er ikke allerede den Omstændighed, at Thord Degns Artikler ere

*) "In diocesi Wibergensi Domini: Episcopus Petrus, Thordo litle . . ." Anchers Lovhist. II. 535.

**) Jvfr. Anchers saml. Skr. I. 702. Ogsaa kan mærkes Artiklernes Overskrift i Cod. Arne-Magnæan. No. 443, 12mo.: "Articuli et correctiones legis, quas *litlæ Thord Diæghn, Nor-Jutiæ legi fer* (ɔ: Landsdommer, s. Ancher I. 675) composuit et consensu meliorum regni in parlamento Danorum Nyburgh Rex Valdemarus confirmavit."

skrevne paa Latin, et vigtigt Beviis for, at Forordningen ved at omtale Thords latinske Love, der skulde oversættes, netop har havt dem for Öje? derimod er af Kong Eriks Sjellandske Lov hverken nogen latinsk Concept forhaanden, og heller ikke bærer dens Text i mindste Maade Vidne om, at den nogensinde har været skrevet paa Latin. Hertil kommer endnu en Omstændighed, som gjör det lidet troligt, at de titnævnte Artikler og Kong Eriks Lov skulde have een og samme Forfatter, den nemlig, at de förste vise en saa stor Gunst mod Gejstligheden, at Kofod Ancher endog af den Aarsag er tilböjlig til at ansee deres Forfatter for en Gejstlig; i Kong Eriks Lov derimod findes meget mere Spor af en modsat Tænkemaade hos Lovgiveren *). Ancher beraaber sig især derpaa, at Forordningen, efter dens Ord, ikkun kan hentydes "paa en fuldkommen Lovbog eller i det mindste en stor vidtlöftig Lovsamling, der var beskikket til en almindelig dansk Lov", hvilket vel kan passe paa den ny sjellandske Lov, "der bærer Navn af samme Konge, som Forordningen er

*) Anf. Skr. I. 572, jevnf. S. 679 og II. 407.

givet af, og ligeledes synes at være forfattet i den Hensigt, at blive til en almindelig dansk Lovbog, men derimod kun slet passer sig paa Thord Degns Artikler, der sigte ikkuns til at forklare og forbedre den Jydske Lov *)." Vi ville her ikke nærmere undersöge den Paastand, at den ny Sjellandske Lov skulde være bestemt til at være en almindelig Lov; — det vil i det fölgende udentvivl vise sig, at den kun slet var skikket dertil; — derimod bör vi nöjere betragte de af Ancher **) paapegede Udtryk i Forordningen, som efter hans Mening ikke skulde kunne hentydes paa Thord Degns Artikler. Saadanne Udtryk findes for det förste i Forordningens Begyndelse, hvor det hedder: "Noueritis cum melioribus Regni nostri in parlamento Nyburgh celebrato, de singulis regni partibus congregatis, inter cetera tangentia nos et regnum super infra scriptis specialiter tractavimus et eadem concorditer acceptavimus. Et de eorum consilio et consensu statuimus, ut ab omnibus et singulis undique infra regni nostri terminos generaliter et invio-

*) Sammesteds I. 569.

**) Sammest.

labiliter obseruentur." Om endog denne Forordningens Fortale kan tjene til at bestyrke Anchers Formodning, at Forordningen angik hele Danmark, og at den derfor ikke blot er givet for Nörrejylland, som dens Overskrift tilsiger, men at ligelydende Forordninger ere émanerede for de övrige danske Provindser, saa fölger dog ikke deraf, at den længer hen i Forordningen forekommende Bestemmelse om Revisionen af leges scriptæ in Thord skulde sigte til noget Udkast af en almindelig dansk Lov; det lod sig nemlig meget vel tænke, at den Befaling, at revidere Thord Degns Artikler, allene var indfört i den Jydske Forordning, men fattedes i de övrige, som noget blot Jylland vedkommende. Dog maa jeg tilstaae, at de Ord, der fölge umiddelbar efter Befalingen til Lovcomissarierne: "Interim etiam *communitas Dacie* legibus prius habitis perfruatur" frembyde nye Vanskeligheder, som ikke paa denne Maade lade sig hæve. Da de nemlig indeholde, at det *danske Rige*, indtil Thords Love kunde blive confirmerede, skulde beholde sine forrige Love uforandrede, synes de unægtelig at antyde, at disse Thords Love skulde være almindelige for Danmark. Men

denne Knude er neppe saa vanskelig at löse, som det ved förste Öjekast synes. Det er nemlig vist, at Valdemar den 2dens Jydske Lov efterhaanden er blevet brugt som subsidiær Lov i de övrige danske Provindser, ja omsider næsten fortrængte disses særegne Love, saaledes at den Hensigt, som Valdemar udentvivl har havt med denne Lovgivning, at gjöre den til almindelig Landslov, virkelig efterhaanden opnaaedes. Derfor indskærpes det som almindelig Regel i Christopher den andens Haandfæstning "at *alle* skulle holde Kong Valdemars Lov" *), hvilket findes gjentaget i Kong Oles **). Da nu Thord Degns Artikler inde-

*) Hvitfeldt S. 412. "Hvorledes kan denne Lovs bestemmelse forstaaes, naar man med Ancher antager, at den samme Kong Christopher ved sin Regjerings Tiltrædelse havde indfört Kong Eriks jellandske Lov? om dennes Overholdelse tales ikke eet Ord i Haandfæstningen.

**) Sammesteds S. 558: "alle Konning *Valdemars Lovförers Lovs* (hvis Sjel Gud haffue!) skulle holdes ubrödeligen, uden de ved Haandfæstninger eller andre Privilegier ere rettede, oc skal al Vane og Ulov, indfört imod *Landsloven*, aldelis afskaffis."

holde Forklaringer og Tillæg til, samt Forandringer i Jydske Lov, er det ikke vanskeligt at indsee, hvorledes man i en Befaling, som sigtede til disse Artiklers Stadfæstelse, kunde betjene sig af Udtryk, der passe paa en i den almindelige Landslov indgribende Lovgivning. At denne skulde være en fuldkommen eller i det mindste en vidtlöftig Lovsamling, som Ancher vil, ligger ingenlunde i hine Udtryk, men kun at den skulde medföre Forandringer i den bestaaende Lovgivning, og dette er unægtelig Tilfældet med Thord Degns Artikler. Naar Ancher endelig finder det usandsynligt, at disse Artikler kunne være meente i Forordningen af 1304, fordi de, efter adskillige Haandskrifters Udsigende, först bleve confirmerede under Valdemar den 3die (Atterdag), og saaledes maa antages at have henligget i 40 eller 50 Aar *), uagtet Forordningen fastsætter, at de i den omtalte Love skulde fo-

*) Da Valdemar kom paa Thronen 1340, kunde i al Fald 36 Aar være et tilstrækkeligt Antal, dersom man antager, hvad der ikke er urimeligt, at han strax ved sin Regjerings Tiltrædelse har stadfæstet ovennævnte Artikler.

relægges Kongen til Stadfæstelse i det næste Aar (1305), men derimod finder det rimeligere, at et saa vidtlöftigt Arbejde, som Oversættelsen og Revisionen af den Sjellandske Lov, har kunnet medtage saa lang Tid, at det först er blevet færdigt 1315 (eller 1320, da Christopher den 2den besteg Thronen), saa kan man svare ham, at det meget mere er urimeligt at antage, at Forordningen ikkun skulde have givet eet Aars Frist til at oversætte og revidere et saa vidtlöftigt Arbejde, som den Sjellandske Lov, men at derimod dette Tidsrum var meget passende til et Lovarbejdes Revision, som Thord Degns. At dennes Artikler iövrigt have været forfattede længe förend de bleve stadfæstede af Kongen, derom overbevises vi af den vigtige Anmærkning, som Ancher har fundet i et Stokholmsk Haandskrift (Saml. jur. Skrift. I, 688 Not.): "Hoc notum facimus, quibus nostram annotationem impartimur, ut est de istis articulis et correctionibus Thordonis, ante confirmationem Regis, qui habet autoritatem constituendi leges, non fuerunt alicujus efficaciæ seu valoris sic quod aliquis possit eas allegasse vel allegare et secundum eas judicare. Sed qvum confirmati sunt a rege seu principe

habente autoritatem constituendi leges, sicut aliæ generales leges principis, quod tales articuli recipiunt suam efficaciam et vigorem ex principis confirmatione. Et *isti articuli sunt confirmati per regem in literis regis depositis inter instrumenta Dni Episcopi Roschildensis*" Ancher tilföjer selv, vistnok med fuld Föje: "skulde man ikke heraf kunne slutte, at Thor Degns Artikler have været forfattede og vedtagne ved Brug, en Tid lang förend de af Kongen ere blevne stadfæstede"? (jvf. Anchers Skrift. I. 697). Denne Anmærkning er ogsaa mærkelig, forsaavidt den viser, at den Kongelige Confirmation af Artiklerne gjemtes i den roeskildske Biskops Archiv, en Omstændighed, der, hvis jeg ikke fejler, bestyrker den ovenfor yttrede Formodning, at disse Artikler ikke vare indskrænkede til Jylland allene *).

Förend vi forlade Forordningen af 1304, bör det endnu erindres, at Kofod Ancher anseer dens Bestemmelser om Mandebod for at indeholde et Beviis for, at Kong Eriks Lov er

*) Ancher troer ogsaa, at Thord Degns Artikler ere blevne brugte overalt i Danmark, I. 705.

yngre end Forordningen *). Vel udförer han ikke dette sit Beviis nöjere, men det kan ikke söges i andet, end i den Forskjellighed, vi finde i Lovens og Forordningens Bestemmelser om Mandebodens Erlæggelse. Forordningen befaler nemlig, ligesom en ældre Forordning af Valdemar den 2den, den Anders Sunesen omtaler i hans Paraphrase V. 3, at Manddraberen allene skulde udrede den hele Mandebod, uden at kunne fordre Bidrag af hans Frænder **);

*) Saml. Skrift. I. 558.

**) Forordningens Ord ere disse: "De interfectione hominum statutum est, quod quicunque alium interfecerit et emendam firmaverit, vel per veridicos vel denominatos convictus ad exsolvendum pro interfecto emendam, ipsam totam et integram de suo proprio solus solvat, nullam contributionem seu subsidium, quod Stuth dicitur, de suis cognatis pro dicta emenda solvenda aliqvatenus recepturus in ipsius etiam solutione emende (æ) firmate (æ) vel ad cujus solutionem emende convictus est; si defecerit vel non suffecerit debita sibi serventur laugdagh, infra quæ si non satisfecerit tempore debito et in legibus patriæ contento, postea pro delicto pace privatus tanqvam convictus per veridicos habeatur. Si vero aliquis interficiens alium suo

allene i det Tilfælde, hvor Drabsmanden var dömt fredlös og bortflygtet, skulde Frænderne endnu som tilforn udrede to Sale af Mandeboden; Loven derimod indeholder i III. 11, V. 20 og fölgende Capitler almindelige og meget udförlige Forskrifter om Frændernes Deeltagelse i Mandebodens Udredelse, bestemmer i hvilket Forhold de skulle bidrage dertil, hvilke Tvangsmidler der kunne anvendes imod dem o. s. v.

Naar Ancher nu troer, at denne Uovereensstemmelse skulde vise, at Loven er yngre end Forordningen, saa maa det være, fordi han antager, at Loven har hævet Forordningens Forskrift, der var en Gjentagelse af Valdemars Forordning, som sandsynligviis ikke længe er blevet i Kraft *); men man indseer

commisso exigente pace privatus per veridicos subterfugit, nunc sicut prius per propinquiores cognatos, paternos et maternos interfectoris, cognatis interfecti duo ættæsaal exsoluantur. Et cum hoc cognati interfectoris ratione illius facti ab omnibus insidiis omnium cognatorum interfecti liberi sint et penitus excusati."

*) See Anchers Skrift. I. 428.

lettelig, at hiin Uovereensstemmelse i og for sig intet kan bevise; vel kan man af yngre Love *) godtgjöre, at Erik Menveds Bestemmelser om Mandebod i Forordningen af 1304 ligesaalidt ere blevne staaende ved Magt, som Valdemar den 2dens ældre Forordning om samme Gjenstand, fordi de vare i Strid med Folkets ældgamle, fra Forfædrene arvede Skikke; men dette berettiger os dog ingenlunde til at antage, at en Lov, der indeholder udförlige, med den ældste Retsforfatning aldeles overeenstemmende Forskrifter, skulde være fra en yngre Periode, hvori Forkjerlighed for de gamle Vedtægter havde vundet en ny Sejer over Kongernes Forsög paa at indföre èn anden, med Retfærdigheden mere overeensstemmende Fremgangsmaade. Naar man betragter den Udförlighed, hvormed hine Lovens Bestemmelser ere affattede, og lægger Mærke til, at den ikke giver mindste Vink om, at der nogensinde havde været andre Lovbud om den Gjenstand, den afhandler, og som nu skulde være ophævede, bliver man snarere tilböjlig

*) See f. Ex. det mærkværdige Sted i Christian d. 3dies Kjöbenhavnske Reces af 1537, Cap. 6, (i Krags Historie II. 62).

til at ansee Loven for en gammel Lov, end til med Ancher at antage, at det er en nyere Lov, som gjentager ældre, ved Kongebud, ophævede Bestemmelser. Iövrigt erindre man, at Anchers Argumentation forudsætter, at den titnævnte Forordning af 1304 ogsaa er givet for Sjelland; men at dette er en blot Gisning, og at det i al Fald er aldeles uvist, om den Sjellandske Forordning i alle Punkter har været ligelydende med den Jydske, er ovenfor bemærket.

Efter denne Prövelse af Anchers Beviser, vil det udentvivl indrömmes, at de kun have en saare ringe Styrke. Den eneste, skjöndt vaklende Stötte for den almindelige og af Ancher forsvarede Mening om Kong Eriks Lovs Alder, er vistnok Hvitfelds Vidnesbyrd; men hvad der i det Foregaaende er anfört, viser allerede, at det er höjst mistænkeligt; den fölgende Undersögelse skal, som jeg haaber, godtgjöre, at det er aldeles forkasteligt.

Den paalideligste Underretning om en Lovs Ælde maa, naar sikkre historiske Vidnesbyrd mangle, upaatvivlelig hentes fra dens eget Indhold og hele Beskaffenhed. Ved at sammenligne dens Bestemmelser med Lovfor-

skrifter, hvis Tidsalder er bekjendt, vil man, naar Gjenstanden for Lovbudene er den samme, ofte med Vished kunne afgjöre, om den er ældre eller yngre end de Love, hvormed man anstiller Sammenligningen, om man end ikke seer sig istand til at bestemme dens Alder ved Aar og Datum. Ogsaa maa naturligviis dens Form, Sproget og Tonen, hvori dens Forskrifter ere affattede, kunne give vigtige Vink om Tidsalderen, der frembragte den. I begge Henseender, saavel hvad Materie, som Form angaaer, skulle vi nu pröve Kong Eriks Sjellandske Lov, og, hvis jeg ikke meget fejler, vil det vise sig, at det er en af en privat Mand forfattet Lovsamling, nedskrevet en rum Tid för Kong Erik Menveds Regjering.

Betragte vi for det förste Sproget og Udtryksmaaden i Kong Eriks Lov, da finde vi adskillige Steder, hvor Udtrykkene klart lægge for Dagen, at ingen Konge, men en Privatmand har nedskrevet dens Bestemmelser. Naar det hedder i V. 20: *Swa mælæ mæn at the minstæ bot skal æy minnæ wæræ æn örtugh bot* (saaledes sige Mænd, at den mindste Bod skal ikke være mindre end Örtug Bod), — og i VI. 6: *forthy tok landæt thær wethær at han*

skuldæ swa myklæ rethæræ væræ at biuthæ bötær foræ thær gærninggæ görthæ. (thi dette vedtog Landet, at Gjerningsmanden skulde være desto mere redebon til at tilbyde Böder), saa er det vist nok Udtryk, som lidet passe i en Konges Mund, som Lovgiver. Vil man indvende, at disse Udtryk lade sig forklare deraf, at den lovgivende Magt endnu paa Erik Menveds Tid for en stor Deel var hos Folket, og at Valdemar den 2dens Fortale til Jydske Lov *) tilfulde beviser, at Kongens Ret til,

*) "*Ængi man scal dömæ geen then logh ther Konnung giuer oc land taker with. num æftær then logh skal land dömes oc rættes. Then logh ther Konnung giuer oc ols land taker with, then ma, h a n æy æftertake ællær skiftæ utæn lanzens wili foruten han g ö r openbarlic gen guth.*" En mærkelig Forandring er foregaaet med dette Sted i Christian den 4des Udgave af Jydske Lov; her hedder det nemlig: "den Low, som Kongen giffver og Landit vedtager, maa *mand* ey afftage eller omskiffte uden Landsens Villie, uden hun er aabenbarlic mod Gud;" — i den gamle Text er det derimod Kongen (*han*, ikke *man*) som ikke uden Landets Villie maa forandre Loven. Dersom Læsemaaden i Anchers Udgave: "*foruten* han *gör* &c. er rigtig, saa er udentvivl

uden Folkets Samtykke, at give Love, ingenlunde var erkjendt, skjöndt denne Myndighed vel stundom af mægtige Fyrster usurperedes og i Knud den 6tes latinske Forordning om Manddrab, af 28 December 1200, endog med tydelige Ord tillægges Kongen *), saa indrömmer jeg villig, at en Deel af den lovgivende Magt under Erik Menved endnu de jure var hos Folket, hvis ringere Klasser dog allerede tidligen udelukkedes, ja jeg troer endog, at Knud den 6te aldrig har tillagt eller villet tillægge Kongen allene den lovgivende Magt i nogen Forordning, som var skrevet paa *dansk*; – men paa den anden Side mener jeg med Föje at kunne paastaae, at hine Udtryk, som allene fra Folkets erklærede Villie udlede Lovbudets forbindende Kraft uden at nævne Kongens Deeltagelse, neppe ere brugte af en kongelig Lovgiver, paa en Tid, da Kongen

ogsaa Slutningen urigtig oversat; det skulde hedde: ellers (*foruten*) handler han (det er: Kongen) aabenbare imod Gud. Herved maa dog mærkes, at de fleste Haandskrifter have *war* eller *ær* istedetfor *gör*.

*) "Quamvis autem regiæ sit potestatis leges condere vel mutare."

dog sagdes at give Loven og Folket kun at samtykke *). I Jydske Lov vil man ikke finde et eneste saadant Sted. Dog vi have ikke nödig at opholde os længere ved disse to Lovsteder; i VI. 17 og V. 6 findes Udtryk, der udentvivl ere afgjörende Beviser. Paa det förste Sted taler Loven om: *vor Konges Brev* (*hauær han æntingh war Konungs bref til ællær andre swa gothæ mæn &c.*); i det sidste Lovsted hedder det, efterat der er fastsat, hvorledes den skal straffes, som spærrer de almindelige Landeveje: "*Æn um andræ wæghæ, skogwægh ællær mællæn toftær thæt wil iæk frestæ til flæræ kommæ wethær*" d. e. End om andre Veje, Skovveje eller den, som gaaer mellem Tofter, derom vil jeg forespörge mig, naar flere komme tilstede **). At nu Kongen i sin egen Lov ligesaa lidt kunde tale om *vor Konges Brev*,

*) See Jydske Lovs Fortale anf. St.

**) Jeg har oversat at *frestæ* ved at forespörge sig, fordi det islandske *at freista* betyder experiri, forsöge, jevnfr. Jhres Glossar. voc. fresta; og saaledes forekommer det i II. 21. Vil man hellere oversætte: "det vil jeg op sætte (at afgjöre) indtil flere komme tilstede" fordi det islandske *fresta* betyder opsætte

som i den fortælle, at han vilde opsætte et Retsspörgsmaals Afgjörelse indtil han fik forespurgt sig hos andre, er let at indsee. Derimod lader det sig vel begribe, at en privat Mand, som samlede de Love og Vedtægter, han fandt for sig, kunde tale saaledes. Det sidste noget dunkle Sted: "derom vil jeg forespörge mig, naar flere komme tilstede", troer jeg bedst at kunne forklare ved at antage, at Samleren ogsaa stundom har nedskrevet Kjendelser og Erklæringer af en eller anden anseet Mand, som, efter den Tids Skik og Brug, da man ikke havde ordentlige Dommere, paa Tinge opfordredes af tvistende Parter til at kjende i deres Trætter. Tænker man sig nu, at der er forekommet en saadan Mand et Tilfælde, som han ved de gjeldende Love og Vedtægter ikke fandt bestemt, kan han vel have givet den Erklæring, at han derom intet vilde afgjöre, förend han hörte flere forstandige og erfarne Tingmænds Mening, og derfor vilde bie til disse kom tilstede; denne Erklæring kan da Samle-

bliver Meningen i Hovedsagen dog den samme. Nogle nyere Haandskrifter læse: *finde* istedetfor *fræstæ*.

ren, der overhovedet ikke har viist stor Skjönsomhed, have optaget ordret i sin Samling, for at vise, at dette Spörgsmaal endnu ikke var afgjort. Skulde der nu end kunne findes en mere passende Forklaring over de sidste Ord i Lovstedet, end den anförte, saa er det dog vist, at Ordene: *thæt wil iæk fræstæ*, som ere aldeles klare, ikke passe i en Konges Lovgivning.

Videre synes Stilen og Tonen, hvori Lovbestemmelserne ere affattede, paa flere Steder baade at röbe en langt höjere Alder end den man tillægger Loven, og tillige en anden Kilde, end en Konges lovgivende Magt. Til Beviis kan tjene fölgende naive Raisonnement, som forekommer i V. 5: "*Hauæ sma börn jorth ok hauæ ikky til fæs ællær kombær swa hungær aar at the gitæ them æy haldæt utæn the sæliæ thærræ jorth . . . . . tha skal man hældær sæliæ jorthæn æn the swæltæ. forthy hwat dughær thæm jorthæn um the dö siæluæ fran? ok tha æræ thærræ frændær næst at köpæ ok thot hwaræn swa sum thingmæn göræ stath a. Æn köpæ æy frændær tha köpæ the thær wiliæ. tha ær thæm æm hemælt sum the köptæ af gamlæ mæn. Æn illæ æræ the frændær jorthæn*

wærth thær thærræ frænbörn wiliæ æy. hiælpæ i slik thyrft." (Have smaa Börn Jord, men ingen Penge, eller der kommer saadan Hungersnöd paa, at de ikke kunne ernære dem, uden de sælge deres Jord . . . . . da skal man heller sælge Jorden, end at de skulde sulte; thi hvad nytter dem deres Jord, dersom de selv döe fra den? i saa Tilfælde ere deres Frænder de nærmeste til at kjöbe den, dog paa de Vilkaar, som Tingmændene bestemme. End kjöbe ikke Frænder den, da maa de kjöbe, som ville, og Kjöbet staaer da ved Magt saa fuldt, som om de havde kjöbt af gamle Mænd. Men lidet ere de Frænder Jorden værd, som ikke i slig Nöd ville hjelpe deres umyndige Frænder!) Ligesaa naivt er det, naar IV. 20 giver Præstens Hest Forret for Andrés til at blive töjret i den fælleds Byvang, af den Grund, "at naar Præsten behöver det til Christendommens Tarv, da er det rettest, at man helst gjör det, hvorved Guds Villie fremmes." I Lovens II. 11 hedder det: "*kirky skal hwærs kristen manz heemhus wæræ*" (Kirken skal være hver christen Mands rette Hjem); og dette anföres som Lovgrunden, hvorfor Kirkefredens Krænkelse skal straffes paa sammeMaade, somHuusfre-

dens; i samme Bogs 19de Cap. fortælles, at Aarsagen, hvorfor der tilstaaes den Mordbrænder, som ikke er greben i Gjerningen, men overbeviist, fordi han ej med Lov (Eedsbeviis) har kunnet godtgjöre sin Uskyld, Dagsrum og Nattefrist til at römme, er den, "at ellers ingen torde vove at lade sin Sag afgjöre ved Lov" (*forthy at ængin thor ællær til loghæ komæ*) *). Naar IV. 11 paalægger den at give

*) Straffen for Mordbrand var nemlig, tvertimod Lovens sædvanlige Grundsætninger, særdeles haard — enten at brændes eller radbrækkes. Da man nu, efter Statsindretningens og Retsplejens daværende Beskaffenhed, ikke havde Tvangsmidler, hvormed man kunde holde den Forbryder tilstede, som ikke var grebet i Gjerningen, (thi kun den, der grebes inflagranti, maatte bindes), saa sögte man ligesom at lokke ham til at underkaste sig Undersögelse ved at give ham en kort Tidsfrist til at undflye, om han maatte blive dömt skyldig; man vilde nemlig hellere, at det skulde være ham muligt at flygte, efterat han var dömt, end at han, af Frygt for den haarde Straf, skulde undvige, förend Sagen blev undersögt, og saaledes gjöre dens Oplysning umulig. At det maatte ansees at være af stor Vigtighed, at faae Mordbrands-

fuld Mandebod, som ved at kjöre paa nogen, bliver Aarsag til hans Död, men derimod kun dicterer en Bod af tre Mark, naar han har Træ paa sit Læs, som ved at slingre foraarsager nogens Död, saa tilföjes der som Grund til denne Forskjel: "at han skal vogte sig for hvad som er foran ham, og derfor har han Tömmen ihænde, men ej kan han passe paa det, som er bag ved ham." *(forthy at han skal thæt warthæ thær foræ hanum ær ok han haldær tömæ til ok æy thæt a bak hanum ær).*

Ogsaa er det mærkeligt, at Parterne stundum indföres talende i denne Lov, see IV. 8, V. 18, 35, hvilket ikke er Tilfældet i vore andre gamle Love, men derimod ikke sjeldent i de ældste nordiske Love, f. Ex. Graagaasen og adskillige af de gamle svenske Love. Det

sager tilfulde oplyste, skjönnes deraf, at det hele Herred skulde bidrage til at erstatte den Skade, som havde sin Oprindelse af Vaadesild. Denne Bestemmelse findes i det mindste i Skaanske Lov XIV. 1-4 cfr. Andr. Sun. lib. XIV, og det er höjst rimeligt, at det samme har fundet Sted i Sjelland, ligesom og Skaan. Lov XIV. 5 indeholder samme Forskrift om den Tid, den dömte Mordbrænder har til at undflye, som Kong Eriks Lov.

förste af de anförte Steder kan staae her som Exempel. Talen er om det Tilfælde, hvor nogen med sin Hest rider paa anden Mands Gjerde, og Hesten derved faaer Skade, saa at den döer; da hedder det: "*Æn wil hin sighæ til' hin annær. at thu görthæ mik thæn skathæ ok thu æltæ hæst a gårth. tha hauær hin æm mykæl ræt at sighæ at waræ æy thin stauær, tha gultdæ iæk æy mit fæ foræ. ok thær bötær hwærkæn thœrræ annær foræ.*" (End vil den ene sige til den anden: du gjorde mig den Skade, at du jog Hesten paa mit Gjerde, da har den anden lige megen Ret at sige: havde din Stavre ikke været, da havde jeg ei mistet mit Qvæg, og da skal ingen af dem böde derfor.)

Endelig fortjener det, förend vi forlade hvad der hörer til Lovens Form, endnu at bemærkes, at der i de forskjellige Materiers Anordning næsten aldeles ikke spores nogen Plan; beslægtede, ja endog de samme Gjenstande afhandles i adspredte Capitler, og ofte i forskjellige Böger; derfor findes der ikke sjelden Gjentagelser og idelige Henviisninger til "hvad som för er sagt" (*swa sum för ær saugh*, eller *swa sum uppæ ær mælt*). Saaledes

fastsætter f. Ex. II. 19 (II. 14, 15) *) Straffen for den, som sætter Ild i Huse, men i III. 1. (II. 30) handles om den, som sætter Ild i Svinesti. Om Drab handles i II. 5-16, 26, 30 (II. 3-11, 22, 25) III. 2-3, 10-11 (II. 31-32, 37-38) og atter i V. 20-30, (III. 26-32) og endelig i VI. 5-8, (III. 46-48), om Saar og Afhug i II. 17, 21, 27 (II. 12, 21, 23), i III. 4-16, 19, (II. 33-42, 45) i V. 9 (III. 15) og atter i VI. 9 (III. 49); om Vindikation i V. 15-19 (III. 21-25), og ligeledes i det 39te Cap. (III. 40); om Lavarv i I. 28 (I. 30) og i V. 31.

*) De i Parentheser satte Tal angive Inddelingen i de ældste og bedste Haandskrifter. Jeg har her troet det nödvendigt ogsaa at anføre denne Inddeling, for at man ikke skulde troe, at Adsplittelsen af de beslægtede Materier, formedelst Ghemens Inddeling af Loven i 6 Böger, *syntes* större end den virkelig er. Naar Ancher (saml. Skrift. I. 578-579) mener, at denne Adsplittelse skulde vise, at de 2 sidste Böger (efter Ghemens Inddeling) vare forfattede senere, end de 4 förste, som Tillæg til disse, saa har han ikke erindret, at Loven i de ældste Haandskrifter kun deles i 5 Böger, og at det allene er i Ghemens Udgave og de nyeste slette Haandskrifter, hvori Inddelingen i 6 Böger forekommer.

(III. 33); om Værgemaal i I. 45-47 (I. 47-48) og i V. 4, 5 (III. 10, 11) o. s. v. En saadan Uorden er vel begribelig i en Lovsamling, som oprindelig var bestemt til privat Brug, men aldeles uforklarlig i en Lovgivning, der, efter Anchers Mening, endog skulde være bestemt til en almindelig Landslov og til at fortrænge en Lov, som Valdemar den 2dens Jydske.

Vi gaae nu over til at undersöge Lovens Indhold. For da at kunne bedömme dens Forskrifters Alder, vil det være hensigtsmæssigt, at sammenligne dem, i nogle vigtige Materier, med de Bestemmelser, som den Jydske Lov indeholder om samme Gjenstande. Ingen anden Lov kan bedre tjene til Sammenligning end denne, som er den eneste af vore udförligere gamle Provinciallove, hvis Alder vi med Bestemthed kunne angive (Aar 1240).

Skulde nu Resultatet af denne Undersögelse blive, at Forskrifterne i Kong Eriks Lov, ifölge deres indvortes Beskaffenhed, maa ansees for ældre end den Jydske Lovs, saa vil det og være uimodsigelig vist, at Kong Eriks Lov er ældre end denne og altsaa ikke fra Erik Menveds Periode. Naar vi da sammenholde begges Lovbud med hinanden, finde vi, at

flere Retsforhold og Lovbestemmelser, hvis Ælde er umiskjendelig, med megen Udförlighed afhandles og foredrages i Kong Eriks Lov, naar de derimod i Jydske Lov *enten*, som tilstrækkelig bekjendte, kun körtelig beröres, *eller* ganske forbigaaes, fordi de allerede vare gaaede af Brug, *eller* endelig findes saaledes modificerede og forandrede, som en senere Tidsalders Fremskridt og Samfundets successive Udvikling til en ordnet Stat maatte fordre. Dette skulle vi nu nærmere oplyse.

Det er allerede ovenfor blevet bemærket, i hvilken Mængde Capitler den Sjellandske Lov afhandler Materien om Manddrab. De der fremsatte Bestemmelser findes fremstillede med en Udförlighed, som i ingen anden af vore ældre Love. Naar man jevnförer hvad der i Jydske Lov II. 22, 24-28 foreskrives om Mandebodens Udredelse med de udförlige Forskrifter om denne Gjenstand i den Sjellandske Lov i III. 10 og 11 og især i V. 20-30, maa man tilstaae, at hiin Lov kun synes at have leveret et Udtog af denne. Fremgangsmaaden med at sværge de saakaldte Trygds- og Jæfnæth-Eder, som skulde aflægges, naar Mandeboden var givet, findes ikke engang med eet Ord be-

rört i Jydske Lov, ja disse Eder paabydes end ikke, hvorimod den Sjellandske Lov V. 24 ikke blot anförer de Formularer, som skulde bruges, men endog udtrykkelig omtaler den gamle Skik, at naar Drabsmanden og den Dræbtes Frænder vare forligte, skulle de give hinanden Hænder og et Kys til Tegn paa Forsoning *). At Jydske Lov ikke omtaler hine Eder maa *enten* have sin Grund deri, at det ansaaes tilstrækkelig bekjendt, hvorledes Forliget skulde indgaaes og stadfæstes, *eller* deri, at saadanne Eder nu ansaaes for overflödige. Den sidste Grund formoder jeg at have været den sande. Den saakaldte *iæfnth eth* (eller *iafnadæeth*) aflagdes af Drabsmanden og hans Slægt, naar de havde givet Böder for det begaaede Drab, og gik ud paa, at *de*, dersom de paa samme Maade vare blevne fornærmede, vilde, saa sandt Gud hjelpe dem, have taget den samme Bod af Fornærmeren og hans Slægt, som de nu selv havde givet. Hensigten med denne Eed synes at have været, at forsikkre sig om, at der hos dem, der havde givet Böder, ikke skulde blive

*) *"thærmæth skulæ the wæræ sattæ ok læggæ hænder samæn oc minnæs."*

noget Nag tilbage, som siden kunde tilskynde dem til at tage Hævn, hvilket saa meget lettere kunde skee, da det blev anseet for en Skam at give Böder *). Naar denne Eed var

*) Naar Anders Sunesen, der i V. 4 omtaler denne Eed under Navn af juramentum æqvalitatis, siger: "Æqvalitatis autem tanto diligentius semper exigitur sacramentum, quod per ip um, læsis lædentibus adæqvatis, auferri videatur contemptus, qui perpessis injuriam ex oppressione solet inferentium suscitari. Pluris enim semper prudentes faciunt integritatem famæ et honoris debiti restitutionem, quam pecuniariam satisfactionem", synes han at ansee denne Eed for et Slags Æresoprejsning for den Dræbtes Slægt. Skulde dette end have været Tilfældet, kan man dog neppe, efter Edens Indhold at dömme, med Sunesen antage, at saadan Æresoprejsning har været nödvendig, fordi Drabsmanden tillige betragtedes som Æreformærmer, men snarere fordi det i de ældste Tider blev anseet for en Skam at tage Böder, og, som det hedte, heller at ville bære sin Frænde i Pengepungen (i siodi béra, see Grettis Saga Cap. 24) end at tage blodig Hævn, jvfr. Müllers Sagabibliothek I. 41. 46 o. fl. St. og Edda II. 160. Naar nu Drabsmanden og hans Frænder eedelig erklærede, at,

blevet aflagt, skulde den Dræbtes Frænder tilsværge Drabsmanden og hans Slægt, at de aldrig nogensinde vilde hævne det Drab, hvorfor de nu havde modtaget Böder (*Trygâeth*). Af saadanne Midler maatte man betjene sig for at forebygge langvarige Familiefejder, i Tider, hvor det mere var Frygt for blodig

de i lige Tilfælde ligeledes vilde have taget Böder, saa kunde det vel ansees som et Slags Æreserklæring til Fordeel for den Dræbtes Slægt, som tog Böder istedetfor Hævn. Men paa den anden Side er det ligeledes vist, at det blev anseet for en Ydmygelse at skulle give Böder (see Niála Saga c. 9, 95 og Sagabibliothek I. 39-40, 104 o. fl. St.) og den af mig ovenfor anförte Grund kan derfor ligesaavel have foranlediget Indförelsen af den ommeldte Eed. Hvilken af disse Grunde, man end antager — maaskee have de begge virket i Forening — saa er det dog vist, at de begge kun passe sig paa Tider, hvor den offentlige Magt ikke endnu kunde sætte tilbörlige Skranker for Privathævnen, og hvad jeg troer at kunne slutte af den Omstændighed, at Kong Eriks Lov udförligen omtaler Jæfnæt Eden, som i Jydske Lov forbigaaes med Tavshed, staaer da ligefuldt fast.

Privathævn end for den offentlige Straffemagt, som omgjerdede den indvortes Sikkerhed med et vist nok kun svagt Hegn. Kun uvilligen og langsomt böjede den fri Nordboe sin Nakke under Statsindretningernes Aag; det varede længe inden han kunne vænne sig til heller at betroe sin Sikkerhed til strænge Straffelove og Regjeringens Omsorg, end til sin egen Arms Styrke og djærve Frænders Bistand, som altid vare rede til at hævne den tilföjede Uret. Efterhaanden som Kongemagten udvidedes, og dens Indflydelse paa Statens indvortes Forholde blev större, især ved Hjelp af Gejstlighedens og Aristocraternes voxende Vælde, maatte nödvendigen Privathævnen indskrænkes, og en naturlig Fölge deraf synes at være, at de ovennævnte Eder med Tiden maatte ansees unödvendige. Da vi nu, som siden nærmere skal vises, finde, at den Sjellandske Lov endnu paa mange Steder tilsteder Privathævnen, den Jydske Lov derimod aldeles forbyder den, saa kan det vel med Rimelighed antages, at Aarsagén, hvorfor Jydske Lov ikke omtaler hine Eder, er, fordi at disse i ældre Tider nödvendige Midler mod Privathævnens farlige Fölger nu vare overflödige. Denne

Formodning bestyrkes derved, at Magnus Lagabæter, der fulgte Valdemar den 2dens Fodspor i at bestemme, at Manddraberen allene, uden Bidrag af hans Frænder, skulde udrede Mandeboden *), udtrykkelig afskaffede de ogsaa i Norge brugelige Jæfneteder, (Guleth. Lov Manhelgebalk 26 Cap.) **), som i den gamle Biarköret Cap. 23 ***) findes paabudne.

*) See Gulethingsloven Manhelgeb. c. 12 jvfr. Paus's Anmærkning ved Hagen Adelsteens Gulethingslov S. 198.

**) I Udgaven af denne Lov er indlöbet den Fejl, at Capitlets Overskrift: *um iafnadar eids* oversættes ved: om brugelige Eder (de juramentis consvetis). Udentvivl er det og urigtigt, naar de Ord: at *þat se meir med ofkappi oc óhófi gert* — oversættes paa dansk: "at det mere er gjort af Hidsighed og Fremfusenhed," og paa Latin: quod illa vi magis & insolentia nitantur; det burde vel hedde: at det mere er gjort af Overmod og til Umaadelighed (eller til Overflod) end o. s. v.

***) Hos Paus II. S. 241-242. Denne Lov antog Erichsen for at være givet under Kongerne Eystein og Sigurd Jorsalafar, altsaa mellem Aarene 1103-1130. (see Holbergs Danske Stat S. 489); Magni Lagabæters Gulethingslov er derimod givet 1274.

Ogsaa den saakaldte Trygdeed maa antages afskaffet ved det anförte Capitel i Gulethingsloven, endskjöndt kun *iafnadr eidr* udtrykkelig nævnes; thi det hedder strax efter, "at Kongen vil, at allene de Eder fremdeles skulle finde Sted, som Lovbogen byder; men det er Benægtelses- og Sigtelses-Eder i de Sager, hvortil ingen lovlige Vidner haves;" at Trygdeden har været i Brug i Norge, er udenfor al Tvivl *). Antager man saaledes, at de titomtalte Eder tilhöre en ældre Periode, end den, hvori Jydske Lov blev givet, saa fölger deraf, at ogsaa Kong Eriks Sjellandske Lov er ældre, end den Jydske. Herimod er det ingen Indvending, at ogsaa Anders Sunesen omtaler disse Eder; thi han skrev en rum Tid förend Jydske Lov blev forfattet, og det lader sig af de anförte Grunde vel begribe, hvorfor Valdemar den 2den har fundet det unödvendigt i sin ny Lovgivning at optage en

*) See det ved Hagen Adelsteens Gulethings Lov hos Paus S. 255 af Graagaasen anförte Trygdamal, jvfr. Hagen Hagensens Frostethingslov S. 60-61. Trygdeden forekommer allerede i de gamle Longobardiske Love, see Corpus Legum Germ. antiq. ed. Georgisch Pag. 964, CXLIII.

gammel Skik, som endnu paa Anders Sunesens Tid var i Brug *). Den saakaldte gamle Sjellandske Lov omtaler ikke disse Eder, og det vil siden med flere Grunde blive godtgjort, at denne Lov er yngre end Kong Eriks.

Jeg har allerede ovenfor antydet, at der i Kong Eriks Lov findes hyppige Spor af Privathævnens Tilladelighed, men ikke i Jydske Lov. Da man nu ikke kan tvivle om, at en Lov, der jevnlig tilsteder den Fornærmede paa egen Haand at tage sig til rette, og paa den anden Side indskrænker Kongens Ret til at forfölge Forbrydelser inden meget snevre Grændser, jo maa være ældre, end den, hvor aldeles modsatte Synsmaader vidne om, at Selvtægt efterhaanden har maattet vige for en bedre ordnet og grundfæstet Retsforfatning, saa ville vi, ved at bevise Kong Eriks Lovs Afvigelser fra Jydske Lov i denne Henseende, tillige havde fört et nyt Beviis for den förstes

*) Af Skaanske Lov V. 29, 30-31, hvor denne Gjenstand afhandles, sees, at Jafnadæ Eed ogsaa skulde aflægges, naar man gav Böder for Saar og Slag, men ikke Trygdeed.

större Ælde. Lovens VI. 8 indskærper udtrykkelig, at i de Sager, i hvilke der tilkom Kongen Andeel i Böderne, maatte dog Kongens Ombudsmand intet Sögsmaal anlægge, for at erholde Böder, naar den Fornærmede taug stille, med mindre denne var saa mægtig (*rikær*), at han ej vilde forfölge Sagen, men hellere *hævne sig*; og det fölgende Capitel siger, at Kongens Ombudsmand ikke kunde tvinge den Saarede til at forfölge sin Sag, naar han ikke vilde tage imod Böder, men *hævne* sig. Kongens Ombudsmand var i Almindelighed uberettiget til at forfölge Kongens Ret til Böder i de Tilfælde, hvor saadanne tilkom ham, förend den Fornærmede havde klaget, med mindre denne enten selv vilde hævne sig, eller han var for svag (*usæl*) til enten at hævne sig eller til at anlægge Sag, eller han var fraværende, saa at han ej kunde udföre den (see de anförte Cap. og VI. 12), og endda udfordredes i saadanne Tilfælde, at det var vitterligt i Herredet, at Forbrydelsen var begaaet. Af II. 32 og VI. 8 lærer man endvidere, at Kongens Ret til Böder var indskrænket til de grovere Forbrydelser, nemlig Drabssager og fyrgetyve Marks Sager; i de sidste Slags Sager kunde

han ogsaa fordre 3 Mark hos Deeltagerne i slige Forbrydelser. I det at II. 32 tillægger Kongen Ret til 40 Marks Böder i alle de Tilfælde, hvor den Fornærmede havde saadan Ret, tilföjer den endnu fölgende mærkelige Ord: "dog saaledes, at Kongen först hjelper Bonden til at faae sin Ret, fordi det er mod ham Forurettelsen er begaaet, og siden skal Kongen have sine 40 Mark."

Ganske anderledes forholder det sig i Jydske Lov; der læser man for förste Gang i vore gamle Love den Regel fremsat: at man skal dele sig til Rette og ikke tage sig selv Ret (II. 73); der hedder det: at Bonden maa ikke selv hænge sin Tyv, fordi han gjör det af Hævn, og skjöndt han er forurettet, maa han dog ikke selv skaffe sig Ret (*tho æy wæræ sin æghæn rættær* II. 88 *); der finde vi ikke saa-

*) Naar Jydske Lov II. 12 viser, at Sandemændene skulde sværge den til Bod (og derved tillige tildömme ham sin Fred) som havde dræbt nogen for at *hævne* Saar eller Hug, saa stemmer det just ikke meget vel med de anförte Regler; men man maa derved erindre sig, deels at Drabsmanden dog skulde give Böder, deels at en saadan enkelt Lev-

danne ombyggelige Forskrifter, som i den Sjellandske Lov, der sætte snevre Grændse for Kongens Ret til at oppebære Böder og forfölge Forbrydelser; tvertimod kan Kongen sætte Sögsmaal i Kraft, som ellers véd Sagsögerens Forsömmelse var tabt (II. 9, 10) og Aristocratiet har allerede gjort et saa mægtigt Skridt fremad, at Kongens Mænd kunne oppebære 3 Marks Böder hos deres Undergivne (*brytir*) II. 77.

Förend vi forlade denne Gjenstand, maa jeg endnu anföre et mærkeligt herhen hörende Exempel af den Sjellandske Lov. Det er 2den Bogs 1-4 Cap. Her tillades det Manden, som griber sin Ægtefælle i Hoer, ikke blot som i Jydske Lov III. 37 og Skaanske Lov XIII. 1, 2, at dræbe Hoerkarlen, men tillige, som i de gamle Longobardiske Love *), hans utro

ning af den ældre Retsforfatning ikke kan sættes ved Siden ved hine almindelige Bestemmelser i den Sjellandske Lov, der paa det bestemteste ere i Modsigelse med de anförte Regler i Jydske Lov.

*) Corpus Legum German. antiqv. ed. Georgisch Pag. 985.

Hustru *); dræber han ikke Hoerkarlen, da kan han selv bestemme, hvor store Böder han vil have og "hverken Kongen eller nogen Landslov (*ængæn landz ræt*) skal tvinge ham;" heller ikke denne Bestemmelse findes i Jydske Lov og ligesaalidt den Tilladelse, som Kong Eriks Lov giver Manden, "som tröster sig til at leve foruden Kone", til at "udjage hende af hans Gaard i blotte Særk og Skjört, uden at maatte medtage en Penning af hvad hun ejer;" men hvem gjenkjender ikke her den ældgamle Skik, som allerede Tacitus beskriver i hans Germania? **)

*) Tilladelsen gives ikke udtrykkelig til at dræbe Konen, men ligger indirecte deri, at Loven efterat have talt om Hoerkarlens Drab, tilföjer: *Æn konbær swa at frughæn gar til lifs* &c. (End skeer det, at Konen beholder Livet). I den saakaldte gamle Sjellandske Lov II. 27 er det sagt med tydelige Ord: *dræpær mannæn horkarlæn ællær horkonæ mæth hanum.*

**) Cap. 19. Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum pœna parentibus et maritis permissa. Accisis crinibus, *nudatam* coram propinqvis *expellit domo maritus.*

Ligesom Nordboens Lyst til Frihed og Uafhængighed var Aarsag i, at han först langt om længe gav Slip paa Privathævnen, og vanskelig vilde finde sig i at överlade sin Rets Hævdelse i Statens Hænder; naar han fandt sig haardt krænket, saaledes maatte den ogsaa medföre, at han ansaae ethvert Tvangsmiddel i Statens Haand til Retssikkerhedens Opretholdelse for en Indskrænkning i den naturlige Frihed og hans lovlige Ret. Derfor kan man vel antage som en Regel, at jo færre og jo mindre kraftige Tvangsmidler en nordisk Lov tilsteder mod Lovens Overtræder, jo ældre er den. Allene de haardeStraffe, hvormed saadanne Forbrydelser straffedes, som forudsatte Nedrighed, Lumskhed og Fejghed hos Gjerningsmanden, og som derfor i Nordboens Öjne vare Gjenstand for Afsky, gjöre en Undtagelse herfra. Andre Misgjerninger afsonedes sædvanligen med Böder, og de eneste Tvangsmidler, man brugte mod den, som ej godvilligen vilde udrede dem, var Nam og Fredsforbrydelse eller, som det ogsaa kaldtes, Tabet af *manhælg*. Den Executionsmaade, som kaldes Nam, og som ogsaa brugtes mod den, der ej vilde give Skadeserstatning, eller efterkomme andre civile

Forpligtelser, var endog i Jydske Lov forbundet med mange Indskrænkninger; det var ikke Övrigheden, der foretog Executionen, men Sagsögeren selv, og han maatte da kun tage Nam hemmelig, ej aabenbart, og ikkun uden for den Domfældtes Gaardsled, Jydske Lov II. 59. De samme Bestemmelser finde vi, kun noget udförligere, i Kong Eriks Lov V. 22 *), og heraf lader sig altsaa endnu intet slutte. Derimod er den ovennævnte Regel fuldkommen anvendelig ihenseende til det andet nævnte Tvangsmiddel: Tabet af Fred eller *manhælg;* thi dette var i sine Virkninger langt svagere efter Kong Eriks Lov, end efter den Jydske, og de med dette Middels Anvendelse ifölge hiin Lov forbundne Indskrænkninger röbe tydelig en höj Alderdom. Jydske Lovs III. 28 viser, at dersom den, som havde faaet Fredlöshedsdom over nogen, dræbte ham, blev han for saadant Drab ikke fredlös, og dersom han saarede ham, skulde han ikke give Böder; derimod tillader den Sjellandske Lov III. 28 kun Sagsögeren og de, som ere i hans Fölge

*) Den Deel af Capitlet, som handler herom, mangler i Ghemens Udgave.

ustraffet at slaae og saare den Fredlöse, men forbyder udtrykkelig at dræbe ham, eller mishandle ham saaledes, at han bliver Kröbling; videre tilföjer Loven den Indskrænkning, at Sagsögeren ikke maa forfölge den Fredlöse udenfor det Herred, hvori hans Fred blev ham fradömt, med mindre han ogsaa faaer ham dömt fredlös paa Landstinget; heller ikke maatte Sagsögeren slaae eller saare ham paa Tinge, eller saa nær ved Tinget, at man kunde see det fra Tingstedet, og ej i Kirke eller paa Kirkegaard, eller paa Torv, eller paa hans egen Grund, eller i hans Hjem og Herberg, eller naar han var i Ledingsfærd; blev den Fredlöse beskadiget af nogen anden end af Sagsögeren og hans Ledsagere, kunde han derfor fordre fulde Böder, naar han havde faaet sin Fred igjen. Endelig forbyder Lovens IV. 3 at dömme fattig Mand fredlös for Gjeld eller Böder, naar han tilbyder at gjöre alt hvad han formaaer; "thi", hedder det, "naar han gjör alt det, han har Evne til, maa man ej fordre mere."

Et ikke mindre talende Beviis for Kong Eriks Lovs Alder indeholdes i dens Bestemmelser om Vindikationsretten og de med den

beslægtede Materier, sammenlignede med Jydske Lovs om samme Gjenstand. Jeg har paa et andet Sted viist *), hvorledes de udförlige Forskrifter, som derom findes i Kong Eriks Sjellandske Lov V. 15-19 og 39 Cap, udbrede Lys over de dunkle Udtryk i Jydske Lov II, 94 *man ma æy skiuthæ længær æn til thrithi man* o. s. v.; de Oplysninger, den Sjellandske Lov her yder, ere ikke saadanne, at man med mindste Föje kunde paastaae, at det var en yngre Lov, som commenterede over den ældre, men de bære meget mere umiskjendelige Spor af en höjere Ælde. De Forskrifter nemlig, som den sjellandske Lov indeholder, ere i mange Punkter aldeles overeensstemmende med de ældste angelsachsiske og svenske Love, men just i saadanne indeholder Jydske Lov Afvigelser, der allene kunne forklares af de Forandringer, som Retstilstanden i en senere Tidsalder var undergaaet.

Saaledes er det meget mærkeligt, at den Befaling i Kong Eriks Lov, der ogsaa forekom-

*) I mine Bemærkninger over de gamle danske Loves Bestemmelser om Vindikationsretten, Kbhvn. 1819.

mer i de anförte fremmede gamle Love, at der ved Kjöb og Salg af saadanne Ting, som havde særligt Mærke, foruden Vidner ogsaa skulde være en saakaldet *Win* tilstede, der maatte indestaae Kjöberen for Sælgerens lovlige Adkomst og erstatte ham Skaden, dersom det Kjöbte blev ham fravindiceret, — i Jydske Lov findes saaledes forandret, at den vel foreskriver, at en *Win* skal være tilstede ved Kjöbet, men ikke paalægger ham den ovennævnte Forpligtelse; tvertimod viser den, ved at sige: "at *win* er det *Vidne*, som var tilstede ved Kjöbet, og Vidne er ikke mindre end to Mænd", at den ligesom har sammensmeltet *Win* og Vidne med hinanden, og, skjöndt den har beholdt Navnet *win*, dog virkelig indskrænket sig til at fordre allene Vidners Tilstedeværelse ved Kjöbet. Grunden til denne Forandring kan udentvivl allene söges deri, at, efterhaanden som Handel og Vandel tiltog, blev det mere og mere vanskeligt ved ethvert Salg at skaffe nogen tilveje, som vilde paatage sig de byrdefulde Forpligtelser, der paalaae den saakaldte *win;* tilsidst saae Lovgiveren sig nödsaget til at give Slip paa en Lovbestemmelse, som i den ældre Lovgivning havde til

Hensigt at böde paa de Ulejligheder, som Vindikationsrettens Strænghed medförte, men hvilke ved et saadant Middel ikkun lode sig hæve i en Tidsalder, hvor Fornödenhederne vare faa, og som en Fölge deraf Afhændelser ikke hyppige. Under forandrede Forhold var dette Middel uanvendeligt. At denne Grund er den rigtige, bestyrkes derved, at vi ogsaa andensteds finde den samme Forandring at være foregaaet; saaledes befaler den gamle Slesv. Stadsret Art. 23, at en fidejussor (d. e. win, jvfr. A. Sun. VII. 5) skulde være tilstede ved Kjöb og Salg, derimod paabyder den Flensborgske Stadsret, som er yngre, kun to Vidner. En udförligere Udvikling af det her Anförte findes i mine Bemærkninger over de gamle danske Loves Bestemmelser om Vindikationsretten. Kjöbenhavn 1819.

Sammenholder man adskillige Bestemmelser i Kong Eriks Sjellandske Lov, henhörende til Materien om Beviis, med Jydske Lovs Forskrifter desangaaende, vil man ligeledes erkjende de sidste for yngre. Naar man i den Sjellandske hyppigen finder, at den Sigtede, ligesom efter Skaanske Lov, skal före Beviset til sin Frifindelse snart med 23 Medeedsmænd

(to Tylter), snart med 35 (tre Tylter), alt i Forhold til Sagens Vigtighed, saa indeholder Jydske Lov, paa den anden Side, ikke et eneste Exempel paa et saa stort Antal af Medeedsmænd, men paabyder allevegne kun 11 (simpel Tyltereed; Partens Eed selv tolvte). Den rimeligsteGrund til denne Forandring synes mig at være den, at de forandrede Tidsomstændigheder ikke længere tillode Lovgiveren at fordre et saa stort Antal Medeedsmænd. I de ældste Tider var det, som bekjendt, Nordboens vigtigste Beskjæftigelse, naar han ikke var i Leding eller paa Vikingstog, at besöge Tingene, hvor han ikke blot deeltog i de offentlige Anliggenders Forhandling og sögte at afgjöre sine egne Retstrætter, men ogsaa kraftigen med Raad og Daad bistod Venner og Frænder i deres; i saadanne Tider kunde det ikke være vanskeligt för den, hvis Dannished jövrigt var bekjendt, at skaffe sig et betydeligt Antal Medeedsmænd. Men efterhaanden fik det borgerlige Liv en anden Skikkelse: som Folkemængden voxte og Fornödenhederne tiltoge, maatte ogsaa Beskjæftigelserne blive flere; men deres nærmeste Formaal indskrænkede sig mere og mere til Omsorg for egen Velfærd og

Livsnydelse; den offentlige Sands (public spirit) begyndte at slöves hos Massen af Nationen, og Interessen for Andres Anliggender tabte sig, jo mere Enhver fandt sig nödsaget til at tænke paa sit Eget. Under saadanne Omstændigheder maatte det være vanskeligt at bringe mange Medeedsmænd tilveje, og man indseer derfor, hvorledes Lovgiveren blev nödt til at lade sig nöje med et ringere Antal end de ældre Love havde fordret *). Af det Anförte er det maaskee og begribeligt, hvorfor vore Gildeskraaer, endog under Straf af Böder, forpligte Gildebrödrene til at være hinandens Medeedsmænd **). At iövrigt den ovenfor antydede Forandring virkelig var begyndt at indtræde paa den Tid, da Jydske Lov blev givet, vil man udentvivl uden Vanskelighed indrömme, naar man blot erindrer sig den vigtige

*) Jvfr. min Dissertat. de usu juramenti Sect. II. 141-142 (dansk Oversættelse i Nyt jur. Arch. XXII. 3) hvor jeg har viist, hvorledes efter Jydske Lov Sandemænd skulde dömme i endeel af de Sager, som efter den Sjellandske Lov afgjordes ved to og tre Tylters Eed.

) See de i Anchers Skrift. III. 185 Not. * anförte Steder af Gildeskraaerne.

Indflydelse, som Lehnsvæsenet, der under Valdemarerne havde naaet sin fulde Udvikling, maatte have paa alle Forhold i Samfundet. Jeg vil kun tilföje, at det ogsaa i ovennævnte Henseende er mærkeligt, at Jydske Lov ved de saakaldte Sandemænd gav det förste Exempel paa Dommere, der havde en vedvarende af Kongen overdraget Jurisdiktion, og tillige fik et Slags Lön (Hesteleje) for deres Forretninger *); ingen af Delene var Tilfældet med de sjellandske Nævninger; thi det ansaaes i de ældre Tider ikke for en Byrde, at beklæde Dommersædet, men for et hæderligt Kald, som allene lönnedes med Ære og Anseelse, og den dömmende Myndighed grundede sig ikke paa nogen Kongelig Sanction, men allene paa Parternes Valg; man behövede da ingen lönnede Dommere, ligesaalidt som stadige Dommerembeder vare fornödne paa en Tid, da Kundskab om Lov og Ret endnu var almindelig udbredt og levende hos Folket. Det bör herved endnu erindres, at Nævninger efter Jydske Lov II. 51, ikke saaledes som efter den Siellandske Lov udvalgtes af Parterne (egent-

*) Jvfr. Anchers saml. Skrift. II. 824 ff.

lig Sagsögeren) i hver enkelt Sag, men at de for et heelt Aar valgtes af alle Bönder i Herredet til at paadömme de i den Tid forekommende Sager, som hörte under Nævningers Paakjendelse; derfor sætter Jydske Lov II. 51, 52 og 82 Straf for dem, naar de ikke vilde sværge i Sagen; den Sjellandske Lov har derimod ingen saadan Bestemmelse: rimeligviis ansaae man Valget for at være saa ærefuldt, at man ikke har tænkt sig Afslag som muligt. Jydske Lov vidner derimod ved hiint Straffebud om en Tid, da Synsmaaden havde forandret sig. Endelig troer jeg at finde min Mening om Grunden til det i Jydske Lov nedsatte Antal af Medeedsmænd, og derved tillige min Paastand om den Sjellandske Lovs Ælde, bestyrket ved Jydske Lovs I. 38, sammenholdt med Kong Eriks Sjellandske Lov III. 22 og 23; naar nemlig den sidste Lov siger, at Ting aldrig maa holdes af færre end tolv Mænd, ja i nogle Tilfælde endog fordrer fire og tyve Mænd til at udgjöre et lovligt Ting; men Jydske Lov derimod anseer Tinget for fuldstændigt, naar kun syv Mænd ere tilstede: saa synes denne Forskjel at vise, at Tingene ikke længere bleve saa hyppigen besögte, da Jydske

Lov blev givet, som da hiin Sjellandske Lovsamling nedskreves.

Fremdeles er det ihenseende til Materien om Beviis mærkeligt, at Eriks Sjellandske Lov III. 25 og 26 omtaler Jernbyrd som Beviismaade *), hvilken derimod aldeles ikke forekommer i Jydske Lov, da denne Beviismaade ved den bekjendte Forordning af Kong Valdemar den Anden, som rimeligviis er udkommet i Aaret 1215 eller kort derefter **), allerede var blevet afskaffet i Skaane, hvor den synes at have holdt sig længere end i de övrige danske Provindser ***). Nu er det vel saa, at den

*) See Dissert. de usu juram. Sect. I. 37-39 Not. (dansk Oversættelse i Nyt Juridisk Archiv, XIV. 32-33 Not.) hvor jeg troer at have godtgjort, at Ancher fejler, naar han mener, at Læsemaaden i III. 25: *bluthæ iarn* er urigtig; Ordet iarn findes, som der er bemærket, ikke blot paa *eet* Sted i Kong Eriks Lov, som Ancher paastaaer, men paa *sex* Steder i de to anförte Capitler, og alle gamle Haandskrifter stemme deri overeens.

**) Jvfr. Anchers saml. Skrift. I. 440 fl.

***) At Jernbyrd længe för var gaaet af Brug i Sjelland, viser den Sjellandske Kirkeret sammenholdt med den Skaanske, da der i hiin.

Sjellandske Lov ikke indeholder nogen almindelig Regel om Jernbyrd som Beviis i alle eller visse Slags Sager, men omtaler det kun lejlighedsviis, som et Beviismiddel, hvorved den Sigtede kunde godtgjöre, at han ikke lovligen var stævnet, og man kunde altsaa med Föje indvende, at deraf dog ikke kan sluttes, at Loven var skrevet paa en Tid, hvor Jernbyrd udgjorde et af de vigtigste Beviismidler; dette vil jeg heller ingenlunde paastaae, meget mere troer jeg, at hine to Capitler, hvori Jernbyrd nævnes ere endeel ældre end de fleste andre i Loven; men saa meget mener jeg at være klart, at Kong Erik Menved ikke i sin Lovbog kunde have indfört en saadan forældet Bestemmelse, som derimod vel passer sig i en Privatsamling, hvor vi oftere finde gamle og ny Lovforskrifter ved Siden af hinanden.

Det vilde være for vidtlöftigt udförligen at fortsætte Sammenligningen mellem Kong Eriks Sjellandske og den Jydske Lov; jeg vil

som er taget af denne, allevegne er paabudet Beviis ved Nævinger i de Tilfælde, hvor den Skaanske har Jernbyrd, jvfr. Anchers Skr. I. 145.

derfor indskrænke mig til kortelig at angive nogle flere Sammenligningspunkter, der, som jeg haaber, for den kyndige Læser ville blive lige saamange Beviisgrunde for min Paastand. Ancher *) har allerede fundet det mærkeligt, at den Jydske Lov viser langt större Gunst mod de saakaldte *Sjelegaver* end Kong Eriks Sjellandske Lov; men skulde dette ikke netop vidne om, at denne sidste Lov er givet paa den Tid, da Gejstlighedens og den canoniske Rets Indflydelse endnu ikke var saa stor, som dengang Jydske Lov blev forfattet? denne Formodning vinder ny Styrke, naar man seer, hvorledes Jydske Lov I. 44 har laant sine Bestemmelser om Kirkens Hævd og Hævd af Kirkegods af den canoniske Ret **) — Lovbud, hvoraf intet Spor findes i Kong Eriks

*) Saml. jur. Skrift. II. 407, jvfr. I. 572.

**) c. 8. X. de præscript. jvfr. L. 23. C. de SS. ecclesiis, c. 8 C. 16 qu. 3 og c. 3. X. de præscript. Ogsaa endeel af Jydske Lovs Fortale, fra Ordene *forthy scal logh, göres* &c. til *ængi man scal dömæ gen then logh* er laant af den canoniske Ret; Decret. Grat. Can. 11. 2. Dist. IV. P. 1., en Bemærkning, som jeg skyldet Hr. Professor Dr. Falcks venskabelige Meddelelse.

Lov *). — Naar Jydske Lovs I. 13. siger, at Sönnen ikke har Lod i Faderens Bo, saalænge Fader og Moder lever, og det 14de Cap. tilföjer, at Fader ikke har nödig at give sit Barn noget, medens han og Moder leve, saa viser tvertimod Eriks Sjellandske Lov I. 7, at Faderen skulde skifte Lösöre og Kjöbejord med sine Sönner, naar de vilde forlade ham for at gifte sig; hvilken af disse modsatte Bestemmelser skulde vel være den ældste? vist nok den sidste, da den bedst stemmer overeens med den ældste Organisation af Familiefælledsskabet **). At

*) At der i hine Jydske Lovs Forskrifter findes det förste Spor til egentlig Hævd, i vore ældre Love, har jeg paa et andet Sted bemærket, Dissert. de usu juram. Sect. II. 104-107, Not. (d. Oversættelse i Nyt jur. Arch. XXI. 203-205) hvor jeg iövrigt, ifölge Anmærkn. til Anchers Saml. Skrifter II. 340, har antaget den romerske Ret (Nov. 111. Cap. 1 og Nov. 131 Cap. 6) for Kilden til Jydske Lov I. 44; rigtigere er det udentvivl, med Hensyn til den Tids Lovkundskab, at ansee den canoniske Ret for den *nærmeste* Kilde.

**) Naar Ancher (saml. Skrifter II. 497) anseer det for at have været en gammel Skik, at Faderen gjorde sit Barn en Gave, naar det skiltes fra

Kong Eriks Lov I. 15 först lader Kongen arve, naar aldeles ingen Slægtninge ere til, men Jydske Lov I. 23 derimod, naar ingen Arving er til inden syvende Mand, er ogsaa mærkeligt; er endog den i Jydske Lov fastsatte Grændse for Slægtninges Arveret intet afgjörende Beviis paa den romerske Rets Indflydelse *), som er Kong Eriks Lov fremmed, saa vidner den dog om en Udvidelse af Kongens Rettigheder, og jo længere vi gaae tilbage i Tiden, jo snevrere Grændser finde vi satte for Kongemagten. Ogsaa Skaan. L. II. 6 erkjender Slægtninges Arveret i uendelige Grader og det var först Arvebogen

ham, og at dette har givet Börnene Anledning til at paastaae det som en Rettighed, hvilket Jydske Lov ved den ovenfor anförte Bestemmelse, (hvormed Skaanske Lov I. 17, er overeensstemmende) skulde have sögt at forebygge, saa har han overseet, at Eriks Sjellandske Lov I. 7, ligesom og Valdemars Sjell. Lov. I. 1 Cap. §. 1, udtrykkelig hjemler Börnene Ret til at fordre Skifte, naar de ville forlade Faderen. Jvfr. ievrigt om Familiefælledsskabets Natur, Schlegels Anmærkning til Ancher II. 350-352.

*) See Recensionen af Falcks Udgave af Jydske Lov i Litteraturtidenden for 1819 S. 629.

c. 58, der ligesom Jydske Lov, berövede Slægtninge Arveret, som i Sidelinien vare længere ude beslægtede med den Afdöde end i 7de Grad. — Naar Kong Eriks Sjell. Lov II. 20 viser, at der til Hærværk udfordres, at man över Vold i Forening i det mindste med fem bevæbnede Mænd, men derimod Jydske Lov II. 30 og fölgende Capitler forudsætter, at en eneste Mand kan öve Hærværk, saa er udentvivl hiint Begreb ældre, fordi det bedst stemmer med Ordets Etymologi og de beslægtede germaniske Loves Forskrifter *). Endelig fortjener det at bemærkes, at Mandeboden var större efter Jydske Lov, end efter Kong Eriks; efter Jydske Lov II. 9 og III. 21 var den nemlig 3de 18 Mark Penge d. e. 54 Mark, efter Eriks Sjell. Lov III. 10. derimod 15 Mark Sölv, som kun udgjör 45 Mark Penge, naar man, efter det Forhold, som denne Lov i Reglen fölger, regner 3 Mark Penge paa een Mark Sölv **). Aarsa-

*) Jvfr. Anchers saml. Skrift. II. 756-757 og I. 280 ff.

**) Jvfr. min Diss. de usu juramenti &c. Sect. II. 63-64 (dansk Oversættelse i Nyt Juridisk Archiv XXI. 166 ff.)

gen til denne Mandebodens Forhöjelse i Jydske Lov troer jeg maa söges i Pengenes efterhaanden formindskede Værdi; jo mere deres Værdi tabte sig, deels fordi deres Mængde tiltog, deels fordi de bleve udmyntede til ringere Gehalt, jo flere maatte der udfordres til at udgjöre en bestemt Værdi i Sölv, og omvendt færre i ældre Tider, hvor Pengene vare sjeldnere og tillige indvortes bedre *). Ligesom vi derfor finde Mandeboden höjere ansat i Penge i Jydske Lov end i Kong Eriks Sjellandske Lov, saaledes see vi paa den anden Side, at den paa Knud den Stores Tid udgjorde et ringere Belöb i Penge (nemlig 40 Mark Penge) **)

*) Jvfr. det anf. Skrift S. 61 ff. Herved kan endnu bemærkes, at ogsaa Mandeboden paa Island efterhaanden forögedes, see Afhandlingen de centenario argenti, bag efter Kristni Saga S. 173 174.

**) Det er Saxo lib. X. p. 200 (ed. Stephan.), som her er Hjemmelsmanden: "Rex (Canutus) culpam ære redimi debere constituit. *Cumque alias homicidiorum crimen quadragenis nummi talentis expiari soleret*, ipse sibi trecenta ac sexaginta mulctæ nomine numeranda descripsit." Synderligt er det, hvorledes dette Sted, saavel i de ældre som nyere Oversættelser af Saxo,

end dengang hiin Sjellandske Lovsamling blev forfattet.

er blevet misforstaaet; man har nemlig oversat *quadragena nummi talenta* ved 40 Mark *Sölv*, uagtet det dog er iöjnefaldende, at Saxo ved nummi ikke kan have forstaaet andet end *Penge*, og altsaa ved Ordet talenta maa have oversat vort gamle danske *Mark*; Saxos talentum nummi kan umulig være andet end Anders Sunesens marca nummorum (V, 25.), Mark Penge i Modsætning til Mark Sölv. Kof. Ancher har i saml. Skrift. I. 54 fulgt de trykte Oversættelser, men at Suhm har været af en anden Mening, slutter jeg ikke blot deraf, at han i Danm. Hist. III. 720 taler slet hen om 40 og 560 Marks Böder, uden at tillægge, at det var Mark Sölv, men især fordi han i Noten a) siger: "Saxo kalder Mark ved denne Lejlighed Talenta." — Ogsaa er det udentvivl urigtigt, naar Oversætterne forstaae de fölgende Ord hos Saxo: "Huic summæ novem talenta auri doni nomine adjecit *eandemque mulctæ speciem* consimilis culpæ reis lege perenniter irrogavit" som om Kongen havde kundgjort den Lov, at man i Fremtiden stedse skulde give saameget i Mandebod som han selv havde givet (ni Gange mere end den hidtil sædvanlige Bod foruden 9 Mark Guld i Görsum), hvilket ganske strider mod Lovenes Vidnesbyrd; Ordene:

Vi kunde her have standset med Sammenligningen mellem Jydske Lov og Eriks Sjellandske Lov, dersom ikke en Yttring af Ancher *), "at Forfatteren af den Sjellandske Lov *undertiden fölger den Jydske Lov*", nödte os til at undersöge, om denne Paastand virkelig er grundet, og til saaledes endnu noget længere at dvæle ved Sammenligningen mellem begge Love. Kunde det virkelig bevises, at Jydske Lov havde været Grundlaget for nogensomhelst Bestemmelse i Kong Eriks Lov, vilde der endnu kun være lidet udrettet ved vor foregaaende Beviisförelse, hvorved det er godtgjort, at denne Lov indeholder en Mængde Bestemmelser, der upaatvivlelig ere af ældre Oprindelse end de tilsvarende i Jydske Lov. Men undersöge vi nöjere Grundene for Anchers

eandemque mulctæ speciem &c. forklares naturligst om det umiddelbar foran omtalte Tillæg til Boden (Görsum), saa at Meningen bliver, at Kongen befalede, at man foruden Mandebod ogsaa a'tid tillige skulde give noget i Görsum, dog just ikke saameget som Kongen gav, (derfor staaer der eandem *mulctæ speciem* ikke: eandem mulctam.)

*) Saml. jur. Skrift. I. 560.

Paastand, vil det udentvivl blive klart, at de ere aldeles utilstrækkelige. Han paaberaaber sig först Overeensstemmelsen i den Sjellandske Lovs Forskrifter om Mölle (IV. 36, 37) med Jydske Lovs I. 57.

At nu her er nogen Lighed, vil jeg ingenlunde nægte, men at den ikke er af den Beskaffenhed, at man med nogen Föje kan ansee den Sjellandske Lovs Bestemmelser for at være laante af den Jydske, derom vil Enhver, der gjennemlæser de citerede Capitler, letteligt overbevise sig. Dernæst henviser han til Bestemmelserne om Slegfredbörn og den saakaldte Barnemynd. Hvad nu for det förste Slegfredbörn angaaer, da antager han *), at Eriks Sjellandske Lov I. 16, ihenseende til Forskrifterne om deres Legitimation ved Tinglysning, er overeensstemmende med Jydske Lov I. 21, men afviger fra Skaanske Lov III. 16-20 og Valdemars Sjellandske Lov II. 44. Denne Paastand er neppe vel grundet. Naar Ancher især stötter sig derpaa, at Virkningen af Lysning i Kuld og Kjön efter Jydske Lov er den samme, som af Lysning til ful Frænsumæ efter

*) Saml. Skrift. II. 211-219.

Eriks Lov, saa vise Lovenes Ord tydelig det Modsatte; Jydske Lov siger: *æn lius han thet i kyn og i kolk og scåther ecki, tha taker thet half loot with athelkonæ barn;* derimod hedder det i Eriks Sjellandske Lov: *wil ok han ællær* (ellers, paa anden Maade, uden Skjödning) *thæm giuæ ok lyusær thæm til fult frænsumæ, thà hauæ thæt thær the hauæ fangæt ok takæ engin arf meræ. hwærkæn æftær hanum og æy æftær hans börn;* altsaa fik det kuldlyste Slegfredbarn, som intet var blevet skjödet, Arv, efter Jydske Lov, men det, som efter Sjellandske Lov var lyst til *ful fræpsumæ* og intet havde faaet ved Skjödning, tog ingen Arv, men beholdt allene, hvad der var givet det ihænde. Dersom jeg ikke fejler, behöver Anchers Lære om Virkningen af Slegfredbörns Legitimation ved Tinglysning i de ældre Tider, i flere Henseender at berigtiges. Den bedste Vejledning til de derom handlende vanskelige Lovsteders Fortolkning frembyder unægtelig Anders Sunesen II. 7. Sammenligner man nu hermed de anförte Steder af Skaanske og begge de Sjellandske Love, troer jeg man vil finde, at deres Forskrifter saavel indbyrdes stemme temmelig godt overeens, som og med hvad

Anders Sunesen lærer om hiin Legitimations-maades Virkning i de ældste Tider, naar han siger, at det tinglyste Slegfredbarn intet arvede efter Fader, men allene beholdt hvad Faderen enten havde skjödet ham eller givet ham ihænde *). Hvad der har foranlediget Ancher til at antage, at de nævnte Love, i visse Tilfælde, tillægge det tinglyste Slegfredbarn Arveret, er udentvivl den vidtlöftige Bemærkelse, hvori Lovene bruge Ordet *Arv*, i det de derved paa de anförte Steder ikke blot betegne den afdöde Faders Efterladenskaber, men ogsaa hvad han i levende Live har givet sine Börn. At dette virkelig er saa, sees af fölgende Sted i Valdemars Sjellandske Lov og Skaanske Lov: *fanggæ the thæt æy i hand ok æy i hæfth at hanum liuændæ. tha fa the ykki æftær hans döth for thæt at æftær thærræ fathærs döth tha fa the æy annæn arf æn thæt*

*) ". . . et ibidem scotaret quæ vellet immobilia, vel, non habens immobilia, quæ conferre vellet de mobilibus aperiret; nec prodesset omnis ista solennitas, nisi reperiretur in morte patris aliquid de paterna munificentia possidere, *illud totum et solum de paterna substantia retenturus*."

thær han gaf thæm ok andwörthæ liuænd'æ, hvilket ogsaa de forhen anförte Udtryk i Kong Eriks Sjellandske Lov og Ordets Brug i andre oldnordiske Mindesmærker bestyrker *). Naar hertil tages Hensyn, vil man finde, at Eriks Sjellandske Lov stemmer overeens med de ældre Love, men ikke med Jydske Lov. — En vigtigere Indvending mod Kong Eriks Lovs Ælde kunde det synes at være, at denne i I. 49, ligesom Jydske Lov I. 25, erkjender Legitimation ved paafölgende Ægteskab, som derimod efter Skaanske Lov III. 17 og Valdemars Sjellandske Lov II. 45, var uden Retsvirkning **). Men lægger man Mærke til, at Eriks Sjell. Lov kun erkjender denne Legitimationsmaade med den betydelige Indskrænkning, at ingen af Slegfredbarnets Forældre maa, efterat Barnet er avlet, have indgaaet noget andet Ægteskab, men at Jydske

*) See Ihres Glossar. voc. *arf.* Pag. 105, hvor det bemærkes, at det kan betyde acquisitio i Almindelighed, jvfr. Glossarium Eddæ II. 565, hvor det antages som rimeligt, at *arfr* i de ældste Tider har havt samme Bemærkelse som *fé* (Gods).

**) Jvfr. Anchers saml. Skrift. II. 219-220.

en dotær", og Loven stemmer saaledes fuldkommen overeens med Skaanske Lov.

Er det nu i det Foregaaende, som jeg haaber, bragt til höj Grad af Sandsynlighed, at Kong Eriks Sjellandske Lov er ældre end den Jydske, og fölgelig ikke kan hidröre fra Kong Erik Menved, saa kan det ikke længer undre os, at vi i de Forordninger, vi have tilbage fra Erik Glipping og Erik Menved, finde Spor af en Beviistheori, der er heel modsat den, som hersker saavel i Kong Eriks Sjellandske, som i Skaanske, Jydske og Valdemars Sjellandske Lov *); skulde derimod Erik Menved have givet Loven, vilde det være vanskeligt at forklare, hvorledes een og samme Lovgiver havde lagt to ganske forskjellige Beviistheorier til Grund, og saaledes, ved i sine enkelte Anordninger at tillægge Sagsögerens Vidnebeviis fuld Beviiskraft, paa den ene Side fulgt de Grundsætninger, som hans Feder allerede havde antaget, men paa den anden Side i sin almindelige Lov optaget den ældre Beviistheori, ifölge hvilken Sagsögerens Vidner havde saa

*) See Dissertat. de usu juramenti Sect. I. 142, &c. (Nyt jur. Arch. XIV. 129 ff.)

godt som ingen Virkning. Ogsaa fortjener det at bemærkes, at de Straffe, som Erik Menveds Forordning af 1304 fastsætter for dem, som gjöre Brud paa Kirkefred, Huusfred og Tingfred, ere langt haardere, end dem, vi finde bestemte i den Sjell. Lov *), ligesom og allerede Kong Erik Glipping i Forordningen for Sjelland af 1282 Art. 1 og 2 straffede dem, der som Medhjelpere deeltoge i Huusfredens og Kirkefredens Krænkelse, meget strængere end den Sjellandske Lov **). At endelig Forord-

*) Forordningen bestemmer nemlig, at de skulle miste deres Liv og have alt deres Gods forbrudt (Kof. Anchers Lovhist. II. 541), derimod straffer Lovens II. 5, 6, 11, 12 dem, som dræbe i Huus, Kirke eller paa Tinge, med Fredlöshed og Forbrydelse af Gods.

**) Efter denne Forordning, som findes trykt i Ghemens Udgave af Kong Eriks Sjellandske Lov (jvfr. Anchers saml. Skrift. I. 526 &c.) skulle alle de, som ere i Flok og Fölge med Hovedmanden, være fredlöse, ligesom Hovedmanden, hvorimod de efter Eriks Sjell. Lov II. 5, 6, 11 slippe med Böder. Naar iövrigt Ancher, i Anledning af denne Forordning og de dermed tildeels overeensstemmende for Skaane og Jylland, bemærker

bar at være laante af Jydske Lov. Saaledes udkræves efter Valdemar. Sjellandske Lov I. 13 atten Aars Alder til at kunne afhænde Jord, ligesom i Jydske Lov I. 36, hvorimod Eriks Sjell. Lov slet ikke omtaler atten Aars Alderen, men nævner i V. 33 femten Aars Alderen i saa almindelige Udtryk *), at man med Föje kan antage, at Loven har anseet denne Termin, som ogsaa efter Skaanske Lov III. 2, 13 var den eneste, der kom i Betragtning, for almindelig Lavalder i civile Sager. Kofod Ancher antager udentvivl med fuld Föje, at hiin Forskjel mellem to Lavaldersterminer i civile Sager, som forekommer i Jydske Lov, ikke fandt Sted i ældre Tider **), men han har ikke bemærket, at den ogsaa er ubekjendt i Kong Eriks Lov. — Vi have i det Foregaaende (Side 251) seet, at Kong Eriks Lov ikke sætter nogen Grændse for Slægtninges Arveret; dette er derimod Tilfældet i Valdemars Sjell. Lov I. 20, og, hvad der er vel at mærke, det er den samme Grændse, som vi finde i Jydske

*) " . . . *hauæ the börn samæn the til aldærs æræ komnæ, sönær en ællær fleræ thær fæmtan wintær gamæl ær.*"

**) Saml. jur. Skrift. II. 231 ff.

Lov I. 23. Vel har man hidtil anseet den Grændse, som Valdemars Sjellandske Lov fastsætter, for at være en anden end Jydske Lovs, fordi hiin nævner femte og denne syvende Mand; men gjennemlæser man Valdemars Sjell. Lov I. 20 med Opmærksomhed, vil man finde, at den ved femte Mand ikke mener andet end hvad der i Jydske Lov hedder syvende Mand; thi Loven har iforvejen opregnet de Ascendenter og Sidebeslægtede, som ere den Afdöde beslægtede i förste og anden Grad (först: Fader, Moder, Broder og Söster; derpaa Farfader, Mormoder, Brodersön, Broderdatter, Söstersön og Sösterdatter) og nu tilföjer den: "*Æn of swa worthær at ængæn ær thæn til, thær swa nær ær komæn. tha takæ thæn thær næst ær at burth til fæmtæ mannæ;*" man kan altsaa vel antage, at den först har begyndt at regne 5te Mand fra hine to förstnævnte Grader, og det bliver saaledes det samme som syvende Mand fra den Afdöde. Naar derfor alle Haandskrifter af Arvebogen paa dette Sted have *syvende Mand*, saa er denne Læsemaade ikke væsentlig forskjellig fra den Sjellandske Lovs. — Fremdeles finde vi i Valdemars Lov intet Spor af de flere Indskrænk-

tilstede, om endog forresten Skjödningens Form maatte være saa bindende som mulig: saa bruger den netop Skjödningsmaaden efter Jydske Lov som et passende Exempel paa den meest bindende Form, da Skjödningen ifölge denne Lov altid skulde skee paa Tinge, og de Retshandlinger, som *der* bleve foretagne, stode faste og uryggelige.

Fremdeles er det mærkeligt, at vi i Valdemars Lov finde adskillige Ord og Talemaader forklarede, som uden saadan Forklaring forekommer i Eriks Sjellandske Lov; saaledes forklares f. Ex. i Valdemars Sjell. Lov II. 42 *withscor*: *Thæt kallæ thi withscor. at man hoggær i annærs manz skogh. ok resær with scofn tölf læs; thæt thær görs tha bötæs bondæn thær thre mark* &c. derimod hedder det i Eriks Sjell. Lov IV. 28: *Æn far man til annærs skogh ok gör withskor i ok resær thær withækast. tha latæ ut thæt han hauær aftakæt ok gialdæ skathæn atær ok bötæ a thre mark.* Saaledes forklarer ogsaa Valdemars Sjell. Lov III. 8 Talemaaden: *jorth skal jorth warthæ* (*forthy sighæ wi swa at jorth skal jorth warthæ ællær man for sweriæ thæt skal swa undærstandæ* &c.) som forekommer i Eriks Sjell. Lov IV. 31 (*Æn jorth a*

mæth rættæ jorth at warthæ). Skulde disse Forklaringer ikke vidne om, at det var en nyere Lovsamling, hvori man fandt det nödvendigt at forklare et og andet Udtryk, som allerede begyndte at forældes? *)

Vi have i det Foregaaende seet, (S. 216) hvorledes Kong Eriks Lov V. 6 opkaster nogle Spörgsmaale i Anledning af Vejes Spærring, som den lader ubesvarede, som det synes, fordi de endnu ikke i Rettergang vare afgjorte; i Valdemars Sjell. Lov finde vi derimod den hele Materie omstændelig behandlet i tre Capitler (II. 48, 49 og 50); ogsaa er det mærkeligt, at her fastsættes Straf af 3 Marks Böder for de Nævninger, som ikke ville sværge, hvortil, som ovenfor (S. 246) er bemærket, intet Spor findes i Eriks Lov.

*) Saaledes see vi og, at Valdemar den 2den stundom har fundet sig foranlediget til i Jydske Lov at forklare Ord og Talemaader, som i de ældre Lovgiverrs Tid vare tilstrækkelig bekjendte, see f. Ex. I. 23, hvor Udtrykket Aar og Dag forklares, og II. 93 og 94, hvor Ordet *win* fortolkes, skjöndt ikke overeensstemmende med den ældste Sprogbrug.

Ligesom nu paa den ene Side de Forklaringer og Tillæg, som forekomme i Valdemars Sjellandske Lov, röbe en senere Alder, saaledes synes ogsaa paa den anden Side mange Udeladelser af ènkelte Sætninger, og af hele Materier, som i Kong Eriks Lov findes fremsatte eller udforligen foredragne, at bære en sildigere Tidsalders Præg. Naar saaledes f. Ex. Valdemars Sjellandske Lov II. 29 taler om Fred paa Kirkegaard, og sætter den ved Siden af Huusfred, saa er det mærkelige Lovmotiv, som findes i Eriks Sjellandske Lov II. 11, "at Kirken skal være christen Mands rette Hjem", udeladt; det er höjst rimeligt, at Gejstligheden i ældre Tider maatte indskjærpe denne Lære, for at kunne hegne om Kirkefreden hos èt raat Folk; i senere Tider blev det unödvendigt at tage sin Tilflugt til en saadan Parallel. Naar Eriks Sjell. Lov II. 1 tillader Manden at bortjage sin Hustrue, som han har grebet i Hoer, bruger den de stærke Udtryk: "da maa han udjage hende af Gaarden, *i blotte Særk og Skjört,* og hun faaer ikke en Penning af alt hvad hun ejer, fordi hun har forbrudt det alt til Manden"; derimod hedder det i Valdemars Sjell. Lov II. 27: "da maa Manden bortjage

Hoerkonen fra sig og har ej nödig at give hende en Penning, om han vil", (*tha ma mannæn horkonæ bortæltæ fran sik ok giuæ hænnæ æy en pænning um han wil*). Ved disse Capitler kan endnu bemærkes, at Eriks Lov kun indirekte tilkjendegiver, at Manden har Lov til at dræbe sin utro Hustru tilligemed Hoerkarlen, naar han finder dem sammen, i det den, efterat have talt om Drab begaaet paa Hoerkarlen, tilföjer: "End skeer det, at Konen beholder Livet" (*Æn kombær swa at frughæn gar til lifs*), hvorimod Valdemars Sjell. Lov sætter det i klarere Lys ved at sige: *dræpær mannæn horkarlæn ællær horkonæ mæth hanum.* — Naar Eriks Lov II. 22 i Anledning af Materien om Tingfred bestemmer, at fredlös Mand endnu skal nyde Tingfred den Dag og Nat, da hans Fred er bleven ham fradömt, lægger den til: "saa at han kan faae opsögt sig en Skov og finde Hjelp (*thær til han letær sik skogh forœ og ok hiælp*)"; i ældre Tider var det almindeligt, at de Fredlöse sögte og fandt Skjul og Tilflugtsted i Landets store og tykke Skove *), hvorom Vitherlagsretten giver den

*) Jvfr. Adam af Bremens Beskrivelse af Jylland paa Svend Estrithsöns Tid: "*Porro cum omnes*

bedste Oplysning *); jeg vil nu ikke tale om, hvor usandsynligt det er, at Loven, naar den var givet under Erik Menved, — hvilket desuden ifölge det Foregaaende er uantageligt — selv skulde have anviist den fredlöse Forbryder et Fristed, men blot bemærke, at vi ikke finde hiin Bestemmelse i Valdemars Lov II. 30, hvor der handles om Tingfred og fastsættes de samme Böder for dens Krænkelse som i Eriks Lov, og vistnok vilde denne Bestemmelse i Valdemarernes Periode, med Hensyn til Landets heel forändrede Udseende og Beskaffenhed, have været upassende. — Sammenholder man fremdeles flere til hinanden svarende Capitler i begge Lovböger, til Exempel, Valdemars Sjell. Lov I. 2, med Eriks Sjell. Lov I. 10 og 11, Valdemars Sjell. Lov II. 29-31 med Eriks Sjell. Lov II. 5-13, Valdemars Sjell. Lov II. 36 med Eriks Sjell. Lov II. 25, kunde man endog falde paa den Tanke, at Valdemars Lov var et kort Udtog af Kong Eriks, der i det

tractus Germaniæ profundis horreant saltibus, sola est Jutland cæteris horridior."

*)

Hele er langt udförligere end hiin *). Dette vil jeg dog ikke paastaae, da det deels er klart, at endeel af Valdemars Lov næsten ordret er taget af den Skaanske **), deels ere nogle enkelte Materier, nemlig om Trælle og Tyveri (III. 12, 13) udförligere behandlede end i Eriks Lovbog ***); men saameget troer jeg af den ovenstaaende Sammenligning at være klart, at Valdemars Lov indeholder en Mængde Bestemmelser, der ere yngre end dem, som findes i Kong Eriks. Antager man nu saaledes, at den saakaldte gamle Sjellandske Lov er en yngre Samling af Love og Vedtægter for Sjelland, end den, der bærer Navn af Kong Eriks, og at Valdemar den 2den, da han saae sig nödsaget til at stadfæste Sjellændernes gamle Love, har valgt den yngste Lovsamling, og deels deraf

*) Eriks Lov indeholder (i de bedste Haandskrifter) 196 Capitler, Valdemars kun 87. I det Arnemagnæanske Haandskrift No. 455, 12mo, optager Valdemars Lov 68 Blade, Eriks derimod 176.

**) Jvfr. Anchers Skrift. I. 160-161 og Schlegels sammesteds indrykkede Afhandling S. 265.

***) Dog ere maaskee disse to Capitler senere Tilsætninger, see Anchers Skrift. l. c. S. 164-165.

udeladt Forskrifter, som ikke længere passede sig med Tidernes Tarv, deels tilföjet enkelte nye Lovbestemmelser af hans Jydske Lov, saa begribes det let, hvorfor den saakaldte gamle Sjellandske Lov, og ikke den, som man har tillagt Navn af den ny, i Haandskrifterne jevnligen kaldes den *rette* Sjellandske Lov *). Saaledes bliver det ogsaa begribeligt, hvorfor de gamle Haandfæstninger indskærpe Overholdelsen af Kong Valdemars Love **), uden nogensinde at omtale Kong Eriks Lov; denne blev nemlig abrogeret ved Valdemars; dog abrogeredes den kun tildeels; den blev endnu længe brugt som subsidiær Lov ***), vel især i de Materier, hvor den var udförligere end Valdemars, f. Ex. om Mandebodens Udredelse, og Processen. Heraf indsees ogsaa Grunden,

*) Jvfr. S. 196. Derimod begynder Eriks Lov jevnlig med den Overskrift: *hær byriæs Konung Eriks logh*; eller: *Thættæ ær annær logh* (dette er en anden Lov; efterat Valdemars er afskrevet foran i Haandskriftet.)

**) See de i Schlegels Afhandling om den Skaanske og gamle Sjellandske Lov S. 238 anförte Steder.

***) Jvfr. Side 197-199.

hvorfor Cod. Arn. Magnæan. No. 25, 8vo, skrevet i Aaret 1545, som under Titel af *Sioelantsfarlog* indeholder en Blanding af Kong Eriks og Valdemars Lov, har taget sine fleste Bestemmelser af denne sidste, og i saadanne Materier, hvor begge Lovböger ere overeensstemmende, altid afskrevet Lovstedet af Kong Valdemars og ikke af Kong Eriks Lov *); havde den sidste Lov været den yngste, vilde denne Fremgangsmaade været uforklarlig. Endelig stemmer ogsaa min ovenfor udviklede Mening om disse to Lovsamlingers Alder i fuldkommen overeens med fölgende mærkelige Yttring i et Stokholmsk Haandskrift ved Slutningen af Kong Eriks Lov: "Explicit liber legis sielandensis sub anno Domini 1465 per manum Petri Jacobi, feria ante diem carnis privium. Cujus composicio facta est per Ericum regem, *quæ judicanda est per legem regis Waldemari* **). At Ghemen lod Kong Eriks Lov, og ikke Valdemars trykke, er ingen Indvending ***), da han efterat have udgivet

*) Jvfr. Anchers saml. Skrift. I. 582-583.

**) See anf. St. Side 583.

***) Jvfr. Anchers saml. Skrift. I. 583-584.

Skaanske Lov, Arvebogen og Loven om Orbodemaal, i hvilke Love ogsaa Kong Valdemars Lovforskrifter for Sjelland indeholdes, kunde ansee det for unödent at trykke en Lov, som, paa nogle faa Afvigelser nær, kun vilde indeholde en Gjentagelse af det, der allerede var kommet for Lyset.

Vil man spörge, naar Kong Eriks Lov er blevet samlet, og hvilken Kong Erik det er, hvis Navn den bærer? saa kan hertil intet svares med nogen Vished. At den fra först af ikke har været andet end en privat Lovsamling, at dens fleste Bestemmelser bære Præg af en Tidsalder ældre end Valdemar den andens, da Jydske Lov blev givet, og at den hverken er givet eller stadfæstet af Erik Menved, troer jeg at være godtgjort ved den foregaaende Undersögelse. At den i endeel gamle Haandskrifter kaldes *Konning Eriks logh* eller *Lex Erici regis*, synes at vise, at i det mindste den störste Deel af dens Forskrifter maa være givet eller i al Fald confirmeret af en Kong Erik, men hvilken? have neppe hine Afskrivere selv vidst *). Blandt de Konger af

*) Det er saameget rimeligere, som man aldrig i Haandskrifterne finder nöjere betegnet,

dette Navn, som ere ældre end Valdemar den Anden — og yngre kan han ikke være — er der ingen, man med med större Föje kan gjette paa end Erik Ejegod, der baade hos Saxo og i Knytlinga Saga berömmes som Lovgiver *), hvorfor ogsaa Hr. Conferentsraad Schlegel anseer ham for Ophavsmanden til de ældste Lovforskrifter i den Skaanske Lovsamling **), hvilken ogsaa i nogle Haandskrifter kaldes Kong Eriks Lov. Iövrigt kunde Saxos Yttring om Erik Emun Pag. 249: Interea Ericus quæsitam armis pacem justitiæ ornamentis excolere

hvo denne Kong Erik var, hvilket derimod sædvanlig er Tilfældet med de nyere Konger af dette Navn, f. Ex. med Kong Erik Glipping, som Haandskrifterne, naar de anföre denne Konges Forordninger, nærmere betegne ved at sige, at han var Kong Christophers Sön. Saaledes hedder det f. Ex. i Cod. Arn. Magnæan. No. 22, 4to, ved Slutningen af Kong Eriks Sjellandske Lov: *"Hær ændes konning eriks log, oc konning erick, konning christoffers söns logh hön begyndæs hær"* (Forordningen af 1284).

*) Jvfr. Suhms Danm. Hist. V. 5-7.

**) See den ovenfor citerede Afhandl. i Anchers Skrift. I. 252.

Maaskee have Sjellænderne, da Valdemar stadfæstede deres Lov, forlangt denne Tid ef-

viist i Nyt juridisk Archiv XVII. 145 - 148. Forresten kunde der vel være nogen Tvivl, om ikke Börnebörns Repræsentationsret allerede temmelig tidlig er bleven erkjendt i Norden, skjöndt Hr. Conferentsraad Schlegel finder det rimeligt, at den först er indfört under Valdemar den anden i Anledning af den Jydske Lovgivning (anf. St. S. 570); det forekommer mig klart, at Guldharalds Fordring, at Harald Blaatand i levende Live skulde dele Riget med ham, maatte grunde sig paa en saadan Ret, da Guldharald var en Sön af Haralds afdöde Broder Knud Danaast, og at hans Fordring ikke var ubeföiet, synes baade Snorres Fremstilling af Sagen (Heimskringl. Olaf Trygves. S. c. 8 - 10) og Harald Blaatands Fremgangsmaade at bevise. Man erindre sig, at Kejser Otto den Store allerede indförte Repræsentationsretten hos Sachserne i Aaret 942 og at andre Germaniske Folkeslag alt för have kjendt den. Paa den anden Side synes selve Kong Eriks Lovs V. 29 at være fra en Tid, da enten Repræsentationsretten endnu var ubekjendt, eller fortrængt. Dette Capitel anförer nemlig som en almindelig Regel, at Slægtninge paa sámme Maade ere forpligtede til at bidrage til Mandeboden, som de ere berettigede til at arve, men bestemmer tillige, at naar Manddraberens

ter änden foregaaede Forandringer i deres ældste Retsforfatning hævede. Endelig kunde det synes, som om Bestemmelsen i Eriks Lov V. 20, "at Drabsmanden ikke maa tage Nam hos sine Frænder for deres Bidrag til Mandeboden, förend han selv har givet sin Andeel", var en nyere Lovforskrift, laant af Knud den Sjettes Forordning om Manddrab af 28 December 1200 *), (jvfr. Skaanske Lov og Andr. Sunesen V. 3); men ikke at tale om, at det kun er paa Grund af Anders Sunesens Ord, at denne Kong Knuds Forordning ansees for en ny Lov **), hvorimod Kongen selv i Slutningen af Forordningen fortæller, at det allene var gamle Lovbestemmelser, han paa ny satte i Kraft ***), saa er der ogsaa den væsentlige

var död, förend Boden endnu var udredet, skulde hans Börn, og kun, *naar disse ikke vare til*, hans Börnebörn udrede hans Andeel af Mandeboden.

*) "Si quis in homicidium inciderit, de cognatis etteboth non accipiat, anteqvam tertiam partem satisfactionis, videlicet unum sal de proprio emendaverit, &c." Bring monum. Scanens. I. 90.

**) See Anchers saml. Skrift. I. 284.

***) "Qvamvis autem regiæ sit potestatis leges condere vel mutare, *legem hanc ex novo non*

Forskjel mellem Forordningens og Kong Eriks Lovs Bestemmelse, at den förste paalægger Kongens Ombudsmand ved Nam at skaffe Bidraget til Mandeboden tilveje hos den Frænde, der ikke, saasnart Drabsmanden selv har givet sin Andeel, gjör det Tilskud, som paaligger ham, og sætter tillige Straf for Drabsmanden, om han selv ved Nam tager sig til rette; Eriks Lov derimod bestemmer, at Drabsmandens övrige Frænder skulde ved en Dom give Drabsmanden Ret til *selv* at tage Nam hos den modtvillige, eller forsömmelige Frænde, der ikke i rette Tid udreder Bidraget.

condimus, sed ab antiquis temporibus constitutam et annorum multitudine, quæ oblivionis instar est, ignoranciæ nebulis offuscatam, ad humanam, a qua lapsus (lapsa) est, memoriam revocamus." Bring monum. Scanens. I. 96.

Bidrag til Normandiets Culturhistorie fra 10de til 13de Aarhundrede.

Af
Dr. H. F. J. Estrup.

Normandiet var i Middelalderen, om ikke den störste og bedste, saa dog den mærkværdigste af de Provindser, som nu udgjöre det franske Monarchie. Dets Historie knytter sig til den om de store Verdensbegivenheder, der rystede tvende rivaliserende Naboestater i deres Grundvolde; selv Middelhavets fjerneste Kyster sporede de Stöd, som forplantede sig fra dette lidet Land. Da Normandiet i det 15de Aarhundrede havde udspillet den politiske Rolle, glimrede det igjennem alle fölgende ved en Række af udmærkede Videnskabsmænd næsten i alle Fag, og naar jeg paastaaer, at ingen af Frankeriges Hovedprovindser er istand

til at opvise en lignende, stötter jeg mig paa de Franskes egne Tilstaaelser. Men for dog ikke at henskrive en Dom uden alt Beviis, vil jeg tilbagekalde i Erindringen nogle Navne paa normanniske Lærde, hvilke den kyndige Læser lettelig vil kunne ordne under de forskjellige Videnskabsgrene: Brödrene *Corneille*; *Malherbe*; *Benserade*; *Sarrasin*; *Sanadon*; *Segrais*; *Chaulieu*; *Fontenelle*; *Alexander Noël*; *Basnage'rne*; *Bochart*; *Huet*; *Berruyer*; *Paul Lucas*; *Richard Simon*; *Daniel*; *Fleury*; *Raguenet*; *Mezerai*; *Vertot*; *Thouret*; *Perard Castel*; *Houard*; *Duplessis-Mornai*; *Launoi*; *Tanneguj-le-Fevre*; *Desfontaines*; *Robert Constantin*; *S. Evremond*; *Abbé de S. Pierre*; *Lemeri*; *Amontons*; *Varignon*; de trende endnu levende Lærde *De la Rue*, *Lair* og *Noël*, og Frankeriges ypperste Malere *Poussin* og *Jouvenet* *). Der er vist ingen Videnskabs-

*) Den störste Deel af disse Mænd og endnu flere ere omtalte saavel i den höist mangelfulde alphabetiske Essay sur la Normandie littéraire, som Serviu har tilföiet hans histoire de Rouen, som ogsaa i 24 Cap. af Huets origines de la ville de Caen ed. a Rouen 1706, 8vo.

mand, der jo blandt disse Navne vil finde eet, som han höiagter.

Det var sikkert belönnende at forfölge Normannernes Aandshistorie igjennem de forskjellige Tidsaldere. I nærværende Udkast ville vi blot forsöge at gjennemgaae Oprindelsens og den förste Udviklings Periode, og da Cultur-Tilstanden, især i hine Tider, nærmest viser sig i Poesien, saa skulle de fölgende *historiske* Bemærkninger fornemmelig gjelde den ældste normanniske Digtekonst, hvormed Prof. *Bröndsted* allerede ved hans Oversættelse af Robert Vaces Roman de Rou og den lærde Indledning til samme har stræbt at gjöre os bekjendte i Normannernes Stammeland.

§. 1. Det er mere end sandsynligt, at Neustrien, forsaavidt Normannerne toge Landet i Besiddelse, havde Skribenter för disses Ankomst. Ved Carl den Stores og Ludvig den Frommes Omhue vare Skoler oprettede over hele Frankerige; men Videnskaberne gjenfödtes tidligere i Neustrien og Austrasien end i Aquitanien *). Classikerne, især de

*) Cfr. vita Ludovici Pii ap. Pithoeium pag. 555. ed. Francof. 1594.

gamle Digtere pleiedes ved Siden af Triviets og Quadriviets törre Grene *), og ved hines Paavirkning kom nu og da en latinsk Digter frem iblandt de frankiske Geistlige. Abbos tvende Böger om Normannernes Beleiring af Paris er vel eet af de förste og bedste latinske Heltedigte, som kom fra en Munks Pen, og saa omtvistet end hans Födested monne være, bör vi dog troe ham selv, naar han roser sig af at være föd i det *herlige* Neustrien **). Normannerne kom; de lode kuns rygende Klostere i deres Spoer, joge Munkene og med dem atter Videnskaberne i Landflygtighed; de satte ikke engang, saavidt jeg veed, en Runesteen paa disse Kyster deres Helte til Ære og de forfærdede Galler til Tegn paa, at Barbarerne dog kjendte Bogstaver.

Da Ganger - Rolf var bleven Herre af Normandiet, havde beriget Kirkerne ved Daabs-

*) See Abbos Brev til Gozzelin ap. Pithoei. p. 630, hvor han fortæller, at han som tyrunculus litteratoriæ disciplinæ plöiede Maro's Ecloger; taler om de mange Skoler, han havde at passe, om de gamle Poeters figmenta og den latinske Metrik.

**) Ibid. pag. 555.

gaver og uddeelt Lehnene; tænkte han ivrigen paa at gjenoprette med Kristendommen den gamle Tingenes Orden. Hans Hær var blandet med Englændere, hvilket Folk allerede i to Aarhundreder havde baaret Prisen for at være Germanernes Lærere. Rolf tilsagde alle Neustrier, som vilde blive i Landet, Sikkerhed, og gav med hans fornemste Hövdingers Samtykke Love, der sigtede til at bevare Fred og Enighed imellem Nybyggerne og de Indfödte *); dog lod han tildeels de gamle neustriske Vedtægter staae ved Magt **). Normannerne var den herskende, men ikke den talrigste Deel af Borgerne i den nye Stat. De ældre saxiske Indvaanere havde deres eget Sprog og egne Retsbrug, Gallerne og Frankerne deres. Det er desaarsag höist usandsynligt, hvad nogle mene, at Rolf skulde have givet hans Love paa Dansk ***). Geistligheden havde i Frankrige en væsentlig Deel i Lo-

*) Guill. Gemmet. l. 2 c. 19.

**) Houard dictionnaire de la coutume de Normandie préf. p. 36.

***) Cfr. Basnage coutume reformée de la Normandie I. p. 6.

venes Affattelse, og Latin var det almindelige Lovsprog. Endmindre tör man nævne Rolfs Love som Normannernes förste skriftlige Mindesmærke; hvor omtales de at være bragte i Form af en Lovbog? Man kjender af Krönikerne enkelte af Rolfs Forordninger, men langt fra ikke alle, og, for at udfylde Hullerne, maa man tage de af Wilhelm Erobreren til England overförte Love til Hjelp. Gisningen, at den normanniske Lovcodex var til för denne Fyrstes Tid, er vovelig nok; Forfatteren til Vieil Coutumier omtaler Ludvig den Hellige, og forraader derved sin Alder. Jeg formoder, at Normandiets Forening med Frankrige i Begyndelsen af 13 Aarhundrede har foranlediget Samlingen af alle de normanniske Coutumer, hvori Philip August tillod sig ikkuns enkelte Forandringer *).

Under Vilhelm Langsværd, de tre Richarder og Robert II reiste de ödelagte Klostere sig af deres Aske, nye stiftedes og befolkedes

*) En latinsk Samling af alle de normanniske Love fra 13de Aarh. findes i Ludovici Reliquiæ Mss. Francofurti 1726. VII. p. 149.

tildeels med fremmede Munke *). Ved at forbedre Geistlighedens Kaar beredes Bunden til at modtage videnskabelig Sæd. Hædersnavnet *Klerk*, hvormed man ogsaa i Normandiet udmærkede Lægmands Viisdom **), röber, hvilken Stand der gjaldt for den Lærde. Den vise Gerbert, Remigius, Fulbert o. a. havde allerede udbredt Oplysning trindt omkring Normandiets Grændser, og Skolerne i Chartres og Poitiers vare for berömte til ikke at besöges af Normannerne ***). Imidlertid var Lyset dog ikke ret trængt igjennem, og Hoffet i Rouen kjendte ikke de fine Sæder, hvorved det i Laon tidlig udmærkede sig. Da Ludvig

*) F. Ex. fra Poitiers; Guill. Gem. l. 5 c. 7.

**) Orderici Vitalis hist. ecclesiast. l. 3 Pag. 464 sqq. ed. Duchesne. Tescelinus *Clericus*, Rodulphus cognomine *Clericus*, quia peritia litterarum atque aliarum artium imbutus erat. Cfr. pag. 477.

***) Bouquet Script. R. Gall. X. Pag. 235 a. n. a. cfr. pag. 373 c. d. F. Ex. Historieskriveren Vilhelm af Poitiers var en Norman, men heed Pictavinus, fordi han var oplært ved Skolen i Poitiers; Order. Vit. hist. eccles. l. 4, pag. 521.

Outremer holdt den tredie normanniske Hertug Richard I i Fangenskab for i dennes Umyndigheds Aar at kunne inddrage under Kronen hans næsten uafhængige Lehn, besmykkede han sin List med det Foregivende: "at han beholdt den unge Prinds for at lade ham oplære i den Palatinske Skoles eller Hofacademiets Videnskaber (regalibus et palatinis), for at han kunde vide med Klögt og Veltalenhed at afgjöre vanskelige Sager; ved det franske Hof vilde han lettere kunne indhente Kundskab om mangehaande Ting end hjemme" *). Normannerne vare overhoved ikke nok afslebne til at finde Smag i videnskabelige Sysler. Orderik Vitalis yttrer oftere: "at de indtil *Vilhelm Erobrerens* Tid mere bekymrede sig om Vaabenleeg end om at læse og sætte i Pennen, og for at forklare, hvorfor Concubinat gik saa yderlig i Svang blandt Normandiets Geistlige, bemærker han, at de uoplyste Præster af *dansk* Herkomst vare i Besiddelse af Kirkens Embeder, og bare Vaaben for at vogte paa deres timelige Lehnsgods." Alt dette kal-

*) Dudon. de moribus Norm. l. 5 pag. 115 ap. Duchesne.

der han Uvaner, der hængte ved Folket fra de Neophyter af, der med Rolf Ganger havde underkastet sig den kristelige Daab *). Orderiks Tidsbestemmelse for Begyndelsen til et mere aandeligt Liv hos Normannerne er ligesaa almindelig som hans Dom om deres Raahed. Staden Lisienx havde allerede för Vilhelms Tid en Digter i Munken *Gudin*, og en, som det synes, navnkundig Philosoph i Munken *Constantin*, hvis Död blev Gjenstanden for eet af Gudins Klagedigte **).

§. 2. Efter en næsten samtidig Historieskrivers Dom gjör altsaa Vilhelm Erobrerens Regjering Epoche i Normannernes Culturhistorie, og da Udviklingen gik saa pludselig frem af ganske raae Anlæg, saa maa Gjæringen være bevirket udenfra. Den almindelige

*) Hist. eccles. l. 5 pag. 493, l. 4 pag. 519, l. 5 pag. 575. Orderiks Dömme om den normanniske Geistligheds Sæder finde Stadfæstelse i Historien om de to Prælater, Erkebisp *Robert* af Rouen og Biskop *Odo* af Bayeux; begge Sönner af normanniske Hertuger, begge temmelig ryggeslöse i deres Sæder, begge krigerske. Robert giftede sig endogsaa.

**) Mabillonii vet. Anal. f. pag. 217.

langsomme Proces, hvormed Oplysningen til samme Tid skred frem i Vesten, medens Seldschuker og Mogoler fortrængte den i Östen, er ikke tilstrækkelig til at forklare denne aandelige Revolution hos Normannerne. Englænderne vare fra 7de Aarhundrede af det nordvestlige Europas Apostle. I 11te Aarhundrede sögte Ethelreds Sönner, og hvo der med dem flyede de Danskes Aag, Beskyttelse hos den normanniske Hertug, og et nyt Samqvem aabnede sig derved mellem Naboestaterne. Vilhelm Erobreren blev endelig Britternes Herre; Normannerne vandrede skareviis ud til de nye Besiddelser *), og erstattedes hjemme ved indvandrende Franker og Englænder. Den normanniske Geistlighed berigedes ved Eiendomme i England. Normannernes Söeröverier gjenfödte Skibsfart og Handel i Middelalderen; ved planmæssige Erobringer sikkrede de sig en stadig Frugt af deres Seiervindinger; deres Synskreds udvidede sig, og deres Sæder maatte

*) Normandiet tabte ved disse Omflytninger mange oprindelig danske Familier, f. Ex. Slægten *Osbern* eller *Esbern*, som nedsatte sig hinsides Kanalen. Servin hist. de Rouen I. pag. 186.

da forandre sig. Allerede för Englands Erobring havde mægtige Colonier sat Normandiet i Forbindelse med det sydlige Europa, med Italiens og Grækenlands Kyster. Man finder Spoer til en umiddelbar Forbindelse mellem Normandiet og Grækenland allerede i Begyndelsen af 11te Aarhundrede; thi dengang havde Rygtet om Hertug Richard IIdens Gavmildhed lokket græske Munke til Hoffet i Rouen, og blandt disse den bekjendte Abbed *Symeon*, der i österlandsk Sproglærdom ikke havde sin Mage *). Den kristelige Enthusiasme, som i Normandiet just i Vilhelm Erobrerens Dage nærmede sig sin Höide, drev det i sig selv urolige og nyhedssyge Folk (Orderik kalder Normannerne leves et extera videra cupidos) til det forjættede Land, först som Pilegrime, snart derefter som Korsfarere, og de bragte nye Kundskaber og nye Smag hjem fra en nye Verden. Det skjönnes af deres architectoniske Mindesmærker fra hiin Tid. Pave Gregor

*) Bouquet S. R. G. X. pag. 372, cfr. Du Monstier Neustria pia p. 405-15. Mabillon. Act. ord. Bened. t. VIII. (ed. Venet.) p. 529-32 (Symeon instructus ægyptiaca, syriaca, arabica, græca et latina eloquentia).

gor VII fandt i Robert Guiskard en Stötte og i Vilhelm Erobreren en lydig Sön, der i det mindste paalagde den normanniske Geistlighed den hos alle nordiske Folkeslag forhadte Cælibatslov, og afskaffede mange virkelige Misbrug, hvori Præsternes raae Sæder fandt Næring. Gudsfreden (treuga Dei), som længst fandt Modstand i Normandiet *), blev til samme Tid, Aar 1080, stadfæstet paa Conciliet til Lillebonne **). Paa den *politiske* Skillevæg nær var der i 11te Aarhundrede ingen tilbage imellem de Franske og Normannerne. Det var netop dengang, disse ophörte at være et skandinaviskt Folkeslag. Det politiske Baand mellem Danmark og Normandiet, som havde varet under fem foregaaende Hertuger, blev under Vilhelm Erobreren sönderrevet ved Sammenstödet i England. Dog den Sammensmeltning med Frankerne, hvorved den nordiske Charakter forsvandt, eller i det mindste kuns blev tilbage i fine Nuancer, der endnu gjælde for Normannernes Særkjende, var allerede gaaet forud

*) Bouquet S. R. G. XI. Pag. 145.

**) Ord. Vit. l. 5 Pag. 553.

for Vilhelm Erobrerens Ledingsfærd mod England. Eet Beviis er nok; det danske Sprog havde maattet vige for det franske ved det normanniske Hof, og det Tungemaal, som den ægte normanniske Folkestamme brugte i 11te Aarhundrede, havde meget faa Tilsætninger af det gamle skandinaviske, istedet for at dette (som jeg forbeholder mig en anden Gang at bevise) havde været det herskende i de förste normanniske Hertugers Tid. Guillelmus Apulus skriver i sit Digt om de förste i 11te Aarhundrede til Italien fra Frankrige komne Normanner: at de oplærte de Indfödde i deres Sprog og Sæder for at gjöre dem til eet Folk med sig *), Og hvilket var det Sprog, som de paanödte Italienerne? — Falcandus fortæller om en Grev Hendrik, at han engang undskyldte sig for Herrerne ved den normannisk-sicilianske Kong Vilhelm I's Hof, "fordi han ikke forstod Frankernes Sprog, der ved Hoffet

*) Moribus et lingua, quoscunque venire videbant,
Informant propria, gens efficiatur ut una.
Muratori Scr. Rer. Ital. V. pag. 255.

var höist uundværligt" *). Det franske Sprog tör man da vel antage at have været Robert Guiskards og hans Staldbrödres Maal; men Cotentin og Bayeux, hvorfra de vare udvandrede, hörte netop til de Egne af Normandiet,, hvor det danske Sprog længst modstod det franske **). Abbed Ingulf fortæller: at, da Edvard Confessor 1042 vendte tilbage til England fra Normandiet, ledsaget af en Sværm Normanner, bevirkedes derved ikke blot, at Englænderne optoge franske Sæder, og at Documenter udstædtes paa frankisk Viis, men ogsaa, at de Store ved det engelske Hof tilsidesatte deres eget Modersmaal for det franske ***). Det er desuden bekjendt nok, at det var det franske Sprog, som Vilhelm Erobreren bragte til England, at han gav Love og befalede den studerende angelsaxiske Ungdom at oplæres

*) "Francorum se linguam ignorare, quæ maxime neccessaria esset in curia, cfr. Bonamy: dissertation sur les causes de la cessation de la langue tudesque en France". Mémoire de l' acad. des Inscript. t. 24 p. 659.

**) Dudon. l. 3 p. 112 ap. Duchesne.

***) Gallicum idioma tanquam magnum gentilitium Bouquet. XI. p. 153 sq.

heri för i det latinske *), og at det fra Vilhelms Tid af sad i mere end 200 Aar paa Thronen i England. Ved det franske Sprog forstodes dengang la langue romance eller det med celtiske, germaniske og maaskee endnu flere heterogene Tilsætninger sammenflikkede Latin, som endogsaa i 9de Aarhundrede menes at have været Almuesproget i Gallien **). Skandinaverne vare den mindste Deel af Normandiets Indbyggere, og Modvirkningen kunde hverken være stærk eller varig, jo mere Rolfs Staldbrödre forvandledes fra Fiender til Medborgere. Med det franske Sprog maatte jo fransk Cultur og franske Sæder vældigen udbrede sig over de normanniske Stater. Disse forskjellige Aarsager til en Aandsrevolution under Vilhelm Erobreren indtraadte eller udviklede sig mere efter Tingenes sædvanlige Gang, og bleve just derfor mindre bemærkede. En Aarsag, som mere aabenbart fremvirkede den nye videnskabelige Gjæring i Normandiet under samme Fyrstes Regjering, lægge Krönikerne desto mere Vægt paa. I Lom-

*) Ibid. p. 155 D. cfr. 184 sqq.

**) Bouquet X. p. 552 n. a.

bardiet var paa de Tider Viisdommens Kilde *); herfra kom den lærde *Lanfranc* til Normandiet, og blev snart derpaa efterfulgt af den skarpsindige *Anselm*. Begge gave det i Begyndelsen af 11te Aarhundrede ved Herluin (en Norman af dansk Æt) anlagte Kloster, *Bec*, et Navn i Theologiens Historie **). "Under Lanfrancs Veiledning trængte Normannerne först ind i Videnskaberne; veltalende, i guddommelig og verdslig Viisdom kyndige Mænd udgik da fra Klosterskolen i Bec; thi forhen under Neustriens 6 Hertuger beflittede neppe een Norman sig paa forædlende Studier, og der fandtes ingen lærd Anviisning hertil. Rygtet om Lanfrancs Duelighed udbredte sig over hele Europa, og fra Frankerige, Vasconien, Britannien og Flandern flokkedes man om hans Lærestoel." Disse ere Orderik Vitalis egne Udtryk ***);

*) "In Francia est sapientia, sed parum; nam in Longobardia, ubi ego plus didici, est *fons Sapientiæ*" Ademari Cabanensis epist. ad. a. 1028. Bouquet X. p. 508 a.

**) Guillelm. Gem. l. 6 c. 9, l. 7 c. 10 &c. 12.

***) Hist. eccles. l. 4 p. 515, cfr. l. 13 p. 924.

ogsaa han var i samme Tidspunkt kommen fra England og traadt ind i et Kloster, som laae i Nærheden af Bec. Frugten af Lanfrancs Lærdom sporer endnu den dogmatiske Theologie; den fik först ved ham dens scholastiske Udseende. Den kristelige Religionsphilosophie har Anselm at takke for en fast Grundvold. Lanfranc selv var overtalende, hans Tanker fattedes ikke Udtryk, hans Paastande ikke speciöse Grunde, og da den Slags Rhetorik netop stemmede med Normannernes Tilböielighed og Anlæg, ifölge en normannisk Skribents eget Udsagn *), saa fandt han naturligviis mange Tilhængere og lærvillige Disciple blandt dem. Det fortjener at bemærkes, at Berengars farligste Modstandere fremtraadte hos dette Folk. *Guimund*, Biskop af Aversa, var en Munk fra Normandiet **); *Durand* var Abbed i Troarn (ikke langt fra Caen), og *As-*

*) Gaufred Malaterra ap. Murator. Scr. R. It. V. p. 550. "Populus Normann. eloquentiæ studiis inserviens tantum, ut etiam pueros ipsos rhetores attendas."

**) Willielm. Malmesbur. gest. reg. Angl. ap. Bouquet. XI. p. 191.

celin skrev sine Breve til Berengar *) som Munk i S. Evroult (S. Ebrulfi Kloster, i Krönikerne som oftest kaldet Uticum) nær ved Bec. Normannerne udslettede i 11te Aarhundrede enhver Erindring om deres förste ukristelige Fremfærd. I Vilhelm Erobrerens Regjeringstid ene bleve 20 Klostere oprettede i Normandiet; de fromme Normanner strömmede til Jerusalem med Pilegrimsstaven, og ombyttede denne med Sværdet, saasnart Urban II havde viist dem Veien til paa ridderlig Viis at tilkæmpe sig den evige Frelse. Saadan var Aanden blandt Normannerne, da Læren om *Jomfrue Marias uplettede Undfangelse* fandt Indgang. Abbed *Helsing* fortalte efter hans Hjemkomst fra Danmark, hvorhen han havde været skikket af Vilhelm Erobreren for at slutte Forlig med Knud den Hellige: hvorledes den hellige Gudsmoder havde aabenbaret sig for ham i en Havsnöd og lovet ham Frelse, naar han vilde opretholde hendes Ære. Strax derefter indstiftede da — det var i Aaret 1072 — Biskop *Johan* af Bayeux paa Vilhelm Erobrerens Befaling den *uplettede Undfangelses-*

*) Findes i Dacherii not. ad. vit. Lanfranci.

Fest *): Normannerne grebe saa ivrigen denne Lære, at Festen fik Navn af Fête aux Normands et aux Universités; thi Universiteterne, og navnlig det i Caen, paatoge sig det lærde Forsvar af Folkets Troe. Denne Fest og Broderskabet for den uplettede Undfangelse, som dermed blev sat i Forbindelse, foranledigede sidenefter Oprettelsen af det religiöse Academie Puy des Palinods i Rouen eller Académie de l' Immaculée Conception, der udsatte Belönninger for de bedste Lovsange over den hellige Jomfrue og dermed beslægtede Emner. Dette Academie hörer vel til en ganske anden Tidsalder end den, vi egentlig ville beröre; men da det var Puy des Palinods, som gjenoplivede den hellige Poesie i Frankerige, saa fortjente det vel at bemærkes, at det var Normanner, der i Vilhelms og Lanfrankernes Dage ströede den förste Sæd. Allerede i 11te Aarhundrede nævnes flere religiöse Digtere blandt Normannerne, f. Ex. den Uticensiske

*) Ifölge et Diplom som Bourgueville har opbevaret i det nu yderst sjeldne Skrift: Recherches sur les antiquités de la Normandie pag. 26.

Munk Johannes *). I 12te Aarhundrede gav *Samson* af *Nanteuil* dem i Modersmaalet en poetisk Oversættelse af Salomons Ordsprog **); 200 Aar derefter oversatte Normannen, den lærde Theolog og Humanist, *Nicolaus Oresme*, som var Karl den Vises Lærer, hele Bibelen af Latin paa Fransk for at forekomme de Vildfarelser, som monne udbredes ved Valdensernes Oversættelser ***). Bibelen maa da ikke have været Normannerne en lukket Bog.

Kirkefædrene fandtes endnu kuns sparsomt i de normanniske Bogsamlinger. Imod Slutningen af 11te Aarhundrede forestod Abbed *Theodorik* Klosteret i Uticum; han var selv een af den Tids flittigste theologiske Skribenter, og Kröniken synes at lægge stor Vægt paa, at han var indfödt Norman. Han skaffede sit Kloster et lidet Bibliothek, hvori Hieronymus og Eusebius stode opstillede blandt andre Kirkefædre; han paalagde hans træge Munke: at

*) Ord. Vit. hist. eccles. l. 4 p. 586.

**) De la Rue: a letter concerning the Lives and writings of various Anglo-Norman poets of the 12th century (1796, 4) p. 8 sq.

***) Huet: origines de Caen c. 24 p. 551.

de skulde bede, læse, skrive, synge for at undgaae Djævelens Fristelser, og ledsagede, for end mere at anspore dem, Paamindelserne med en Fortælling om en Klosterbroder, som ved lærd Flid afvendte Himmelens Straf for et ryggeslöst Levnet. Da nemlig de anklagende Aander for Herrens Domstoel forelagde hans mange Laster, saa frembare Englene en *guddommelig* Bog, hvilken samme Munk havde skreven; talte heraf hvert Bogstav op mod hver enkelt af hans Overtrædelser, og da der tilsidst blev eet eneste Bogstav tilovers, hvorimod Dæmonerne ikke kunde opstille nogen Synd; saa viste Herren ham Barmhjertighed, tillod hans Sjel at vende tilbage til hans eget Legéme, og gav ham Frist til Forbedring *). Theodoriks Bestræbelser maae have frugtet; thi flere Uticensiske Munke skaffede sig et Navn ved Lærdom **), og *Orderik Vitalis*, der i samme Kloster forfattede sin Kirkehistorie *paa hans Foresattes Befaling* ***),

*) Ord. Vit. h. eccl. l. 3 p. 470 sq.

**) Ord. V. l. 4 p. 485 & p. 536. Guill. Gemmet. l. 7 c. 32.

***) Proleg. ad. l. 3.

har heri baade foreviget Theodorik og de lærde Klosterbrödre, og givet tilstrækkelige Pröver paa egne dengang usædvanlige Kundskaber.

Klosterskolen i *Bec* var Moder til flere lignende, som gjorde dem udenfor Normandiet, f. Ex. i Chartres og Poitiers, overflödige. Lanfranc blev Abbed i det af Vilhelm Erobreren nysanlagte S. Stephans-Kloster i Caen, og kort efter siger Digteren Robert Vace sig at være dannet i en Skole i samme Bye *). Det Lys, som udgik fra disse Skoler, den Glands, som de Lanfrancske Instituter udbredte over Geistligheden, og dennes i alle Forhold indgribende Virksomhed, der er den oplyste Aands Privilegium blandt en mindre dannet Hob, vare kraftige Midler til at formilde de berygtede normanniske Sæder. *Vilhelm den Röde* yttrede tydelig nok i Striden med Anselm, at han ikke lod sig foreskrive Love, og dog, saa forbittret han han end var med den urolige Helias af Mans, holdt han efter de *Vises* ɔ: *Geistlighedens Raad* inde med Fjendtlighederne Paaskesöndag, og tilsagde en Gudsfred

*) "Illenque fut à *leittres* mis" Huet orig. c. 18 p. 265.

under Festen *). Hans Broder og Vilhelm Erobrerens yngste Sön, Hendrik den I, med hvem Ganger-Rolfs mandlige Stamme uddöde, lod Hierarchiet naae en Fasthed, hvilken det aldrig för havde havt.

Klosterskolen i Bec havde i Lanfranc selv en duelig Retslærer. I 12te Aarhundrede gjenfödtes Lovkyndigheden i Italien ved Opdagelsen af Justinians Lovbog og ved Gratians Decret, og allerede i samme Aarhundrede versificerede (romancerede) Normannen Richard af Annebaut (Dep. Calvados) Justinians Institutioner. Dog blev Lovstudiet neppe omhyggelig pleiet i Normandiet för 15de Aarhundrede, da det förste Universitet i Landet, det i Caen, oprettedes, i den Hensigt at drage de studerende Normanner bort fra Paris. Kan man bygge paa Titelen: *veneranda Normannorum natio*, som det normanniske Landsmandskab ved Höiskolen i Paris bar i Middelalderen, eller derpaa, at de tre normanniske Collegier sammesteds, nemlig: Harcourt, Bayeux og Lisieux, ere blevne stiftede af en *Abbed* og *tvende Biskopper* i Normandiet, saa

*) Ord. Vit. l. 10 p. 775.

har vel den verdslige Ret ikke den Tid saameget været Normannernes Sag, som den blev det siden.

Fra Vilhelm Erobrerens Dage af begyndte ogsaa andre Videnskaber at fredes i Klostrenes Lye. Anselm skaffede Klosteret Bec et medicinsk Bibliothek *). Chron. S. Benigni Divion. **) berömmer ved Aaret 1028 en vis Johannes, *Italiener* af Födsel, men dengang Abbed til Fécamp i Normandiet, som særdeles kyndig i Medicinen. Det fortjener at mærkes, at denne Videnskab i 11te Aarhundrede intetsteds blomstrede frodigere end blandt de neapolitanske Normanner. Den Salernitanske Skole havde Indflydelse paa Makrobiotikens Studium ogsaa i Normandiet. Normannen *Rodulph*, kaldet Klerk og Mala-Corona, levede just dengang som Munk ved Uticum. Han var kyndig i Grammatik, Dialectik, Astronomie og Musik; men i Lægevidenskaben var han störst, og, medens han opholdt sig i *Salerno*, havde han ikke sin Lige heri uden en gammel

*) Anselm ep. l. 1. n. 55 cfr. n. 28 & 36.

**) Bouquet S. R. G. X. p. 175.

Kone *). Der nævnes end flere berömte normanniske Læger til samme Tid, f. Ex. Gilbert Maminot, Grimbald, Odo Stigand o. a. **). Vilhelm Erobreren stiftede de fire ældste Hospitaler i Hertugdömmets Hovedstæder, og skal man troe Robert Vace, blev deres Indstiftelse ham paalagt af Paven som Böde for hans ulovlige Ægteskab med Mathilde af Flandern, hans Nærpaarörende ***). Valfarterne til det hellige Land forplantede lige saamange legemlige Svagheder (især Blindhed) til Europa, som Bekjendtskabet med de Vantroende Lægemidler. Naturhistorien maa ikke have været Normannerne fremmed, siden den allerede i 12te Aarhundrede blev poetisk behandlet af deres Digter Philip de Thaon, der helligede Adelaide, Hendrik I's Gemalinde hans Bestiarius og Digtet de creaturis †).

*) Ord. Vit. l. 5 p. 477 ad. a. 1059, cfr. p. 464.

**) Ord. Vit. l. 4, p. 550 l. 7 p. 656 & Neustria pia p. 716.

***) Huet. orig. c. 16. Bouquet XI. p. 358.

†) De la Rue, letter p. 5 sq.

Af Kröniker som de fire ældste normanniske *), der ere skrevne imellem 10de og 12te Aarhundrede, er det ikke vanskeligt at skjönne, efter hvilke Mynstere deres Forfattere, som vare Klerke, have dannet sig. Saameget de end stræbe at undgaae Aarbögers chaotiske Form, og derimod at fremstille et sammenhængende Malerie, saa spores dog overalt kuns et slet fordöiet Studium og en endnu slettere Efterligning af de gamle Romere. Orderik **) siger udtrykkelig: at Vilhelm af Poitiers efterlignede Sallusts Skrivemaade i hans Bog de gestis Guillelmi. Stundom anföres een eller anden af de gamle Classikere. Fortællingen er hyppig gjennemvævet med latinske Vers i afvexlende Versemaal, hvilke som oftest ikkuns indeholde en Gjentagelse af det Fortalte, og Foredraget, især i Prologerne og Epilogerne, er overlæsset med smaglös Pynt, ligesaa langt fra den Nögenhed, der charakteriserer raae Mun-

*) Dudo af S. Quintin, som begynder Rækken, var i de to Richarders Tjeneste, og levede saa nær Normandiets Grændser, at han vel kan stilles i Linien med Vilhelm af Poitiers, Orderik Vitalis og Vilhelm af Jumiegés.

**) Hist. eccl. l. 4, p. 521.

kes Annaler, som fra den ædle Simpelhed i Fremstillingen, der flyder af et vel ordnet Hoved og et vel rettet Studium. I faa Lande af en lige Udstrækning, flyde de historiske Kilder saa rigeligen som i Normandiet. Det synes virkelig, som om Rolfs Æt havde arvet den skandinaviske Saga-Kjerlighed, og naar man læser: hvorledes Dudo af Rolfs Sönnesönner blev opmuntret og forsynet med Stoffet til hans Krönike *), eller hörer Robert Vaces Priis af den gamle Tid, "da de, der beskreve store Gjerninger og fortalte Historier, fik skjönne Gaver af Herret og ædle Fruer" **); saa rinder det uvilkaarlig i Tankerne, hvorledes Adam af Bremens, Svend Aagesens og Saxós Arbeider bleve til.

Aanden for Digtekunst udbredte sig i Frankerige fra Syd mod Norden. Igjennem Rhonens Munding toge Gallerne imod græsk Cultur, og Romernes förste Provinds paa denne Side Alperne var tillige den, hvor deres

*) See Fortalen til hans Historie ap. Duchesne p. 56 og Vilhelm Gemmeticensis Dedication til Kong Vilhelm ibid p. 215.

**) Prologen til Roman de Rou.

Sprog vedligeholdt sig længst ublandet. Efter det vestlige romerske Riges Undergang bevarede det nærliggende Italien dets Indflydelse paa Culturen i Provence, deels ved de Baand, der knyttede de gothiske Stammer, Longobarderne og Frankerne tilsammen, meest ved Sprogligheden. Eensidighed og Partiskhed have sjelden bragt nogen större Vildfarelse ind i Historien end den: at den saa udraabte Sædernes Fordærvelse i Frankerige — hine Roms blödagtige Sæder — udströmmede fra Pavesædet i Avignon som den förste Kilde. Hvis man ikke anseer den fine provençalske Levemaade som Frugten af en yppig Bund, der engang befrugtet med Oplysningens Sæd omdanner selv de vildeste Nybyggere; hvis man vil lade Italiens Forfinelser bryde ind i dette Land fra en enkelt Tidspunkt af; saa burde denne i det mindste rykkes længere tilbage end til det 14de Aarhundrede. Man læse kuns om den italienske Greve Fulco i Angers og Sæderne ved hans Hof, og man vil finde Italien at have havt allerede i 12te Aarhundrede en middelbar Indflydelse paa Sæderne i Frankerige, ja i Normandiet selv *). Maatte ikke endogsaa længe

*) Ord. Vit. l. 8 p. 682.

för den Tid Rom igjennem det dengang dybest indgribende Hierarchie have smittet med dets Aand et Naboeland, som i Cæsarernes Tid af alle Provindser var den, som lettest blev latiniseret?

I Provence og Languedoc indklædte den lyriske Poesie sig tidligen i det *romanske* Sprog; her var Sædet for guay saber (la science gaye) *), her la boutiqua dels troubadours, som allerede i 9de Aarhundrede skal have forsynet Frankerige med omvandrende Sangere **). Men da den franske Konge Robert ægtede Constance, en Datter af den provençalske Greve Vilhelm I, og en Skare af Troubadours, Jongleurs, Histrioner o. a. forplantedes til det franske Hof, blev Revolutionen i de gamle *frankiske* Sæder fuldstændig ***). Rouen

*) Mon ikke denne Benævnelse har foraarsaget at Italienerne kaldte det franske Sprog læta loqvela. f. Ex. i det poetiske vita Mathildes in Leibnitii Script. Brunsv. p. 654?

**) Massieu histoire de la poesie françoise, p. 97.

***) Raynouard des troubadours et des cours d'amour (Paris 1817. 8.) p. 84 sq. Dog stötter, saavidt jeg veed, denne Mening sig kuns paa et Sted hos Rodulph. Glaber ap.

laae Paris og Laon for nær, til at det normanniske Hof ikke skulde föle Stödet paa en Tid, da Sprogforskjelligheden ikke længer dannede nogen Mellemvæg. Jeg skal nu anföre nogle historiske Beviser paa, at den Omvæltning, Provençalerne havde tilveiebragt i Hjertet af Frankerige, næsten samtidigen sporedes i Normandiet, og at mange af de forskjellige Arter Provençaler *), skjöndt ikke alle, fandt Efterlignere blandt Normannerne.

Bouquet X. p. 42 A. B., hvor der vel tales om ryggeslöse Provençaler, hvis Sæder smittede hele Frankerige, men der siges ikke, at de vare *Digtere*.

*) De Provençalske Digtere vare forskjellige Slags: Jongleurs eller Improvisatorer; Romanciers eller Forfattere til romans en vers de longue haleine; conteurs de fabliaux, som forelæste Noveller; chansonniers, der skreve lays d'amour eller rene Kjerligheds-Elegier; Tensenniers, en Middelting mellem Digtere og Philosopher, der affattede Kjerligheds-Qvæstioner, skikkede til at forelægges cours d'amour eller Kjerligheds Tribunalerne; endelig Musars, violars, comics o. a. cfr. Nostradamus: vies des plus celebres poëtes provençaux p. 14, og Vanderbourgs Fortale til Udgaven af poësies de Clotilde p. 35.

De Normanner, som fulgte Tancreds Sönner til Italien, förte deres Lands Sæder med sig *), og man kan derfor i det förste Aarhundrede af deres Herskab sammesteds overföre paa Stammelandet, hvad der vides mere om hines Cultur-Tilstand. Robert Guiskard lod sin berömte Sön *Boemund* opkalde efter Kæmpen af samme Navn, om hvem han ved et Gjestebud havde ladet sig fortælle et Eventyr af Jongleurs (jocularem fabulam) **). I Aaret 1090, beretter Orderik ***), forsloge nogle Riddere ved Grev Rodulphs Hof i Conches (en liden Stad i Normandiet) Tiden med Spög og Moerskabsfortællinger, og talte i Frue Elisabeths Nærværelse om forskjellige Emner, *som Skik var* †). Tvende af Ridderne fortalte et Par Drömme, som de havde havt, og de bestræbte sig for at udtyde dem: den ene af dem, den Balduin af Bologne, der snart

*) Guillelm. Apul. ap. Murator. Scr. R. Ital. V. p. 255.

**) Ord. Vit. l. 11 p. 817.

***) Ibid. l. 8 p. 688.

†) "ut mos est hujusmodi de diversis thematibus confabulabantur corám domina Elisabetha."

skulde see hans Dröm opfyldt paa det förste Korstog, fortalte da: at han i Drömme havde seet den Herre Jesus Christus paa Korset, skinnende, skjön og smilende, velsigne ham og gjöre Korsets Tegn over hans Hoved.

Selskabs-Underholdninger i Normandiet vare gjerne poetiske; thi ikke blot, at den Egenskab, som Orderik meest priser Vers for, er: "at de ere velklingende og skikkede til at oplæses" *); men Digteren *Jehan Chapelain*, som levede i 13de Aarhundrede, antyder i Begyndelsen af hans Novelle eller fabliau om Sacristanen af Cluni denne Skik, som en Gjæstevenskabs-Ret i Normandiet:

Usages est en Normandie,
Que qui herbergiez est qu'il die
Fable ou chanson dié à l'hoste.
Ceste coustume n'en oste
Sire Jehan li chapelain;
Vourra conter du Soucretain **).

De normanniske Digtere helligede ikke sjelden Damerne deres Arbeider, f. Ex. Philip de

*) l. 4 p. 521 "versus concinni et ad recitandum habiles."

**) Findes hos Fauchet: de la langue et poësie française (1581, 4to), p. 170.

Thaons Bestiarius var Dronning *Adelaide*, Hendrik Istes Gemalinde, helliget, og Robert Vaces romancerede Brutus den for hendes Tænkemaade ligesaa berygtede som for Aand og Smag berömte *Eléonore*, Hendrik II's Dronning, der havde Dommersædet i saamange cours d'amour. Robert Vace mindede ikke omsonst, at de, der forhen beskreve gestes og fortalte estoires fik skjönne Gaver til Lön af barons et nobles dames; Hendrik II betalte hans Roman de Rou med et Præbende i Bayeux *). De normanniske Damer selv lode ikke Digterveien uforsögt. I Begyndelsen af 13de Aarhundrede besang den fölsomme *Mary* bretonske Riddere og deres Kjerlighed i mange lays d'amour **). Hun var vel födt i Bretagne, men opdragen i Normandiet, hvilket hun forlod for at finde en Tilflugt i England, da Philip Augusts Vaaben truede hendes Hjem. Iövrigt finder jeg i Normandiet intet Spor til hine berömte cours d'amour, der just i den

*) See Brönsteds Indledning til Oversættelsen af denne Riimkrönike.

**) Den fortjente de la Rue har i en egen Afhandling omtalt Mary og hendes Digte.

Periode, vi have foresat os at gjennemlöbe, vare saa nöie indflettede i den franske Poesies Væsen. *Andreas-le-Chapelains* liber de arte amandi et reprobatione amoris (skreven henved Aar 1170) er Hovedkilden til Kundskab om disse Smagens Thingsteder. Flere af dem nævnes i Champagne, Poitou, Flandern og Bretagne; intet udtrykkeligen i Normandiet.

En digterisk Forgudelse af Kjerlighed og Ære, Religiösitet parret med gamle germaniske Heltedyder, frembragte eet af det 11te og 12te Aarhundredes selsomste Fostere, *Chevaleriet*. Provençalismen og Korstogene kunne tilskrive sig en lige Deel i dets Frembringelse og Næring. Mig synes, at Historien ikke klarere har lagt for Dagen, hvor phantastisk dets Skikkelse var, end idet den nævner den *sidste* Ridder netop ved Frembrudet af det Lys, som det 16de Aarhundrede kastede over alle Middelalderens dunkle Former. Men just fordi Chevaleriet var et saadant Phantom, gav det Poesien Stof, sugede gjensidig Næring af samme, og virkede igjennem den især paa Sæderne i Frankrige, hvor de gamle Riddere med alle deres Luner endnu spöge i Efterkommerne. Der er i de normanniske Krö-

niker mærkelige Exempler paa denne Ridderdommets og Poesiens Vexelvirkning. Den normanniske Poesie fjernede sig fra den provençalske. Chevaleriet antog ogsaa en anden Charakter i det nordlige Frankerige end i det sydlige. Det kjelne, bevægelige Princip i Ridderdommet var ringere hos de franske Skandinaver; Hangen til det Vidunderlige, hvilken udtalte sig i deres hele Færd lige indtil Dragehovederne paa deres Snekker, derimod större end hos Folket hinsides Loiren. Alt var grundigere hos Normannerne; deres Religiösitet dybere, deres Mod koldere, mindre opbrusende og derfor varigere; deres Sindighed og Krigersnildhed var vidt berömt og deres Krigeraand eller rettere Forvovenhed var stegen höit ved Vilhelm Erobrerens eventyrlige Tog. *Robert*, Vilhelms ældste Sön, var en Ridder af den förste Gröde, og forenede alle ridderlige Dyder og Laster i deres Yderligheder og besynderlige Sammenblandinger: — kjæk og qvindesyg, from og svag, goddædig og ödsel, eventyrlig og lad; han solgte sit Hertugdömme for at kunne bestride Udgivterne til et Korstog; han gad ikke være Konge i Jerusalem, og, da han kom hjem, gad han

ikke styre hans eget Land; han lod egenraadige Vasaller skalte efter Behag for ikke at forstyrres i lade Nydelser, og han, de Vantroendes *Skræk*, blev til Spot for alle. Men just den Dom, Normannerne fældte over ham, og den Skjebne, hans klogere, skjöndt mindre veltænkende Brödre lode ham vederfares, röber, at han ikke gjaldt i Normandiet for et Mönster paa en Ridder. Under hans Broder, *Vilhelm den Röde* finder man normanniske, *satyriske Digte*, kaldede *Sirventes* eller *Sirventois*, som vare rettede mod Robert af Caen, Hertug Roberts Capellan *). Hendrik I, Roberts yngste Broder, var ligesaalidet Normannerne tilpas; thi han var mere Statsmand end Kriger. Ogsaa han maatte derfor döie Spot og Satirer. En vis *Lucas af Barca* sang offentlig Nidviser om ham, og bragte hans Fjender til at lee. Da endelig Hendrik fik ham i sin Vold, og lod ham Öinene udstikke, saa knuste Lucas Hovedet mod en Væg til *Bedrövelse for mange, der elskede hans Lune*, som Orderik siger **). Nidviser vare og vedbleve indtil de

*) De la Rue: a letter concerning &c. p. 4.

**) l. 12 p. 887 ad. a. 1124.

seneste Tider at være Provençalernes aandelige Sværd *).

Alt længe havde Sædernes Fordærvelse grebet om sig i Frankerige; den udtalede sig ogsaa i letfærdige *erotiske* og *bacchiske Sange*. Den berömte Biskop Yvo af Chartres skrev allerede til Urban II om et blödagtigt Menneske, kaldet *Flora*, om hvem mange Viser väre i Omlöb, og afsanges paa Gader og Veie af kaade Ynglinger **). Ikke blot Abelard, men Bernhard af Clairvaux digtede erotiske Sange ***). Til samme Tid udbröd Orderik i Klagemaal over Afvigelsen fra fædrene Sæder og især over den Modesyge, som begyndte at smitte alle Stænder i Normandiet, endogsaa Munke og Bönder †), og Biskop Serlo af Seez endte engang en Straffeprædiken med at reformere Hendrik I's Hoved og afskjære hans lange Haar ††). I

*) "On dit que les Provençaux se vengent de leurs ennemis par des chansons", siger Rousseau: Confessions I, 5 p. 190 ed. Paris 1819.

**) Ep. 68.

***) Carmina amatoria, canticulas mimicas et urbanos modulos, cfr. Abelardi op. ep. 1 & 11.

†) L. 8. p. 682, 700 & 711, cfr. l. 5 p. 469.

††) Ibid. l. 11 p. 876.

Begyndelsen af 15de Aarhundrede skjöd en nye Green af hiin anakreontiske Poesie frem i Normandiet, idetmindste under et nyt Navn. I en Dal under Byen Vire i Depart. Calvados levede dengang en Valkemöller, *Olivier Basselin*, som, medens han udspændte sit Klæde, morede sig og sine Arbeidere med gastronomiske og bacchiske Viser. Disse bleve efter deres Födested kaldte Vaux-de-vire (deraf Vaudeville), samlede, forögede og tildeels udbedrede. Först i den seneste Tid er hele Samlingen udkommen, og Indholdet kan ikke kortere antydes end ved et Par Stropher af Basselin selv, der staae som Motto foran i den nye Udgave *).

Pour guerir un soif maline
Et l'ennuy que me faict ma femme á ma maison.

I den foregaaende Udsigt over Litteraturens Oprindelse og Fremgang, indeholdes allerede Beviser for, at Poesien ved Smagen for de alvorlige Studier, ifölge Folkets Character og

*) Les vaux-de-vires, poësies du XVme siecle par Olivier Basselin. Vire 1811. Med et Titelkobber, som forestiller Basselin ved et Drikkelag under Vires Mure i Dalen.

særegne Begivenheders Tilstöd maatte faae et didactisk og episk Sving i Normandiet. Det er en Vildfarelse at tilskrive Korstogene udelukkende Epopeens Opkomst i Frankerige Man beraaber sig paa *Bechadas* Digt om Jerusalems Erobring som det ældste i langue d'oui affattede Epos *). Allerede för Vilhelm Erobrerens Ledingsfærd til England besang *Thibaud af Vernon* S. Vandrils og andre fromme Heltes Bedrivter **). Hiint Tog, som kaldte Naboelandenes raskeste Krigere til Vilhelms Fane, gav de normanniske Digtere et kjærere Stof end 40 Aar derefter de hellige Krige. De bretlandske Eventyr havde givet Ridderaanden en bestemt Retning i Neustrien, förend Ridder og Troubadour bleve eenstydige i det sydlige Frankerige. Orderik forsikkrer, at Vilhelm Erobreren blev besungen i mange ud-

*) Labbé bibl. Nov. T. II. p. 296; *Heeren* über den Einfluss der Normannen auf die franz. Sprache, i Breyers hist. Magaz. I. p. 315. Heerens Beviis beroer paa en meget ufuldkommen historisk Induction.

**) Mabillon. annal. Bened. I. 60 n. 41. De la Rue letter. p. 3.

mærkede, prydelige Digte *), og han nævner samme Fyrstes Historieskriver, *Vilhelm* af *Poitiers*, samtidig med Helten, som Forfatter til læseværdige, smukke Digte **). Her siges vel ikke om disse Vers vare latinske eller franske; men da Provençalerne allerede havde angivet Digtersproget, da det franske Sprog, som ovenfor er beviist, ikke blot var Almuesproget i Normandiet, men endogsaa af Vilhelm blev holdt i fortrinlig Hævd, og da Vilhelms Hær brugte franske Krigssange ***); saa er vel det sidste at formode. Man kunde maaskee hente et Beviis for, at langue d'oui begyndte at blive agtet som Skrivtsprog i Normandiet, deraf, at Bechada, som frygtede for at skrive i et foragtet Almuesprog, forfattede hiint Digt netop efter en Normans (Gaufreds) Raad †). *Taillefer*, Minstrel og Helt, var Vilhelm i Slaget ved Hastings, hvad Skjaldene vare for de skandinaviske Konger. Han op-

*) L. 8 p. 663.

**) L. 4 p. 521.

***) Willielm. Malmesb. Gest. Reg. angl. l. 3 in Scr. R. Gall. XI. p. 184.

†) Labbé og Heeren l. c.

muntrede Hæren ved Sangene om Roland og Karl den Store, og gav Tegnet til et almindeligt Angreb paa fölgende Maade: — Han var til Hest; i tre Timer kastede han sin Landse i Luften og greb den ved Odden, i fjerde Time svang han den mod Fienderne og dræbte een af dem. Efterat han ligesaaledes havde tumlet Sværdet, styrtede han sig ind paa Fienderne, efterfulgt af Hæren *). Af Robert Vaces Romance om Vilhelm Langsværd seer man, at der i Begyndelsen af 12te Aarhundrede har existeret blandt Normannerne en Mængde episke Digte, som nu ere tabte eller i det mindste ikke gjenfundne **). Englænderne toge, da de i 15de Aarhundrede opgave Normandiets Besiddelse, Digterne med dem, og man kunde virkelig forledes til den Mening, at den neustriske Poesie laae uden for Austrasiernes og Languedokkernes Sphære, eftersom man i England maa söge Haandskrivterne til de nor-

*) Henricus Huntindon. ap. Bouquet XI p. 209 a. B., beretter dette; endnu fuldstændigere De la Rue p. 15 sp. efter Geoffroy Gaimars poetiske Angelsaxe-Historie.

**) De la Rue p. 4.

manniske Poemer. Til hine ubekjendte Epikere slutter sig i 12te Aarhundrede en Række af navngivne: Trouvererne *David* og *Benoit*, *Robert Vace*, *Arvernes*, som poetisk beskrev Martyren Thomas Beckets Levnet, og endelig *Geoffroy Gaimar*, der leverede en angelsaxisk Historie paa Vers *).

Ludvig den Helliges Regjering var den romantiske Poesies meest blomstrende Tid i Frankerige; men jeg tvivler dog om, at mange af de 127 Digtere, som Fauchet opregner för A. 1300, höre Normandiet til. Den normanniske Digtekonst nærede sig ved Sagnene om det *frie* Olds Bedrivter, og de fleste Digtere fulgte sikkert *Marys* Exempel, hun som med normannisk Frihedsaand sögte Tilflugt og et nyt Fædreneland hinsides Havet. Dog een i det mindste af de normanniske Digtere tænkte ikke saaledes: *Alexander* fra *Bernai* tyede til det franske Hof, hvor han i en rimet Levnetsbeskrivelse af Alexander den Store allegorisk lovsynger Philip August, hans Födelands Fiende **). Det er vel et Beviis paa den nor-

*) De la Rue p. 15.

**) De la Ravalière: poësies du Roi de Navarre T. II. p. 158-165.

manniske Digteraands Styrke, at det efter 12te Aarhundrede varede saalænge, inden den angelsaxiske Poesie igjen kunde hæve sig i det egentlige England. Jeg nægter derfor ikke den normanniske Politik en endnu vældigere Medvirkning, eller glemmer Edvard I's Forfölgelser mod Barderne i Wales ved Slutningen af 13de Aarhundrede.

Naar man betænker, hvorlidet hedenske Myther fra Norden passede sig for kristnede Normanner; hvor snart disse fik en Litteratur, og at den opstod lige i den Tidspunkt, da fremmede Munke og Provençaler bröde ind over Grændsen; da Rom grundfæstede Hierarchiet i Landet; da Normannerne ophörte at være Skandinaver, og deres Aand ved de engelske og sydlanske Toge vendtes mod andre Maal; saa er det meget begribeligt, hvorfor deres Poesie ikke var mere nordisk, og hvorfor de ikke mere benyttede eller rettere kjendte til de nordiske Hedenolds Sagn, hvilke unægteligen maatte have tjent til at udbrede en særegen Glands over dem selv og deres Fyrster. Islænderne levede meget mere isolerede, og dog fristedes de til at optage blandt deres egne Sagnene om Roland og hans Horn, om

Karl den Store, Artus og Alexander, hvilke Poesien i dens Ström fra Syden bragte til deres Öe. Af de bretonske Barder öste Normannerne den störste Deel af deres Feehistorier; de hentede österlandske Sagn fra samme Kilde — Sagn, hvis Oprindelse ikke lader sig udlede paa den sædvanlige Viis af Samqvemmet med Araberne; thi Kröniken *Bruty - Breuhined* eller den britanniske Brutus, hvori de galiske Fyrsters Æt nedledes fra den trojanske Brut, en Sönnesön af Æneas, er f. Ex. allerede fra 7de Aarhundrede*). Dudo af S. Quintin havde sine Efterretninger om Normannerne af Ganger - Rolfs Sönnesöns egen Mund **). Naar han da fortæller: at de *Danske roste sig af at nedstamme fra Antenor og Trojanerne* ***); saa maae vel de trojanske Sagn hos Normannerne have været ældgamle, og kunne vel neppe tilskrives noget Bekjendtskab med Virgil. Man kunde lettelig fristes til at betegne

*) Mémoires de l'académie Celtique No. 6 p. 465 sq.

**) See Vilhelm Gemmet. Dedication til Kong Vilhelm ap. Duchesne p. 215.

***) De moribus Norm. ap. Duchesne p. 65.

Forplantelsen af slige Sagn en anden Vei: fra det sorte Hav over Skandinavien til Bretagne og Normandiet. I 12te Aarhundrede behandlede den franske Digter, Mester *Eustache*, disse trojanske Fortællinger *), og 1155 oversatte Robert Vace den britanniske Brutus af Latin paa Fransk. Orderik Vitalis kjendte Sagnene om *Artus* og Spaamanden *Merlin*, som ved Gildas og Bedas Beretninger vare blevne stemplede med Sandheds Præg; han anförer endogsaa en *Merlins Bog*, hvoraf han havde öst sin Kundskab om dennes Spaadomme **). Han fortæller om S. Vilhelm, der, för han blev Munk og Helgen, havde som tapper Ridder i Karl den Stores Hær bekæmpet de Vantroende, "at Jongleurernes Sange om ham vare i alles Munde, men at man med Rette burde foretrække de Geistliges authentiske Beretninger" ***). Med Viserne om *Roland* og *Karl den Store* gik Normannerne i Kampen mod Harald af Essex. Naar man nu til disse ved

*) Massieu hist. de la poësie fr. p. 156.

**) L. 12 p. 687.

***) De illo vulgo a joculatoribus cantilena canitur l. 6 p. 598.

Middelalderens Digtekunst forevigede Sagn tilföier nogle andre, saa har man omtrent den Kreds, hvori de franske Romantikere dreiede sig för Korstogene. Sysselsatte Normannerne sig i 11te og 12te Aarhundrede mindre med Gotfried, Soliman, Noureddin og andre Gjenstande, som Korstogene bragte paa Bane; saa var det fordi Englands Erobring ydede dem et nærmere og rigere Stof til Underholdning.

Undersögelse om Jævnet-Eeds (Jafnath eth) sande Betydning og Beskaffenhed.

Af

Conferentsraad *Schlegel.*

De fleste Undersögelser om forældede Ord have blot Interesse for Sproggrandskeren, men naar man ved at udfinde Ordets sande Betydning tillige erholder det klare Lys om Gjenstanden Ordet betegner, hvilket forhen savnedes, da vinder Undersögelsen en höiere og almindeligere Interesse. Dette er Tilfældet med den i den Skaanske og i den Siellandske Lov, der tillægges en Kong Erik, saavelsom i nogle Norske Love omtalte Jafnæth eller Jæfnth eth. De urigtige Fortolkninger af denne Slags Eed, som forekomme endog hos de bedste Danske og övrige Nordiske Lexicographer, have foranle-

diget, at endog de af vore Lovkyndige, der have gjort sig fortjente af at udbrede Lys över vore gamle Love, have dannet sig et meget urigtigt Begreb om samme, hvilket har medfört, at de heller ikke har kunnet giöre sig en aldeles rigtig Forestilling om den i ældre Tider i Norden brugelige Fremgangsmaade ved at afslutte Forlig om Manddrab eller Saar, og det er först, dersom det maatte lykkes mig at udvikle hiin Eeds sande Betydning, at man rigtig vil fatte dennes egentlige Tendents og erholde en levende Anskuelse af en ikke uvigtig Deel af vore gamle Forfædres Sæder og Retsbegreber. Dette tiene til Undskyldning for at jeg fremlægger en saadan tilsyneladende tör Ord-Undersögelse for dette lærde Samfund og derved stræber at afdrage noget paa den Gjeld, i hvilken jeg længe har staaet.

Ostersön Weile er i Forklaringen af Ordene: Jempnede Eed eller Jefne Eed (i Udg. af 1665 S. 404) ligesaa uefterrettelig som paa andre Steder i hans Juridiske Ordbog. Han siger: "at det er en *lidelig* eller *taalelig* Eed, "som sværges inden Tinge med oprakte Fingre, "eller paa Bog, og ikke paa Helligdom", paaberaabende sig Skaanske Lov V. 29, 30 og 31

Cap. som Hiemmel for denne Forklaring. Han maa have forestilt sig at Jefn i denne Forbindelse betegner det samme som taaleligt, og at denne Taalelighed bestod deri, at Eden ikkun aflagtes paa *Bog*, det er Bibelen, og ikke paa *Helligdom* eller Reliqvierne. Dersom denne lidet betydelige Omstændighed skulde medföre at Eeden havde faaet Navn af Jefnet Eed, saa havde adskillige af de i gamle Dage brugelige Eder maattet kaldes saaledes, thi den Skaanske Lov og dens Paraphrast, Anders Sunesen, angiver denne Eeds Afflæggelses-Maade paa flere Steder. Ostersön synes ikke ved ovenmeldte Forklaring at have afbenyttet Anders Sunesens Skrift, hvilket han overalt ikkun lidet bruger, uden Tvivl paa Grund af hans ringe Kundskab i det latinske Sprog. At denne Eed og forekommer i Eriks Siellandske Lov har han heller ikke lagt Mærke til.

Hadorph i det hans Udgave af Skaanske Lov tilhörende Ord-Register forklarer Jefnade-Eed ved "Jämnstor (d. e. lige stor) Ed mot Saken, eller Eed som the alla med en jämn Röst göre skulle." Uagtet Hadorph formedelst hans bedre Indsigt i det gamle Sprog i Almindelighed er heldigere end Ostersön i sine

Ord-Forklaringer, saa gjelder det dog ikke om denne. Det Hadorph anförer til at characterisere Jafneth-Eed kan jo umueligt være dets Særkiende, thi ved mangen Eed, som efter de gamle Loves Forskrift skulde aflægges af flere i Samling, maatte disse sværge eens, hvis at Eeden skulde have nogen Gyldighed eller tillægges bevisende Kraft, men i Særdeleshed fandt dette Sted ved *Lov*, hvor alle Lovsmænd hos os, ligesom i de Lande, hvor consacramentales — Mededsmænd — brugtes, maatte sværge med et Mundhæft (Skaanske Lov IV, 7. IV. 39) saaledes at hvis endog ikkun een eneste ei vilde sværge efter den bestemte Formular, Sagen tabtes for den der havde fæstet Lov. Hadorph citerer dernæst Östersön, men tillægger ham andre Ord, end der findes hos denne, nemlig: tienlig, tydelig Eed, som sværges paa Tinget.

Den berömte *Ihre* feiler ikke mindre, naar han i sit Glossarium Svio-Gothicum I. 969 forklarer Jamnade-Eed ved gode Mænds Eed, eller og ved den begge Parter ansee for lige fyldelstgiörende (juramentum virorum honestorum vel forte qvibus utraqve pars æqve acqviescit). Han udleder det af Stamordet Jæmnadt,

der ei allene skal betyde Lighed (proportio, æqvalitas), men og Billighed, Retskaffenhed (æqvitas, probitas), men da han var uvis om hvad enten Ordet i foromtalte Sammensætning havde den ene eller anden Betydning, har han givet os tvende Forklaringer, men begge lige urigtige, som den mindste Hensyn til de Lov-steder hvor denne Eed omtales, kunde have overbeviist ham om, ja! som han endog uden Hensyn hertil kunde have indseet, thi hvorledes kunde saadanne almindelige Egenskaber, som dem han opgiver, der jo bör i Almindelighed antræffes ved alle i Rettergang brugelige Eder, tiene til at betegne en ganske egen Slags Eed.

Paus har ikke givet noget Bidrag til dette gamle Ords Oplysning, thi Jamnader Eida i Magni Guleth. Lov Manhelge B. Cap. 26 (S. 78) oversætter han ved det lige uforstaaelige "Jævneds Eeder" uden nærmere Forklaring. Vor höifortiente Oldgransker Hr. Etatsraad *Thorkelin* har i den af ham for det Arnæ Magnæanske Legat besörgede kritiske Udgave af Magni Lagabæters Gulethings Lov forsögt at böde herpaa ved paa det anförte Sted at oversætte jafnadar eida paa dansk ved "brugelige

Eeder" og paa Latin ved juramenta consveta (p. 169) og ligeledes i det tilföiede Glossarium: jafnadr eida, jusjurandum consvetum, usu receptum, men han er herved uden Tvivl geraadet paa et nyt Vildspor. Han synes at være falden paa denne Oversættelse ved at sætte Ordet i Forbindelse med Adverbiet "jafnan" der og i Ord-Registeret anföres umiddelbart efter hiint og oversættes ved "jugiter, freqventer", og er bleven bestyrket i denne Vildfarelse ved det Lovtexten paa det anförte Sted i Magni Lov erklærer denne Eed for en Uvane, der herefter aldeles skulde aflægges. Havde denne Lærde agtet paa det den gamle Norske Biarköe-Ret fastsætter om denne Eed, saa og paa de Steder, hvor den omtales i de gamle danske Love, skulde han have undgaaet denne Vildfarelse.

Hr. Professor *Kolderup Rosenvinge* er i sin nylig i dette Selskab oplæste lærde Afhandling om den saakaldte nye Siellandske Lovs Alder, paa det Sted hvor han omtaler jæfnath eth, (S. 225-232 i nærværende Hefte) efter min Overbeviisning kommet den rette Mening meget nærmere, end alle hans Forgjængere, ved at forklare denne Eed ved Ligheds Eed, hvor-

ved Manddraberen höitidelig forsikkrede, at han ikke vilde have vægret sig ved at modtage Pengebod for Manddrab under lige Omstændigheder, dersom nogen af hans Frænder var bleven dræbt af et Medlem af den anden Slægt, Forliget sluttedes med, da efter Hr. Professorens Paastand det var forenet med en Slags Ringeagt at give Pengebod for Manddrab, men da der heri saavelsom i andet mere torde være indlöbet nogen Vildfarelse, har jeg troet at en nye nöiere Undersögelse af denne Eeds Beskaffenhed ikke vilde være overflödig.

Da de fornævnte Ordforskere, undtagen min sidstnævnte Collega, have feilet, fordi de blot ved Hielp af et eller andet lignende Ord have villet forklare Jevnet Eed, ubekymrede om hvad Loven herom indeholder, saa skal jeg gaae den modsatte Vei og af Lovenes Forskrifter udlede Ordets sande Betydning.

Den Skaanske Lov indeholder i 5te Bogs 29, 30 og 31 Cap. fölgende Bestemmelser om denne Eed:

c. 29 Jæmpnet edh for mandrap *).

*) Jeg fölger Ghemens Text, undtagen hvor den er aldeles urigtig, men anmærker de

Tha *) *man haffuer böth ather man, tha scal han* **) *före hins dræpne arffuinghe jæmnedhe eth* ***) *mæth (tolf)* †) *næffndom mannum i kyni sinu och sculle ey the swærie* ††) *at halidome wthan at bogh. (bedhe sigh swa*

vigtigste Afvigelser, der findes hos Hadorph og de Haandskrifter jeg har havt Leilighed at efterse. Den her anförte og de andre Inscriptioner findes ikke hos Hadorph, men derimod den latinske: de juramento cautionis et æqvalitatis.

*) Hadorph: *thaghær*, et ældere Ord som betyder det samme.

**) *han* læses ikke hos Hadorph, men bör staa der. Det findes og i Msc. i 4to paa Perg af denne Lov N. 39 paa Univ. Bibl.

***) Hadorph: *äfnade ed* Trykfeil istedenfor jafnada ed. I det formævnte Msc. læses "Jaffnath æth" efter en ældere Skrivemaade. I det vigtige Haandskrift af Anders Sunesens leges Scanicæ, der har tilhört Lunde Stift og nu tilhörer Arnæ Magnæi Legat, kaldes Eeden temmelig overeensstemmende med sidstnævnte Læsemaade "jafnæth eth."

†) Hadorph har *tolf næfndom mannum.* I det fornævnte Msc. læses ikke "*tolf*" som hos Ghemen.

††) Hadorph: *oc ey scullu the swæriæ;* Msc. som Ghemen.

gudh hjælpe ok the bogh) *) *kin bære fore han, at mæth thy at kyni Mæn oc begge there wænne giorde them saa* **) *sathe tha wille han slighe samme böther take af them um the häfde so gort widher han sum han giordæ widher thæm.*

c. 30. *Jæmpnet edh om saar* ***).

Wetær †) *man andrum saar eller bardaghe tha scal han en sammen swærie jafnædhe edh mæth thy samme munhæfde* ††) *fore mandrap ær sagth. æn tryghdær ed* †††) *scal ey före at manne udræpnum.*

*) De indcirclede Ord findes ikke hos Ghemen, men i Msc. og hos Hadorph.

**) Msc. *swa a satæ.*

***) Msc. *for saar.*

†) Hadorph: *wetær*, Msc. *wether*, Ghemen *vedher.*

††) v. Ghemen læser *mwnhæfna* som er aabenbar urigtigt, Msc. har *mwnhæffue.* Hadorphs Læsemaade *munhæfde* er den rigtigste. Jvfr. Ihre *sub voce munhæfth.*

†††) Ghemen har her en aldeles urigtig Læsemaade, nemlig *twigge eth.* Hadorph læser derimod rigtigt: *tryghdær edh.* Msc. *trygther eth.*

c. 31. *Jæmpnedh edh* *).

Vordher mans træl dræpin, thá scal ey jæmpnet **) *edh före* ***) *fore hanum, hælder æn for anneth fæ hans om thæt wor dræpit.*

I vort nuværende Sprog:

c. 29. Naar Boden er bleven svaret for den Dræbte, da skal han (Manddraberen) aflægge Ligheds-Eed til den Dræbtes Arvinger med (tolv) udnævnte Mænd af sin Slægt; de skulde ei sværge paa Reliqvierne, men paa Bibelen. "Bede sig saa Gud hielpe og dette hans hellige Ord, der ligger for ham, at da Slægtninger og deres fælles Venner havde saaledes forligt dem, saa vilde han have taget selv samme Böder af dem, hvis de havde handlet saaledes imod ham som han mod dem."

c. 30. Paaförer man Nogen Saar eller Hug, da skal man ligeledes sværge Ligheds-Eed og efter samme Formular (Mundhæft) som der nys er meldt om Manddrab. End

*) Msc. *Jeffneth eth f' træl.*

**) Hadorph *jafnuda ed*, Msc. *jæffnathe eth.*

***) Ghemen *fore ga han*, som giver ingen ret Meening. Hadorphs Læsemaade, hvormed Msc. stemmer, har jeg optagen.

Trygheds-Eed skal ikke aflægges naar Ingen dræbes.

c. 31. Dræbes Træl, da skal ligesaalidet Ligheds-Eed finde Sted, som naar andet Fæ vorder dræbt.

Foruden denne Lovbog indeholder ikkun iblandt de danske Lovböger K. Eriks eller den saakaldte Nye Sjellandske Lov, fölgende Bestemmelser om Jevnet-Eed i 5te Bogs 24 Cap.

I Fölge Hr. Professor Kolderup Rosenvinges nye korrekte Udgave, som han har tilladt mig at afbenytte, lyder dette Capitel saaledes:

Æn thagær alt ær böt. tha skulæ the hanum trygd swæriæ ther böter hauæ takæt, ok swa manggæ som han næfnær, um han wil trygd hauæ, af swa mangæ skulæ förat jæfnth eth swæriæ. thæt ma æy höghræ næfnæ æn tolf forutæn then thær bot tok. sæx of möthærnæ ok sex af fæthærnæ. ok tha skulæ hinæ thær bötær hauæ takæt næfnæ först hans frændær til thær bötær, og han shal först swæriæ thær bötær. "bithiæ sik swa guth hiælpæ ok holl warthæ at mæth frændær rath ok winæ waræ hans mål swa kommæt sum thærræ, han wildæ slikæ bötær takæ af thæm sum han hauær thæn böt. ok

hans frændær swæriæ (alt) *thæt sammæ mæth hanum. ok hinæ skulæ thæt igen swæriæ. han först thær botæn tok. at thæt han hauær thær takæt bötær fore. han wil thæt aldræ hæfnæ hwærkæn mæth rath ællær mæth dath. hwærkæn af bornæ ok æy ubornæ. ther mæth skulle the wæræ satæ ok læggæ hændær samæn ok minnæs.*

"End naar alle disse Böder ere svarede, da skulle de hannem (Manddraberen) Trygd sværge, der have taget mod Böder, og saa mange som han (Manddraberen) udnævner til denne Trygd. Og skulle de (nemlig de der gave Böder) först sværge Ligheds-Eed. Til hiin Eed skulle ikke flere end tolv Mænd udnævnes, foruden den der tog mod Böderne (d. e. næste Arving), sex af Mödrene og sex af Fædrene Slægten; dog skal han der tog mod Böder först udnævne, hvilke Frænder der skulle sværge med den der gav Böder. Den der udreder Böderne bör först sværge saaledes: Saa sandt Gud hielpe og er ham naadig, at da nu denne Sag med Slægtningers og Venners Raad er bleven forligt, (saa forsikkrer han) at dersom hans Sag var faldet saaledes ud som deres, da vilde han have taget imod den samme Bod af dem, som han har givet

dem, og hans Frænder skulle sværge det samme med ham. Og derpaa skulle hine aflægge deres Trygd-Eed (Trygheds-Eed), först den der tog mod Böderne (d. e. nærmeste Arving): at det han nu har taget Böder for, det vil han aldrig hevne, hverken med Raad eller Daad, hverken paa Födte eller Ufödte, og dermed skulle de være forligte og lægge deres Hænder sammen og kysses *)."

Min Oversættelse af Jafnæth-eth ved *Ligheds*-Eed retfærdiggiöres fornemmelig ved selve Eeds-Formularen, saaledes som den opgives i fornævnte Lovsteder, thi deraf sees, at den er bleven kaldet saaledes, fordi den der gav Böderne tilligemed hans tilnævnte Frændar eedelig forsikkrede, at de under lige Omstændigheder vilde have været tilfredse med at modtage *slige* (d. e. hverken större eller mindre) Böder for forövet Manddrab (efter Skaanske Lov tillige for Saar) af Manddraberen og hans Slægt, som nu Böderne erlægges til. Dernæst stad-

*) Trygheds-Eed blev overalt i Norden stadfæstet ved Haandtag, men den Ceremonie, at *minnas* d. e. kysses ved denne Leilighed, findes ikkun her foreskreven.

fæstes den ved *Anders Sunesens* Autoritet, som oversætter formeldte Eed paa Latin ved æqvalitatis sacramentum, og ved den Forklaring han giver over hvori denne Lighed egentlig bestod, hvorom mere siden. Endelig er denne og best hiemlet ved Ordets Etymologie, thi af Adjektivet *jafn*, i det nyere Sprog *jevn*, som betyder *lige*, hvoraf vi endnu have Sammensætningerne *Jevndögn*, *Jevnlige* o. s. v., er Substantivet Jafneth, i det nyere Sprog *Jevnet*, Lighed dannet, hvoraf endnu Chr. 5tes Lovs Talemaade "nyde Jevnet i Skifte", nedstammer, ligesom og Verbet *jafna*, at jevne, svarer hertil, endskiönt det nu helst bruges i den indskrænkede Betydning, at borttage Ulighed, eller bortrydde Vanskeligheder. Mærkeligt er det ogsaa at Talemaaden *jafna saman* i ældre Tider brugtes, naar Forlig blev stiftet imellem tvende Slægter, der i indbyrdes Feide havde forövet giensidige Manddrab, for at betegne den Compensation, der da fandt Sted imellem de forskiellige Drab med tilbörligt Hensyn til hver af de Dræbtes större eller mindre Anseelse (see Index til Niala Saga S. 714 og til Landnama S. p.

Denne Jevnet-Eeds Tendents var, at forebygge, at den mindelige Afgiörelse ved at modtage visse Böder for Manddrab (efter Sk. Lov tillige for Saar og Hug) ikke skulde nedsætte Vedkommede i den almindelige og især i Manddraberens og hans Frænders Agtelse. Heri afviger min lærde Collega fra mig, thi han antager at Hensigten med denne Eed var, at forsikkre sig om, at der hos dem der havde givet Böder ikke skulde blive noget Nag tilbage, som saa meget lettere kunde skee, da det blev anseet for en Skam at give Böder. Men dersom denne Paastand var grundet, saa maatte Jevnet-Eeden være bleven aflagt af den Dræbtes nærmeste Arving og Slægtninger og indeholde en Forsikkring om, at de i lige Tilfælde ogsaa paa deres Side vilde have gotgiort Fornærmelsen med Böder. Forklaringen modsiges dernæst ved Anders Sunesens Ord i V. 4, der vise at der ved denne Eeds Aflæggelse sigtedes til at sikkre Bödernes Modtagere og ikke Giverne for Ringeagt, hvilket og Hr. Professoren selv erkjender, og derfor vil i al Fald, at dersom saadant Hensyn skulde have motiveret Eeden, Grunden hertil maatte opsöges deri, at det ansaaes ligesaavel for Skam at

modtage Böder som at give dem enten for Manddrab eller personlige Fornærmelser, istedenfor at hevne saadant med Blod, og at denne Skam ikkun kunde forebygges ved Modpartiets Erklæring om at ville have modtaget Böder af Vedkommende under lige Omstændigheder. Det bekiendte Sted hos Tacitus (Germ. c. 28), der handler om Manddrabs Afsoning, giver ikke mindste Vink til at Böders Givelse eller Modtagelse blev i og for sig anseet for Ærekrænkende, og Tacits Vidnedsbyrd er saa meget vigtigere, da det afgaves mange Aarhundrede förend de ældste Sagaer i Norden bleve nedskrevne. Ei heller skulde jeg troe, at der fandtes noget i vore Sagaer, eller hos vore ældste Historieskrivere, eller i de gamle Love, der stadfæstede denne Paastand, dersom de læses uden forudfattet Meening. Der gaves vist nok uforsonlige hevngierrige Mænd, der ikke vilde vide af noget Forlig at sige, naar de eller deres Paarörende fornærmedes, men törstede efter at udöse Blod for Blod. Der fandtes og dem, som broutede af at have kunnet begaae mange Manddrab, uden at böde herfor. Beundredes endog denne vilde Hevngierrighed, denne raae Tapperhed af Mængden, saa vandt

den dog ikke de Ædles Bifald. Naar efter Nials-S. der siges om Thiostolf, Helgardas Læremester, at han havde begaaet adskillige Manddrab, uden at afsone dem med nogen Bod, som Hr. Professoren paaberaaber sig, saa vise dog de derpaa fölgende Ord, at Forf. af Sagaen ingenlunde billiger dette og hele Skildringen af Thiostolf er saare ufordeelagtig. Om Hranfkel siges, at han holdt mange Enekampe og aldrig betalte Böder for noget Drab, men Sagaen beskriver ham tillige som en höist uretfærdig Mand, der ved sine Uretfærdigheder tvang Jökuldalens Folk til at blive hans Thingmænd, i Haab paa denne Maade at befries for disse. (Müllers Sagabibl. I. 104). Sagaerne vise, at de mildere tænkende, der böd Haanden til et billigt Forlig, naar de ikkun ellers vare bekiendte for Mod og Kiækhed, ei derfor agtedes mindre. Nials-Saga giver os et skjönt Billede paa urokkeligt Venskab imellem de tvende Ædle, Nial og Gunnar, uagtet deres stolte Hustruer Bergthoras og Halgerdas Uvenskab foranledigede jevnlig Blods-Udgydelse af deres Frigivne og Tienere. Böder svaredes ved ethvert af disse Drab, i Forhold til den Dræbtes Stand og Stilling, og modtoges snart af den

Ene, snart af den Anden af Vennerne, uden at deres Agtelse i mindste Maade herved svækkedes. Ikke heller skulde Knud den store, denne höimodige Konge, for at laane et Exempel af vor egen Historie, have viist sig villig til at udrede sine Böder for det af ham paa en af hans Thinglith udövede Drab, dersom Böders Givelse havde medfört Beskjemmelse. Iövrigt indsees let at Afstanden imellem Hæder og Ringeagt er stor; og fordi det stundom blev anseet for hæderligt ikke at behöve at svare Böder for Drab, deraf dog ikke fölger, at det agtedes for Skam at udrede dem, og fordi en uforsonlig Kiæmper satte et Slags Ære i at hævne blodigen enhver Fornærmelse, det derfor ikke var Ærekrænkende at række Haanden til Forlig og at modtage passende Böder. Derimod blev det anseet for stor Skam ikke at erholde Böder for lidt Fornærmelse, uden at være i Stand til at udöve Selvhevn og for Ydmygelse, at modtage ringere Böder end Fornærmelsens Beskaffenhed medförte, ligesom det og agtedes for krænkende, at maatte give uforholdsmæssig store Böder for at forsvare en mægtig Uven. Den Meening, Hr. Professoren derefter yttrer, at under den Forudsætning, det

var ikke mindre ydmygende at modtage Böder end at give denne, Jevnet-Eeden mueligt sigtede til at tilintetgiöre denne Plet for begge Parterne, forekommer mig ligesaa lidet antagelig, thi, foruden at Forudsætningen selv ikke er beviislig, saa vilde dette enten have medfört at Jevnet-Eeden var bleven aflagt af begge Parterne og ikke allene af den, der svarede Böder, eller at denne Eed erkiendtes for overflödig, da den ene Parts Ydmygelse ligesom compenseredes ved den Modparten paa samme Tid undergik.

Efterlæser man de forenförte Lovsteder med Opmærksomhed, saa skjönnes at Ligheds-Eeden ikke saa meget gik ud paa den Forsikkring fra Manddraberens eller Fornærmerens Side, at han vilde under lige Omstændigheder have modtaget Pengebod for lige Fornærmelse som paa, at han vilde have modtaget *slige* Böder, det er den selv samme Bod, han nu maa svare, ikke större og ikke mindre. Man vil mueligt indvende herimod, at da Böderne vare lovbestemte var ingen saadan Erklæring om Bodens Störrelse passende, thi der kunde da ikkun blive Spörgsmaal om Bod skulde svares eller Blodhevn udöves. Men denne

Indvending grunder sig paa en Sammenblanding af en yngere Tidsalder med en ældre. Oprindeligviis vare nemlig alle Böder for Manddrab og visse andre personlige Fornærmelser vilkaarlige, saaledes, at de enten beroede paa frivillig Forening imellem Parterne, eller paa de af de tvistende Parter selv udnævnte Voldgiftsmænds Eragtning. Tidlig har nok Vedtægt bestemt, hvad der almindeligviis skulde ansees for passende Bod for en frie Mands Drab, hvilken dog betydelig maatte forhöies naar den Dræbte var en Mand af stor Anseelse eller hörte til en mægtig Slægt, ligesom den derimod nedsattes naar den Dræbte ei var synderlig agtet, eller fordi der ikkun var liden Grund til at frygte for Frændernes Hevn. Maatte Manddraberen og dennes Frænder svare en udmærket stor Bod for at tilkjöbe sig Fred, saa ansaaes Forliig for hæderligt for den Afdöde og dennes Frænder; i modsat Fald var det Gienstand for Bebreidelse, at de havde maattet nöies med en saa ringe Bod. Forandring i Pengevæsenet medförte dernæst og Forandring i Bodens Störrelse. Der findes tydelige Spor i Nials-Saga til en saadan Tingenes Orden.

Da Thorvald Halgerdas förste Mand, blev myrdet af hendes forrige Lærer Thiostolf, maatte hendes Fader Höskuld betale til den Dræbtes Fader Osvif 200 Lod Sölv efter Voldgifts Kiendelse, og tilföier Sagaens Forfatter, at dette blev paa den Tid anseet for en passende Bod for en dræbt Mand *). Ligesaa meget svarede Nial til Gunner for dennes Frændes Sigmunds Drab (Cap. 43). Paa samme Tid svaredes ikkun 100 Lod Sölv for Brniolfs Drab af Nial til Gunner, uden Tvivl med Hensyn til, at hans Fader, en anseet Mand, havde avlet ham med en Slegfred - Qvinde, og at den Dræbte for sin Person var lidet agtet; hvorimod Lyting maatte erlægge en Bod af 200 Lod Sölv for Nials Slegfred - Sön Höskulds Mord, og maatte endda frasige sig Ret til at fordre Bod for sine tvende Brödre, hvilke Nials ægte Sön Skarphedin havde dræbt for at hevne hiint Mord. (Cap. 100 S. 341). Hvormeget Boden forhöiedes for den Dræbtes ud-

*) Nial's Saga p. 22 i den Isl. Text og S. 40 af den lat. Overs. Paa dette Sted anföres vel nogle forskjellige Læsemaader angaaende Summens Störrelse, men i Noten til Overs. er det beviist at den fornævnte er den rigtige.

mærkede personlige Anseelses Skyld eller og i Betragtning af mægtige Frænder, oplyser samme Saga naar den beretter, at det Mord paa Höskuld Goda, Nials Pleiesön, skulde efter de fra begge Sider udnævnte tolv anseete Voldgiftsmænds Eragtning afsones med tre Mænds Bod eller 600 Lod Sölv (Cap. 124), endskjöndt denne formedelst en pludselig opkommen Tvist, efterat Boden allerede ved frivilligt Tilskud af Venner var bleven samlet, ikke kom til Fuldbyrdelse, men gav tvertimod Anledning til at den gamle Nial og Bergthora og deres tappre Sönner bleve indebrændte ved natligt Overfald af Mordets Hevnere, den Myrdedes Svigerfader Hövdingen Flosa og hans mægtige Partie. Dette stadfæstes endvidere ved det berömte almindelige Forlig paa Althinget, hvorved denne Mordbrands Sag blev afgjort, thi derefter blev erlagt tredobbelt Mandebod for Niál, dobbelt for Bergthora, ligeledes dobbelt for deres Sönner Grim og Helge, Skarphedins Mord skulde gaae op med Höskulds Godas, men ikkun enkelt Bod svaredes for Enhver af de övrige Indebrændte. (Cap. 145). Frigivnes Bod var i Alminde-

lighed, ikkun halv saa stor som Fribaarnes *) men ogsaa her kunde særdeles Omstændigheder foranledige en betydelig Forhöielse. Saaledes fandt Gunner sig villig til at udrede 200 Lod Sölv i Mandebod til Niál for Thord, hans Frigivne og hans Börns Læremester, som hans Frænde Sigmund havde dræbt efter sin Hustrues Halgerdas Anstiftelse, uagtet Niál selv erkiendte at denne Bod var usædvanlig stor. (Cap. 43).

I senere Tider blev vel den almindelige Mandebod lovbestemt, men endda kunde Manddraberen og hans Slægt ordentligviis ikke opnaae Forlig, uden at han desforuden maatte udrede en vis Overbod, som i Danmark kaldtes *Görsum;* hvilken rettede sig efter den Anseelse, den Dræbte og hans Slægt stod i, og eftersom blodig Hevn var mere eller mindre at befrygte. Derfor siger Jydske Lovs 3 B. 21 Cap. "*thi aghæ woldær mest Görsum*" (Anchers Udg. S. 206) eller som der læses i Chr. 4des nye Udgave: "*Affue giffuer meest Görsum*", hvilket Biskop Knuds Glossa udtrykker med:

*) Det fandt ogsaa Sted i Skaane efter Anders Sunesens Vidnesbyrd V. 10.

tantum præstat (sc. homicida) in Görsum quantum timet in causa *). Herimod kan indvendes at foruden Jydske Lov ingen af vore gamle danske Hoved-Love taler om Görsum undta-

*) Den gamle Slesvigske Stadsret §. 5 bestemmer og for Manddrab, foruden tre Mark til Kongen og trende atten Mark efter Rigets Sædvane til den Dræbtes Slægtninger, endvidere til disse een Mark Guld i Görsum. (Anchers Lov-Hist. II. App. pag. 2). Her var altsaa Görsums Störrelse lovbestemt. Uagtet man ingenlunde bör, som i Almindelighed skeer, tillægge Kong Svend Grathe denne Kiöbsted-Ret, blot fordi nogle Privilegier han tillagte Byen deri ere indförte, saa kan man dog antage som afgiort, at den i sin ældste Form er meget ældre end Jydske Lov. Naar derfor i denne Kiöbstedret tales om leges terræ eller regni censvetudo, saa menes herved de Skraaer og Vedtægter der vare gieldende i Jylland förend Jydske Lov forfattedes, og som denne Lov for en stor Deel uden Tvivl er bygget paa, hvilket saadanne Steder i Slesvigs Kiöbsted-Ret ogsaa gotgiöre. Den og flere Artikler vise i övrigt at Danske Love og Danske Sædvaner fra de ældste Tider have været giældende i Slesvig, skjöndt med nogen Sammenblanding af Saxiske cfr. § 7 og 8, uagtet nogle Holsteenske Retslærere have villet benægte dette.

gen Vitherlagsretten, der endog fastsætter den for Hug og Saar af den ene Vitherlagsmand mod den anden, men efter sidstmeldte Lov er Görsums Störrelse lovbestemt, nemlig to Mark Guld, og ikke desto mindre er det ikke Jydske Lov, men den Skaanske og Kong Eriks Siellandske Lov der taler om Ligheds-Eed. Men herved maa bemærkes, at denne Artikel i Vitherlags-Retten ikke daterer fra Knud den stores Tid, men fra Kong Nialses, thi i Fölge Bo Hethinssons Raad blev det tilladt at en saadan Forbrydelse kunde afsones med trende fyrretyve Mark Sölv og to Mark Guld i Görsum, istedenfor at efter den ældre Lovs Strenghed Forbryderen skulde udstödes af Samfundet med Nithings Ord, og blev dette Lovbud i Anledning af en senere Tildragelse stadfæstet, som Loven selv beretter (see Loven in fine hos Langebeck III., 165) og hvormed saavel denne Lovs paraphrastiske gamle Oversætter Svend Aagesen som Saxo stemmer overeens. Derimod maa det antages, at Görsum i Knud den stores Tid var en vilkaarlig Bod efter hvad Saxo fortæller om de ni Mark Guld Kongen betalte efter egen Kiendelse, i Görsum foruden en tredobbelt Mandebod for den Vitherlags-

mand han i Drukkenskab havde dræbt, hvilket og stadfæstes ved de latinske Ord, hvorved Saxo her söger at udtrykke Görsum, nemlig "doni nomine" *). Dette vilde endvidere stad-

*) Hele Stedet lyder hos Saxo p. 199 ed. Stephanii saaledes: Rex culpam ære redimi debere constituit. Cumque alias homicidiorum crimen qvadragenis nummi talentis expiari solet, ipse sibi trecenta ac sexaginta, mulctæ nomine, numeranda descripsit. Huic summæ novem talenta auri *doni* nomine adjecit, eandemqve mulctæ speciem consimilis culpæ reis Lege perenniter irrogavit. Hr. Professor Kolderup Rosenvinge antager i sit tit anförte Skrift (S. 254 i Noten, at Kongens Bod var 9 Gange större, men det kommer deraf, at han har forstaaet Saxos qvadragena som om der stod qvadraginta. Man maa nemlig erindre, at den almindelige Bod efter Vitherlagsretten var trende fyrretyve Mark, hvoraf den ene Deel tilfaldt Kongen, den anden Vitherlaget (Selskabet), den tredie den Dræbtes Frænder. Uagtet nummi talenta efter den almindelige Talebrug bör ansees for eenstydigt med marcæ nummorum, (Mark Penge, ikke rede Sölv), saa troer jeg dog at det her maa oversættes ved Mark Sölv, fordi Boden ellers ikke vilde svare til Vitherlagsrettens Forskrift og fordi Saxo mueligt tog Hensyn til, at i Knud

fæstes ved Ordets Etymologie, dersom Görsum efter Kofod Anchers rimelige Gisning, bör udledes af at *göre*, der og betegner: at udrede, betale (Ihre I. p. 706) og *Same* Forening af Verbum *at sami*, at slutte Foreening, thi da betyder det "Foreenings-Bod (mulcta conventionalis) (See Anchers Ord-Forklaring til hans Udgave af Jydske Lov S. 318).

Vil man heller fölge den almindelige Mening, at Görsum ikke her er et eget Ord, men betegner ligesom Görsum i andre Tilfælde det der er kostbart, fortræffeligt, saa strider dog denne Forklaring ikke imod det foranförte. Dersom Görsums Störrelse i Vitherlagsretten blev bestemt, saa er dette skeet fordi Vitherlagsmændene skulde betragte sig som Ligemænd, som medförte, at den Eene ikke kunde kræve större Overbod end den Anden; men i andre Tilfælde blev Görsum uden Tvivl ved at være vilkaarlig, hvilket Jydske Lov og bekræfter. Hvad den Skaanske og de Siellandske Love angaaer, da er det vel sandt at de ikke

den stores Tid der ingen Forskiel var imellem Mark Sölv og Mark Penge, ifölge Pengenes daværende Godhed.

omtale Görsum, men denne Udeladelse beviser dog ingenlunde at samme ikke har fundet Sted i de danske Provindser, hvor disse Love vare gieldende; thi vi vide at adskilligt som ved almindelig Sædvane var indfört, udelodes af de skrevne Lov-Samlinger, fordi man antog at det der var tilstrækkelig bekiendt, ei trængte til nærmere Forklaring. Med Hensyn til Görsum, maatte Lovgiveren end meere ansee Forskrifter om samme for overflödige, fordi den gaves efter privat Overeenskomst. At dette ikke er en blot Gisning; men at Görsum virkelig i det mindste har været brugelig i Skaane, uagtet den ikke nævnes i Skaanske Lov, derfor have vi bestemte Data. Kofod Ancher beretter, at i adskillige Haandskrifter af Skaanske Lov findes det Tillæg: *Een Mantzboth er thretiug gode March, yffver bother ære sex March och tiughe och sexten orthughe* *). Heraf seer man og at Overboden omsider ved Sædvane er bleven bestemt til en vis Sum, uden Tvivl for at lette Forliget. Dette stadfæstes og ved den gamle Lunde Kiöbsted-

*) Lov-Historie 1ste D. Cap. II. 2det Tillæg i hans samlede Skrifter I., 424.

ret, hvilken Kofod kalder den Helsingborgske, og som har været gieldende i en Deel Kiöbstæder i Skaane. *Varthir man dræpin af andrum. tha skal han böde adir mæth trædiwgho mark penninge oc jwer bödir meth thrædiwgho mark. oc twa mark meth thy at han worth vkærthir af daghum takin. eller um han wil ey böda jwir bödir tha skal logh gewe for jwir bödir meth thrennè tyltir.* (Ancher 2den Deel Accessio jurium municipalium p. 227). Her er Overboden bestemt lidet höiere, nemlig til 32 Mark. I övrigt synes det at Ordet Görsum i Skaane ikke ved denne Leilighed er bleven brugt, men Overbod. Det er meget sandsynligt, at det samme har fundet Sted i Sielland, uagtet man ikke hidtil har fundet bestemte Efterretninger herom, da Indbyggerne paa denne og Naboeöerne have havt saa mange Skikke og Vedtægter fælles med Skaaningerne. Forholder dette sig saaledes, saa maatte Overbodens Bestemmelse giöre Forliget vanskeligt paa det at Ingen skulde bebreide Vedkommende, at de havde været tilfredse med en uforholdsmæssig ringe Bod, og dette maatte da foranledige Jevnet-Eeden.

Skulde Kofod Anchers Paastand være grundet, at Mandeboden ikke var bestemt ved Skaanske Lov, hvoraf han endog slutter at Görsum ikke var passende i Skaane*), saa vilde endog uden Hensyn til Görsum Grunden til Jevnet-Eeden indsees. Men om dette virkelig forholder sig saaledes, er meget tvivlsomt. Anders Sunesen angiver den almindelige Mandebod til femten Mark Sölv**), men det dertil svarende Sted i Skaanske Lov V. 1 taler derimod ikke herom; denne Lovs V. 3 fastsætter vel, at naar Mand dræbes i eget Huus Hovedmanden skal böde fuld Mandebod og desforuden for Herværk, 40 Mark til Kongen og 40 Mark til Frænderne, men hvor stor Mandebod der skal svares, siges ikke. Man kunde heraf maaskee udlede, at Anders Sunesen blot her har villet tilkiendegive hvad Ved-

*) See hans samlede Skrifter I, 454. "Den skaanske Lovbog melder intet om Görsum, ikke heller passer den sig der, eftersom Mandebod ikke var den Tid fastsat, men blev bestemt af Parterne selv."

**) V. 1. Hæc (Hvitfeld læser urigtig: Nec) autem m..cta non excedit summam qvindecim marcarum argenti.

tægt havde indfört. Kong Valdemars Siellandske Lov fastsætter heller ikke Mandebodens Störrelse, uagtet der især i 1 Bogs 1ste Cap. havde været god Anledning hertil. Derimod siger Kong Eriks Siellandske Lov III. 10 udtrykkelig "*Vorther man dræpen tha böte therfore femtem mark sylffs*", hvilke deeltes i trende Salle. Men da efter denne Lov Bodfæstningen kunde skee saavel uden som inden Tinge (Eriks Siellandske Lov II. 14) og ingen Tvangspligt peaaae Arvingen og Frænderne til at nöies med de bestemte Böder, og Kongen heller ikke maatte forunde Manddraberen Fred forinden den Dræbtes Frænder vare tilfredsstillede, saa begribes let, at saadan Lovbestemmelse ikkun tiente til at afgiöre sædvanlige Tilfælde, men naar en anseet Person var dræbt, langt större Böder maatte udredes hvis Manddraberen og hans Slægt vilde sikkre sig for Forfölgelse af den Dræbtes Frænder. Hertil kommer, at Vitherlagsretten, der gialdt overalt i Riget paa Biskoppernes og Herremændenes Borge, ligesaa vel som paa Kongens Gaarde, havde autoriseret större Böders Tagelse.

Da jeg saaledes formener at have gotgiort at Boden for Manddrab eller i det mindste Overboden ikke var lige for alle, saa var Jevnet-Eeden aldeles hensigtsmæssig. Manddraberen og hans Frænder kunde, efterat den var aflagt, ikke foregive at Modpartiet var bleven ydmyget ved alt for ringe Böders Tagelse, thi de selv havde jo eedelig erklæret at de vilde for lige Fornærmelse have modtaget lige Bod. End mindre kunde Andre bebreide dem dette. Dette er og den Synsmaade Anders Sunesen opgiver, og Ingen havde bedre Leilighed til at kiende denne Eeds sande Beskaffenhed og Tendents end han. Hans Ord ere disse, V. 4: Qvam cautionem (*sc. thrygd*) semper præcedere debet Sacramentum, qvod jafnæth eth *) in lingva patria nominatur, Virorum duodecim nominatorum de consangvineis occisoris, qvi non sacris reliqvis, sed sacro coram posito libro jurant in suas animas, et sibi Deum futurum propitium depecantur, qvod *consimili delicto consimilem* ad interventum consangvineorum et amicorum ab adver-

*) I Heithelds Udgave læses: Jefnifeed, men jeg har fulgt den ovennævnte Haandskrift.

sariis sumerent *satisfactionem.* — — — *Æqvalitatis* enim tanto diligentius semper exigitur *sacramentum, qvod per ipsum læsis lædentibus adæqvatis anferri videatur contemtus, qvi perpessis injuriam ex oppressione solet inferentium suscitari, pluris enim semper prudentes faciunt integritatem famæ et honoris debiti restitutionem* qvam pecuniariam satisfactionem. Denne Eed maatte dernæst og medföre den Nytte, at dersom enten Manddraberen selv eller en Anden af Slægtningerne blev dræbt af Modpartiet (dog ikke i Anledning af den forligte Sag, thi da vilde det være Orbodemaal), saa maatte den Dræbtes Slægt naturligviis nöies med samme Pengebod, som de forhen selv havde erklæret for tilstrækkelig. Dette kunde imidlertid ikke vel udtrykkelig indföres i Eedsforsikkringen, uden at svække den giensidige Tillid, thi Forliget skulde bevirke vedvarende Venskab imellem begge Familierne, hvorfor og ofte fordum Egteskabs Baand ved denne Leilighed knyttedes. At Trygheds-Eeden af den Dræbtes Slægt först aflagdes efterat Jevnet-Eeden var modtagen, var et kraftigt Tvangsmiddel mod Manddraberen til Jevnet-Edens Aflæggelse, thi efter den herskende Tænke-

maade erholdt han först ved Trygheds-Eeden fuld Sikkerhed for Efterstræbelser.

Anders Sunesen forklarer, at en forelöbig Trygd skulde gives hver Gang de to förste tredie Deele af Mandeboden modtages, thi denne Bod udrededes i tre forskiellige Terminer, dog inden Aars Forlöb efter Forligets Slutning (Sunesen V. 6) men at denne forelöbige Trygheds-Eed dog ikkun stadfæstedes af fire Mænd af den Dræbtes Slægt, hvorimod den fuldstændige Trygd-Eed af tolv udnævnte Frænder först aflagdes naar den sidste Mandebods Deel blev modtagen. Da han dernæst siger at Ligheds-Eeden skulde *altid* sværges förend Trygd-Eeden saa maatte den ogsaa aflægges tre Gange, men efter den Erindring han giör til Slutningen, at naar der brugtes fire Mænd til Trygden, saa udkrævedes ligeledes ikkun fire til Ligheds-Eeden, maa sluttes; at sidsnævnte Eed aflagtes af Manddraberen de tvende Gange provisorisk selv fierde, men sidste Gang mere formeligt selv tolvte (efter Loven, som det synes, selv trettende) *). Da imidlertid den

*) Dette Tal fastsætter og Kong Eriks Siell. Lov paa foranförte Sted.

Skaanske Lov, i den nuværende Form, hvilken uden Tvivl er yngre end Sunesens Skrift, ikke melder om denne tre Gange gientagne Trygd- og Jevnet-Eed, saa maa man formode, at den senere er gaaet af Brug. I övrigt tiener denne os af Anders Sunesen opbevarede Oplysning til at gotgiöre med hvilken Omhue Ligheden imellem begge Parterne ved disse Eders Aflæggelse blev iagttaget.

Efter den Skaanske Lov blev denne Jevnet-Eed, som jeg af Lovstederne allerede har oplyst, ei allene aflagt ved Manddrab, men og ved Saar og Hug paa frie Mænd, formodentlig fordi Boden ogsaa her jevnlig bestemtes ved frie Overeenskomst, hvilket og de gamle Sagaer bestyrke, men derimod ikke ved Trælles Drab. Sunesen melder herom V. 9: Tribus marcis nummorum pro mancipio interfecto secundum antiqva jura domino persolvendis, secundum nova jura tantum debet occisor apponere ut secure duodeno possit astruere juramento, interfectum mancipium nihil ultra satisfactionis pretium valuisse, post exhibitam tamen hujusmodi satisfactionem nullum cautionis vel æqvalitatis reqviritur juramentum. Men selv af dette Forbud er

man beföiet at slutte, at saadan Eed tilforn ogsaa i Anledning af Trælles Drab har fundet Sted, hvilket i og for sig ikke var urimeligt, da Trællenes Priis var heel forskiellig efter deres forskiellige Bestemmelse, alt ligesom de enten brugtes blot til Mark-Arbeide, eller til huuslige Sysler, eller endog stode i en Brydies eller Sætis-Ambuts meere ophöiede Stilling, hvorfor der om den for saadan dræbt Træls tilkommende Erstatning let kunde opstaae Tvist imellem Eieren og Manddraberen, især da efter vore gamle Forfædres ömme Æresfölelse, det agtedes for nærgaaende, naar Erstatnings-Summen ikke svarede fuldelig til den berövede Eiendoms Værdie, men da allermeest naar Drabet var forövet for at krænke Herren.

At Jydske Lov intet indeholder angaaende Jevnet-Eeden anseer jeg med Hr. Professor *Kolderup-Rosenvinge* som Beviis for at den indeholder Forskrifter fra en senere Tidsalder end Kong Eriks Siellandske Lov. Da imidlertid Boden for Manddrab var efter Jydske Lov for en Deel konventionell — nemlig med Hensyn til Görsum — saaledes som ovenfor er viist, kunde det synes synderligt, at denne Slags-Eed ikke er autoriseret ved denne Lov-

bog. Denne Synderlighed kunde forklares enten deraf, at saadan Eed i denne Deel af Danmark ved Lovbogens Indförelse ikke var i Brug, eller fordi Lovgiveren vilde herefter have den aflagt. Antages det sidste, hvorimod dog den Omstændighed taler, at der ikke er indfört noget Forbud herimod, ligt det der findes i Magni Lagabites Gulethings-Lov Manhelge Balken Cap. 26, saa kunde man mueligt med nysnævnte Lærde forklare det deraf, at al Selvhevn efter Jydske Lov, men især i Manddrabs Tilfælde ansaaes for retsstridig. Men denne Forklaring synes mig dog ikke at stemme med Jydske Lovs Aand. Det er vel sandt, at Jydske Lov mere har indskrænket Selvhevn end vore andre gamle Love, saa at den endog ved en vis Leilighed fremsætter den og i vor nu gieldende Lovbog optagne Regel: "at Ingen bör tage sig selv Ret, men tale og dele sig til Rette", men Lovgiveren har dog jevnlig maattet give efter for Tids-Aanden og tilstede en vis Selvtægt. Hvad i Særdeleshed Manddrab angaaer, da giör Jydske Lov en væsentlig Forskiel imellem "at fæste Bod og at sværges til Bod." Boden kunde efter Jydske Lovs II. 13 endog fæstes hiemme, det er Sagen aldeles

afgiöres ved frivillig Foreening, i hvilket Tilfælde dog tilkom Kongen tolv Mark i Thegngield, men blev Manddraberen svoren til Bod af Sandemænd efter lovligOmgang, erholdtKongen ikkun tre Mark i Tingvide. I sidste Tilfælde maatte vel den Dræbtes Frænder nöies med den Bod der blev dem tilkiendt, og naar de vare uvillige til at tage derimod, lystes ligefuldt Fred over Manddraberen, som dog neppe fuldelig sikkrede denne paa en Tid hvor private Feider hörte til Dagens Orden, og hvor det iblandt Adelen ansaaes for lovligt at afgiöre personlige Fornærmelser ved Tvekamp. Men fandt Sandemænd Manddraberens Bröde större, skulde de sværge ham fredlös, men da beroede det ligefuldt paa Vederparten om han vilde skienke ham sin Fred og tage imod Böder, men Kongen torde ikke tage mod Fredkiöb inden han blev forligt med den Dræbtes Frænder (J. L. II. 22). Der beroede altsaa endog efter Jydske Lov meget paa den fornærmede Families Tykke og der var af denne Aarsag Anledning nok til Jevnet-Eedens Brug. — Jeg skulde snarere troe, at Jevnet-Eeden blev aflagt fordi Aristokratiet under Kong Valdemar den Anden havde naaet saadan Höide, at denne

Eed befandtes uhensigtsmæssig. Saalænge Afstanden imellem Slægterne ikke var synderlig stor, saa maatte Jevnet-Eed bidrage til at fremvirke Forlig naar Manddrab var forövet, men anderledes forholdt det sig efterat nogle Slægter havde ved store Bedrifter, ved Fyrstens Gunst og ved heldige Tids-Omstændigheder vundet udmærket Anseelse fremfor andre. *Hviderne*, *Totterne*, *Urnerne*, *Bannerne*, o. fl. have neppe fundet sig i at aflægge Jevnet-Eed naar een af deres Slægtninger havde dræbt eller voldelig overfaldet eet Medlem af een af de ringere, skiönt velbaarne Familier, hvis Fattigdom maaskee endog stundom nödte flere af dem til at gaae en "Hetwarthe Man", som Vitherlagsretten kalder hine Stormænd, til Haande, naar Bod for den forövede Fornærmelse fæstedes; heller nægtedes aldeles Bod end at erkiende disse for sine Ligemænd. Jevnet-Eed blev under disse Omstændigheder en uovervindelig Hindring for det attraaede Forlig, hvilken Lovgiveren derfor maatte stræbe at bortrydde. Det er sandsynligt, at Jevnet-Eed af foranförte Aarsag ogsaa er gaaet af Brug i Sielland og Skaane, imod Udgangen af det 13de Aarhundrede, uagtet Lovhögerne, som

hiemlede denne Eed, iövrigt stod ved Magt; jeg har i det mindste ikke fundet Spor til denne Eed i nogen senere dansk Lovgivning. Denne Hypothes stadfæstes derved at Kong Magnus Lagabæter i sin Aar 1274 udgivne Gulethings Lov udtrykkelig forbyder Jevnet Eedens Brug, Manhelge B. c. 26. Endskiönt Lovgiveren selv har motiveret dette sit Forbud derved, at denne Eed var indfört blot ved Sædvane og ikke hiemlet ved Lovbogen, saa torde dog vel de Uleiligheder, som Erfaring lærte herved foraarsagedes, have været Hoved-Aarsagen til Forbudet. Da Loven iövrigt ikke nærmere forklarer disse Eders Beskaffenhed, saa har begge Oversætterne, saavel Paus som Thorkelin misforstaaet Stedet, som forhen er blevęn erindret. Imidlertid er denne Jevnet Eed dog ogsaa omtalt i en anden Norsk Lov, nemlig den gamle Norske Kiöbsted-Lov eller Biarköe-Ret, som Paus har oversat efter flere defekte Haandskrifter *). Det er Cap. 22 og 23 i denne Biarköe Ret der handler herom. Den lyder saaledes i det gamle Sprog efter Paus:

*) I Fortalen melder han, at han har samlet denne Lov af fem defekte Exemplarer, men tör dog ikke forsikkre at den er fuldstændig.

Enn hvörvetna er madr bæter Manni fullrietti, þa scal han vinna honum jafnadar Eid, at hann mundi slikt satmál ok slikar bætur sier til handa taka af honum ef hann atti slikan hlut máls sem han, ok væri þeir jafner menn ok vilddi han satt taka *),

c. 23. *Enn jafnadar Eidur skal fyri trygda, kaup i kaupangi. Enn honum skal veitur trygder igen. Nu ef han vil þan Eid ei vinna, þa er han jafn utlægur sem adrer, þo at hann hafe fæ* (Paus læser *fie*) *bætt.*

hvilket lyder i vort nuværende Sprog:

c. 22. Hvorsomhelst Nogen böder fuld Ret (d. e. fulde Böder) til en Anden, da skal han (den Bödende) aflægge Ligheds-Eed, at han vilde tage mod lige Forligelse og mod lige Böder, dersom han havde en lige saadan Sag som han (d. e. den der modtog Böderne), og at de vare hinandens Ligemænd, og vilde han indgaae Forligelse.

*) Dette heele Stykke burde efter Meeningen være Begyndelsen af det 23 Cap.; til det 22de Cap. der ellers handler om Injurier, synes det ikke passelig at kunne henföres. Da der imidlertid ofte forekommer en feilfuld Capitel-Inddeling i gamle Love, saa kan heri Paus muligt have Ret.

Aa 2

c. 23. End Ligheds-Eed bör aflægges förend Trygbed kan tilkiöbes i Kiöbstæd. Men da skal hannem gives Trygd. Dersom hin (den Bödende) ikke vil giöre denne Eed, da er han ligesaa fredlös som Andre, uagtet han har bödet Gods (d. e. svaret de aftalte Böder).

Biarköe-Rettens Disposition om Jevnet-Eed stemmer fuldkommen overeens med Skaanske og Siellandske Lovs Forskrifter om Ligheds-Eeden. Her siges udtrykkelig, hvad de fornævnte Love blot antyde, at den der aflagte Jevnet-Eeden erkiendte Modparten for sin *Ligemand* og tiener saaledes til at stadfæste min Forklaring.

I de Svenske Love har jeg ikke fundet nogen Bestemmelse om Jevnet-Eeden, ligesaa lidet i de Islandske, uagtet Trygd Eeden brugtes i alle disse Lande. Dog kan man af disse Loves Taushed ikke med Vished slutte, at ingen saadan Eed har fundet Sted; thi ikke alle Sædvaner findes optegnede i Lovsamlingerne, selv i de meere fuldstændige, hvortil hine bör henföres. Gaves ikke Magni Lagabiters Forbud imod denne Slags Eed, saa vilde man og have nægtet at den havde været indfört i Norge, undtagen i Kiöbstæderne, paa Grund

af Biärköe-Rettens Vidnesbyrd. Hvad Island imidlertid angaaer, skulde jeg dog være tilböielig til at nægte dette, da den ofte omtalte Nials S. ligesaa lidet som Egils S. nævner den, uagtet disse Sagaer ere opfyldte med Forhandlinger om Bod for Manddrab.

Anteckningar rörande versar, skrefne med Runor.

Af

Joh. Gust. Liljegren.

De urkunder, som göra oss närmare bekanta med den fordna Nordboens lynne, uppte oss flere spor af ett nästan allmänt sinne för att framställa sina tankar uti bunden stil. Tråda vi in för de äldre Konungarne, finna vi dem uti hårfårder och på valplatsen med sina skalder vid sidan, hvilka på stället kunde lika väl besjunga som ådagalägga tapperhetsprof; uti hallen omgifne af Hofskalder och andra utmärkta män, de der vid sina fyllda horn täflade uti qvåden och under sagoskämtan besjongo

Konungarnes, sina egna och andra kämpars tappra bedrifter. Gå vi till Munkarnas, sin tids egenteligen Lärdes, arbeten, så i böker som å andra minnesmärken, träffa vi deras versar och rimerier ganska ofta använda, äfven der man minst hade väntat dem. Se vi enligt Isländska Sagans skildringar Nordboen eller åt minstone Isländaren uti hans allmänna lif, uti gillen och stämmor, så skämtar han och fortäljer sagor samt qväder till sällskaps nöjets underhållande, ja äfven ofta tilltalar och svarar på vers in promtu. Då Runorna under ett sådant tidehvarf voro ej blott bekanta, utan äfven mycket brukliga skriftecken, vore det väl nog besynnerligt, om vi ingen ting funno antecknadt uti samma tids så högaktade stil och skulle det sannerligen vara ett ej obetydligt skäl för deras påstående, som yrka att runristarne ej haft något särdeles anseende uti vitterheten, och runorna blott varit i bruk hos de råaste af allmogen eller de der ej annorledes kunde skrifva, om man ej funne minnesmärken, hvilka framlägga ojäfaktiga intyg på odlade mäns handläggning vid deras ristande. Låt vara att Runorna ej vore brukliga för Diplomatiska språket eller uti publika handlin-

gar, troligen derföre att Munkarne, hvilka den tiden förde pennen, ej funno runorna så lättskrifna, som deras för sådant skrifsätt mera afpassade bokstäfver: monumenterna tala dock för deras allmänna bruk uti inskrifter, isynnerhet af dem, som ville visa att de ägde kunskap och skicklighet nog att resa vårdiga minnesvårdar, utan att dervid alltid använda de uti munkskolorna danade Lärdes, eller de uti deras smak bildade konstnärers biträde. Vid närmare betraktende af dessa monumenter, torde vi blifva öfvertygade at ibland dem, som lagt hand vid runristning, voro många odlade och bildade män och sådana, som forntiden till ett bevis på allmän vitter aktning hedrade med namn af Skalder. Låt vara, att vi rörande det inre af Skandinavien och isynnerhet rörande Sverge, efter Ynglingaättens störtande från Upsala thron, ända långt fram i medeltiden saknade fullständiga skildringar, som Isländska Sagorna gifva af sitt land, härrör dock denna tystnad ej af brist på ämnen i forntiden, utan af näst följande tiders kallsinnighet för dessa minnen och försummande af att uppbevara och fortplanta dessa underrättelser till efterverlden. Tidens härjningar

hafve dock ej alldeles hunnat utplåna alla minnesmärken och spor efter dessa forntidens vittra runristare och deras qvåden: någras namn uppbevaras oss i de resta minnesvårdarne och några deras qvåden kunna äfven på dylika fornlemningar ännu igenfinnas.

Således omförmälas å Runstenarne Skalder, de der lagt hand vid dessa minnesvårdars resning och uthuggning. Så heter det på en sten vid Hillershög uti Upland, hvarå tillkånnagifves huru *Gejrlög* (*Kairlauk*) kom till att ärfva sin dotters bägge måns egendom, att *Thorbjörn Skald ristade runorna* *). Det synes varit samma Thorbjörn Skald, som högg runorna å den sten, som *Sigrid* (*Sikruþr*) lät resa efter *Kare* sin husbonde (*buanta san*) **). Att han lefvat i Christna tidehvarfvet, inses af slutönskningen på sidstbemålte sten: *Gud hjelpe hans ande!*

En *Grim*, *Grimr* (snarare än *Grimas*, *Grimu-*) *Skald* nämnes likaledes på en Runsten såsom den der åhuggit runorna. Inne-

*) *þurbjurn skalt risti runar.* Bautil No. 291.

**) *þurbjurn skalt hjuk runar.* Baut. 245.

***) Baut. 405. Peringsk. *Monum. per Tiund.* s. 505.

hållet visar väl intet poetiskt, men Skald nämnes uttryckligen och otydligheten vid Skaldens namn synes snarare bero af aftecknarens än runristarens vårdslöshet *).

En *Odd* (på Runsten *Utr*, det är *Oddr*) *Skald* i Westergötland reste en sten **) åt sin son *Thorsten*, gjorde bro för en annan samt märke (minnesmärke) åt Erik.

En *Ivurojubs Skald* har likaledes rest en sten efter sin son *Stendor*, *Stenþur*, som föll i Danmark ***). Skaldens namn ser på den

*) Efter teckningen läses å ena siden: ᚴᛆᛁᛚᛦᚴᛁᛦᛁᚦᚱ ᛅᚢᚴ: ᚴᛁᛦᛘᛏᚱ ᛚᛏᚢ ᚼᛅᚴᚢᛆ och på den andra: ᛆᛏ ᛅᚢᚦᛘᚢᚾᛏ ᚴᛁᚱᛁᛘᚢ ᛋᚴᛅ ᛚᛏ ᚼᛁᚢ, eller: *Gejr*, *Gyrid och Germund läto hugga* (neml. runorna på sten) åt *Odmund* (eller Ogmund): *Grim Skald högg*. Jag har ej haft tillfälle bese stenen; men tror dock att istället för ᚴᛁᚱᛁᛘᚢ har skalden huggit ᚴᛁᚱᛁᛘᚱ och då ᚱ ej har nog redig teckning kan det af en mindre van tecknare eller läsare tagas för ᚢ.

**) Baut. 972,

***) Worm. *Mon. Dan. Lib. VI.* xx. *p.* 513. *Fast. Dan. L. I. p.* 14.

teckning, som vi hafva af hans resta minnesvård, nog ovanligt ut och obegripligt hvad han dermed velat uttrycka, så vida han verkligen huggit ᛁᚢᚨᚱᚼᛁᚢᛒ ᛁᚴᛁᛚᛏ, om ej Ivar Ojubs eller Ojulps, d. å. *Ivar Ejulfs Skald*, hvilken vi doch icke desto mera kånna af andra minnesmårken.

Om ån dessa Skaldar ej vistats i Konungarnas hof eller gjort så allmånt uppseende, att kunnat omförmålas uti Isländska Sagorna eller uti de knappa uppsatser vi hafva uti Rikshistorien för den tiden, synas de dock ej utan skål fåt ett af forntiden ansedt binamn eller varit utan uppmårksamhet ibland sina Landsmån för sin vitterlek, ehuru de uppå förbemålte af dem gjorda griftvårdar ej rest sin skaldekonst någon minnesvård, eller derå låtit något poetiskt framlysa. Men att andra deras likar såvål der namngifne, t. e. *Bale*, som onåmnde, dock lemnat oss prof af deras skaldskap, åfven på dessa för skaldekonstens friare uttflygter så litet beqvåma minnesmårken, år hvad i det följande skall visas.

At dessa vitterhets stycken efter tid, åmne och författare måste vara af olika art och vårde, synes ej böra vara oplåknadt. Men-

åfven den olikhet, som deruti röjes till anda och affatningssätt, jemte det den bär prägeln af enskilta personers smak; bär den åfven tidehvarfvets — Och. ifrån ett tidehvarf, hvar under så många och betydliga hvälfningar inträffat, kunna åfven dessa lemningar ej vara utan värde, åfven med sina olikheter och skaldeqvadens större og mindre litteraira värde.

Olikheterna bero dock ej ensamt af hvarje författares olika skaldeförmåga och tidehvarfvets anda; de bero åfven af olikheten i hvarje tidehvarfs versbyggnad. Vi veta att Nordiska vers byggnaden varit af ganska olika beskaffenhet efter olika tider. Till den gamla äkta Nordiska räkna vi hvad som blifvit affattadt i gamla fornyrdalags och Drottqvädets meter: till sednare tider åter hvad som är försedt med slutrim, åfven om det än tidlika har förbemälte gamla versslags rim. Spor af dessa, åtminstone de hufvudsakligaste, gammeldags versarter träffa vi åfven på våra Runmonumenter; hvaraf jag här får upptaga några, som jag träffat, till bevis.

Vi vilja således här först anföra prof af den gamla Falversen *fornyrdalag*, båda såsom ordentliga åttaradiga strofer eller så kallade

visor och halfva visor, och *ljóða háttr* eller sexradiga strofer.

Man torde må hända på förhand vilja invånda, att de prof man ur våra runmonumenter skulle kunna framte af detta mindre konstlade och ofta sig intill prosa närmande verslag, kunde vara en tillfällighet. Men den som ger akt uppå att utan alliteration äfven ofta träffes poëtiska eller i vanlig prosa ovanliga uttryck och ordens ordning samt andra egenheter, torde snart inse att de ej tillfälligt vis tillkommit. Så finna vi t. e. något om igen föredragit uti bunden stil, som förut på samma monument är uttryckt uti prosa eller alldeles prosaisk vers, samt det vidlyftigare eller ovanligare uttryckt, som eljest finnes annorstädes helt kort och enkelt. Så finnar man desutom på flera monumenter att hela inskriften jämnt innefattar en åttarådig visa med alla sina ordentliga rimbokstäfver och att då Runristaren ej fått plats för hela versen inom den på förhand ristade ormslingringen, sådan den vanligen förekommer på runstenarne, och då tillräcklig för hela inskriften, han här måst sätta de sista orden, hvilka för meningens skull någon gerna kunde

uteslutas, på en serskilt rad tvärs öfver stenen för att således inrymma hela versen.

Sådant är förhållandet med inskriften på stenen å Tyfstegen i Södermanland *) eller fornyrdalags visan:

Styrlaugr **) auk Hi--mbr
Staina raistu
at Bryþr sina
Brautu nesta:
þair entaþús
i austrriki
þurkil auk Sturbiarn
þiaknar kuþir;

det är:

Sturlög och Hjalmar (?)
stenar reste
åt bröder sina
bredvid vägen:

*) Baut. 780. Peringsk. not. in. vit. Theod. p. 459.

**) Då runorna här utan ändring gifvas med våra vanliga bokstäfver, får anmärkas att hvad här skrifves Y är å monumentet stungin úr (ᚢ), G är stungin kaun (ᚴ), E är stungin is (ᛁ).

De (*andades* ɔ:) dogo
i österfård. *)
Thorkel och Styrbjörn
tappra kämpar.

Åfvenså på stenen **) vid Nedervalla i Ytter Sela socken i Södermanland:

Siriþ lit resa
stan þina
at Sven
sin bunta:
han uft sikit
til Simkala
tyrum ***) knari
um Tumisnis;

*) *Austrriki* förekommer äfven uti Isländska Sagorn att betekna de ifrån Skandinavien eller Sverge (*Saxo Gr.* 6 *Bok.* s. 103), i öster belägna orter.

**) Baut. 720, 728 Peringsk. a. st. p. 456. Brocman a. st. s. 199.

***) ᛏᚢᚱᚢᛘ d. ä. *dyrum*, liksom *Tanmark* för *Danmark* Baut. 1071. Worm Mon. D. p. 513. m. fl.

d. å.

Sigrid låt resa
denne sten
åt Sven
sin husbonde:
han ofta seglat
till Semgallen
med dyrbart skepp *)
om Dumesnås.

Likaså torde slutet af den inskrift kunna anses, som bröderna *Justin*, *Jorund* och *Björn* föranstaltade till minne efter sin fader, å stenen **) vid Solna bro i Upland:

*) *Knörr* (i Dat. *Knarri*) var ett slags stort hafsskepp, hvilket i Sagorna brukas såsom liktydigt med *kaupskip* ɔ: handels skep; se *Vidalins fornyrdi* VI. Sessatal. Beskrifningen i Eigil Skallagrimssons Saga öfver Thorolfs skepp, som sades vara den största knör i Halogaland, neml. att det var ett stort skepp, inrättadt till hafs färder, uti allt bygdt och inredt med sorgfällighet, starkt måladt ofven sjön, försedt med röd- och blårandiga Segel: och var alt skeppets tillbehör med särdeles omsorg gjort, torde kunna anses som en slags utveckling af hvad här kallas *dyrbar knörr*.

**) Baut. 41. Burei Æn. Ed. 1600. Act. Litt. Sv. 1780 p. 86, 87. Brocman a. st. s. 250.

— — Hr mun ligia
meþ alter lifir
bru erþ slagin
i rip eft kuþ . . .
. . . svinar kerþu
at sin faþur
mo iki brutarkuml
betra virda;

d. å.

Hår månd' ligga
så långe verlden står
bron, (som) vardt lagt
i rydet efter . . . . .
Svennerna (sönerna) gjorde den
åt sin fader.
vid vågen ingen minnesvård
vål må båttre anses.

Till samma art hör också följande:

Hir mun stanþa
stain ner brautu
auk Kilauk kirva
mirki at (k) unni sin:
þufr auk þorfalr
þair litu raisa

stain at þorbjörn
faþur sin kuþan *);

d. å.

Hår månd' sten
stå vid vågen
Gejrlög gjorde
mårke åt sin man:
Tufve (?) och Thorvald
de låto resa
stenen åt Thorbjörn
sin goda fader.

Dessa sednare hafva till ordalaget lika mycken likhet med hvad som förekommer i Hávamál v. 73:

Sjaldan bautasteinar
standa brautu nær
nema reisi niþr at niþ;

d. å.

Sållan bautastenar
stå vid vågen
utan sonen dem reser efter fader;

som samma Eddiska qvådes sexradiga versslag eller så kaldade *Ljódahdttr* har med följande

*) Verel. not. in Herv. Sag. p. 108.

Bales runristning å stenen *) vid Hammelstad i Upland:

Hier m(*u*)n stanta
stain miþli bua
raþi tekr;
þar rynsi (ɔ: *rýnist i*)
runum þimsum
Bali risti.;

d. å.

Hår månde sten
stå mellan gårdarne
af radningen tåck:
det röjes
i dessa runor,
(som) Bale ristade.

Stenen år, enligt hvad förut derpå i prosa tillkånnagifves, på *Vidhugses* föranstaltning rest efter dennes fader *Skref*, som byggde *Kurstad*, och ristningen eller ormslingrorna ganska omsorgsfullt gjorda.

Hvad man kan upptäcka på fragmentet af runristningen uti Kongs Huseby vapenhus vägg i Upland **) utomatt stenen restes efter

*) Baut. 584.

**) Baut. 590.

en god fader, synes gifva något skäl att förmoda det vers måttet likaså väl varit enligt med förut anförda strof, som meningen och författaren synas vara det; nemligen att döma af:

Hiari maa stantu
stan i . . . .
. . . .
Bali risti.

d. å.

Hår månde sten
stå i . . . .
. . . .
Bale ristade.

Eljest finna vi ook på våra runstenar, hvad af framlidne Hr. Justitie-Rådet *Thorlacius* och Justitie-Rådet Hr. Prof. *Werlauf* blifvit anmärkt *) på den Glavendrupske runstenen fyra versar af samma meter med den i Vōlupsà

*) Skandinav. Litterat. Sällsk. Skr. 1806. 2 Bind s. 285, 286, nemligen:

Sa vardi is eilti
idn at rita
stain þansi eft
aanaan dregi,

hvarest rimbokstäfverna äro endast vocaler.

eller en half visa af fornyrdalags verslaget, både af denne Bale och andra runristare; f. e.

På en sten i Björkestads Secken i Westmanland *), hvarpå *Ingulf* (på Runst. *Hikulfr*) låt å ena sidan göra märke åt sin fader *Göt* (*Kaut*), samt *Gudlög* (*Kuþluk*) och sin syster, har Bale å andra sidan serskilt tecknat:

Sten hafir riton
þoi stanta mo
Bali ihirauþi
yftir bruþu.

Eskil Sölves (*Sulfa*) son låt resa en sten efter sig sjelf vid Klese på Laaland **), hvars inskrift likaledes sluter med:

— — E mun stanta
meþ stein lifir
vit riit sunar
van Eskil.

Holmfrid och *Helena* låto efter sin fader *Eskil* resa en sten ***) som står på Hamraskog i Södermanland och slutar inskriften med:

*) Baut. 1084.

**) Worm. Mon. Dan. Lib. IV. 1. p. 252.

***) Baut. 815.

— — Han trau i orustu
i Austrvihi *)
aþan fulkskrimr **)
fala orþi;

d. å.

Han drog (trådde) i slag
öster ute
strax (når) folks höfdingen
sådant fordrade.

På en sten ***) i Eds socken i Upland på ena sidan:

Runa rista
lit Rahnvaltr
var i Kriklonti
vas lis forunki;

d. å.

Runristningen
föranstaltade Ragnvald:

*) ᛅᚢᛋᛏᚱᚢᛁᚼᛁ o: *austrvegi*; *Austrvegr* är nästan det samma som *Austrriki*, österleden, östliga orterna.

**) *fólksgrimr* eller *fólksgramr*, är en poëtisk benämning på en anförare, folks höfding, kan ock betyda krigshöfding.

***) Baut. 166. Peringsk. in vit. Theod. p. 460. Act. Litt. Sv. 2: 403. Brocm. s. 157.

han var i Grekland
folks anförare.

Det är till endel hvad redan förut finnes på andra sidan, hvilket runristaren må hända velat också skulle anses såsom meter: eller

Rahnvaltr lit
rista runar
efr Fastvi
moþur sina
Onums totur
to i Aiþi,
Kuþ hialbi
ant hana;

d. å.

Ragnvald lät
rista runor
efter Fastvi
sin moder:
Anunds dotter
dog i Ed.
Gud hjelpe
hennes ande!

Dylika, ehuru enklare, dock fullkomligen enligt denna versarts regler danade strofer, kunna väl ej hafva mera tillfälligt vis tillkommit än de mera tillkonstlade, af versarter,

som strax vid första påseendet röja Skaldens behandling; hvaraf vi åfvenledes hafva exempel.

Af det andra gamla Nordiska verslaget, den högtidliga hjelteversen, det konstigare dróttqvædi hafva vi åtminstone en hel visa eller åttaradig vers tecknad med runor å Karlevi gärde i Wickleby socken på Öland. Denna strof innehålles på stenen uti sex rader runor, hvilka ej här, såsom det vanligast på Runstenarne förekommer, stå uti konstiga ormslingror, utan mellan räta lineer. Edera grundeliga forskare hafva läst och gifvit sin förklaring öfver denna inskrift, men utan nog uppmärksamhet på skriftens början och verkliga beskaffenhet, begynt vid stenens ena kant, som är midt uti ett ord i näst den sidsta versraden, hvarigenom hela inskriften blir förvirred och meningen svår att reda. Den, som åstundar se de olika förslag som dertill blifvit gjorda, finner den vid Antiquit. Colleg. i Stockholm ansatte Isländske Translatoren Gudmund Olofssons öfversåtning, på Svenska af Peringskjold *) samt

*) Peringsk. Åttartal. s. 12. jemf. Gudm. Olai Lat. öfvers. ibl. Peringsk. Saml. på Kgl. Bibl. i Stockholm.

Brockmans *) tryckta; alla begynna på samma ställe. Men då man gifver akt på det korss, som å trogna teckningar **), hvilka jag i stället för sjelfva stenen fått tillfälle begagna, finnes framför den ena raden, synes det här, likasom på flere andra runristningar och isynnerhet på munkstils inskrifter, vara satt att utmärka inskriftens början. Den fullständiga mening, som dervid uppkommer, råtfärdigar fullkomligen denna förmoden, och hela sex raderna af inskriften, afmätte i sina behöriga rader eller *visuord*, documentera sig genom sina fullkomliga både rimbokståfver, *hljódtafir*, och assonance, *hending*, samt stafvelsemått och dessutam derom sina poetiska våndningar, att

*) Broemans Unders. om Runst. s. 187, 188. Hans läsning är ett Resultat af Langebeks och Brechmans undersökning af inskriften på stället år 1753. Langebeks anteckningar vid detta tillfälle hafva genom Justitie-Rådet Hr. Werlauf blifvit mig gunstigt meddelade.

**) En af Öfver Intend. och Ridd. af Nordstjern. Ord. Hr. P. Tham genom Conduct. Hilfeling år 1807 föranstaltad afteckning, sedan stucken i koppar. jemf. Baut. 1071, och Langebeks teckning.

vara en vísa af dróttqvædi; hvilket tydljgen synes då man skrifver den afmått i sina rader:

† *Fulkin* likr hins *Fulkþu* *)
Flaistr viði þat *maistar*
Taiþir Tulka *þruþar* **)
Traukr i þaimsi *huki*
munat *Raiþviþur* ***) *Raþa*

*) *Fulkþu* af *fylgdr* (af *fylgia* ɔ: följa, beledsaga), den som blifvit *följd*, beledsagad, som haft följesvenner eller sällskap, således *anförare*, förman; så vida det ej bör tagas i samma mening, som *fylginn sér* ɔ: käck, tapper, rask.

**) I ställe för *þrúdar* (Genit. af *þrúdr* ɔ: mö, jungfru, hvilkas förödande om det än var i ett fiendtligt land aldrig, äfven hos våra förfäder, räknades någon till hjelte bragd eller beröm) torde här böra läsas *þjódar*, af *þjód* folk, folkslag.

***) *Raiþviþur*, eller *rædvidr* af *ræda* ɔ: tal, språk, och *vidr* ɔ: ved, träd, skog, som är en Skaldebenämning på en man, då dervid tillägges ett ord, som betecknar mannens verk eller sysselsättning; således vill *ræd-vidr* ɔ: tal- eller språkträdet, ej saga annat än *mannen*, *kämpen*.

Rukst*arkr* *) i tanm*arku*
Vantils **) Jarmunk*runtar*
Ur krontara ***) *lanti.*
Stain þisi var satr aiftir Sibi Uþa sun &c.

*) *Rukstarkr* är hvad, nu skulle skrifvas *rogsterkr*, ej *rygg-* eller *kryggsterkr.*

**) *Vantils.* Här är en trekantig remning i stenen, som gör at man ej kan veta om det är ett eller tvänne ord. Den första runan synes vara ᚴ eller troligast ᚢ, hvilken här synes vara den rätta, såsom rimbokstaf till I och till ᚢ uti följande raden. De andra bortfallne orden restituerar jag med ᛅᚾ eller ᛁᚾ, såsom de der med det tydlige ᛏᛁᚴᛋ då fullt rumma mot. ᚢᚾᛏ i jarmunkruntar. *Vantils* eller *Vintils* är då väl endel af Jutland, hvaraf Vendsyssel har sitt namn.

***) *Krontara* är en remning i stenen, så att de 2ne runorna ᛅᚾ kunna läsas ᚴᚾ och ᛁᚴ. Om det ej är *grunnara* (*grundara* för rimmets skull emot *landi*) af *grunnr* ɔ: grund, låg, ej djup, är svårt at säga hvad det skal betyda: äfven som om än detta antages, det dermed ej är bestämdt, hvilket detta lägre landet varit.

Brocman anser, och det ej utan sannolikhet, innehållet åsyfta Danska Prinsen Magni

Eller:

Fólginn liggr hins fygda
(Flæstr vissi þat) mæstar
Deydir Dolga þrúdar (þjódar?)
Draugr í þeimsi haugi:
munat Ræd-vidr ráda
Rogsterkr í Danmerku
Vendils Jörmångrundar
Ur grundara landi.

Stein þessi var sattr eptir Sibi Uda son &c.

Då här, såsom uti de flesta versar af denne versart, förekomma omflytningar af or-

tåg emot Kon. Erik den Helige, år 1160. Då den i Skåne af Saxe, satte runsten, efter sin följeslagare Osbjörn Tokes son, som ej flydde vid Upsala, samt Tirsted stenen, som intygar att Frode vardt död i Sverge, *Svoþiauþu*, sannolikt åsyfta samma tåg, samt tillika visa att folk ifrån dessa orter varit med och fått sådana minnesvårdar, torde väl äfven folk ifrån Vendil varit med i färden, anfördt af denne Sibbe. Utropet i de sidsta raderna, af hans minnesvård, hvaruti hans sällskap uttryckt sin sorgliga förtrytsamhet öfver att han ej kom att råda för dem, hemma uti Vendil, synes följakteligen tillkännagifva deras och hans hembygd, och således utvisa hvad Skalden tänkt med grundare landet.

den, torde meningen böra uppställes i följande ordning:

Hins fylgda draugr, deydir mestar dölga-þjódar (þrúdar) — flestr vissi þad — liggr fólginn i þeimsi haugi; rogsterkr ræd vidr úr grundara landi mun ei ráda i Vendils jörmöngrundar i Danmerku.;

och öfversättas:

Vålnaden af den sällskapssälle (anföraren), det största fiendtliga folkslags förödare — de fleste veta det — ligger gömd i denna hög: driftiga kämpen från grundare (lägre) landet, (hvi) månde ej han råda öfver Vendils fruktbara tegar i Danmark!

Denne sten vardt satt efter Sibbi Odds son m. m.

Sådana äro de inskrifter af denna art jag träffat på stenmonumenter och såsom prof-stycken velat anföra, öfvertygad att den uppmärksamme forskaren torde uppspåra ännu flera och fullkomligare utveckla detta ämne. Dock ådagalägga äfven dessa få, att runorna på sin tid äfven på grafstenar blifvit begagnade af andra än de okunnigaste ibland allmogen, samt at inskrifter gifvas å våra Runstenar uti ett mer än vanlig prosa stådadt föredrag, som

tillika säger oss mer än den aflidne personens och hans vänners namn.

Äfven uti träskifvor och stafvar brukade forntiden att inskåra både skaldestycken och prosaiske anteckningar. Skrifteliga urkunderna gifva oss underrättelser om ett sådant bruk, och uppbevarade fornlemningar framställa derpå synbara bevis.

Gretter fann uti en Jötuns grotta, *hellir*, i ett berg vid Eyadalså på Island 2ne menniskors ben och bar dem i den lädersäck, *belg*, som de lågo uti, till kyrken. Jemte dem låg en runkafvel, *rúnakefli*, hvarpå följande visor funnos ganska väl ristade:

Géck ég í gliúfrid döcka
gein vellti flug steini
vid hiör giædi brídar
hluns úr svölum munni:
fast lá framann í bríósti
flugstraumr í sal naumu
helldr kom á herdar skálldi
hörd fión braga kvonar.

Ljótn kom mér í móti
mellu vinr úr helli

han feckst helldr at sônnu
hardfeingr vid mig leingi:
hvideggiar lét ég hôggvid
hefti sax af skéfti
gagn klauf brióst ok bríngu
bjartr gunnlogi svartann *).

d. ä.

Gick jag i mörka klyftan:
branterna gapade, stenarne vältade
mot pilrågns förökaren
utur svala klyftemynningen:
bergraset i trollqvinnans sal
låg alldeles fram på bröstet;
hårdt utbrott af trollpackans hat
kom skalden å skuldrorna.

Ljot, trollqvinnans vån
kom mig i möte ur hällen,
han kämpade sannerligen
hårdtagen med mig länge:
hans saxsvård jag slutligen hann
så hugget af skaftet
blanka klingan genomborade
den svartes bröst och bringa.

*) Grett. S. c. 69. s. 141, 142.

Jotnen Hallmund, som af Grim blifvit dödligen sårad, berättar sin dotter huru dervid tillgått, och fortfar vidare: nu skall du höra till; jeg mände förtälja dig mina lefnadshändelser och qväda derom ett qväde; men du skall *rista* det efter å *kafvel*. *á kefli*. Han gjorde så. Ett fragment af detta Hallmunds qväde finnas tryckt i Gretters Saga *).

Thorgerd bad sin Fader *Eigil* om ett qväde, *Erfiqvædi*, öfver *Bödvar*, som hon ville *rista á kefli* **).

Den döende Örvar Odd skipar endel af sina följeslagare att sitta jemte sig och rista efter, så fort han sjöng, det qväde som han gjorde öfver sin lefnad och sina bedrifter; tager han så till att qväda, *yrkia qvædi*, men de *rista eptir á speldi* ***), hvilket väl skall åsyfta qvädets ristning med runor å tunna träskifvor.

*) c. 65. s. 158.

**) Ejgil Skallagr. S. c. 79 hos Bartholin. Ant. Dan. p. 151.

***) Örvar Odds S. c. 40. Ed. Holm. 1819 i Rasks Synishorn s. 121 och Sv. öfs. i Skand. förnäldr. Hjelte-Sag. 2 Del. s. 191 följ.

Om vi än medgifva att några af dessa uppgifter äro hemtade och ännu flere andra kunna hemtas utur fabélaktiga Sagor, samt att några falla så långt tilbaka i tiden att man knappt kan förmoda att våra runor då varit i så allmänt bruk, så äro dock endel utur några för historiska ansedde Källor; samt om de ej just vid alla de uppgifna händelsers tider funnits, och om vi än ej hafva några lemningar qvar i vår tid efter någon af de i Sagorna omförmälta runristningar, hafva vi dock i sednare tider funnit andra dylika minnesmärken från forntiden, med inskrifter både i bunden och obunden stil, hvilka lägga för dagen att åtminstone vid dessa Sagors affattnings tid ett sådant skrif- och anteckningssätt ej var okändt.

Uti dörrkarmen i Vinjekyrka i Norge hafva 2ne sådane runristade stafvar stått ifrån 13de århundradets början, hvilka först uti innevärende århundrade blifvit fremdragne och publicerade *). Den ena, hvilken betydligen lidit af tidens allt tärande tand, framvisar väl

*) Skan. Muss. 1803. I. Bind. s. 305-314. Rättelser och tillägg dertill i Skand. Litt. Sällsk. Skr. 1806. 2 Bd. s. 266-272.

blotta fragmenter af skriften, dock — att sluta af:

— — — — — — —

Græitis sot a kæte
Geltræiþr þæi altri era:
Fenbrauþþum Flæhþe
Falner niþr meþ aulu
Haukar balts auk Halta
Huhstriþi - - - -

tillråkliga att visa det innehållit varit metriskt affattadt. Den andra åter igen år mera oskadd bibehållen och uti prosa lemner underråttelse om Sigurd Jarls — Erling Skackes sons — oförsonlighet emot sin faders och sina bröders baneman, samt således bestämmer sitt tidehvarf till strax efter år 1200 *).

*) Här skulle väl ock upptagas inskriften på den så kallade alnen i Verona, så vida inskriften efter Peringskölds läsning (*i Not. in Vit. Theod. p.* 530):

Mas is iu Miku
Maru fa kock felir aser,

försedd med alliteration, vore rätt läst, innehölle Skandinavisk vers, och vore skrifven med Skandinaviska runor.

Det blefåndteligen Skalderna betagit att begagna sina gamla Myther och de skaldebenämningar, som syftade på hedniska Gudarna och deras verk, hvarigenom den gamla versarten mycket förlorade i sin ledighet och böjlighet för de gamla rimmen och metern. Man glömde sluttigen äfven de andra gamla våndningar samt rent af bortlade de gamla versslagen för den i medeltiden vanligtvis mera prosaiska versarten med rimslut. Länge fortfore imedlertid isynnerhet Isländskaskalderna, särdeles i deras rimur, att jemte antagandet af nya rimsluten på versraderna begagna gamla rimmen tillika. Författaren till runskriften på ett dryckeshorn, som varit i Biskop Bruns förvar i Norge:

ᚦᚱᛰᚴᛆᚱᚦᚱᛰᛚᚴᚢᛅᛏᛚᛋᛰᛚᚦᚢᚱᛏᛏᛅᛰᛁᛚᚼᛰᛁᛚᚦᚢᚱ

eller:

þrekar þrelkur otl selþur
þå oeil heilþur,

synes iakttagit detta, ehuru afskriften *) deraf ej lär vara trogen och således öfversåtnings

*) En uti hast gjord afskrift finnes uti framlidne Capit. Abrahamssons Saml. på Universitets-Bibl. i Köpenhamn, jemte anmärkningar öf-

och restitnerings försök öfverflödiga till dess man får nogare betrakta sjelfva piecen.

Men vanligast förekomma versarne efter denna tiden med blotta slutrim, hvaraf vi *) äfven ännu hafva några qvar, tecknade med runor;

t. e.

På en liksten **) i Westergötland:

Hier liggia feþgar tveir
Heþin ok Einar hetu þeir;

d. ä.

Här ligga 2ne fedgar, d. ä. *fader och son*:
de hette Hedin och Ejnar.

ver Hr. Irgens läsning och öfversättning deraf; men ingen läsning eller öfversättning finnes der hvarken af Abrahamson eller Irgens.

*) Äfven Engelsmännen hafva ibland sina få runskrifter äfven en i samma stil, nemligen på dopfunten i Bride Kyrka, hvilken Hickes. i Thes. Sept. T. 2 Tab. 2 upptager och läser:

Er Ekarþ (h)an men egrogten
And to þis men red wer taner men brogte,

hvilket han ungefär så öfversätter: Här Eckard vardt bruten (ɔ: *omvänd*) och flere Danska män efter hans Exempel.

**) Baut. 977.

I samma stil, ehuru onökligen vida yngre, är rimmeriet utan på silfverskeden *) uti Antiquitets Arkivet i Stockholm:

Varin fyrivan svph jah beþer:
tankin o mik svo jah o iþer;

d. å.

Varen försigtige så jag beder:
Tånken på mig så (*gör*) jag på eder.

Inuti skeden finnes likaledes med runor, men orimmadt:

Matin firi hunkr stiri firi lusta;

d. å.

maten för hunger, styre från lusta;

och dojemte med munkstil:

hialp maria sielf tridie. ihs.m.cd.l.i.

hvilket sidsta utmärker årtalet 1451 och icke 1492, såsom annorstädes **) uppgifves.

Af samma art är äfven inskriften på ringen å Delsbo Kyrkodörr:

Selug Maria!
Sja ma tu a mik
ej ma tu fa mik

*) Tecknad i de flesta exempl. af Peringsk. Fragm. Runico Pap. s. 5.

**) Skand. Mus. 1805. sid. 50.

Gumnar (Gunnar?) gardi mik
Kirkiuin (*Kirkian*) a mik,

d. å.

Salig Maria!
Se må du på mig:
ej må du få mig.
Månnen (Gunnar?) gjorde mig:
Kyrkan åger mig.

Jag påminner mig någonstådes sett denna runristning förmodes vara gjord af Bureus; men den, som känner denne vål låtttragne, men redlige och nitiske Runmonument-samlares tänkesätt och isynnerhet hans grundsatser vid frågan om råttskrifning med Runor, inser lått att han likalitet kan vara författare hår till som till Runexemplarne af Hjalmars Saga; ehuru denna inskrift det oaktadt ej år sårdeles gammal, dock sannolikt ifrån Catholska tiden.

Medeltiden fann så mycken smak i slikt rimmeri, att nåstan allt, hvad som kunde skrifvas, kunde på detta sått rimmas, åfven Latin. Då vi finna prosaisk Latin skrifven med runor, och man åfven rimmade Latinska versa, bör det ej förefalla oss alldeles ovåntadt att tråffa åfven Latinskrimmad vers, skref-

ven med runor. Åtminstone en sådan kan ännu läsas på en klocka vid Hardeberga Kyrka i Torna härad i Skåne.. Påskriften är:

ᛒᛆᚱᚴᚱᚢᛏᛁᛋᛆᚴᛋᛁᚼᚿᚢᛘᚠᚴᛁᛆᚦ
ᛒᚱᛆᚴᚢᛚᛆᛘᚿᛆᛘᛆᛚᛁᚼᚿᚢᛘ

par krusis ok sihnum fkiaþ
prokulomne malihnum;

eller:

Per crucis (*h*) oc signum,
fugiat procul omne malignum,

d. å.

Detta korssteken må förjaga allt ondt; hvarmed syftas på det derjemte befintliga korstecknet. ☩ Denna och andra prosaiska inskrifter med runor på Latin och å saker hörande till helgedomen *), intyga tillika att sjelfva den tidens Lärde, befattade sig med runristning och ansågo dem hvarken med förakt eller afsky, såsom trolldoms teken.

Då man här genomgår hvad, som metriskt författadt biifvit upptecknade med runor, hör och anmärkas att uti den enda åkta gamla

*) Baut. 1140. Worm. Mon. Dan. p. 176, 180, 442, Nord. fornlemn. 1 Häft.

handskrefna Runebok vi känna, det på Universitets-Bibl. i Köpenhamn förvarede Rune MSCt af Skånelagen, finnes efter Danska Konungalångden och grånsskillnaden mellan Sverge och Danmark, under 2ne rader gamla noter i en fyrradig Scala, 2ne rader i början af en visa eller orden:

Drömde: mik: en: dröm: i: nat:,
öm: silki: ok: erlik: pel (*pell* *).

*) Med anledning af figuren K i Kᚽᛚ (ɔ: pel) läser Langebek i Scr. Rer. Dan. I. 26. *drämde mik en dröm i nat om helgi ok erlik Kell*, hvilket då skulle anses såsom en skribenten, *Tull's*, anbefallning uti Wiborgs skyddshelgon, den helige *Kells* eller *Ketils* hägn, eller åtminstone en betygan af hans lifliga åtankä på denna sin födelseorts beskyddare. Ingen anledning är att bokstafven *K* härstädes skulle gifvas med en ovanligare figur, än annorstädes så väl i dessa rader, som hela boken igenom, der den gifves runan *Kaun* i dess vanliga form ᚴ. På runstenar förekommer väl samma figur någongång, men aldrig, som *K*, hvilket har sin gifna motsvarande runa ᚴ; utan såsom *B*, Och på en likstén i Gröttingbo Kirka på Gottland, såsom *P*, men der är det med punkter uti eller

Sådana äro de verkligen gamla metriska runskrifter vi äga qvar från den forntid, då runorna ännu voro i något allmänt bruk — Det är väl ändock ej endast de gifna och bestämda fornlemningarne, som forskaren bör framdraga och förklara; äfven de omtvistade böra komma under öfvervägande, för de obestämda sökas bestemdhet, de oriktiga uppgifter med grundade skäl utdömas. Det är derföre som jag här, sedan de verkeligen gamla äro anförde, äfven bifogar några anmärkningar rörande de versar, som föregifvas skola funnits med runor inhuggne i stenar.

Det var naturligt at då runristningen upphört, att mera allmänt vara ibruk, minnet deraf hos allmänheten ej så snart kunde utplånas, isynnerhet som de mångenstädes råkade minnesvårdar, hvilka erinrade om detta forn

stungin biarkan. Utom det att föröfrigt grammaticalska construction af orden: *om helgi ok erlik Kell*, ej är riktig enligt gamla språkbruket, är runan ᛋ i ordet *silki* mera redig och bestämd, än att den kan förvexles med ᛡ, och desutom *silki* och *pell* tydligen synås svara mot hvarandra att beteckna den tidens dyrbara tyger.

bruk. Men så snart man icke desto mindre på sine ställar nu mera hada glömt både de gamla skriftecknen och personerna, hvilkas minnen monumenterna skulle bibehålla, förblef man likväl ej alltid likgiltig om dessa ristningars bemärkelse. Alltid sökte den vettgirige underrättelse om innehållet utaf dem, hvilken han derom trodde vara mera kunnig. Denne — ofta lika litet som den förre kännare af runorna eller också nog kännare af sina samtidiges större smak för en moralsk eller hemlighetsfull indskrift, än den enkla, verkliga och gamla — var ofta nog fintlig att gifva en förklaring, som ju mera den var uti tidehvarfvets sinne och smak, vann desto lättare anseende och bibehöll sig längre i minnet, samt anlågs och fortplantades såsom den derå verkligen befintliga, ehuru den för öfrigt hade alldeles ingen gemenskap. At sådant varit tillfället med en stor del af dette slag, som hunnit fortplantas till vår tid, torde af det följande blifva klart.

Uti Breds Kirkogårdsmur i Upland anvistes Bureus en sten, hvorpå allmogen påstod följande med runor vara inhuggit:

I Engestada kringla
I Niende-haga hörne
Der ligger en sten:
Under stenen står en kista,
Uti kistone ligger ett svärd:
Ho gräfver mot udd blifver död:
Ho gräfver mot ägg blifver skadd;
Ho gräfver mot hjalte behåller guldet.

Då Bureus undersökte den anvista sten, fann han derå runristningen:

þikbyrn. lit. akva. stin. yfti. suni. sino *);

*) Burei Handskr. anteckn. på Kongl. Biblioth. i Stockholm. Han anför äfven dylika traditioner om andra runstenar. Så berättades att på en runsten i Götaland (Småland), hvilken sades ligga öfver en bäck, skulle på öfra sidan finnas följande inskrift:

Ho mig vill vända omkring,
varder varse ett (för) borgadt ting.

Traditionen tillade vidare, att en Hogenschild med stort omak skulle hafva vändt stenen om och på andra sidan funnit följande:

Vänd mig som jag förra låg:
margar har jag dårat så.

Äfven anföres om den runsten, som finnes i Baut. 272, att den fordom stått i en mur i Rydsprestgård i Upland, men blifvit deruttur

d. å.

Thingbjörn låt hacka stenen efter sin son, och finnes hela stenen aftecknad i Bautil No. 636.

Vid Ed uti Småland påstås likaledes hafva funnits en sten, hvarå en rimmad inskrift med runor skall hafva varit inhuggen; men ehuru besynnerlig till sitt innehåll den ån förefaller, låter den dock på samma sätt af en verkelig runsten och ställets historia förklara sig och tillika bestämme derigenom tidehvarfvet för dess författande till strax efter år 1475 *).

borttagen för följande rimmade ordspråks skull;

Thet går ej väl i bure,
Ther runor stå i mure.

*) *Ed* ett gammalt säteri uti Småland, är till sjelva sätesgården beläge, på en smal landtunga (i gamla språket *Eid*) imellan sjöarne *Fur* och *Flår*. Det hade från uråldriga tider varit Trolle familjens sätes gods, hvilket, såsom andra dylika Herresäten imedeltiden varit befäst. Dess fäste *Trulleburg* *) blef år

*) *Enl. ett Rågångs vitnesmåls Document af år* (14)76 *i afskr. ibl. Peringsk. Saml. i Stockh. Rhyzelius i Sv. mun. s.* 192 *är förlagen, hvar han skall igenfinna detta fäste och sätter det då utan skäl i Nykyrke Socken.*

Inskriften skulle hafva varit:

I mellan Fur och Flå
der stå kistor två,
deruti finnes ring öfver ring, —
vid tusende gullering —
På Ede skall födas de tvillingar två,
bägge deras barn den skatt skall få.

1434 af Engelbrechts anhängare brändt och i grund förstordt, hvarefter gården någon tid råkade i ödesmål *) och dess parker begagnades till betesmarker. Vid 1470 talet flyttade Riks-Råd. och Lagmannen Arvid Trolle, den äldre af detta namnet, åter till detta sina ättfäders stamgods och år 1475 nedkom dess fru Beata Tott på Ed med tvillingbarnen Joachim och Margareta. Att på sjelfva landtungen mellan sjöarne Fur og Flår finnes en stor bokskog, *Edbohult* och af allmogen *Ramshylta*, torde böra nämnes, att den stund man ännu någongång får höra en ibland fortplantad — må hända nog gammal — sägen, att med de ane kestor, som den förmenta stenskriften omförmäler, betecknas de ane nötter eller ållon, som hvarje bokträdets frukthölsa innehåller. Således synas både de omförmälte tvillingbarnen och gull- eller rikedoms-kistorna vara bestemda. Att bokskogar i allmänhet, såsom fruktrika och utgjorde af ett ej ursprungligen Nordiskt utan

Efter enligt andra uppgifter:

Imellan Fur och Flå
der finnas de stenar två,
der finnas ring öfver ring —
väl hundrade tusend gullring —
På Ed äro födde de tvillingar två:
Deras lön de skola få.

med munkarne infört trädslag, redan från äldre tider varit här å orten ansedde, såsom en betydlig ägendom, är i sig sjelf tydligt, äfven som de lika visst varit ofta utsatte för förstöringar, hvilka man äfven genom borgerliga författningar sökt förebygga (redan genom en Sv. R. R. stadga i Wexiö d. 24 Jun. 1414 m. fl.) Efter den tid Eds ägor legat öde och de bäst uppröjde parker begagnades till betesmarker för hästar, synes den härvarande bokskogen varit i sitt första flor eller åtminstone betydligt tillvuxen. Om den nu vid gårdens återbebyggande till Herresäte var i fara att förstöras, och man nu till dess räddning, utur en vid samma tillfälle förmärkt uråldrig runristning, framdragit ett yttrande, om bokskogens dyrbarhet för ägarens närmaste afkomlingar, eller om en runläsare af okunnighet om verkliga meningen af gamla runskriften, eller kaaske snarare af fintlighet gifvit denna tolkning, samt så medelst gjort den gamla enkla in-

Denna tradition synes vara mycket gammal och har af många Lärde blifvit skrifteligen fortplantad, utan att något annat original till dessa verser kunnit upptäckas, än en anteckning i en gammal Slägtbok. Den nuvarande Ägaren af Ed har väl förgåfves gjort sig all möda att uppsöka den sten, hvarpå denna inskrift skulle hafva funnits; men i stället träffat strax vid gården en af våra Runstens forskare förut obekant runsten*) med inskrift:

Tusik: karþi: kumbel: efti: Ela: sun: s.

skriften mera betydningsfull och anmärkningsvärd, äfven som hurvida denna nya tolkning ursprungligen varit affatted *profetiskt*, d. ä. att tvillingarne *skulle* födas eller helt enkelt *berättande*, d. ä. att tvillingarne *voro* födde, kan här gerna lemnes derhän, då det kommer på ett ut, helst vi veta att sådane profetior framkomma först sedan händelserna inträffat; och af det föregående ses tydligen att denna förklaring af runstens innehåll genom en intagende tillämpning grep in uti angifna tidehvarfs händelser; hvarigenom det tillika är oss möjligt att uppspåra förklaringens affattningstid.

*) I kopparstik bifogad *Analecta Monim. ad Ed*, *Lund* 1814. 4to.

d. å.

Tusik gjorde kummel efter sin son Elle, hvilket lårer varit den runristning, hvilken, i likhet med den anförda i Breds kyrkomyr, gifvit anledning till de i sednare tider uppkomna rimmen, hvilka man sedan långe bibehållit i friskt minne.

Mera moralisk åter än historisk synes syftningen vara med metriska omklådningen af den nu mera olåsliga dock verkliga runinskriften på Gröndals stenen å Ulstrups mark i Winge socken på Jutland *), då man påstod att der kunde låsas:

Kirker skulde blifva fangetorn
oc Skalke skulde triffuis
oc Edlinge fordriffuis
oc Danske Månd blifve wgieffue
oc fange Tydske Såder
Oc Herremänd skulde bliffue Kiöbmånd
oc Prester till Bönder
oc Bönder til Widunder.

På den så kallade Stenen i Grönandal i Jåmtland föregifves åfven att den helige Stäffan eller Stephanus, ortens första christne Pre-

*) Afteckuad i Worms Mon. Dan. p. 505.

dikant, med Götiska bokstafver (med hvilket namn man en tid betecknade runorna) inhuggit en profetia af ungefär samma innehåll med sidstanförda versar, eller enligt Burei *) uppgift så lydande:

Svenske mån tagha Tyske Sedhir:
Ån står stenen i Grönandal;
Skalkar trifvas,
The goda fördrifvas;
Ån står stenen i Grönendal.

Kloster och Kyrkar blifva fångahus:
Ån står stenen i Grönendal;
Prester blifva bönder
och bönder blifv vidunder:
Då ligger stenen i Grönendal.

Hvilket Messenius i Specula tr. Stockh. 1612 anför på Latin:

Cum Suecus acceptat peregrinos undique mores,
Templaque cum claustris evertunt superiores:
Firmus adhuc exstat lapis hac in valle virenti.

*) I Handskr. Anteckn. på Kongl. Bibl. i Sthlm.

Cum perversorum mundo florentior est sors,
Cum dirax dira probis animis infligitur & mors:
Firmus adhuc exstat lapis hac in valle virenti.

Presbyter agricolæ similis sed quando vigebit,
Agrique cultorem mirari jure licebit:
Stratus humi pausat lapis hac in valle virenti.

Eller på Svenska, som mera bekant är:

Når Svenske mån taga utländska seder,
Kyrkor och kloster rifvas neder:
Än står stenen i Grönandal.

Når skalkar och bofvar trifvas,
Och ärlige mån fördrifvas:
Än står stenen i Grönandal &c.

Stenen har väl ingen runristning; men består, såsom bergen öfver allt här omkring af en tåt, grå, litet sandgrynig stenart med inblandning af en finare stenart i rånder i åtskilliga riktning, hvilka såsom af ett lösare gryt med tidens långd af luften blifvit uttärde och således äro alla de strekar af naturen danade, som finnas längs och tvärs öfver allt på

ena sidan och i hast betraktade se ut liksom de voro uthuggne, samt hafva gjort att den blifvit ansedd för att hafva någon serdeles inskrift.

Enligt granskning af dessa båda föregifna monumenter *), befinnes, att man ej kan bestämma hvilkendera af dem är äldst, men väl kan slutias af omständigheterna, att de i denna spådom innehållna idéer vid Reformationstiden varit en parti sak, och tager man knappt fel, om man tillskrifver en Svensk eller Dansk med Lutheri framgång missnöjd munk denna fiction.

Dessa äro väl således blotta sednare tiders poetiska alster; de hafva dock verkeliga **)

*) Hr. Prof. *Nyerup* i Hist. Stat. Skildr. af Danm. og Norge. 4 Del. s. 96-100.

**) Helt annat är förhållandet med de rent af understuckne eller helt och hållit utan sådane anledningar diktade versar, hvilka framkommit i sednare tider med anspråk af att hafva varit inhuggne i stenar. Till dessa hänföres med allt skäl (enligt Burei Handskr. anteckn.) Runprofetian under No. 41 ibland Burei af Curio utgifna runstenar. Den står der ibland verkliga runstenar utan alla upplysningar, men är ej stort äldre än ifrån år 1633, då

runristningar eller andra figurer till grund, eller hafva verkliga runstenar gifvit första anledningen, ehuru dessa nya tolkninger, såsom sagdt år, för öfrigt till innehållet ej hafva minsta gemenskap med den gamla urskriften, men bära tydlig pråget af sitt nyare tidehvarfs ande.

den på ett ganska misstänkt sätt blifvit funnen uti ett anonymt-bref, som blifvit upphittadt i Stockholms storkyrka. Samma värde uti Runlitteraturen äga äfven sednare tiders sätt att skrifva forntidens versar med runor, hvaraf vi uti Worms verk hafva många exempel och isynnerhet uti dess Litteratura Runica, der hela Bjarkamál och Ejgil Skallagrims sons Höfudlausn skrifvas med runor. Huru liten anledning till ett sådant skrifsätt för dessa qväden, finnes hos de gamle, är redan ådagalagdt af Rugman i Greinir or þeim gömlu laugum Stockh. 1667, 8vo. Det samma gäller äfven om det exemplar af de 12 visoflockar, hvilka bära namn af *Hallmundarqvida* eller *Bjargbúaþáttr*, som skrifvit med runor förvaras på Stora Kongl. Bibl. i Köpenhamn, så vida det är skrifvit på papper sammagång med de derjemte befintliga Ejnar Ejulfs sons utläggning, hvilken Isländare vi veta lefvat i slutet af 17de århundret; andra nyare runversar att förtiga.

Rettelser.

Side 158 Lin. 12 antage læs: *antoge*
— 167 — 3 tvivles læs: *tvivler*
— 173 — 8 Undersögelser læs: *Undersögelsen*.
— — — 2 nedenfra, Prokonusos læs: *Prokonnesos*.
— 176 — 19 theompompiske læs: *theopompiske*

Ved en Fejltagelse er en lille Anmærkning sat S. 412 isteden for 413 ved Ordet ödesmål.

